

**GALIM JAYLIBAY'IN SEÇİLMİŞ ŞİİRLERİ ÜZERİNDE
DİL VE ÜSLUP İNCELEMESİ**

Samet ÖNDER

Kasım 2021

DENİZLİ

**GALIM JAYLIBAY'IN SEÇİLMİŞ ŞİİRLERİ ÜZERİNDE
DİL VE ÜSLUP İNCELEMESİ**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı**

Samet ÖNDER

**Danışman:
Prof. Dr. Nergis BİRAY**

**Kasım 2021
DENİZLİ**

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi ve araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atfedildiğini beyan ederim.

İmza

Samet ÖNDER

ÖN SÖZ

En kıymetli mefkûresi koşulsuz hür yaşamak olan, tarihin farklı sahne ve zaman dilimlerinde ilelebet var olmuş Türk milleti, şüphesiz ki köklü bir medeniyet inşa etmiştir. Bu medeniyet asırlardır yaşayan kadim bir kültürü de beraberinde oluşturmuş ve biz evlatlarına taşıyıcılığı şerefini yaşatmıştır. Evrensel insani değerler neticesinde, şahsi duygu ve düşüncelerin aktarımı olarak yorumlanabilecek edebiyat kavramı da hiç şüphesiz bu kültür öğelerindedir. Tezimiz içerisinde Türk milletinin öyküsünü eserlerine konu eden, Kazak toplumunun önemli edebî şahsiyetlerinden Galım Jaylıbay'ın şiirlerinde dil ve üslup incelemesi yapmış bulunuyoruz.

Ferdî tema ve konularda imge, sembol, ahenk unsurları ve tüm şairanelik vasıflarıyla başarılı bir edebî şahsiyet olarak karşımıza çıkan Jaylıbay bu vasfının yanında muhatara altında kalan, yaşam haklarına kastedilmiş, millî değerlerine ket vurulan halkının acılarını dile getirmekten korkmamıştır. O hürriyet diye bağırان, kavga ve isyanı Tanrı Dağlarında yankılanan bir şairdir. Dolayısıyla “budandıkça fişkiran” bir ağaç gibi yeşeren ülküsü Orta Asya'dan Avrupa kapılarına kadar varan Türklük şuuruyla neredeyse aynıdır. Böylece, tarihsel sürecin yaşanmışlıklarına vakıf, millî ve özgül kültürün aktarıcısı, gözlem ve samimi his aktarımıyla, usta bir edebiyatçının portresini gözlemlemiş bulunuyor ve dolayısıyla Türklük bilimine katkı sağlamak istiyoruz.

Tezimizi Galım Jaylıbay'ın farklı konuları işlediği şiirlerinden seçmeler yaparak oluşturduk. İlk olarak Türkiye'de yayınlanmış olan “Yankı” adlı eserdeki şiirleri seçtik daha sonra şairin farklı şiir kitaplarından konularını irdeleyerek şiirler seçtik. Bu eserlerin künyeleri kaynakçamızda yer almaktadır.

Şahsen anlam ve yorum farklılığı oluşturan en belirgin edebî türlerden şiir, en büyük zenginliğini yine bu özelliğiyle taşımaktadır. Bu sonuçla, incelemiş olduğumuz şiirlerin herkes için farklı bir hissiyat oluşturabileceği vurgusunu ifade ederek bir yüksek lisans tezi yapan öğrenci olmak yanında bir okuyucu olarak da değerlendirdiğimiz şair Galım Jaylıbay'ın dünya gündemine ve millî hassasiyetlere değindiği şiirlerini incelemenin bizlerde farklı bakış açıları uyandırdığını söylemem gerek. Kazakistan tarihini, Kazak Türklerinin sorunlarını harika bir Türkçeyle dile getirdiği kadar küreselleşme ve iklim değişikliğiyle ilgili sorunları da bir o kadar dikkat çekici şekilde anlattığı şiirleri üzerinde çalışmak bizim kazancımız oldu.

Daha sonra, her sözülle ve davranışıyla ‘iyi insan olmak’ erdemini gösteren, kendisiyle yüksek lisans tezi hazırlamaktan ve öğrencisi olmaktan onur duyduğum,

vatanseverliği, bilim anlayışı ve karakteriyle benim gibi binlerce öğrencisine ilham kaynağı olan kıymetli hocam Prof. Dr. Nergis Biray'a çok teşekkür ederim.

Doğru ve dürüst bir insan olmayı, kardeşim Büşra Sena ile bana sürekli telkin eden, fedakârlıklarıyla hayat boyu örnek aldığım babam Halil Önder'e ve annem Yasemin Önder'e minnettarım. Yine ayrıca her zorlandığım, dertlendiğim ve yardımlarına ihtiyaç duyduğum anda yanımda olan Nebi Çubukçu'ya, Emre Tunçkın'a ve Melike Karateke'ye de çok teşekkür ederim.

Son olarak değerli yazar Ahmet Hamdi Tanpınar'ın dediği gibi, *"Evlatlarına kendisinden başka bir şeyle meşgul olmak imkânını vermeyen"* canım memleketime minnetle.

ÖZET**GALIM JAYLIBAY’IN SEÇİLMİŞ ŞİİRLERİ ÜZERİNDE DİL VE ÜSLUP
İNCELEMESİ**

Önder, Samet
Yüksek Lisans Tezi
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları ABD
Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Nergis BİRAY

Kasım 2021, VII + 248 Sayfa

Kazak edebiyatının önemli şahsiyetlerinden şair Galım Jaylıbay’ın şiirlerini incelediğimiz tezimizde; şairin dil ve üslup kullanımı tarafımızca ele alınmıştır. Geçmiş ile mevcut zaman arasında bir köprü oluşturan Jaylıbay, çok yönlü birikimini şiirlerine yansıtır. O, çocukluğundan itibaren yazın oluşturması, gazetecilik faaliyetlerinde etkin rol oynaması, bir sosyolog olarak akademik eğitim alması ve devlet bürokrasisinde aldığı roller düşünüldüğünde oldukça kıymetli bir birikim oluşturmuştur. Bu birikimi şiirlerine de yansıtan, edebiyatın gerektirdiği şairaneliğe sahip, samimi duygularını hisli bir şekilde aktaran, somut ve soyut kavramları imgelelendiren, nesnelere titizlikle gözlemleyen bir şair ve fikir adamıdır.

Jaylıbay, şiirleri ile birçok toplumsal normun aktarıcılığını da üstlenmiş, millî hassasiyeti ile Kazak halkının tarihsel süreçte yaşamından izler sunmuştur. Çalışmamızda, şairin Kazak Türkçesiyle ortaya koymuş olduğu şiirlerine yer verirken bu şiirlerin transkripsiyonlu dönüşümlerini meydana getirmiş, incelemeleri ise ana metin üzerinden tamamlamış bulunuyoruz.

Tüm bu birikim neticesinde şairanelik ve fikir adamlığı vasıflarıyla kıymetli bir şahsiyet olarak Galım Jaylıbay, farklı tema ve konularda ortaya koyduğu şiirleri ile tezimiz içerisinde dil ve üslup kullanımı bakımından incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şiir, Galım Jaylıbay, Kazak Edebiyatı, Dil ve Üslup
İncelemesi.

ABSTRACT**A STUDY OF LANGUAGE AND STYLE IN GALIM JAYLIBAY'S POEMS**

Önder, Samet

Master Thesis

Contemporary Turkish Dialects And Literatures Department

Adviser of Thesis: Prof. Dr. Nergis BIRAY

Nov. 2021, VII + 248 Pages

In the thesis, in which we analyze the poems of poet Galim Jaylibay who is one of the important figures of Kazakh literature; the poet's use of language and style has been handled by us. Creating a bridge between the past and the present, Jaylibay reflects his versatile knowledge in his poems. Considering his writing since his childhood, playing an active role in journalism activities, receiving an academic training as a sociologist and his roles in the state bureaucracy, he has created a very valuable accumulation. He is a poet and an intellectual who reflects this accumulation in his poems, possesses the poetic nature required by literature, conveys his sincere feelings in a sensitive way, visualizes concrete and abstract concepts, and observes objects meticulously.

With his poems, Jaylibay also assumed the conveyance of many social norms and presented traces of the Kazakh people's life in the historical process with his national sensitivity. In this study, while giving place to the poems of the poet in Kazakh Turkish, transcriptional transformations of these poems have also been created, and so have the analysis on the main text.

As a result of all this accumulation, Galim Jaylibay, as a valuable person including his poetic and intellectual qualities, has been examined in terms of language and style use in this thesis with his poems based on different themes and subjects.

Keywords: Poetry, Galim Jaylibay, Kazakh Literature, Language and Style Analysis

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
GİRİŞ	1
A. XX. Yüzyılda Kazak Türkleri	1
B. Günümüz Kazak Edebiyatı.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

GALİM JAYLIBAY'IN ŞAHSİYETİ

1.1.Galım Jaylıbay'ın Hayatı	4
1.2. Galım Jaylıbay'ın Kültürel ve Edebi Faaliyetleri	4
1.3.Galım Jaylıbay'ın Eserleri.....	6

İKİNCİ BÖLÜM

TEMA İNCELEMESİ

2.1. Galım Jaylıbay'ın Şiirlerinde Muhteva.....	7
2.1.1.Ferdi Tema ve Konular.....	7
2.1.1.1.Şairin Doğrudan Doğruya Kendisini Konu Ettiği Şiirler	7
2.1.1.1.1.Şahsiyeti, Kişilik Özellikleri ve Yetenekleri.....	7
2.1.1.2.İnsani Değer ve Zaaflar / Kusurlar	8
2.1.1.2.1.Yaşam Süreci, Ömür Anlamlandırması ve Ölüm Olgusu	8
2.1.1.2.2.Aşk, Ayrılık, Sevgi ve Özlem	17
2.1.1.2.3.Ümitli ve Ümitsiz Olma	21
2.1.1.2.4.Yalnızlık	25
2.1.1.2.5.Sitem ve İsyan	28
2.1.1.3.Doğa ve Doğa Unsurları.....	31
2.1.1.4.Şiir ve Söz	37
2.1.1.5.İnanç Sistemi	42
2.1.1.6.Hatırlatılan Olay ve İdeal İnsana Dair.....	45
2.1.2.SOSYAL TEMA VE KONULAR	54
2.1.2.1.Hürriyet, Mücadele, Esaret, Kavga ve İsyan.....	54
2.1.2.2.Memleket ve Millet Sevgisi	64
2.1.2.3.Millî Kültür ve Mitoloji.....	67
2.1.2.4.Millî Birlik ve Ortak Ülkü.....	74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GALİM JAYLIBAY'IN ŞİİRLERİNDE YAPI

3.1.Nazım Şekli.....	78
3.2.Nazım Birimi.....	78
3.2.1.Ölçü, Kafiye ve Redif.....	80
3.2.1.1.Ölçü	81
3.2.1.1.1. Ölçüsüz (Serbest) Şiir.....	81
3.2.1.1.2.Hece Ölçüsü	81
3.2.1.1.2.1.7'li Hece Ölçüsü.....	81

3.2.1.1.2.2. 8’li Hece Ölçüsü	81
3.2.1.1.2.3.11’li Hece Ölçüsü	82
3.2.1.2.Kafiye Çeşitleri ve Redif Şeması	83
3.2.1.2.1.Yarım Kafiye	83
3.2.1.2.2. Tam Kafiye	83
3.2.1.2.3. Zengin Kafiye	84
3.2.1.2.4.Redif	84

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİL ÖZELLİKLERİ

4.1.Kelime Kadrosu	87
4.1.1.Kelime Sıklıkları	87
4.1.2.Kelime Seçimi ve Çeşitleri	99
4.1.2.1.Adlar	99
4.1.2.1.1.Şahıs Adları	99
4.1.2.1.2.Millet ve Toplum Adları	105
4.1.2.1.3.Hayvan Adları	106
4.1.2.1.4.Yer Adları	106
4.1.2.1.5.Bitki Adları	108
4.1.2.2.Zamirler	109
4.1.2.2.1. Şahıs Zamirleri	109
4.1.2.2.2. İşaret Zamirleri	111
4.1.2.2.3. Belirsizlik Zamirleri	111
4.1.2.2.4. Soru Zamirleri	112
4.1.2.2.5.Dönüştürme Zamirleri	112
4.1.2.3.Sıfatlar	112
4.1.2.3.1.Belirtme Sıfatları	112
4.1.2.3.1.1. İşaret Sıfatları	112
4.1.2.3.1.2. Sayı Sıfatları	113
4.1.2.3.1.3. Belirsizlik Sıfatları	114
4.1.2.3.2.Niteleme Sıfatları	115
4.1.2.4.Zarflar	115
4.1.2.4.1.Zarf fiil (-ıp/ip/p; -a, -e; -ganda, vs.) ekleriyle yapılanlar	115
4.1.2.4.2. Men/menen vasıta hali ile yapılanlar	116
4.1.2.4.3. Zaman Zarfları	116
4.1.2.5. Fiiller	117
4.1.2.5.1. Yapılarına Göre Fiiller:	117
4.1.2.5.2.İçerikleri Bakımından Fiiller	118
4.1.2.5.3.Anlamları Bakımından Fiiller	119
4.1.2.5.4.Çatıları Bakımından Fiiller	119
4.1.2.5.5.Fiil Çekimi	121
4.1.2.6.Edatlar	121
4.2.Cümle Yapısı	121
4.2.1.Kelime Grupları	122
4.2.1.3.Ad-Fiil Grubu	123
4.2.1.4.Sıfat-Fiil Grubu	123
4.2.1.5.Zarf-Fiil Grubu	123
4.2.1.6.Edat Grubu	123
4.2.1.7.Tekrar Grubu	124
4.2.1.8.Birleşik Fiil Grubu	124

4.2.1.9.Bağlama Grubu.....	125
4.3.Ögeleri Açısından Cümleler.....	125
4.3.1.Özne ve Yüklem.....	125
4.3.2.Nesne.....	126
4.3.3.Yer Tamlayıcısı.....	127
4.3.4.Zarf Tümleçleri.....	128
4.4.Anlam Bakımından Cümleler.....	128
4.4.1.Ünlem ve Hitap Cümleleri.....	128
4.4.2.Soru Cümleleri.....	129
4.4.3.Emir Cümleleri.....	130
4.4.4.Olumlu ve Olumsuz Cümleler.....	131
4.5.Yüklem Türüne Göre Cümleler.....	132
4.5.1. Fiil Cümleleri.....	133
4.5.2. İsim Cümleleri.....	134
4.6.Yüklem Yerine Göre Cümleler.....	134
4.6.1.Devrik Cümle.....	134
4.6.2.Kurallı Cümle.....	135
4.7.Cümlelerin Bağlanma Şekilleri.....	135
4.7.1.Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler.....	136
4.7.2.Ortak Cümle Ögeleriyle Bağlanan Cümleler.....	136
4.7.3.Ortak Kip/Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler.....	137
4.7.4.Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler.....	137
4.7.5.Kesik (Eksilteli) Cümleler.....	138
4.8.Üslup.....	139
4.8.1.Yalınlık, Açıklık, Sadelik, Tabiiilik, Samimilik.....	139
4.8.2.Lirizm.....	139
4.8.3.Sembol / İmaj.....	140
4.8.4.Ritim-Ahenk ve Unsurları.....	140
4.8.5.Tekrarlar.....	140
4.8.6. Edebi Sanatlar.....	141
4.8.6.1. Teşbih.....	141
4.8.6.2. Teşhis.....	142
4.8.6.3. Mecaz-ı Mürsel.....	143
4.8.6.7. Hüsn-i Talil.....	144
4.8.6.8. Tecahül-i Arif.....	144
4.8.6.9. Tariz.....	145
4.8.6.10. İrsali Mesel.....	145
4.8.6.11. Nida.....	145
4.8.6.12. İstifham.....	146

BEŞİNCİ BÖLÜM

ŞİİRLER VE ŞİİR AKTARMALARI

5.1. Galım Jaylıbay'ın Seçilmiş Şiirleri – Transkripsiyonlu ve Türkiye Türkçesine Aktarma Metin.....	147
SONUÇ.....	242
KAYNAKLAR.....	245
ÖZGEÇMİŞ.....	248

GİRİŞ

A. XX. Yüzyılda Kazak Türkleri

Kazak Türklerinin varoluş kavgası verdiği bir yüzyıl olan XX. yüzyıl, şiddetin, baskıların, büyük felaketlerin ortaya çıktığı bir zaman dilimini kapsar. Kazak toplumunu derinden yaralayan ve yaşantısında büyük izler bırakan vahim olayların yaşandığı bu süreç, Kazak halkı için bir hayatta kalma mücadelesine dönüşmüştür. Bu dönemdeki karmaşa ve çatışmalar ve Türk boylarının kendi aralarındaki çekişmeler sebebiyle Rus güçlerinin yüzyıllar öncesinden planladıkları yayılma politikası, bölgedeki sosyal ve iktisadi zayıflama fırsat bilinerek hızlı bir şekilde uygulanmıştır.¹ Dolayısıyla inançlarından sosyal yaşantılarına kadar birçok alanda zorbalığa maruz kalan Kazaklar bu süreçte var olabilmek adına öz benliklerinden fikir hareketleri oluşturmuşlardır. Rus güçlerince tüm Türk devletlerine uygulanan asimile çalışmaları dil, din, kültür gibi tüm alanlarda sert uygulamalarla devam ederken hür olmak ülküsüyle hareket eden Türk boylarında milliyet, özgürlük, insani değerler ve diğer tüm alanlardaki fikir hareketleri baskılarla aynı dönemlerde meydana gelmiştir. Bu süreç, Kazak Türkleri için hem derin yaralar bırakan bir zaman dilimi hem de sosyal hayatın zorluklarla dolu olduğu yıllar olmuştur. Özellikle 1916 yılında gerçekleşen Türkistan Millî Ayaklanması bu durumun bir sembolüdür. Bu ayaklanmada, Rus Çarlık yönetimine karşı verilen mücadele görülmektedir. Birinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği esnada önceleri askerlik hizmetinden muaf tutulan Müslümanların zorla askere alınmak istenmesi üzerine 1916 yılında ortaya çıkan ayaklanma ateşi yakılan ilk fitil olarak kabul edilir. Bu olaylar, Rus ordusunun binlerce Kazak ve Kırgız Türkünü katletmesiyle hayatta kalanların göç hareketine başlaması sonrasında yaşanacak felaketlerin habercisidir. Dolayısıyla coğrafyada otoritesi zorlaşan Ruslar sonraki süreçte daha da despotlaşmış ve Kazak halkı yıkıcı eylemlerle karşı karşıya kalmıştır.

Halk hayatını idame ettiremeyecek kadar kötü bir maddi sıkıntı içinde kendini bulur. *Bu asrın başında Kazakistan'da meydana gelen açlık iki sebebe bağlı olarak gerçekleşmiştir. Bunların ilki kuraklık sebebiyle ekinlerin çıkmamasına bağlı olan doğal sebepler, diğeri ise bu yıllarda Kazak ülkesinin devlet arazisine dönüştürülmesi ve göçebe*

---

¹ Nergis BİRAY, *Ahmet Baytursınlı Şiirleri Üzerinde Dil ve Üslup İncelemesi*, İstanbul, 2011, Bilge Oğuz Yayınları, s:1

*halkın gerekli hazırlıklar yapılmadan zorla yerleşik hayata geçirilmesi gibi başarısız politikalar.*²

*XX. yüzyıl başında bağımsızlık yolundaki mücadelenin eğitim ve öğretimden geçtiğini bilen, dile getiren ve bu konuda faaliyet gösteren çok az sayıda Kazak aydını vardır. Onlar, sömürgeciliğe karşı çıkar. Bu sebeple eserlerde mücadelecî bir ruh görülür. Bu dönemde başlayan çalışmalar, Kazak gazetesi etrafında sistemli bir hale getirilir, daha sonra kurulacak olan “Alaş Orda”nın temelini hazırlar.*³

Bu hareket Kazak topraklarında filizlenen, yıllarca esaret altında tutulmuş millî kimliğin filizlenme hareketidir. Alaş, zulme karşı başkaldırı, bağımsızlık hareketinin yandığı ilk çerağdır.

Arğı atam - er Türik

Ulu atam - bahadır Türktür

ifadesiyle ortaya çıkan, Kazak Gazetesi etrafında kümelenen aydınların faaliyetleri ile oluşan bu hareket asıl sistemli faaliyetlerini Rus İmparatorluğu'nun çöküşü ile hızlandırmıştır. Bu noktada yukarıdaki söylevden daha önce millîlik vurgusu yapan bir isyanın resmini görüyoruz. Alaş Orda, sonraki süreçte Kızıl Rusya'nın insanlık dışı eylemleri karşısında eylem planı yürütmekte zorlansa da Kazak halkının sömürgecilikten kurtulması, medeni bir dünya toplumu olması adına çabalayan, hürriyet ve millîlik ülkülerini yeşerten bir fikir ve eğitim hareketi haline gelmiştir.

Aynı yüzyılda imparatorluğun yıkılması ve Sovyetler Birliğinin kurulmasıyla bu kez Stalin'in kolektifleştirme hareketleri başlamış ve Kazaklar yukarıda bahsettiğimiz zulümlerin çok daha fazlasıyla tekrar karşı karşıya kalmıştır. Dolayısıyla XX. yüzyıl Kazaklar için hem Rus Bolşeviklerin hem de Sovyet Rusların faşizmi ile mücadele ederek geçmiş ve halkın hayatında büyük sıkıntılar ortaya çıkarmıştır.

B. Günümüz Kazak Edebiyatı

Günümüz Kazak edebiyatını incelemeden evvel edebiyatın dinamik bir yapıyı içermesi, süreçten ve toplumsal hayattan etkilenmesi dolayısıyla yirminci yüzyılda varolan duruma da dikkat çekmek gerekir.

² Vecihi Sefa Fuat HEKİMOĞLU, *20. Yüzyılın İlk Yarısında Kazakistan'da Yaşanan Açlık Felaketleri*, İğd. Üniv. Sos. Bil. Der. Sayı: 15, Temmuz 2018, s:211

³ Nergis BİRAY, Ahmet Baytursınlı Şiirleri Üzerinde Dil ve Üslup İncelemesi, İstanbul, 2011, Bilge Oğuz Yayınları, s:3

Kazak edebiyatı yirminci yüzyıldan itibaren dönemlere ayrılmıştır, ilk çeyrek bölümde Abay Kunanbayoğlu'nun öncülüğünde Ahmet Baytursınulı, Mağjan Jumabayulı, Mirjakıp Duvlatulı gibi edebiyatçıların varlığı dikkat çeker. Özellikle bu isimler neticesinde şekillenen yapı fikri yönden bağımsızlık ve hürriyet vurgusunun bulunduğu, Alaş ülküsü ile meydana gelen edebî ürünlerin oluşmasına yol açmıştır. Toplumsal hayata dair detayların daha yoğun olduğu bu dönemde Kazak halkının sahip olduğu maddi ve manevi kültürel öğeler özellikle şiir aracılığıyla ifade edilmiş yine halka inmek amaçlanmıştır.

Sonraki dönemde ise bu yapı değişecek, Sovyetler Birliği Dönemi olarak isimlendirilen süreçte Kazak edebiyatının edebî yönden sanatkârane bir hüviyet içeren eserleri meydana getirilecektir. Diğer edebiyatlara da sirayet eden bu edebî anlayış ilk çeyrek asırdan 1991 yılına kadar sürer. Edebî yönden kuvvetli, başarılı eserler meydana getirilmiştir.

Üçüncü dönemde Kazak Türklerinin hürriyeti ile şekillenmiştir. Bağımsızlığın kazanılmasının ardından yıllarca süren baskılar ve zulüm dolayısıyla halkın hayatında ciddi bir değişim yaşanmıştır. Dolayısıyla bu değişim edebiyata da sirayet etmiş, basın ve yayında hiçbir sansür kalmamıştır. Bu bir kırılma anıdır ki, hür bir edebiyatta tamamiyle hür bir söyleyişin oluşması Kazaklar için ciddi bir zaman almıştır.

Günümüzde tüm dünya edebiyatlarında da görüldüğü üzere farklı türlerde eserlerin varlığı Kazak edebiyatı için de oldukça zengin bir içerik oluşturur. Millî kimlik yalnızca milliyetçi bir tavrı oluşturmakla kalmaz, toplumun ve dolayısıyla edebiyatın tüm dünya ile iletişimine de tesir eder. Bu iletişim edebî eserlere yansır ve güncel yapıya uygun bir taban oluşturur. Yine geçmişte yasaklanan şiir, roman, öykü, makale ve deneme gibi birçok yazın da gün yüzüne çıkmış yıllar sonra yaşam alanı bulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

GALİM JAYLIBAY'IN ŞAHSİYETİ

1.1. Galım Jaylibay'ın Hayatı

9 Şubat 1958'de Kazakistan'ın Karagandı bölgesine bağlı Janaarka ilçesi Jenis köyünde dünyaya gelmiştir. Argın boyu Kuvandık alt boyu Toka kısmındandır. Uzun yıllar bu bölgede koyun, sığır ve at çobanlığı yapmıştır. Ardından ilçe ve il basımevlerinde çalışarak yaşamını sürdürdükten sonra 1993 yılında Kazak İşletme, Ekonomi ve Meteoroloji Enstitüsü'nün Sosyoloji bölümünde okumuş, ardından buradan mezun olmuş, hem toplum bilimci kimliğiyle bazı kurumlarda hem de çeşitli yazılı medya birimlerinde çalışmalar yapmıştır. Özellikle *Kazakistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı yayınevlerinde çeşitli görevlerde bulunmuştur*.⁴ “Jıldız” Dergisinin şiir bölümü yöneticisi, “Kazak Edebiyatı” gazetesi baş redaktörü, “Kazakistan Yazarlar Birliği” kuruluşunun başkan yardımcısı gibi görevleri de yerine getirmiştir.

1.2. Galım Jaylibay'ın Kültürel ve Edebi Faaliyetleri

İnsanlık değeri ve dürüst karakter özelliklerine vakıf doğruluk, iyilik gibi niteliklere saygı duyan bir şair olarak Jaylibay hisli şiirleri ile lirizmi hissettiren, halkının yaşadıklarına kayıtsız kalmaması, millî konulardaki hassasiyeti sebebiyle didaktik bir anlatımla da sosyal konuları dile getirmiştir. Onun şiirlerinde safiyane bir heyecan hissedilir. O, modern Kazak şiiri içerisinde yaşadığı zaman ve toplum, onun karmaşık sorunları, o çevredeki birçok insanın hayatı, düşünceleri ve amaçları için dizelerini kaleme almıştır. Şairin hayalleri ve özlemleri onun duygularını harekete geçirmiş ve o dönemin sırlarını mısralarında ifade etmiştir. Dolayısıyla Jaylibay, lirik ve felsefi şiiri, millî bir hüviyet içerisine sokmayı başarmış bir edebiyatçıdır. Onun şiirleri halkının yaşamak durumunda bırakıldığı fırtınalı olaylara karşı bir başkaldırıdır. Genellikle toplumunun zor günlerinde, hayatta kalma mücadelesi verdiği benlik başkaldırısı ele alınır. Bu sebeple onun şiirleri hem ümit hem de ümitsizlik ile iç içedir. Şairin, bozkırın gölgesinde var olmuş, isyan ederek hayatta kalmış neslinin ruh halini dert

---

⁴ <https://alashainasy.kz/akyn/galyim-jaylyibay-kus-kanatyinyin-astyinda-kyiskaryip-jatyir-kunderm-106683/> e-erişim: 19.09.2021

edinen ve bu derdi hisli bir tavırla tasvir eden bir yönü vardır. Bu duyguların eşlik ettiği edebî serüvene şairin halkının derdi ve buhranlarının eşlik ettiği, onun da bu sıkıntıları dile getiren mısralarıyla bu edebî tavrı benimsediği söylenebilir. Tüm dünyayı tesiri altına alan Covid-19 salgını döneminde bir dergi için konuşan şair edebî yaklaşımını şu şekilde yorumluyor,

Bu salgın insanlık için bir imtihan dönemidir. Bazıları karantinayı yeni fırsatlar için bir zaman olarak görüyor. Tarihsel olarak, dünya birkaç pandemi ve birçok salgınla mücadele etti. Bu tür zor zamanlarda bile birçok bilimsel keşif yapılmış ve insanlığın yararına birçok uzun ömürlü eser yaratılmıştır. Örneğin Newton, kolera ile bağlantılı olan bir karantina döneminde evrensel yerçekimi yasasını keşfetti. A. Puşkin "Boldino'nun Sonbaharı" isimli çalışmasını yine böyle bir dönemde üretmiştir. Bu dört duvarlı günlerde olabildiğince geçmişi düşündük, geleceği öngördük ve işleri düzene koymaya çalıştık. Yalnız olmanın acı ve zevki vardır. Karantina başladığından beri çok kitap okudum. Latin Amerika şiiriyle tanıştım. Ünlü Gürcü şair Makvala Gonashvili'nin kızının "Geç Buluşma" kitabını Kazakçaya çevirdik. Şiirlerin bir kısmı benim tarafımdan, bir kısmı da öğrencilerim tarafından çevrildi.⁵

Bu ifadelerden de görüleceği üzere edebiyat gibi hayatı da anlatan sosyal bilimlerin bazı sanat kollarında yapılan çalışmalar hayatın içerisinden beslenir. Bazen zorlu süreçler ve yaşanması zor şartlar bir eylemi doğurabilir.

Bu ülküyle edebî faaliyetlerine yön veren şair Kazakistan Cumhuriyetinin Dışişleri Bakanlığının çeşitli yayınevi ve basın yayın organlarında çalıştı. "Jıldız" dergisinin şiir bölümü müdürlüğü, "Kazak Edebiyatı" gazetesinin Başeditör yardımcılığı görevlerinde bulundu. 2007-2018 yıllarında Kazakistan Yazarlar Birliğinin Başkan Yardımcılığı görevini yürüttü. Halen "Jıldız" Edebiyat Dergisi baş editörüdür.

Kazak şairleri arasında düzenlenen şiir yarışmalarında birkaç kez birincilik ödülü aldı. Türkiye'nin Sapanca ilçesinde gerçekleştirilen (2001) Uluslararası şiir şöleninde "Akşam Yıldızı" özel ödülü, Rusya Uluslararası Yazarlar Birliği'nin S. Esenin adlı altın madalyası (2009), Abay Millî Edebiyat Ödülü (2015), «Saygı» ödülü (2010), İsveç'in Stockholm şehrinde gerçekleştirilen «Open Eurazia» Dünya açık edebiyat yarışmasının

---

⁵ <https://turkystan.kz/article/106746-alyim-zhajlybaj-memlekettik-syjly-ty-ta-ajyndau-erezhele-zgertetin-ua-yt-zhetti/> e-erişim: 19/09/2021

şiiir kategorisi birincilik ödülü (2017), Kazakistan'ın saygıdeğer çalışmanı ödülü (2016) sahibidir.⁶

1.3.Galım Jaylıbay'ın Eserleri

Bir sosyolog olmasıyla, devlet kademelerinin ve yazılı basının yöneticilik alanında görev yapması sebebiyle farklı alanlarda zengin bir birikim oluşturan Jaylıbay, çok yönlü bir şahsiyettir. Ortaya koyduğu bilimsel makaleleri, Kazak yazınına fikirleriyle yol göstermesi ve ardından yetişecek pek çok Kazak edebiyatçıya yön vermesiyle ele alındığında örnek bir fikir ve edebiyat adamı olarak tanımlanabilir.

Edebî yönüne de sirayet eden bu durum mitoloji, kültür ve inançlar, sosyal birikim hususunda his dolu, bir o kadar da problemlere eğilen nitelikli bir bilim adamı tavrına sahip bir söyleyiş oluşturmasını sağlamıştır.

Jaylıbay, “*Janımnıñ japıraqtarı / Ruhumun Yaprakları-1988*”; “*Jüregimniñ juldızı / Kalbimin Yıldızı-1996*”; “*Qus Qanatı / Kuş Kanadı-2001*”; “*Qaraşığındağı qara ölen / Gözbebeğimdeki şiir - 2006*”; “*Ardaküreñ -2008*”; “*Aq Siysa - Bely sitets / Beyaz Kumaş-2012*”; “*Qara oramal - Çornıy platok / Siyah Şal – 2014*”; “*Bir tal üki / Bir dal Puhu – 2014*”; “*Tobilğjarğan / Keçisakalı çalısı – 2014*”; “*Tamaköşken / Tama Göçtü – 2016*”; “*Esil ağadı / İşim Nehri Çağlıyor – 2016*” adlı şiir kitaplarının, “*Tağdırımnıñ tamırı / Kaderimin kökleri – 2008*” adlı şiir ve makale derlemelerinin yazarıdır.

Seçme eserleri 2014 yılında 3 cilt olarak yayınlandı. Şiirleri İngilizce, Rusça, Ukraynaca, Belarusça, Türkçe, Kırgızca, Tatarca ve daha başka halkların dillerine çevrildi. Çin Halk Cumhuriyeti Pekin'deki "Halklar" matbaasında bir cilt halinde şairin seçme şiirlerini yayınlandı.

Uluslararası “Alaş” Edebiyat Ödülü (1999), “Emek Erliği”, “Bağımsızlığın 10. Yıldönümü”, “Bağımsızlığın 20. Yıldönümü” ve “Bağımsızlığın 25. Yıldönümü” vesileleriyle birçok madalya ile ödüllendirildi.

---

⁶ Yankı, Galım JAYLIBAY, Ankara, 2018, Bengü Yayınları s:5

İKİNCİ BÖLÜM

TEMA İNCELEMESİ

2.1. Galım Jaylıbay'ın Şiirlerinde Muhteva

Millî konulardaki hassasiyeti ile şiirini besleyen Galım Jaylıbay, Kazak toplumunun gür bir sesi gibidir. Onun şiirleri her yönüyle Kazakistan'ı çağrıştırırken en bireysel tema ve konularda dahi bu durum gözlenir. İncelemiş olduğumuz 63 şiir için daha net bir yorum yapmak gerekirse, ferdi anlatımdan uzak, halkının yaşantısı, mücadeleleri ve kavgaları üzerine gözlem ve betimlemeler ortaya koyan bir şair görüyoruz. O, atalar kültürüne sahip, kadim Türk kültürünün maddi ve manevi unsurlarına hâkim, Kazak topraklarında cereyan etmiş elim olayları hissedenden, milletin içerisinde filizlenmiş Alaş ruhunun bir temsilcisi olarak ceditçi hareketin temsilcisi olmuştur.

Böylece yaşanmış pekçok sosyal sıkıntının aktarıcılığını üstlenirken, oluşturduğu betimlemeler ve metaforlar ile şairlik yeteneğini de ortaya koymuş, sıklıkla şiir ve söz algısından da bahsetmiştir. Dolayısıyla oluşturduğu şiirleri, şiirlerinin muhtevasında bir kapsam içerisine sokarken hem tek kelimelik mecazlar ile derin anlamlar içerisinde ifade etmiş hem de çokça kullandığı telmih sanatıyla okuyuculara bir ülkünün aktarımını yapmıştır. Onun hissettiği ülkü bazen Tanrıdağlarından işittiği bağımsızlık şarkısı, bazen ise bir Kazak kuğusunun kanadına söylediği sözdür.

Ben merkezli şiirler yazıp, kendisiyle alakalı veriler ortaya koymaktan çok ülkesinin, milletin yüreğinde ortaya çıkmış ve kendisinin de gönlünde vuku bulmuş hislerin aktarımını yapmıştır. Bu sonuçla net bir şekilde kişisel özelliklerini tahlil etmediği şiirlerinde hisleriyle iç dünyasını yansıtan edebî bir tavır sergilemiştir.

2.1.1.Ferdi Tema ve Konular

2.1.1.1.Şairin Doğrudan Doğruya Kendisini Konu Ettiği Şiirler

2.1.1.1.1.Şahsiyeti, Kişilik Özellikleri ve Yetenekleri

Galım Jaylıbay, şiirlerinde doğrudan doğruya kendisinden neredeyse hiç söz etmemektedir. Oluşturduğu ifadelerde kendisini tanıtmazken; şahsiyeti, kişilik özellikleri, yetenekleri, etkilendikleri ile ilgili veriler de ortaya koymaz. Fakat onun değer ve zaaf lar bölümündeki aktarımı yoruma oldukça açıktır. Böylece bir karakter tahlilinin görülmediği şiirlerinde iç dünyasında hissettikleri yoğun bir şekilde sezilebilir.

*Aqındardıñ at qosıp sanatına,
 Aqquvlardıñ jır jazdım qanatına.
 Tınışımdı alğan tılsımdar tildeskenim
 Tulparına eşkimniñ mingespedim.
 Köñilimniñ kömbesin jiyi aqtarıp,
 Sazğa bitken sarı ağaş sıyaqtanıp
 Solqıldadım,*

Ozanlar arasına adım ekleyip
 Ak kuğuların kanadına şiir yazdım.
 Huzurumu bozan tılsımlar söyleştiklerim
 Hiç kimseye yük olmadım.
 Gönül hazinemi sıklıkla gözden
 geçirerek
 Sazlıkta büyüyen sarı ağaç misali
 İnledim,

(Ömir Keştim)

Ozanların arasına ismini yazdırmak suretiyle kendi yazdıklarında da bir ozanlık geleneği olduğunu ifade eden şair, değer verdiği isimlerle bir arada ve onların çizdikleri yoldan gidebilmek adına ak kuğuların kanadına şiirler yazdığını ifade etmiştir. Kazak coğrafyasında ve Galım Jaylıbay'ın şiirlerinde kuğunun oluşturduğu anlam düşünüldüğünde, dikbaşlı ve boyun eğmeyen bir mecaz meydana gelir. Dolayısıyla şiirlerinin muhtevası hususunda şair aynı doğrultuda okuyuculara ipucu vermiştir.

Kimi zaman tercih ettiği konuların olumsuz manalar da içerdiğini belirten Jaylıbay, her ne kadar huzurunu bozan konulara değiniyor olsa da bu durumun kimseye yük oluşturmadığını ifade etmiştir. Bu durumun sebebini, gönül hazinesini, yaşadıklarını ve hissettiklerini daima süzgeçten geçirdiğini söyleyerek güçlendirmiş, şiirlerinin muhtevası ve üslubunu çokça düşündükten sonra kaleme aldığını belirtmiştir. O, sözlerini sazlıkta büyüyen sarı bir ağaç misali inleyerek ifade eder. Buradaki inleme vurgusu içinden geldiği gibi, doğal bir tavrın habercisidir.

2.1.1.2.İnsani Değer ve Zaaflar / Kusurlar

2.1.1.2.1.Yaşam Süreci, Ömür Anlamlandırması ve Ölüm Olgusu

Jaylıbay'ın şiirlerinde ömür ve ölüm olgusu ömür süresince yaşanan olaylarla birlikte anlamlandırılmıştır. Onun, yeniden tasavvur ettiği bir yaşam sürecinden ziyade deneyimleri sonucunda yorumladığı bir dönem tasviri karşımıza çıkar. Ölüm de bu dönemin sonucunda yaşanması muhakkak bir gerçeklik olarak ifade edilir.

Ömür ile ölüm arasında hissettiklerini bu iki unsur üzerine oluşturduğu tasvirler ile ifade eden Jaylıbay, tecrübelerini aktarırken ne kadar olumsuzluklar içerisinde de olsa ümitvar bir tavır sergiler. Onun hayat görüşü yaşama sevinci ile gelişmiş, sahip olduğu değerlere kıymet vermekten geçmektedir. Dolayısıyla Jaylıbay'ın anlamlandığı ömür

olgusu her ne kadar vahim olay, hastalık ya da acı hatıra da içerse hissi olarak ümitli bir tavrın yansımalarıdır. O, hayatın içerisindeki her anın tekrar edilemeyeceğini sıklıkla vurgularken, yaşanan anın kıymetine vakıftır. Bu sonuçla ortaya çıkan ölüm tablosu geçen ömür ifadesinin son noktası olarak ele alınmıştır.

<i>Mezi etkende mezgiliñ ırñ-jırñ,</i>	Bıktırduğında zamanın birliği,
<i>Ne aytpaqpın senderge, künim, gülim?..</i>	Ne anlatacağım sizlere, güneşim,
<i>...Düniyeni terbetip otrayın</i>	çiçeğim?
<i>Bütün sözün tügendep büginginiñ.</i>	... Dünyayı sallayıp oturayım
	Bütün sözünü yoklayıp bugünkünün.
	(Sümbile-Öleñ)

Jayılbay, oluşturduğu zaman anlamlandırmasıyla bir ömür tasviri yaparken ölüm algısından da söz eder. Bu dizelerden evvel incelemiş olduğumuz şiirin başlangıç bölümünde sözünü ettiği “sayılı zaman..” ifadesi, ömrünün bir gün tükeneceğini bilen tek canlı olarak insanoğlunun iç muhasebesini sezdirir. Bu durumda mutlak ve kaçınılmaz son manasıyla ölümün varlığını,

“...Aldıñda jüginer em,”

“...Önünde eğiliyordum,”

dizesiyle güçlendirirken önünde eğilmekten başka bir şey yapamadığı bir gerçekliği betimlemiştir. Ömür onun dizelerinde gerçek anlamıyla sonu muhakkak bir süreci kapsar. Fakat her şeye rağmen şair bu sonu olumsuz bir edayla betimlemez. Yaşadığı hayat için olumlu düşüncelerini dile getirirken, geceleri kıymetli düşler gördüğünü, kırlardan aşarak koştuğunu ve hatta kısrağ gibi şiirler yazdığını ifade eder. Dolayısıyla hayatından belirli noktaların izlerini okuyucuya aktardığı “İlahi Şiir” isimli şiirinde ölümden bahsetse de umutsuz bir tavır içerisinde olmayan ümitvar bir şairin ruhu sezilmektedir.

Ölüm olgusunu, zaman birliğinin tükenmesiyle betimleyen şair, bu sonucu anlatacağı kelimelerin, söyleyeceği sözlerin tükeneceğini ifade ederek, gündüze ve çiçeğe seslenme yoluyla düşünce ve duygularını ortaya koymuştur.

Ölüm onun şiirini susturacak, gündüze ve çiçeklere nidasını bitirecek mutlak bir sondur. Dolayısıyla ölüm hakkındaki bu tasvirin ardında şairin yaşantısındaki tavrını da sezebiliriz. Yeni doğan gün ve çiçekler ile sohbet etmekten keyif alan yani yaşama sevinci duyan ve ölüm mutlakiyetine erişmeden evvel dünyayı yerinden oynatmak istediğini

ifade eden Jaylıbay, son bölümde de bugünün işleriyle meşgul olunması gerekliliğini ortaya koymuştur. Böylece yaşanan anın önemine değinirken kaçınılmaz bir son olarak ölümün varlığını da vurgular.

<i>Jaqsını kördim,</i>	İyi gördüm,
<i>Jamandı kördim,</i>	Kötüyü gördüm,
<i>Zuvlağan künde qur attay.</i>	Her gün fırlayan boş at gibi.
<i>Tirşilik,</i>	Hayat,
<i>Seniñ bağañdı kördim,</i>	Senin değerini anladım,
<i>Qolğa turmaytın sınaptay.</i>	Elde durmayan civa gibi.

(Kördim)

“Gördüm” şiiri, Jaylıbay’ın “hayat” metaforu ile yorumladığı, karşılaştırmalara ve değerlendirmelere de yer vererek oluşturduğu bir anlamlandırma sürecini ifade eder. Şiir içerisinde bilge bir karakter tahlili oluşturan şair, bu karakterin deneyimlerini kaleme almıştır. Bu öyle bir karakterdir ki hayat sürecinde birçok tezatı bir arada yaşamış; iyi kötü, yakın uzak ve ak kara zıtlıkları ile ömrünün içerisinde var olan birbirinden farklı durumları mukayese etmiştir.

Tecrübe ettiği iyi ve kötü olayları böylece okuyucuya aktaran Jaylıbay, yaşantıda karşılaşılabilecek durumların farklılığını vurgulamıştır. O, insanoğlunun yaşadığı ömrün içerisinde iyi ve kötünün iç içe olduğunu ifade ederken hayatı boş bir at gibi tasvir eder. Böylece dizginlenemeyen, kontrol altında olmayan bir at metaforu ile hayatın engellenemez oluşunu bir arada betimler.

Şair, sonraki bölümde yine kontrol altına alınması güç olan bir element olarak civa örneğiyle aynı anlamı pekiştirmiştir. Ömrün, insanın engelleyemeyeceği bir olgu olduğunu okuyucuya sezdirirken, değerini anladım diyerek vurguladığı zamanın kısalığını anlatan an kelimesini anlatarak karşımıza çıkar.

<i>Ömir - aptap,</i>	Hayat, güneş gibi sıcak,
<i>Unatar şöldetkendi,</i>	Hoşlanır, sever susatmayı,
<i>Köz uşında qustarın kölbetkendi.</i>	Göz ucunda yerle bir olmuş kuşları.
<i>...Aytıp ketsem salam ba sol bir ändi,</i>	Söylersem yakar mıyım o türküyü,
<i>Qaytıp ketsem tabam ba sol köktemdi?!</i>	Dönüp gitsem bulur muyum o ilkbaharı?!

(Kördim)

Bahar metaforu ile arzuladığı hayatı sezdirenen şair, özlem duyduğu yaşantı şekli konusunda okuyucuya ipucu vermektedir. İlkbahar onun için Aspandağ'ın kuğusuna bestelediği şarkı, bir şafaktaki sevgi, bereketli topraklar üzerindeki ibadet gibidir.

Burada dikkat çeken bir diğer nokta eski günlere, vatan topraklarına olan özlemdir. Şair, Aspantav'dan göçmeden önceki güzel günlerini ve yurtlarını derin bir özlem içerisinde tasvir eder. Şiirin genel çerçevesinde çizilen tablonun yansıması olarak hayat anlamlandırması güneş ile benzeşim kurularak ifade edilmiştir. Böylece üzerinde durulan husus, güneşin yakıcı sıcaklığı karşısında insanın çaresizliğidir. Güneş ki engin bir gezegen olarak sıcaklığı çok küçük bir seviyede dahi nizam içerisinde bulunmasa, tüm insanlığı kuraklığa ve açlığa sevk edebilir. Dolayısıyla bu küçük değişimin dahi tüm varlıklar için tesiri oldukça etkilidir. Jaylıbay bu tesir altında kalışı şiire dâhil ederek hayatı güneşin oluşturabileceği bu etkileşimle birlikte değerlendirmiştir. Dolayısıyla güneş gibi kendisini susatan hayat anlamlandırmasıyla kendine, yaşantılarına, duygularına etki etmiş bir izi olduğunu sezdirir.

*Kökjiyek kezse köñil älemi,
el jaqqa tartam biyıl da.
Balalığım-ay,
meniñ ädemi
qalğansıñ sonav qıyırda...*

Ufuklarda gezse gönül alemi,
Memleketime doğru gideceğim bu yıl da.
Çocukluğum hey,
Benim kenarda kıyıda kalmış,
Güzel zamanlarımsın.

*Közderim, tünde ilinbep ediñ,
Aq böken jortqan irgede...
Sırımdı aşırp kübirlep edim,
Juvsan güldegen şildege.*

Gözlerim geceleri hiç kapanmamıştı,
Ak ceylanların gezdiği yerlerde...
Sırrımı anlatıp fısıldamıştım,
Pelin otlarının açtığı yaz günlerinde.

(Kısa Erteği)

Şair çocukluk yıllarına dair birçok izin ipuçlarını vermiş ömrünün bu bölümünü, hayatını ve duygularını böylece anlamlandırmıştır. Geceleri gözlerinin kapanmadığını ifade ederken uyku hali içerisinde olmadığını anladığımız şair, ak ceylanların gezdiği yerleri, engin Kazak bozkırlarını henüz çocukluk yıllarında uykusundan feragat ederek düşünmüştür. Bu olguyu ortaya koyduğu zaman dilimi ve yaşı düşünüldüğünde yine Kazak coğrafyasında var olan sıkıntılardan ötürü kaygılanan bir çocuk olduğu da

dikkatimizi çeker. Bu durum, ailesi tarafından millî konularda hassasiyetle yetiştirildiğini de bizlere düşündürmektedir.

O, pelin otlarına sırlarını anlatması olayını gece vakti zihninde kurduğu hayal ile oluşturmuştur yani bu noktada da arzulanan fakat gerçekleşmeyen, hayal çerçevesinde kalan bir hayat tablosu gözler önüne serilmiştir. Şair bu şiirinde tıpkı Cahit Sıtkı Tarancı'nın "Yaşamak istiyorum gençliğimi yeni baştan" mısrasındaki gibi her nasıl geçerse geçsin çocukluğunu özlemekte ve tekrar yaşamayı arzu etmektedir.

Alista qalğan ayalı künder –

Sağan da, mağan ertegi...

Uzakta kalan kıymetli günler –

Sana da, bana da bir masal sanki...

(Qısqa Ertegi)

Hayal unsuru ile gerçeği şiirin belli bölümlerinde ayıran belli bölümlerde ise üzüntü duyduğu durumları hayal olgusu ile betimleyen Jaylıbay son bölümde geçmişini sanki bir masal olarak düşündürdüğünü ifade etmiştir. Böylece geçmişteki kıymet verdiği, yaşanmışlıkları hayatına ve bugün yaptıklarına etki ettiği ve hatta bazı davranışlarına sirayet ettiğini söyleyebileceğimiz şair, büyük bir ihtimalle güzellikle andığı hatıralarını 'masal' içerisine yerleştirerek hayali bir şey olarak tasavvur etmektedir.

Sınıq arba!

Köneniñ közi me edin,

Seni körsem ötkenmen kezigemin.

Şalğaydağı şalğımen şalğın orğan

Qayran qara şaldardıñ tözimi edin...

Kırık fayton!

Eskinin mirası mıydın,

Seni görünce geçmişimle yüzleşiyorum.

Uzaktaki tırpanla çayır biçen

Aziz ihtiyarların sabrı idin.

(Sınıq Arba)

Başlıkta tercih edilen "Kırık Fayton" nitelemesi şairin çocukluk yıllarına ait bir figür gibi görünürken, şiir içerisindeki kullanımıyla Jaylıbay'ın geçmişe dair hissettiği duyguların bir ifadesi gibidir. "Seni görünce geçmişimle yüzleşiyorum.." dizesinde açıkça ifade edildiği üzere, Jaylıbay çocukluk günlerine ait tüm yaşanmışlığı bu metaforla karşılamaktadır. Yaşanmışlıkları, geçmişin izlerini var olan zamana taşıyan şair, mevcut zaman üzerinde bir yorum getirmiştir. Böylece özlem ile pişmanlık arasındaki ruh halinin yansıması olan kırık fayton metaforu onun ömür süzgecinde hissettiklerinin bir yansımasıdır.

*Basınan, bälkiy, baq uşşan...
azar,
Kölbemey köñil qazdarı.
Arıstı jutar Arıstan-ajal –
Meni de juta jazdadı...*

Başından belki de baht uçmuş...
Zorlukla,
Kanat çırpamaz gönül kazları.
Güçlüyü de yutar Arslan ecel,
Beni de az kalsın yutuyordu

(Quday Saqtadı)

Şair yaşadığı vahim bir hadiseyi “Allah Korudu” başlığı ile şiir haline getirerek okuyuculara aktarmıştır. Ecel kavramının arslana benzetilerek ele alındığı bu şiirde geçen hadisenin bir tür sağlık sorunu olduğunu düşünmek mümkündür. İslamiyet inancında var olan bu olgunun şiirin birçok noktasında ifade edilmesiyle şairin bu inanca riayet ettiğini de anlayabiliyoruz. Yaşadığı vahim olay sonucunda hayat sürecinin çıkarımını “*Tatlısın hayat hem de ne kadar?!*” ifadesiyle pekiştiren Jaylıbay, sonraki bölümde karşılaşılabilecek türlü zorluklara rağmen yaşanılanların bir imtihan olduğu vurgusunda bulunmuştur. Bu ona göre baharın yeşilliğinde sönmeyecek bir ışık gibidir.

*Bev, tirşilik,
sır uqtım astarıñnan,
turadı ömir qasterli qas-qağımnan.*

Ah, hayat, sırları anladım imalarından,
Hayat değerli anlardan ibarettir, kaşla
göz arasında.

(Qas-Qağım)

Jaylıbay hayata seslenirken sır metaforunu şiire dâhil etmiştir. Sır, kapsamı değerlendirildiğinde gizlenmiş olan, söylenmemesi ve öğrenilmemesi gereken şeydir. Dolayısıyla hayat anlamlandırmasını bu ölçüde bir benzeşim ile ifade eden şair yaşantısı süresince tecrübe ettikleri sonucunda ummadığı durumlarla karşılaştığını anlatmak istemiş olabilir. Devamında ise kaşla göz arasında geçip gittiğini ifade ettiği ömrün geçiciliğini de vurgularken onun oluşturduğu tasvir neticesinde yaşama karşı bir mutluluk hissettiğini de anlayabiliyoruz.

Bes kün sävle körüv üşin keşkenmin.

Beş günlük hayatı sürdürmek için
yaşamıştım.

(Qas-Qağım)

Bu bölümde yaşadığı ömrü beş gün olarak tasvir eden Jaylıbay hayatın çok da uzun olmayan bir süreç olduğunu vurgularken, beş gün olarak betimlediği ömrü idame ettirmek durumunda olduğunu okuyucuya sezdirir.

*Bulañ etedi bul ömir bastan,
Buldırıq qustay zimirap.*

Hızlı geçer bu hayat başımızdan Bağirtak
kuşu gibi fırlayıp.

(Bulaq Basındağı Buldırıq)

Ömrün engellenemez zaman olgusu üzerinden gelip geçiciliğine vurgu yapan Jaylıbay ömrü oldukça hızlı geçen bir süreç olarak değerlendirmektedir. Bu ifadeleriyle Jaylıbay, çöllerde yaşayan ve kurak ortamların kuşu olarak bilinen bağirtlak kuşu ile ömür arasında bir benzerlik kurmakta, bu kuşun çöllerde hayatta kalmak için verdiği mücadeleyi ve yine kuşun göçünü insanın hayat mücadelesine benzetmektedir. Böylece hissedilen vurgu, insan hayatının mücadele içerisinde sürüp gittiği, fark edilmeyecek kadar hızlı ve sonlu olduğudur.

Buradaki söyleyişleri de Cahit Sıtkı'nın;

“Neylersin ölüm herkesin başında.

Uyudun uyanamadın olacak.

Kimbilir nerde, nasıl, kaç yaşında?

Bir namazlık saltanatın olacak,

Taht misali o musalla taşında” mısralarındaki duygularıyla ne kadar benzeşmektedir. Hayat sonludur ve beklenmedik bir anda bitecektir.

Quştar köñil körmegesin qısılıp,

Düniyeniñ dürmekterin süyesiñ.

Biyigine jibereyin uşırıp

Tiytey ğana tirşiliktiñ iyesisin!

Kuşlar gönül bağında sıkışıp,

Dünyanın kalabalıklarını hoş görürsün.

Seni doruklarına göndereyim uçurup,

Sadece küçük bir hayatın sahibisin!

(Balapan Qus)

Kuş metaforuyla insanın özgürlük özgür olma içgüdüsünü ve hürriyet isteğini de vurgulayan Jaylıbay böylelikle hür olmaya dikkat çekmektedir. Bu anlamı yaşanan ömrün kısalığı ile bir arada ele alırken, hürriyetin var olan yaşam içerisinde en anlamlı ülkü olduğunu sezdirir. O bu bölümde hayatı küçüklükle yani kısa olmakla nitelemiştir. İfade ettiği gibi, küçük hayatın içerisinde doruklara ulaşmak yani hür olmak onun için oldukça kıymetlidir. Onun küçük hayat tasviri hür olmayıp, çevresini ve uzakları bilmemesinden kaynaklanmaktadır.

*Köne künde qalğanday kömeski ümit,
Düniyenin ketkeli bəri eskirip.
Maylanbağan şıyqılacaq döñgelektan –
Tirşiliktin turatın äni estilip.*

Eski günlerde kalmış gibi belirsiz umut,
Dünyanın tamamı eskiyip gideli.
Yağlanmamış cızırdayan tekerlekten,
Yaşamın şarkısı duyuluyor.

(Sınıq Arba)

Umudun eski günlerde kaldığını ifade ederken içerisinde bulunduğu zaman diliminde umutsuz bir durum yaşadığı sezilen Jaylıbay, dünyanın eskidiğinden de söz etmektedir. Bu noktada dünyanın eskimesi, başlangıç bölümünde ifade ettiği umutsuzluğun sebebi ya da karşılığı olabilir. O, bu devinim sonucunda yaşamın şarkısını eski niteliğini yüklediği tekerlekten duymaktadır. Dolayısıyla eski bir tekerleğin cızırdaması, dönme eylemi sebebiyle dünyaya benzetilmiş gibidir. Bu süreç, hem tekerleğin hem de dünyanın eskimesine neden olan bir süreç olarak ifade edilmiştir. Dolayısıyla akıp giden zaman, ömür süresi, yaşam mücadelesi tasvir edilmiştir.

*Ömir keştim,
Men de bir ömir keştim,
Körpesindey suvsığan köñildestin...*

Hayat sürdürdüm,
Ben de bir hayat sürdürdüm,
Sevgili üzerinden kayıp giden yorgan
gibi...

(Ömir Keştim)

Yaşamış olduğu ömrü sevgilinin üzerinden kayan yorgan olarak tasvir eden Jaylıbay bu noktada farkında olmadan geçen vaktin vurgusunu yapar. Uyku halinde yorganın kayıp gitmesi durumunu ömre benzetmiş ve geçirdiği hayatın farkında olmadan akıp gidişini böylece vurgulamıştır.

*Qarğam, seniñ qay kitap tavısqañın?
Ömir keştim,*

Canım, sen hangi kitabı bitirdin?
Ben ömür bitirdim,

(Ömir Keştim)

Seslendiği kişiye bir retorik soru yönelten şair daha sonra cevabını vereceği bir vurguda bulunmuştur. Bu vurgu, ömrü anlamlandırarak en kıymetli şeyin tecrübe olduğu üzerindedir. Hayat tecrübesine sahip olduğunu “Bir ömür bitirdim..” ifadesiyle belirtirken okunabilecek tüm kitapların hayattan alınacak derslerden daha kıymetli olmadığını düşündürmektedir.

Can Yücel ise ömrün kısalığını,
 “Ömür dediğimiz nedir ki?
 Çay bardakta
 Soğuyana dek geçen zaman” diyerek tasvir eder.⁷

<i>Quday saqtadı,</i>	Allah korudu,
<i>Quday saqtadı,</i>	Allah korudu,
<i>Ajalım jetse öler em.</i>	Ecelim gelmiş olsaydı ölürdüm.
<i>Quvansaq-tağı,</i>	Sevinsek de,
<i>Muñaysaq-tağı</i>	Hüzünlensek bile,
<i>Tättisiñ, tirlik, ne degen?!</i>	Tatlısın, hayat, hem de ne kadar?!

(Quday Saqtadı)

Şairin tatlı olarak nitelediği hayat süreci şüphesiz ki onun yaşama sevgisi ile alakalıdır. Ölümü mutlak ve kaçınılmaz olarak ifade ederken İslam inancındaki ecel olgusuna da vurguda bulunur. Muhtemelen bir hastalık sürecinin ardından mısralarında veya hayatının zorluklarla geçen bazı dönemlerinden sonra Allah’a sığınan ve hayata olan bağlılığı dolayısıyla şükreden şair kimi zaman bunaldığını ifade etse de yaşamın kıymetini okuyuculara aktarmıştır.

Bu ifadelerde Mevlana’nın şu mısralarını hatırlamamak mümkün değildir:

Bil ki!
Güzellikler de var bu hayatta...
Gel Git’lerin olmadığı bir hayat düşünebilir misin?..
“Hüzün olgunlaştırır” ...
“Kaybetmek sabrı öğretir.”⁸

<i>Qaraşada qalmaydı gül ağaşa,</i>	Kasım'da kalmaz çiçek ağaşa,
<i>Mına dövren turmaydı mına basta.</i>	Bu devran kalmayacak bu başta.

(Qaraşada Qalmaydı Gül Ağaşa)

Şair, kasım ayını anlattığı şiirinde bu ayın kendi üzerindeki tesirini kaleme almıştır. Kasım ayının kapsadığı sonbahar mevsimine gönderme yapan Jaylıbay dönem

⁷ Bilgi için bkz. <https://www.canyucel.org/omur-dedigimiz-nedir-ki.html> (19.09.2021)

⁸ Bilgi için bkz. <https://www.meshursozler.com/meshur-sozleri/891-mevlana-sozleri.html> (19.09.2021)

itibariyle ağaçların yapraklarını dökmesine vurguda bulunur. İlkbaharın coşkunu tablosunu hatırlayarak sonbaharda ağaçların yaşadığı değişim üzerinden insan ömrünü süzgeçten geçirmiş ve böylece insanın yaşamının da değişen hareketinin de farklılaşacağını ifade etmiştir.

Ona göre dünya üzerinde yaşanan değişim her şeye sirayet eder, bitkiler yaprak dökerken insanların güzel ya da zorluklarla dolu da olsa hayatı mutlak sona ulaşacaktır.

Düniye - jarıq, keldim - kettim,

Ömir degen öleñ be?

Dünya, hayattır, geldim, gittim,

Ömür dediğin de şiir mi?

(Bazarıña Bardım)

Bu kullanım İslam dininin, insanoğlunun varoluşunu anlamlandıran devriye inancıyla bağlantılı olarak değerlendirilebilir. Yunus Emre'nin "*Geldüm dünyâyı seyr itdüm ya bugün ya yarın gitdüm...*"⁹ ifadesi gibi Jaylıbay da vakti gelen ruhun can bulduktan sonra kamil insan sıfatıyla rahmani aleme dönüşünü sezdirmiştir. Bu noktada ölüm gibi bir temadan bahsetse de umutsuz bir tavır içerisinde olmayan şair ömrü bir şiire benzetmektedir.

2.1.1.2.2. Aşk, Ayrılık, Sevgi ve Özlem

Jaylıbay'ın şiirlerinde çok fazla rastlamadığımız bir ana tema olarak aşk, ayrılık, sevgi ve özlem kimi şiirlerde net duygu olarak karşımıza çıkıyor olsa da genellikle bir metafora yüklenen anlam neticesinde hissedilir. Bireysel duygularını aktaran bir edebiyatçı olmaktan öte sosyal yaşantı ve halkının hayat tecrübeleri üzerinde bir duygu yoğunluğu içinde yaşayan Jaylıbay toplumsal konulara daha çok eğilen bir şairdir. Elbette sevginin kapsamı ve içerisine aldıkları düşünüldüğünde çok geniş bir çerçeve oluşmakla birlikte bu bölümde sevgiyi kesin ifadelerle anlattığı örneği görülen bazı dizeler ele alınmıştır.

Sarğaydı janqaltamda sarı oramal,

Sarı kız sonav jülü berip ketken.

Sarardı cebimdeki sapsarı mendil,

Sarı kız, o yıl onu, verip de gitmiş.

(Estelik)

⁹ Abdülbaki GÖLPINARLI, *Yunus Emre Divanı*, 1943, İstanbul, Ahmet Halit Kitabevi, s. 217.

Sarı kız ismiyle seslendiği şiir kahramanından bahseden şair, bu kız tarafından kendisine sarı bir mendil bırakıldığını ifade etmektedir. Burada mendil metaforuyla anlatılmak istenen şey bir ayrılık sürecidir. Şair hatırası olması adına ayrılık anında aldığı mendili cebine koymuştur ve o mendil cebinde sararmaya devam etmiştir. Bu sonuçla ayrılık sürecinin sonlanmadığı ve şairin halen bu kızı unutmadığı yorumu yapılabilir.

*Aslında daha çok güneşin, hüznün, sıcaklık ve neşenin rengi olarak bilinen sarı renk*¹⁰ şairlerin mısralarında nedense genellikle ayrılık için kullanılmıştır. Jaylıbay'da da aynı durum söz konusudur. Sarı mendil söyleyişiyle ayrılıktan bahsetmiştir.

*Qulaq türip janımnıñ muñ-zarına,
Jır sıyladım Gözeldiñ gülzarına...*

Kulak verip canımın dert tatasına,
Destan yazdım güzelin gül bahçesine...

(Gül Men Gözel)

Gül, şiirlerde sevgi unsuru olarak tüm dünya edebiyatlarında karşımıza çıkan bir imgedir. *Gül, "Türkler tarafından eski devirlerden beri bilinmekte olup edebiyatta çokça kullanılan motiflerden biridir... Gül, çeşitli vasıflarıyla daha çok sevgilinin sembolü olarak kabul edildiğinden şairlerin ilham kaynağı, çiçeklerin de sultanıdır.... Gül rengi, şekli ve kokusu bakımından da çeşitli benzetmelere konu teşkil etmiştir. Bunların başında onun her yönüyle Hz. Peygamber'e benzetilişi gelmektedir... Gül, bahar gibi ömrün kısalığıyla hayatın geçiciliğini de ifade etmektedir"*¹¹. Gül güzel benzeşimi ile farklı şekillerde şairlerin dizelerinde söz konusu edilirken bu şiirde şairin seslendiği şiir kişinin bahçesi olarak ifade edilmiştir. Kokusuna vurgu yapılan gül imgesini William Shakespeare "...Adın ne değeri var? Şu gülün adı değişse bile // Kokmaz mı aynı güzellikte?.." ¹² ifadesiyle kullanırken, Cemal Süreya ise "...Aştın sen, kokundan bildim seni / Bir ahırın içinde gezdirilmiş gül kokusu..." ¹³ olarak betimlemiştir. Dolayısıyla Jaylıbay aynı anlam vurgusuyla seslendiği sevgilisinin bahçesini gül diyarı olarak nitelemiştir. Bu bahçeyi üzerine destan yazabileceği bir hüviyet içerisinde tanımlayan şair, her tür keder ve gama rağmen daima şairanelik duygusuyla ona şiirler, destanlar yazacağını dile getirmiştir ve ne kadar tasalı dahi olsa daima bir şairanelik hissettiğini ifade etmektedir.

¹⁰ Eda USTAĞLU, *Renklerin İnsan Yaşamındaki Yeri*, T.C. Maltepe Üniversitesi SBE Psikoloji, İnsan Bilimleri ve Felsefe ABD Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (Dan. Dr. Bülent MADİ), İstanbul, 2007.

¹¹ <https://islamansiklopedisi.org.tr/gul> e-erişim 19.09.2021.

¹² William SHAKESPEARE, *Romeo ve Juliet*, İstanbul, 2019, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 39.

¹³ Cemal SÜREYA, *Sevda Sözleri*, 2020, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, s. 149.

Qara şaşın jayğanda qara tünder,   Siyah saçlarını dağıttığında kara geceler,
Qıyalıma qustardıñ qanatın ber!   Hayalime kuşların kanadını ver!

(Ay Sınığı)

Edebiyatımızda “*Sevgilinin güzelliği, yüzü, yanağı ve bizzat kendisi aya benzetilir. Açıkça söylenmese de mâh, kamer gibi kelimelerle kastedilen çok defa dolunaydır... Ay ile sevgili arasındaki benzerlikte el değmemişlik, yanına yaklaşılamayacak kadar yüksekte olma ....gibi hususlar da rol oynar*”¹⁴. Şiirini, “Ay parçası..” başlığıyla kaleme alan Jaylıbay, bu nitelemeyle kişiye, geceler kara saçlarını dağıttığında yani tana tıp sabah olduğunda onun hayaline kuşları göndermesini istiyor. Burada kara gecelerin saçlarını dağıtması gecenin sonlanması ve günün aydınlanması anlamında kullanılmaktadır.

Bu duygu aktarımının ilk karşılığı olarak karanlık gece ile başlayan doğa tasviri şairin, yüzüne çarpan meltem rüzgârlarıyla birleşmiş, hissettiği derin özlem duygusunun yansımaları oluşturmuştur. Hayallerinin kuşların kanadında var olmasını dilerken de güvercinin baharda güçleneceğini umarken de aynı duygu içerisinde.

Gece karanlığının ifade edildiği siyahlık ile sevgilinin saçları bir benzeşim içerisinde kullanılmış, bu birliktelik ile karanlığın yoğunluğu ifade edilmiştir. Bu noktada kara ifadesiyle bir hüznün ve ayrılık anlamlandırması oluşturan Jaylıbay sonraki bölümde hayal ve kuş metaforuyla mutluluğa ulaşmak istediğini sezdirmiştir.

Ayşa aqın ay diydarıñ aydan äppaq,   Ayşe şair ay yüzü aydan beyaz,

(Jan Qarındaş)

Şiirlerinde doğa gözlemlerinden sıklıkla yararlanan şair evrene ait unsurları da dizelerinde kullanmaktadır. Böylece ay imgesi de Jaylıbay’daki tesiri düşünüldüğünde engin ve hoş bir görüntü sunmasıyla şairi etkilemiş olabilir. “Sevgili Kız Kardeş” isimli şiirinde seslendiği şair olan Ayşe’yi tasvir etmek için bir güzellik ve sevgi unsuru olarak ay imgesini kullanan Jaylıbay, onun yüzünü gece karanlığında bir inci gibi gökyüzünde parıldaması sebebiyle bir benzeşim içerisine sokmuştur. Yine benzer bir ifadeyi Türk edebiyatının kıymetli şairi Hüseyin Nihal Atsız şu dizelerinde görüyoruz. “...Almış beni albızlar, gönlümde yaran sızlar / Kurban sana Atsızlar, ay yüzlü güzel konçuy...”¹⁵

¹⁴ <https://islamansiklopedisi.org.tr/bedir-e-erişim> 19.09.2021.

¹⁵ Hüseyin Nihal ATSIZ, *Yolların Sonu*, İstanbul, 2018, Ötüken Yayınları, s. 75.

*Ağaňa öleň oqıp ne ğılasıñ –
Ayşajan, aynalayın, öziñ öleñ...*

Abine şiir okuyup ne yapacaksın
Ayşeciğim yavrum, kendin şiir gibisin...

(Jan Qarında)

Jaylıbay, şiir imgesiyle bir güzellik ve sevgi mecazı oluşturmuştur. Aynı bir başlıkta ele aldığımız, Jaylıbay'ın şiir ve söz algısı kapsamca değerlendirildiğinde, kimi zaman onun yaşantısının en büyük gereği kimi zaman ise şeref bulduğu yeteneği yani kısacası şiirinin değeri olarak karşımıza çıkar. Bu sonuçla Jaylıbay'ın hayatının en kıymetli olgularından olan şiir, bu bölümde Şair Ayşe'yi anlatan bir imge olarak kullanılmış ve şairin algısı düşünüldüğünde kıymetli bir sevgi hissettirilmiştir.

*Şırqasa terbelgendey şınar bağı,
Aqqudıñ suñqıldaydı sıñarları.
Qarğam-ay,
bir tal üki...
Jariqtıqtıñ –
Jariqqa jağıp ketken şırağdanı.*

Şarkı söylenirse salınır çınar bahçeleri,
Ak kuğuların eşleri inler.
Ah canım,
bir dal puhu...
Sevgilinin,
Aydınlatıp gittiği çerağıdır.

(Bir Tal Üki)

Bir dal puhu kuşunun tüyünden bahsettiği şiirinde şair, ışık ya da yanan ateş manasında kullanılan bir imge olarak çerağ sevgilinin aydınlattığı bir unsur olarak ifade edilmiştir. Bu ifade çerağın oluşturduğu mana değerlendirildiğinde ışık anlamıyla şairin gönlünde umut filizlendiren bir olgu ya da yanan ateş manasıyla süreklilik ifade ediyor olabilir. Fakat burada bizim üzerinde durduğumuz husus sevgilinin şair üzerindeki tesiri yani onun gönlünde oluşturduğu tesirdir.

*Kim bilsin, ol aldadı.
Jol aldadı.
Men jürmin salküreñdi sarjeldirip,
Sarı kız Sarıtav jaqtan oralmadı.*

Kim bilir, o mu aldattı.
Yol mu aldattı.
Ben gidiyorum doru atımla rahvan rahvan,
Sarı kız, Sarıdağ tarafından dönmedi.

(Estelik)

Sarı kızın ayrılığı sonrasında düşünceli olduğu sezilen şair bu ayrılığın sebebini sorguladığı ilk iki dizede yaşadığı ikilemi hissettirmektedir. Sonraki bölümde bozkırlarda

aradığını ifade ettiği sevgilisinin gitmiş olduğu Sarıdağ tarafından dönmediğini belirtmiş, bu sonuçla ayrılık hasretinin aktarımını yapmıştır.

<i>Jurt aytpağan tiñ tirkes tavıp alıp,</i>	Kimsenin söylemediği özgün sözleri bulup,
<i>Jır-jürektiñ javadı javını anıq.</i>	Şiir kalbin yağmuru olur.
<i>...Tabiyğatqa emes tek,</i>	...Sadece tabiata değil,
<i>Sanağa da</i>	Bilince de
<i>Mamır enip tursa ğoy avıq-avıq!..</i>	Mayıs çıkıp gelse ya ara sıra!..

(Mamıröleñ)

Mayıs kullanımıyla ilkbaharın gelişini ve baharın işaretlerini ortaya koyan Jaylıbay, bu noktada kendisi için kıymetli bir zaman diliminin tasvirini yapmaktadır. Henüz ilk dizede güzelliğiyle andığı Mayıs ayı onun için muhabbet ayıdır. Bu tasvirde dahi insan olmanın ilk unsurlarından iletişim konusunda soyut bir zaman dilimi ile güçlü bir anlamlandırma ortaya koymuş, Mayıs ayını kızların gözleri gibi güzel bulmuştur. Dolayısıyla şiir boyunca bu anlam üzerinde duran ve Mayıs ayının kendisi için etkisini ortaya koymaya devam eden şair son bölümde, “*Mayıs çıkıp gelse ya ara sıra!..*” ifadesiyle oluşturduğu tüm anlam birliği sonucunda aradığı ve özlem duyduğu bir ayı, bahar mevsiminin en güzel ayını biraz da mübalağalı söyleyişlerle okuyucuya aktarır.

2.1.1.2.3.Ümitli ve Ümitsiz Olma

Jaylıbay’ın şiirlerinde ümitli ve ümitsiz olma çokça gözlemlendiğimiz iki temadır. Genellikle sosyal konular üzerinde şekillenen, halkının yaşadığı acılar sonucunda ortaya çıkan bir ümitsizlik daha çok karşımıza çıkarken genellikle geleceğe dair ortaya çıkan ümit vaad eden bir tablo da görülebilir. Bu noktada aynı olayın geçmişte yarattığı hüznü gelecek tasvirinde tam tersi haliyle şairi olumlu manada düşünmeye sevk etmesi ilgi çekicidir.

Kazak toplumunun yaşam haklarına dahi kasteden, insanlık değerlerine müdahale eden Sovyetlerin yıkıcı politikaları ve yıldırma çalışmaları hiç şüphesiz ki Kazak edebiyatına da sirayet etmiştir. Halkının gür sesi olarak tüm bu olaylara vakıf bir şair olan Galım Jaylıbay şüphesiz çocukluk ve gençlik yıllarını Kazak SSCB döneminde yaşadığı için kendi yaşadığı ve toplumunun uzun yıllar boyunca başından geçirdiği bütün bu

olaylardan çok etkilenmiş, şiirlerinde sık sık bu konuları işleyerek millî ve duygusal mısralarla olan biteni gelecek nesillere aktarmaya çalışmıştır.

*Köşpen birge köşti ırıs,
köşti nesip,*

Göçle birlikte göçtü rızk,
Göçtü nasip,

(Köştiñ İzi)

Rusların özellikle Stalin dönemi ve devamındaki politikalarından çok fazla zarar gören, topraklarından birçok kez zoraki olarak göçe tabi tutulmuşlardır. Bu sürgün hareketi Kazaklar içerisinde kitlesel göçleri oluştururken farklı coğrafyalara dağılmak durumunda kalan halk bu sonuçla yoğun bir sıkıntının içerisinde kalmıştır. Manevi anlamda bir çöküntü oluşturan bu durum maddi anlamda da hayatını idame ettirmede sıkıntılar içerisinde kalan bir toplum ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla Jaylıbay kaleme aldığı dizelerinde bu iki unsur üzerinde durur. Maneviyatı nasip imgesiyle karşılarken, İslam inancında bir insanın alın yazısı yahut payına düşen şeylerin bütünü olarak ifade edilen bir olguyu şiire dâhil etmiştir. Buradaki nasipsizlik derin bir ümitsizliğin ve hüznün yansımasıdır. Maddî bir ölçüt olarak bereket imgesini kullanan şair göç unsurunun yaşattığı buhranı derinleştirir.

Biz sıynar jürekte täñir ölgen.

Sığınacağımız yürekteki Tanrı ölmüş.

(Ay Sınığı)

Ona göre, yüreğinde sığınacağı Tanrı artık ölmüştür. Bu ifade şairin iç dünyasında yaşadığı duygunun, iç hesaplaşma sonrasında derin bir çaresizlik, ümitsizlik duygusu şeklinde karşımıza çıkar.

*Avlaq qondiñ sol dävren nege bizden?
...Öleñ köşip baradı janımızdan
Ûrker avıp baradı töbemizden.*

Ah devran! Niçin uzağa kondun, bizden?
... Şiir göçüp gidiyor yanımızdan
Ûlker akıp gidiyor tepemizden.

(Qas-Qağım)

Bu şiir birkaç şiirin birbirini takibi şeklinde yazılmış, anlam bütünlüğünün hakim olduğu bulunan bir manzumedir. Şair, şiirin başında meydana getirdiği hitap sonrasında yaşadığı hayatı varoluşsal açıdan anlamlandırmaya çalışır. Bu yorum ve iç muhakemenin ardından devrin onlardan uzaklaştığını ifade ederken, ülker yıldızının onlara yol göstermekten vazgeçtiğini hatta çok değer verdiği şiirin bile onlara uğramadığını

vurgular. Dolayısıyla var olan olumsuz tablonun ardından ortaya çıkan kötü tablonun şairde ve mısralarında bir ümitsizlik ve hüznün yarattığı yorumu yapılabilir.

...*Sol köktemge bizdi endi kim şaqırsın,* ... O bahara bizi şimdi kim çağırsın,
Sol bir ändi, düniye-ay, kim surasın?! Şu bir türküyü, ah dünya! Kim istesin?!

(Kördim)

Bahar anlamlandırması ile zihninde oluşturduğu olumlu çağrışımı birlikte değerlendiren şair yine bahar imgesiyle ulaşılmak istenen, hedeflenen bir dönem tasvirinde bulunmuştur. Fakat bu döneme kendisinin ulaşamadığını ve daha sonra da ulaşamayacağını kimsenin onu çağırmasıyla bağlar. Burada dostlarıyla olan ilişkilerine ümitsiz bir bakış açısıyla yaklaşan şair gelecek için ümitvar değildir. Devam eden dizelerde ise bir türküden bahsederken, bu türküyü kimsenin dinlemek istemeyeceğini retorik soru ile vurgulamıştır. Duygu ve hissiyat ümitsizlik üzerindedir.

Qoñırqay tarttı öleñ de, Neşesizliğe döndü şiir de.
Qonatin başka baq qayda? Başa konacak talih nerede?

(Qoñır)

Talihsizlik yaşadığını talih arayışıyla hissettiren Jaylıbay şiirinin neşesizliğe döndüğünü ifade etmektedir. Bu noktada meramını, duygularını şiirle dile getiren edebî bir şahsiyetin neşesizliği konu ediniyor olması onun yaşantısı içerisinde hissettiği ümitsizliğin dışı vurumu olarak yorumlanabilir.

Qaratavdın basınan köş quladı, Karadağ'ın başından göç aşar,
Tağdır-qamşi arqamnan osqıladı. Kader kamçısı sırtımı döver.
Körigimdi qay usta qızdıradı Körüğümü hangi usta kızdırır
Köñilimdi qay ümit hoş qıladı?.. Gönlümü hangi ümit hoş eder?

(Qaratavdın Basınan Köş Quladı)

Jaylıbay'ın dizelerinde sıklıkla karşımıza çıkan göç unsuru bu bölümde kesin bir şekilde ümitsizlik oluşturan acıklı bir hadiseyi karşılamaktadır. Halkının Karadağ'dan geçen göç hareketi ile yurdunu, topraklarını, yaşantılarını değiştirip gitmek durumunda kaldığı tavrı kader olarak anlamlandırılrsa da kaderin kamçısı imgesiyle mecazen sırtında hissettiği acının tarifini tasvir etmiştir. Bu olayın tesiri öylesine güçlüdür ki, şair gönlünü

hoş edebilecek, bu dertleri azaltabilecek, kendisine derman olabilecek bir ümidin sorgusunu umutsuzca arar.

Karadağ'dan başlayan göç şairin henüz başlangıçtaki ifadesiyle yaşanılması kaçınılmaz, zoraki bir süreci simgeler. Burada kamçı ve körük mecazlarıyla vahim bir olaya maruz bırakılan bir halkın varlığı hatırlatılmıştır. O halktır ki gönlünü hoş edebilecek tek bir ümidin varlığını arayıp durmuş fakat şairin betimlemesiyle kapkara geceler ve dalgalar içerisinde kırılmış bir gemi çaresizliğinde savrulmuştur.

Bu öyle bir göçtür ki, süreç içerisinde Jaylıbay'a göre şiirin devamında develeri takatsiz bırakmış, peynirleri süte döndürmüş, kargaları kartala dönüştürmüştür. Yoksulluk ve kederin hissedilen ilk duygular olduğu şiirde Kazak Türklerinin çaresizliği sonucunda oluşan ümitsizlik tasvir edilmiştir.

<i>Gül jaynap änge bassa gül-gül ören,</i>	Çiçekler açsa sevinçle şarkı söylese
<i>Keşeden qalıp ketken bül bir öleñ.</i>	gençler,
<i>Basında sol qalqanıñ bir tal üki,</i>	Bu, geçmişten kalan bir şiirdir.
<i>Üp etip jel sıypasa ülbiregen.</i>	Rüzgâr okşadığında salınan,
	Başında o yavrucağın bir dal puhu.

(Bir Tal Üki)

Eski Türk geleneğinde uğurlu olduğuna inanılan, şaman giysilerinde kullanılan puhu kuşunun tüyü anlamına gelen “üki”, bir kültür ögesi olarak şiirde kullanılmıştır. Yine Kazak toplumu için kıymetli bir türkü olan Kamajay türküsü de bir dal üki ifadesiyle hatırlatılmıştır. İlk bölümde ümitvar bir tavırla dileğinden söz eden Jaylıbay sezdirmediği ilkbahar metaforuyla geçmişin izlerini vurgular.

Kamajay türküsünde geçen “Bir Dal Üki..” ifadesi, Jaylıbay tarafından aynı haliyle kullanılmış ve kaleme aldığı şiirin başlığı olarak da seçilmiştir. *Örneğin Teleüt ve Kuzey Altay şamanlarının baş giysisi geniş bir kumaş parçasından bağ şeklinde olup, bu bağın alt kısmı kafaya bağlanır, serbest bırakılan ucuna ise puhu kuşu telekleri dikilmektedir, bu demetler ile iki kartalı ya da iki şahini temsil ederlerdi.*¹⁶ Dolayısıyla Türk inanç sistemi içerisinde anlamlı bir yer, edinen bir nesne olarak “üki”yi şiirde görmekteyiz. Bu durumu şiirin devamında “*Yetişkin kızın börküne Üki takıp..*” ifadesiyle destekleyen şair, aynı hatırlatmayı yapmaktadır.

¹⁶ Atilla Bağcı, Şamanizm İnançında Ritüel Maskeleri Ve Gömü Maskeleri, Ankara, 2018, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, 2018-46/s:31

*Gülderi qayta öngende örimdegen,
Önerdiñ kökjiyekten kögin körem.
Bağında Mängiliktiñ mäveleydi,
Gumırlı än,
Äsem även,
Ömirli öleñ...*

Çiçekleri tekrar yeşerip yayılan,
Sanatın filizlendiğini ufuktan
görüyorum.
Ebediliğin bağında meyveye duruyor,
Ömürlü şarkı,
Hoş melodi,
Ebedî şiir...

(Äset Eli Qızılarıy)

Çiçeklerin tekrar yeşermesi ifadesiyle kış mevsiminin ardından baharın gelişini sembolize eden Jaylıbay bu ifadeleriyle bir yeniden doğuşu sembolik olarak ifade etmiş olabilir. Şiirde, kış mevsiminin oluşturduğu ayazın ardından bahar mevsiminde doğanın yeniden varoluşu, Kazak halkının defalarca tükenmeyip, kopmayıp, birlik içinde tekrar ayağa kalmasını sezdiriyor. Bu noktada bir ümit içerisinde sanatın da ufuktan doğacağını düşünen, ebediliğin bağrında hoş şarkıların icra edileceğini düşleyen bir tavır bulunmaktadır. Tüm bunların sonucunda edebî şiir metaforuyla yine Kazak halkının ebediyen bahar imgesindeki filizlenen çiçekler gibi yaşamaya devam edeceği vurgulanmak istenmiş olabilir.

*Jarqıldap jürip jüzdessek,
Jürekke tolar jılı ağıs.
Javqazın össe...
Biz de össek,
Jiyhanğa bolar quvanış.*

Neşeyle gezerken karşılaştık,
Yüreğe dolar güzel duygular.
Laleler büyüse...
Biz de büyüsek...
Tüm cihanı sevinç doldurur.

(İñkär Köñil)

Seslendiği şiir kişisi ile karşılaşmayı ümit eden şair bu durumun yaşanması sonucunu başlangıçta yüreğine dolacak kıymetli duygular ile ifade etmiştir. Daha sonra lalelerin büyümesinden bahsederken şiir kişisi ile birlikte yaşlanmak isteğini bu mecaza oturtur. Bu noktada özlem ve sevginin birlikte oluşturduğu bir ümitvarlık sezilmektedir.

2.1.1.2.4.Yalnızlık

Yalnızlık duygusu edebiyatımızda belki de en çok işlenen konulardan biridir. Bazı şairlerimiz daha çok bireysel yalnızlığı söz konusu etmekten bazılarını da Ahmet Muhip

Dıranas'ın Kar şiirinde Anadolu'nun yalnızlığını vurguladığı gibi, Jaylıbay'ın Kazakların yalnızlığını ifade ettiği gibi toplumun yalnızlığından dem vururlar. Jaylıbay, kimi zaman bireysel duygu aktarımı amacıyla hissettiklerinin bir yansıması olarak sevgi, saygı, dostluk gibi olgular üzerinden yalnızlık temasını işlemiş olsa da asıl vurguyu az evvel ifade ettiğimiz ümitsizlik temasının sonucunda ortaya çıkacak şekilde vurgulayarak yalnızlık temasını işlemiştir. Millî konularda halkının yaşadığı buhranlı süreci şiirlerinde işlerken, geçmişin izleriyle tasalanan, Kazak coğrafyasında komşu devletlerce baskıcı politikalara maruz kalan, bu dönemi çoğunlukla canıyla ödeyerek yaşam hakları elinden alınan halkının yaşadığı durumu bir yalnızlık ifadesi olarak hissedip tasvir eder.

<i>Jasqanbaytın kezde keyde jasqanğan,</i>	Çekinilmeyen zamanda bazen çekinip,
<i>Duşpanımdı ayıra almay dostardan.</i>	Düşmanımı ayıramadan dostlardan.
<i>Suvıq sözden sekem alıp, sezingem</i>	Soğuk sözden şüphelenip, huylanıp,
<i>Xatsız pošta jäşigindey bos qalğan.</i>	Mektupsuz posta kutusu gibi boş kalan...

(Sır)

Başlangıçta yalnızlığının sebeplerini açıklayan Jaylıbay bu noktada dostlarını düşmanlarından ayıramadığını kaleme alır. Böylelikle ifade edilmek istenen şey aslında büyük bir hayal kırıklığının tasviridir. Arkadaşlarının beklenmeyen davranışlarını gözlemlediğini sezdirirken okuyucular için karamsar bir tablo çizer. Bu karamsarlık, dostlarından ummadığı davranışların bir sebebi iken hissettiği yalnızlık da bir sonuç konumundadır. Mektupsuz ve boş kalan bir posta kutusu gibi olduğunu son bölümde ifade ederken hislerini derinleştirir.

<i>Jalğız qalğanda jarasar muñım,</i>	Yalnız kaldığımda kederlenirim,
<i>Janımdı jegen jalqı şer.</i>	Bir tek dert içimi kemirir.

(Qaraşamen Qoştasuv)

Kederinin sebebi olarak ifade ettiği yalnızlık duygusu şiirin bu bölümünde vurgulanan olgu konumundadır. Bu sonuçla dertlendiğini ifade eden şair bu derdin içini kemirdiğini aktarmaktadır. Böylece yalnız kalmak ve yalnızlık hissiyatı sebebiyle sıkıntı yaşadığını anladığımız Jaylıbay durumu hal diliyle ifade etmektedir.

<i>Öz-özimdi sezingenmen qur attay,</i>	Kendimi başıboş bir at gibi
<i>Bir sağımış jür ğoy meni şıdatpay.</i>	hissediyorum,

*Aptıǵamın kenen jirdiñ eline
Aq dalaǵa asıqqan aq bulaqtay.*

Bir özlemdir bu, beni dayanıksız kılan.
Acele ederim naǵmelerin memleketine
Ak bozkıra acele eden ak pınar gibi

(Sır)

İnsanoğlunun yeryüzündeki en kıymetli dostlarından olan at figürünü şiirin içerisine dâhil eden şair, bu ölçüde beklenenin aksine at metaforuyla başıboş olma halini birlikte tasvir etmiştir. Bu şekilde yaşadığı ruh durumunu aynı hissiyat ile birleştirmiş ve başıboşluk yani bir tür yalnızlık içerisinde bulunduğunu ifade etmiştir.

*Emşek sütün tatpağan,
Besikke de bölēbey.
Besik jırı olar üşin
Öşip ketken öleñdey.*

Anne sütünü tatmamış,
Beşikte de yatmamış.
Ninniler onlar için
Sönüp giden türküler gibi.

(Ĝasır Qayǵısı)

Hiç şüphesiz ki annesiz büyümek insanoğlunun yaşayabileceği en büyük yalnızlıklardandır. Bu bölümde öksüz kalmış çocukları anlatan şair, şiir içerisinde anne sütünü tatmamış, beşikte yatmamış ifadeleriyle bu yalnızlığı derinleştirir. Öksüz kalmak şair için ninnilerin susan türküler haline gelmesidir.

*Japanda jalǵız ösken sol qaraǵay
Qazaqpen taǵdırlas pa dep qalamın.*

İssiz bozkırda yalnız büyüyen bu çam
ağacı,
Kazak ile kader arkadaşı mı diyorum.

(Menen Sorlı Aqın)

Kazak toplumunun özellikle Sovyet Rusya ve Çin devleti tarafından uğradığı baskıcı politikalar karşısında yaşamak durumunda kaldığı acıklı olaylar, o coğrafyada maruz bırakıldığı yalnızlık ile tasvir edilmiştir. Bu yalnızlık şair için ıssız bozkırda bir başına kalan çam ağacının bulunduğu durum ile birlikte ele alınmıştır.

*Jalañ ayaq balalıq...
Javtañ qaǵıp jävdireydi, o, sumdıq!
– O, sumdıq! – dep biz nesine şoşındıq.
– Jetimxana üyi deydi...*

Yalın ayak çocukluk...
Gözleri yaşlı masumca bakar, ah o felaket!
- O, felaket! – diye biz niçin korktuk.
- Yetimhane diyorlar...

(Ĝasır Qayǵısı)

Şiirin ana kahramanı olarak tercih edilen çocuk figürü ile masumiyet, samimiyet, içtenlik, günahsızlık vs. çağrışımları oluşturulmuş olsa da henüz başlangıçta “yalın ayak çocukluk” nitelemesi, şiir kahramanı olan çocuğun ömrünün daha ilk zamanlarında bile bazı olumsuz durumlar içerisinde olduğunu sezdirmektedir. Bu nitelemenin devamında “felaket” nitelemesi ile başlangıç anlamını pekiştiren şair, şiir içerisinde yetimhanede büyüyen çocukların yaşadığı zorluklara da değinmektedir.

Onlar ki; anne sütünü tadamamış öksüzlerdir. Diğer çocuklar gibi beşikte yatamamış, sönen türküler misali ninniler duyamamışlardır. Şair şiir içerisinde yetimhanede büyümek durumunda kalan çocukların yaşadığı zorlukları ifade ediyor olsa da bu çocuklar yalnızca öksüz ve yetim olan çocuklar değildir. Aynı zamanda günümüz çağında bir şekilde yetimhaneye bırakılan yalnızlığa sürüklenen çocuklardır da. Bu yalnızlık öyle tesirli bir duygu durumudur ki şair şiirinin ismini bu sebeple “Asır Kaygısı” olarak ifade etmiştir. Yetimhane çocukları derin bir yalnızlık içerisinde. Onlar paylaşma ve birlik olma erdemlerine sahip olsalar dahi şaire göre daima bir eksiklik yaşarlar.

2.1.1.2.5.Sitem ve İsyan

Millî konulardaki hassasiyeti şiirlerine yansıyan bir edebiyatçı olarak Galım Jaylıbay en değerli ülküsünün daima peşinde olmuş, halkının gür sesi olarak maruz kalınan acıların isyanını dile getirmiştir. Onun şiirlerinde sitem ve başkaldırı, yaşanan acıların haksızlığına karşı bir dışı vurumdur. Bu noktada sitem ve isyan başlığı altında çokça örnekle karşılaştığımız şairin şiirlerinde hissedilen duygu bağımsızlığına ket vurulan halkının hür yaşama isteğidir.

Bülbül qayda,

Ay qayda,

Marjan qayda,

Ey, apatay, sen jegen qaljañ qayda?!

Şır aynalar düniye öterinde –

Solay-solay bəri de arzanday ma?

Bülbül nerede,

Ay nerede,

Mercan nerede?

Hey, anacığım, yediğin et nerelerde?!

Fır fır döner, dünyanın geçişinde,

Böylece değersizleşir mi hepsi de?

(Qas-Qağım)

Bülbül, ay ve mercanın varlığını arayan, nerede olduğunu sorarak onları gözlemleyemediğini anladığımız şair bir yokluk ifadesiyle aslında maddi bir unsurdan ziyade içerisinde bulunduğu durumun ipucunu vermektedir. Bu dizelerde hissedilen olgu

hürriyetin engellenişi ile ilgili olabilir. Şair özgür bir biçimde görme ve yorumlama yetisinin kısıtlandığını ay metaforunu anlamlandırma ile ifade ederken artık bu durumu gerçekleştiremediğini ayın yokluğuyla tasvir etmiştir. Duyduklarının anlamsızlaşmasını ve hoş sesler duymasını bülbül ile karşılarken bülbülün yokluğu yine bir hürriyet kısıtlaması içerisinde olduğunu sezdirir. Devamında annesine seslenmiş ve daha evvel yediği etlerin nerede olduğunu sormuştur. Bu ifade eskiye nazaran yaşantısı ile sıkıntı içerisinde kalan ailesinin durumunu özetler. Son dizede görüldüğü üzere kıymet verdiği tüm metaforların anlamsızlaştığını, değersiz bir hüviyet içerisinde kaldığını yine retorik bir soruyla karşılarken aslında cevabını bildiği ve üzerinde durduğu zorlu koşulların altını çizmiştir.

*Özime de obal joq - deymın, ayırbas
etken*

Sapıruvlu sarı qımızı «Koka-Kolağa».

Hak ettim diyorum kendime, değiş tokuş
etmiş. Nefis sarı kımız yerine,

“Kokakola” ile.

(Qas-Qağım)

*Çok eski bir Türk içkisi olan kımız, kısrak sütünden yapılan fermente bir süt ürünüdür.*¹⁷ Kadim Türk devletlerinin yaşantısı içerisinde önemli bir yeri olan bu içecek uzun yıllar boyunca olduğu gibi bugün de Türk milletinin farklı halklarınca kullanılan bir besin olmuştur. Böylece bir kültür ögesi olarak da yeri oldukça köklü bir değeri ifade eder. *Kımız kelimesi Türk lehçelerinde hep aynı şekilde kullanılmaktadır. Türk, Azeri, Başkurt, Kazak, Kırgız, Özbek, Tatar, Türkmen lehçelerinde “kımız”, Uygur lehçesinde “gımız” adına rastlanılmaktadır.*¹⁸ Galım Jaylıbay bir kültür ögesi olarak değer verdiği kımız şiiirinin içerisinde vurgulamış ve bu içeceğin maneviyatının Kokakola ile değişim gösterdiğinden bahsetmiştir. Burada hissedilen sitem ilk bölümde gizlidir. Şair yaşanan bu değişim dolayısıyla kendisini sorumlu tutmaktadır. Dolayısıyla bu durumun yine Kazak halkına bir dayatma ile zorlandığı yorumu yapılabilir. Aynı zamanda yeni nesle bir eleştiri de getiren Jaylıbay kolanın yaygın kullanımı ile kımızın unutulmaya başladığının altını çizmiştir.

Jerge jasın tögedi aspan,

Yere yaşını döker gökyüzü,

¹⁷ Pınar OĞUZHAN, Filiz YANGILAR, *Eşsiz Bir İçeceğimiz: Kımız*, Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi Cilt-S: 6-1, 2013: 123.

¹⁸ Ahmet Bican Ercilasun, “Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü”, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991 s.474-475,

*Geptil basqan,
uvran basqan.
Kiyik qaşqan,
nege qaşqan –
Suvdan qaşqan,
Udan qaşqan.*

Heptil basmış,
Uranyum basmış.
Geyik kaçmış,
Niçin kaçmış,
Sudan kaçmış,
Zehirden kaçmış.

(Betpaqdala Kün İydiröv)

Jaylıbay'ın üzerinde durduğu diğer bir husus Sovyetlerin yıllar süren nükleer silahlanma eylemleridir. Kazak coğrafyasında, Abıralı, Mırjık, Degelen ve özellikle Semey Sovyetler tarafından nükleer deneme alanı olarak kullanılmıştır. Yaklaşık 468 bomba denemesi ile Kazak halkının yok edilmesi yanında yıllardır devam eden hastalıklar ve sakatlıklarla ilgili acılar yaşandığı gerçeğinden yola çıkarak bu olaylara telmihte bulunan şair, mısralarında ortaya çıkan çaresizliği tasvir etmiştir. Bu tasvirler, gökyüzünün ağlaması mecazıyla başlarken, bölgede yaşayan binlerce antilop, ölümü ile de ifade edilmiştir. Dolayısıyla yine manevi anlamda yalnızlık çeken, huzursuz, sıkıntı içerisinde halkına dikkat çekmiş olan şair bölgede bulunan yaşam unsurlarının sıkıntı içerisinde kaldığını belirtirken Kazak halkının bulunduğu durumu ifade etmiş ve Rusların bu insanlık dışı politikalarına bir sitemde bulunmuştur.

*Avıl kirdi,
tağı da avıl tūsime,
Asıl tūs bul
avıl kirse asılı.
Qudirettiñ qudiretti küşi me,*

Köy girdi,
Yine köy girdi düşüme,
Asıl düş bu
Köy girse asıl bu.
Kudretin (Allah) kudreti gücü mü,

(Öñ Men Tüs)

Şair son dizede ifade ettiği üzere seslendiği şiir kişinin eylemlerine “*Kudretin, Allah gücü mü?..*” diye sormaktadır. Bu soru kapsamı incelendiğinde bir sitem ifadesi olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda “*Sen İlah değilsin!*” seslenişiyle bir isyan da vardır.

*Qaygım - jetim,
Aymalaydı Aymandar Aydıñ betin
Qara tüsti aq tūske köşirgeli,*

Üzüntüm-yetim.
Okşuyor Ayman'lar Ayın yüzünü.
Karayı ak renge dönüştürelî,

*Tirşiliktîñ tartadı köşi ilgeri.
Juldız sanap jatatın tüñilikten,
Balalıqtîñ bal şırın küni bitken.*

Hayatın göçü çekiyor ileri.
Yıldız sayarak yatılan tünlükten,
Çocukluğun tatlı günü bitmiş.

(Ay Sınığı)

Üzüntülerinin yetim kaldığını yalnızlığıyla pekiştiren şair, yıldız metaforuyla çocukluğundan sonra biten güzel günlerinin acı sözlerle tasvirini yapmaktadır. Bu noktada önceden olumlu olan bir durumun sonraki süreçte değişim göstermesi değerlendirildiğinde bir sitem sezilebilir.

2.1.1.3.Doğa ve Doğa Unsurları

Doğaya ait unsurları çokça gözlemleyen Galım Jaylıbay, dizelerinde evrenin hissettirdiklerini yorumlamış, hislerini okuyuculara aktarmıştır. Bu aktarım kimi zaman çağrışımlar yoluyla yorumu okuyucuya bırakmak üzere yapılırken; kimi zaman ise doğrudan bir gözlem ifadesi olmuştur. Jaylıbay'ın şiirlerinde doğa gözlemi safça duygusal bir yorumu da içerir. Onun mısralarında Kazak coğrafyasına ait manevi unsurların kıymeti üzerine de bir bakış açısı gözlenirken bu değer dolayısıyla ülkesinin topoğrafik unsurları da betimlenmiştir. Onun doğa gözlemi düşünsel unsurlar ile iç içe, benliğinde hissettiklerinin bir yansımasıdır.

*Ay kördim, aman kördim tolğan aydı,
Tolğan ay köre almasañ ol da qayğı.*

Ay gördüm, esen gördüm dolunayı,
Dolunayı göremezsen, bu da kayğı.

(Ay Kördim)

Doğa gözlemini ay metaforu ile ifade eden Jaylıbay bu bölümde bir tasvir oluşturmuştur. 'Ay görme' eylemiyle duygu durumu arasında bir bağlantı bulunduğunu anladığımız şairin dolunayı görememesi ise hüznü olma hali ile birlikte ele alınmış, bu durum şiirde onun için bir kaygı unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Böylece gökyüzünde var olan bir yıldız olarak ay, şairin benliğinde onu etkileyen bir doğa unsuru olarak karşımıza çıkar.

*Alañ da, alañ,
alañ kün,
köñil kögin türedi.
... Jüregi bar adamnıñ*

Alaca bulaca
Sisli gün
Gönül göğünü çeker.
...Kalbi olan insanın

avıradı jüregi.

Ağır durur yüreği.

(Ör Altay Men Täñirtavdıñ Arası)

Şair, sisli bir günün resmini çizdiği dizelerinde doğa gözlemi sonucunda oluşan duygularını tasvir etmiştir. O, başlangıç bölümünde sisli bir gökyüzünü alaca bulaca olarak ifade eder. Son bölümde ise ‘ağrıyan yürek’ nitelemesiyle hissettiği hüznün vurgusunu yapmıştır.

*Añırap arman qaştı aq şağıldan,
aqşa bult qalqıp uştı aspanımnan.*

Ağlayarak hayal kaçar ak çakıldan,
Beyaz bulut kalkıp uçtu gökyüzünden.

(Nüken Qalğan)

Bu bölümde, arzularının tükendiğini sezdirenen şair ağlamak eylemi ile bir niteleme oluşturmuş ve güçlü bir hüznün tasvirinde bulunmuştur. Sonucunda ise gökyüzünde gözlemlediği beyaz bulutların uçup gittiğini ve kaybolduğunu belirtirken hislerinin benliğinden doğaya da tesir ettiğini sezdirir.

*Qara Ertis, Qayran Ertis sılañdaydı
Suluvdıñ tolqındağan burımınday..*

Kara İrtiş, harika İrtiş cilvelenir.
Güzelin dalgalanan saçları gibi.

(Qara Ertis, Qayran Ertis)

Bir coğrafi unsur olarak İrtiş Nehri dizelerinde kaleme alan şair bu bölgeyi harika olarak nitelemektedir. Sadece bu nitelemeden dahi Jaylıbay için bu bölgenin şair için ne kadar değerli olduğunu anlayabiliyoruz. Güzelin dalgalanan saçlarına benzetilen İrtiş Nehri, şairin hem doğrudan gözlemlediği bir durak noktası hem de hissi anlam yüklediği bir yer konumundadır.

Altın kirpik aray kün, armanım eñ,

Altın kirpikli ışıklı güneş, hayalimdin,

(Qaraşada Qalmaydı Gül Ağaştı)

Gökyüzünün en heybetli gezegenlerinden güneşi şiirinde konu eden şair, onu altın kirpikli sıfatıyla bir kişileştirme içerisine sokmuştur. Böylece doğa gözlemine bir yorum katar. Güneşin asıl işlevinden farklı olarak kişisel ifadesinin bir tasviri ile sonuçta Jaylıbay’ın ona kıymet verdiğini anlayabiliyoruz. Hemen sonra gerçek anlamda ışıklı olma durumunu hatırlatırken burada da gerçek anlamda bir doğa gözlemi görülmektedir.

*Ay bolıp
köz aldım da aynaldı âlem,
Qayteyin sol şıraqqa baylandı oleñ;
...Qayğı ördim qara tünniñ qayısınan,*

Ay oldu da
Gözümün önünde değışti âlem,
N'ideyim ki o çerağa bağlandı şiir.
... Hüzün ördüm kara gecenin
kayışından,

(Ay Kördim)

Çevreyi gözlemleyen güçlü, hissi duyguları yoğun bir ana karakter portresi oluşturan Jaylıbay, tüm bu tasvirler neticesinde gözünün önünde değışen bir âlem olduğunu vurgulamış, bu âlem tasavvuru neticesinde değışimi gözlemleyecek kadar yoğun duygular yaşayan karakter, yarattığı anlamını vurgulamıştır.

*Alatavdiñ etegi «Tilektasta»,
Jürek basqa,
aytılar tilek basqa.*

Alatav'ın eteğı "Tilektas"ta,
Yürek başka,
söylenir dilek başka.

(Gül Men Gözel)

Bugün insanların hayatına para, mal, makam, kadın, soy-sop, siyasî ve dinî semboller, bazı lider ya da önderler nasıl yön verebiliyor ve onlar için önemli figürler olabiliyorsa gelenekselliğın daha etkili olduğı yerlerde güneş, ay, yıldız, su, ağaç, manevî şahsiyetler, atalar kültü çevresinde şeyh, dede, pir, baba gibi farklı özne ve nesnelere üzerinden üstün güçlere inanış söz konusu olmaktadır. Hurafe veya batıl dediğimiz bu inanış ve uygulamalar farklı varyasyonlarla devam eder.¹⁹ Dilek taşı uygulamaları da toplumlarda devam eden bu tarz inanışlar ve uygulamalar içerisinde yer almaktadır. Aslında bu inanışlar çerçevesinde bakıldığında Türkistan ile Anadolu arasındaki benzerliklerin oldukça fazla olduğu da dikkatimizi çekmektedir.

Şair üzerinde manevi bir tesiri olduğu sezilen Aladağ'ın eteğindeki Tilektaş'ın ehemmiyeti, şiirde fark edilmektedir. Tilektaş, iyi niyetlerin ve arzuların dile getirildiği önemli bir noktadır. Özellikle iç dünyasında yolculuğa çıkanların uğrak noktası olarak belirtilen Tilektaş, şiirin başlangıç bölümünde şair tarafından can için en bereketli yer olarak tasvir edilmektedir.

Tilektaş aynı zamanda şiir içerisinde yalnızca mekânsal bir unsur olarak değil şairin "Güzel" ismiyle seslendiği şiir kişisini andığı ve düşlediği bir yerdir de. Öyle ki,

¹⁹ Şınası Gündüz, "Mitoloji İle İnanç Arasında", Samsun, 1998, s:19.

Tilektaş'ta çiçek ile güzel birleşir, şairin gönlünde bir yaz oluşturur. Böylece gözlemediği bir yeri hisleriyle anlamlandıran Jaylıbay doğa unsuru olan bir noktanın tasvirini yapmıştır.

*Bağzıdan kuvä bärine –
Köñili köktem osı köl.*

Eskiden beri her şeye şahit,
Gönlü bahar bu gölün.

(Qanas Köli)

Yüksek dağ silsilelerinin arasında kalan bir bölgede bulunup, heybetli Altay dağlarına komşu olması sebebiyle öncelikle topografik olarak tasviri yapılan Kanas Gölü yalnızca bu unsurla ele alınmayarak Jaylıbay'ın gönlündeki tesiri bakımından da dizelerde ifadesini bulmuştur.

Şair beyaz kayın ağaçları, çamlar, kavaklar ile bezenmiş bir bölge olarak belirttiği gölün maneviyatı üzerinde durur. Kanas'ı gördükten sonra yaşlanmışlığı hissettiğini belirten Jaylıbay, kendisi üzerinde değerli bir yer olduğunu anladığımız Kanas Gölü'nü sonraki bölümde yukarıdaki dizelerle betimlemiştir. Buradaki kişileştirmede Kanas Gölü'nün şahitliği ile şairin derdini açtığı, dertleştiği bir dost figürü oluşturduğunu görüyoruz. Bu itibarla Kanas Gölü'nün Jaylıbay'ın sık sık ziyaret ettiği bir mekân olduğunu da düşünebiliriz.

*Altaydın²⁰ Tarbağatay²¹ tuğırınday,
Bulaqtıñ mamırdağı tunığınday.
Qara Ertis, Qayran Ertis silañdaydı
Suluvdın tolqındanğan burımınday.*

Altay'ın Tarbağatay zirvesi gibi,
Nehrin mayıstaki berraklığı gibi.
Kara İrtiş, harika İrtiş cilvelenir.
Güzelin dalgalanan saçları gibi.

(Qara Ertis, Qayran Ertis)

Çin, Rusya ve Kazakistan'da havza oluşturan, Kazakistan'ın Öskemen, Semey ve Pavlodar bölgelerinden geçen İrtiş Nehri şiirin konusu olmuştur. Şair, İrtiş Nehrini berraklığı ve güzelliği ile okuyuculara tanıtırken aynı zamanda kendisi için çağrıştırdıklarıyla da betimler.

²⁰ Altay: Altay dağları. Orta Asya'da konumu Kazakistan sınır bölgesi, Rusya, Moğolistan ve Çin'e kadar uzanan sıradağlar silsilesi. Kuzeybatıdan güneydoğuya kadar uzayan üç parçadan oluşur. Rus, Moğol ve Gobi Altay'ı adlarıyla bilinirler. Toplam uzunluğu 2.120 km'dir.

²¹ Tarbağatay: Kazakistan'ın doğusundaki bir sıradağ.

Bir güzelin dalgalanan saçları gibi cilvelendiğini söyleyerek teşhiste bulunduğu İrtiş Nehri'ni Altayların Tarbağatay bölgesi kadar kıymetli gördüğünü ifade eden Jaylıbay, Tarbağatay bölgesi benzeşimi ile ilk Türk kavimlerinin yaşam alanı olan ata yurdunun etkisini vurgulamıştır. Bu aktarım şiirin geneline de sirayet edip, şair tarafından sarı bozkırda görünen bir serap gibi betimlenmiştir.

*...Köktemge ğaşıq emester
Ömirge ğaşıq dep pe ediñ?!*

İlkbahara aşık olmayanlar,
Hayata aşık mı sanmıştın?!

(Köktöbeden Baradı Köşip Köktem)

Baharın gelişi ile birlikte oluşan hislerini okuyucuya aktaran şair, bahar metaforuyla bir zaman diliminin kendisi üzerindeki olumlu tesiri üzerinde durmuştur. İlkbaharı sevmek onun için yaşanan ömrü sevmektir. Dolayısıyla hayatını ilkbaharın çağrıştırdığı güzelliklerle anlamlandıran Jaylıbay kendi ifadesiyle tüm cihanı sevince anlamlanacak bir vaktin üzerinde durmuştur.

*Arqağa barsam sır uğam,
Appaq älemge jaqındap.
Qasqır bop qañtar ulığan,
Sarı ayaz tisi saqıldap*

Sarı Arka'ya gitsem sır dinlerim,
Apak aleme yaklaşıp.
Kışta uluyan kurt olup,
Sarı bir ayaz gibi dişleri şakırdayıp.

(Künderim Künmen Jarısıp)

Doğa unsuru olarak dikkat çekici şekilde bir beyaz tasviri oluşturan Jaylıbay, betimlediği beyaz mecazıyla aslında şiirinin içerisinde bir evreni anlamlandırmaktadır. Onun tasvir ettiği beyaz dünya, var olan tüm kötülükleri örtecek nitelikte bir saflığın ifadesidir. Bu durum beyaz ile güzellikler bulan ve güzelliklere ulaşma ülküsünde olan bir şairin duygu aktarımının ifadesi olarak yorumlanabilir.

O, kendisini aklar içinde oluşan namuslu bir şiirin temsilcisi olarak ifade eder. Öyledir ki, şiirin devam bölümünde “Şubat ayında doğan ozanlar // Ak rengini çok severler..” ifadesinden de sezileceği gibi ozanların sözlerine de beyazlık atfederek kendisi için anlamlı edebî bir sembol oluşturmuştur. Ehemmiyetine vakıf olduğumuz bu renk tasvirini “aydınlık..” olarak nitelemiş, apak aleme manevi duygularla ulaştığı bozkırların resmini çizmiştir. Bu noktada onun değer verdiği ve anlamlandırdığı kıymetli olguların şiir içerisinde beyaz ile birlikte ele alındığını söylemek mümkün olabilir. Beyaz, temizlik, masumiyet, saflık, mutluluk, huzur, gibi duygular ortaya çıkarmaktadır.

Bu açıdan ele alındığında şairin aydınlık bozkıra huzurlu, saf, temiz, ferah, mutlu bir yer olarak baktığını da anlarız.

<i>Bulaqqa bardım,</i>	Pınara gittim,
<i>Buldırır kördim</i>	Bağırtak gördüm
<i>Bula dalanıñ tösinde.</i>	Sınırsız bozkırın kucağında.
<i>Sorğalap qongan nurlı ümitterdiñ,</i>	Damlayan nurlu ümitlerin,
<i>Erkem-ayları esimde</i>	Nazlıları aklımda.

(Bulaq Basındağı Buldırır)

Pınar gözlemiyle bir metafor oluşturan şair aydınlık ümitler hissettiği bir simge meydana getirmiştir. O bu simgeyi şiirin devamında insanların kimi zaman kendisinde kimi zaman ise çevresinde aradığı bir düşünce olarak tasvir eder. Bağırtak kuşunu görme eylemi üzerinden düşünsel bir süreç yaklaşımı de meydana getirip, bu iki durumu bir iç muhasebeyle birbirine bağlar. Onun için sınırsız bozkırın kucağında meskeni pınar olan bağırtak kuşunu izlemek pürüzsüz çölde sığınacak bir limana ulaşmaktır. Dolayısıyla çevrenin oluşturduğu duygusal aktarım bu bölümde de karşımıza çıkar.

<i>Jastıqta jalın atsañ jarasar eñ,</i>	Gençlikte alevler saçsan yaraşırdı,
<i>Ay özen dos bolmaydı alasamen.</i>	Ay ile nehir dost olmaz kendisinden alçaktakiyle.

(Menen Sorlı Aqın)

İnsanoğlunun gençlik dönemine değinen şair bu süreçte yaşanabileceklere mecazlı bir söyleyiş getirmiştir. Bu, kişinin alevler saçması eylemiyle varolan dizelerde bir tür güç unsurunun birlikte ele alındığı şeklinde yorumlanabilir. Jaylıbay, devam eden bölümde de ay ile nehirin kendisinden alçaktaki ile dostluk kurmayacağını belirtirken de aynı mecaz üzerinde durmuştur. Bu noktada ay ile nehir onun gözlemleri ve hislerinin birleşimiyle güçlü bir doğa unsuru olarak karşımıza çıkar.

<i>Ay astınan Ay kördim,</i>	Ay altından Ay gördüm,
<i>Kün astınan Kün kördim.</i>	Güneş altından Güneş gördüm.
<i>Qaraözekke qayğı ördim,</i>	Karaözek'e hüznü ördüm,
<i>Şıñ basınan şıñ kördim.</i>	Doruk başlarında dorukları gördüm.

(Tüs)

Yukarıdaki dizeleri incelemeden evvel ‘Renk’ adlı şiirin genel çerçevesinde bir doğa gözlemi bulunduğunu ifade edelim. Doğa unsurlarından ay, güneş, kuşlar, mevsimler ve renkler şiirin içerisinde imge oluşturmaktadır. Yukarıdaki bölümde ise, gökyüzünde görülen ay ve güneşi bir gözlem sonucu ifade edilirken, “*Ay altından ay gördüm..*” ve “*Güneş altından güneş gördüm..*” dizelerindeki anlam gözlemin üzerine yüklenen bir derinliği sezdirmektedir.

Devam eden bölümde Karaözek’te ortaya çıkan kaygı duygusu da bu derin hissediş ve anlam veriş ile ilgilidir. Jaylıbay, somut nesnelere ve gözlemlerini duygularıyla harmanlayarak bir düşünce unsuru olarak betimler. Burada yalnızca göğün altından baktığında görebildiği heybetli bir ay ve güneş unsuru meydana getirmek yerine bu tür bir söyleyişle tasvirde bulunmuştur.

2.1.1.4.Şiir ve Söz

Jaylıbay, oluşturduğu dizelerde şiirin değeri, tasviri, hissettirdikleri ve şairlikle ilgili genel yorumlarda bulunur. Onun kaleme aldığı şiirlerde yine şiirin genel değerini ifade etmesi hiç şüphesiz ki öncelikle bir şair olarak icra ettiği sanata gönülden bağlı bir edebî şahsiyet olduğunu göstermektedir.

*...Talaylı öleñ emip öskennen soñ –
Araydı Aydan tamğan işip edim.*

... Şiir kaderi emip de büyüdüğü için,
Aydan damlayan seheri içmiştim.

(Ay Kördim)

Kader kavramını vurgulayan şair, şiirin çıkış noktasını insanın kaderi olarak ifade eder. Bu çok kapsamlı bir görüş olarak hissedilen ilk duygu ise yaşanmışlıkların ve yaşanacakların edebiyatın içerisinde var olması düşüncesiyle ilgili olabilir. O, şiirin gelişimini ve varoluşunu kader metaforuyla tasvir ederken, şiirsel bir söyleyişle aydan damlayan seheri içtiğini de belirtmiştir. Burada imkânsızlığı vurgulanan soyut bir mecazın varlığı, şiir yazmanın kolay bir iş olmadığını sezdirir. Bir diğer üzerinde durulan husus ise şairin şiir yazmak adına ortaya koyduğu çabadır.

*Marjan-monşaq ilinse kirpigiñe,
Köşireyin, qarağım, jır tiline.
Qıstap qalğan Arqada aqbökendey –*

Mercan boncuk ilişse kirpiğine,
Yazayım, gözüm nuru, şiir diliyle.
Kış Sarı Arka’da geçirmeye kalan ak
ahu gibi --

(Qas-Qağım)

Sevgilinin kirpiğine ilişecek mercandan söz eden Jaylıbay bu soyut çağrışımı bir güzelleme ortaya koymak maksadıyla oluşturmuştur. Şiir kişinin kirpiğine yapılan bu mecaz ile ona karşı bir övgü ve bir güzellik unsuru oluşturulmuş, şiirde de bu çağrışım ortaya konulmuştur. O, seslendiği sevgilinin bu güzelliğine nurla aydınlanmış ama bozkırda sıkışan bir ahu gibi şiir yazmak niyetindedir. Böylece şiirinin ortaya çıkışını başlangıçta ifade ettiği güzellik unsuruna bağlayan şair şiirinin çıkış noktası için de bir temellendirme yapmış görünmektedir.

Bala ketti betimenen,

Eñireydi jetim öleñ.

Qum köşedi bul ölkede

Çocuk gitti kendi yönüne,

İnler durur yetim şiir.

Kum göçer bu ülkede

(Betpaqdala Kün İydiröv)

Kazakların, Sovyet Rusya tarafından maruz bırakıldığı göç hareketine bir hatırlatmada bulunan Jaylıbay çocuk olarak belirttiği şiir kişisiyle Kazak halkını kasteder. Vatan topraklarını terk etmek durumunda kalan halkının sahip olduğu her şeyi geride bırakıp, yurtlarını terk etmesi şüphesiz ki çok elim bir hadisedir. Şair işte bu hadiseyi şiirlerin yetim kalmasıyla birlikte ele alır. Kumların göçmesiyle yetim kalan şiir, ona göre inlemekte yani acı çekmektedir.

Sınıq arba,

Bilmedim munı bar ma,

sırı bar ma

javtanköz jırı bar ma?...

Kırık fayton,

Bilmiyorum üzüntüsü mü var,

sırrı mı var,

gözünün içine bakan şiiri mi var?

(Sınıq Arba)

Şairin çocukluk anılarını kaleme aldığı “Kırık Fayton” şiirinden bir bölüm ile karşı karşıyayız. Kırık fayton, Jaylıbay’ın geçmiş günlerinin tahlilini yaptığı, duygu yüklediği bir metafor olarak karşımıza çıkar. Bu imgenin ardından sorguladığı üzüntü duygusu, şiirin geneli tahlil edildiğinde geçmiş ile gelecek arasında çıkarım yapan bir kişinin düşünce durumuyla ilgili olabilir. Fakat asıl ilgi çekici nokta şairin şiir tanımındadır. Jaylıbay, genellikle kıymetli duygularla ifade ettiği şiir algısını bu noktada çaresizlik ile tanımlar. Dolayısıyla duygu durumunun şiir algısına tesir ettiği fark edilen şairin bu bakış açısı diğer tanımlarından oldukça farklıdır.

*Bir öleñim bar edi,
Bir öleñim bolganda –
Aqquv tekti Ar edi,
Zamanınıñ zarı edi,
Galamınıñ äni edi,*

Bir şiirim vardı,
Bir şiirim olduğunda
Kuğu gibi ardı,
Zamanının kaygısıydı,
Aleminin şarkısıydı,

(Bir Öleñim Bar Edi)

Jaylıbay “bir şiir..” ifadesiyle genel şiir algısını tarif etmektedir. Başlangıçta “kuğu gibi..” olmakla betimlediği şiirlerinde ar metaforu üzerinde durur. Ögel’e göre “*Türk destanları içinde yer alan kuğu-kız motifi Türk edebiyatı içinde saflık, beyazlık ve dolayısıyla kalp temizliğinin bir sembolü olarak görülmüştür.*”²² Bu çıkarımla Jaylıbay’ın Türk destan geleneğinden etkilenerek kuğu sembolizmi ile bir namus figürü ortaya koymaya çalıştığı açıktır.

O, zamanının kaygısını ifade ederken duygularını aktardığı bir birikim ortaya koyduğunu kabul ederken, âleminin şarkısı betimlemesiyle ise oluşturduğu edebî eserin kıymetini okuyucuya aktarmıştır.

Senimderdiñ sertisiñ, şirkin Öleñ.

İnançların yeminisin sen, ey Şiir.

(Ay Sınığı)

Çoğunlukla kutsal kabul edilen bir varlık için oluşturulan ant yani yemin, şairin şiir tanımında yer almıştır. O, şiirini inançlarının yemini olarak ifade eder. Bu tanım öncelikle şairin dizelerinin ona göre doğru ve yalansız olduğunu hissettirirken ayrıca şairin tüm inandıklarının, söylemek istediklerinin vuku bulduğu bir gerçeklik olarak karşımıza çıkar.

*Senen meniñ joq xaqım sır bügüvge,
Sırdı бүкsem arnaymın jırdı kimge?*

Benim senden sır saklamaya hakkım
yok,

Sır saklasam şiirimi kime ithaf ederim?

(Zamandasım)

Şiirini özgürlüğünün sembolü olarak gördüğünü, *Sır saklasam şiirimi kime ithaf ederim?*” dizesiyle ifade ederken, böylece Jaylıbay şiirlerinde gizli bir durum ya da

²² Bahaddin Ögel, “Türk Mitolojisi”, Ankara, 2014, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s:531.

düşüncenin olmadığını, var olan gerçekliği kaleme aldığını ve hür iradesiyle özgür bir söylemde bulunduğunu kabul etmiştir.

*Köşken eldiñ könergen jurtı mına,
Öleñ jamav bola ma jırtıǵıña?..*

Göçen halkın eski yurdu burası,
Şiir yama olur mu yırtıǵına?

(Tüs Köremin)

Göçmeye mecbur olan ve bu zorluğa maruz kalan bir halkın varlığına değinen şair “Şiir yama olur mu yırtıǵına?” sorusuyla yazmış olduğu şiirin gerekçesini ifade etmiş, Kazak diyarından göç etmek zorunda kalan halkının yaşadığı elim olaylara atıfta bulunmuştur. Bu soru ifadesi esasında bir çaresizlik resmederken, şairin şiiri hem bir derman olarak gördüğünü sezdirmiş hem de mevcut durumun çaresi olamayacağını hissettirmiştir.

*Aqınǵa Alla aq ğumır bergen,
Sorın da bergen,
Şattıǵın bergen.
Estelik bolıp esilsin öleñ –
Tırşiliktegi tätti künderden.*

Ozana Allah güzel ömür vermiş,
Talihsizlik de vermiş,
Şadlığını da vermiş.
Hatıra olup örülsün şiir,
Hayattaki tatlı günlerden.

(Aqın)

Çin kaynaklarında yer alan bilgilere göre milattan önce binlerde Türk sözlü şiir sanatı geleneğinin var olduğu görülmektedir. Yani Türk şiir sanatı kökleri oldukça derinlere uzanan bir geçmişe sahiptir.²³ Böyle bir ozanlığın ve sözlü geleneğin önemine vakıf olan Jaylıbay, Allah tarafından bahşedilen ömrün karşılığını ozanın yaşamı ile ifade etmiştir. Bu süreç güzel ve talihsiz günlerin bir arada olmasıyla vurgulanmış olup tüm bu birikimle şiirin ortaya çıktığı ifade edilmiştir.

Jan joldasım maǵan jaqın,

Şiirim, bana yakın can yoldaşım.

(Menen Sorlı Aqın)

Yukarıdaki dize ve son bölümde aşağıda kalan üç bölümün yer aldığı Benden Dertli Ozan şiiri Jaylıbay’ın, Eset Naymanbayulı’yı andığı bir manzumedir. Jaylıbay,

²³Mehmet Yardımcı, Geçmişten Günümüze Ozanlık Geleneği ve Bu Süreçte İletişim Araçlarının Rolü, http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/mehmet_yardimci_gecmisten_gunumuze_ozanlik.pdf e-erişim: 26.10.2021.

bentlerin birçok noktasında şair Eset'i okuyuculara tanıtır. İli ve Balkaş gibi Kazakistan için kıymetli bölgelerin anılmasıyla şaire de göndermede bulunurken yine kadim Türk inanişında olduğu üzere atalar ruhuna saygı ifade etmektedir. Onun Eset üzerinden oluşturduğu bir algı vardır. Eset'in nezdinde milleti için mücadele etmiş tüm atalarını anan şair bu ülkü ile Kazak halkı için tesirli bazı olaylara da şiiri içerisinde telmihte bulunmaktadır. Yine ayrıca kıymetli bir şair olan Eset'i tanıttığı bölümde kendi şiir algısını ve şiirle ilgili görüşlerini de ifade etmektedir. Ulu Abay, Irıscan ve Kempirbay gibi önemli şahsiyetleri anarken devam eden bölümde edebî açıdan şiir görüşünü ortaya koyan Jaylıbay, şairleri şiir görüşlerini ortaya koymadıklarında birer ölü olarak betimlemiş şiirin kendisinin en yakın dostu, can yoldaşı olduğunu sezdirmiştir.

Çok geniş maksatlı bireysel duygu aktarımı bulunan, değerli fikir adamlarına ve tesirli olaylara telmihte bulunulan "Benden Dertli Ozan" şiiri özüyle Eset Naymanbayulı için yazılmış bir matem şiiridir.

*Öreli öner tuvmay talay şayır,
Öleñi özinen de bürin ölgen.*

Sanat eseri yaratamayan nice şairin,
Şiiri kendinden de önce ölmüş.

(Menen Sorlu Aqın)

*Soñğı jır, aqırğı även, eñ soñğı öleñ,
Ölenniñ ölerine el senbegen.*

Sonuncu yır, sonuncu ezgi, en sonuncu
şiir,
Şiirin öleceğine kimse inanmamış.

(Menen Sorlu Aqın)

*Aq öleñ, aqırettey aqırğı ölen.
Ölmevin şın ölenniñ maqul körem.*

Ak şiir, ahiret gibi, sonuncu şiir.
Gerçek şiirin ölmeyeceğine inanıyorum.

(Menen Sorlu Aqın)

Aynı şiirden alınan farklı üç bölümde dikkat çeken tek unsur bulunmaktadır; şair şairaneliğın önemine dikkat çeker. Şairlik vasfına sahip olmayan bir kişinin söylediğı kelam ve kaleme döktüğü yazı kendisinden önce ölüp gidecektir. Burada şairin şiir konusunda üzerinde durduğu titizlik vurgusu dikkat çeker. *Şâirin, yazdıklarıyla kalıcı olması, dili kullanabilme yeteneğine bağlıdır. O, söyleyişi ve dile tasarrufu ile bir üstünlük kurabilmeli, ortaya bir ustalık örneğı koyabilmelidir. Eğer bunu becerebilirse,*

tılsımı yakalar, estetik zevki yaratan şiire ulaşabilir. ²⁴ Bu görüş ile aynı ölçüde oluşturulan şiirlerin öleceğine kimsenin inanmadığını ifade eden Jaylıbay manzumenin tesirli olması dolayısıyla kalıcılığa ulaşabilmesi vurgusunu ortaya koyar. Onun ifade ettiği bu şiir kendi tasviriyle gerçek şiirdir.

2.1.1.5. İnanç Sistemi

İnancına, millî kimliğine, kültürüne ve yaşantısındaki her ögeye ket vurulan Kazak halkı uzun yıllar sıkıntı içerisinde yaşamak durumunda bırakılmıştır. Bu zorunluluğu oluşturan komşu devletlerden özellikle Rusların politikaları yıllarca yoğun bir baskı unsuru olarak Kazakların tüm kimliğine sirayet etmiş olsa da Galım Jaylıbay bu durumun farkında bir edebî şahsiyet olarak şiirlerini bu ülküyle kaleme almıştır. Onun şiirlerinde millî unsurlar yoğunlukla bulunduğu gibi inanç sistemine dair ayrıntılar da ustalıkla gözlenir.

*Kerim künniñ keremet kezi kelgen – Güzel günün muhteşem anı gelmiş,
Täñir tavın Täñirim özi bölgen. Tanrı dağı Tanrım kendisi nasip etmiş.*
(Xantäñiri)

İslam inancındaki birçok inanışa telmihte bulunan Jaylıbay “Han Tanrı” şiiriyle iman ettiği yaratıcının kudreti üzerinde durmuştur. Bu anlamı Tanrı Dağlarının kapsadığı maneviyat ile güçlendirmiştir. Tarih boyunca kadim Türk kültürü gereği enginliğine sığınılan Tanrı Dağlarını ortadan ikiye bölebilecek bir yaratıcıdan bahsederken yine İslam inancında var olan mahşer gününe de vurgu yapmıştır. Devam eden bentte, bu kudreti âlem betimlemesiyle güçlendirmiş, canlı ve cansız tüm yaratılanların Tanrı tarafından bahşedilen bir kadri olduğunu vurgulamıştır. Onun ifadesiyle âlem, “*Destanlar gibi..*”dir. Bu betimleme ile âlem anlamlandırmasının ahenkli ve nizam içerisinde bir yapı olduğunu sezebiliyoruz. Tüm bu düzeni idame ettiren “Han Tanrı” ’ya böylece şiir boyunca seslenen şair, yaratıcıyı kendisine kan damarı kadar yakın hissetmektedir.

*Dünye - jarıq, keldim - kettim, Dünya, hayattır, geldim, gittim,
Ömir degen öleñ be? Ömür dediğin de şiir mi?*

²⁴ Mustafa ÖZBALCI, “Şiire ve Şaire Dair Bazı Notlar”, 1990, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5/1: 218.

(Bazarıña Bardım)

Jaylıbay şiir boyunca yaşadığı kaderi renkli olarak niteleyerek yaşantısı içerisindeki farklı deneyimleri olumlularla anlamlandırır. Süreçte karşılaşılabilecek farklı olayların varlığını hatırlatıp geçen ömrün ifadesini “*Dünya, hayattır, geldim, gittim...*” kullanımıyla pekiştirir. Bu kullanım insanoğlunun varoluşunu temellendiren İslam dininin devriye inancıyla bağlantılı bulunabilir. Devriye edebî bir tür olarak da Türk Tasavvuf Edebiyatında sıklıkla karşımıza çıkmakta olup, Yunus Emre’nin şu dizeleri de dikkat çekicidir, “*İy yarenler iy kardeşler sorın bana kandaydım / Diler isen aydivirem ezeli vatandaydım*”²⁵ dizeleri çok dikkat çekici bir örnektir. Vakti gelen ruh dünyada, maddi âlemde can bulur ve daha sonra kamil insan sıfatıyla rahmani âleme dönüş yapar.

*Aqtı da kördim,**Qaranı kördim,**Asuvdan äri asarda.**Dananı kördim,*

Ak’ı da gördüm,

Kara’yı da gördüm,

Geçitten öte aşınca.

Bilgeyi gördüm,

(Kördim)

Ak ve kara imgeleriyle insanoğlunun yaşantısı süresince deneyimlediği farklı olayların varlığı vurgulanmış, geçit imgesiyle ise başlık içerisinde incelediğimiz şairin inanç sistemiyle alakalı bir metafor oluşturulmuştur.

Kelami kaynaklarda geçen tanıma göre cehennem üzerine kurulan, müminlerin rahatlıkla geçeceği, kâfirlerin ise üzerinden cehenneme düşeceği köprü sırat köprüsüdür.

*Bu köprü kıldan ince, kılıçtan keskin bir köprüdür.*²⁶ Galım Jaylıbay’ın “Gördüm” isimli şiirinde belirttiği geçit de aynı anlam çerçevesinde vurgulanan sırat köprüsünü karşılar.

*Quldırañ qaqs a qulını qulan iyekte –**Quba jondarmen josılıp qut asığarday.*

Fırtına gibi esse yabancı atlar, taylar

yanında,

Al donlu atlarla akıp da “kut” dağıtır gibi.

(Qas-Qağım)

²⁵ Abdülbaki Gölpınarlı, “Yunus Emre Divanı” Ahmet Halit Kitabevi, 1943, İstanbul, s. 230.

²⁶ Fatma PINAR, İslam Düşüncesinde Ahiret İnancının Temel Dayanakları, 2016, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:5, s. 206.

*Kadim Türk devletlerinde kağanlara hükümdarlık yetkisinin Tanrı tarafından verilmesi inancına kut inancı denirdi. Bu noktada herhangi birinin hükümdar olabilmesi için Tanrının Kut vermesi gerekmektedir. Kut aldığına inanılan hükümdar toplumun sorunlarını çözerek, toplumu memnun ederek Kut sahibi olduğunu ispatlamak zorundadır.*²⁷ Jaylıbay bu bölümde bu inanca bir telmihte bulunarak hem millî bir unsurla Türk ırkına ait bir ögeyi şiirinde konu olarak işlemiş hem de bir inanç olgusunu vurgulamıştır.

*Aspaŋa uşıp baradı bir qus äppaq, Gökyüzüne uçar gider bir kuş bembeyaz,
Aq perişte armanım gül quşaqtap... Ak melek gibi hayalim gül kucaklayıp...*
(Gül Men Gözel)

İslam inancında varlığına inanılan meleklerden söz eden Jaylıbay, melekleri gül motifiyle ve beyazlık içerisinde tasvir etmiştir. Burada gül ile bir güzellik unsuru atfettiği melek olgusu berraklık ve saflığımız simgesi olarak karşımıza çıkar.

*Boladı bavır bütün Sağlıklı olursun
Bas amanda, - Başın selametteyken, -
Jaqsılıq ber! - deymiz de jasağanğa İyilik ver! deriz de yaratana.*
(Kiyikqaşqan)

*Her ne kadar tüm dinlerde var olsa da, İslam'a göre Allah'a yakarma, istek ve ihtiyaçlarını arz ederek O'nun lütfunu dileme, çağırma, seslenme, ibadet etme, Allah'ın birliğini tanıma, bir durumu arz etme, isnat ve iddia etme anlamlarında*²⁸ kullanılan dua olgusu Jaylıbay'ın bu bölümde ifade ettiği eylemin karşılığıdır.

Jaylıbay “İyilik ver...” diyeceğini söyleyerek Tanrı'ya dua edeceği hususunda okuyucular için inanç sistemiyle alakalı ipucu vermektedir.

*Kögenköz tirşiliktñ Körpe hayatın
Körde esebi, Mezarda hesabı,*
(Kiyikqaşqan)

²⁷ Ali AHMETBEYOĞLU, Eski Türklerde Kut ve Töre Bağlamında Hükümranlığın Hududları, *Tarih Dergisi* (2020/1): s. 41.

²⁸ Selahattin Parladır, “Dua (İslam'da Dua)”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (DİA), IX, 530, 2016

*Ölen insanları sorgulayacak meleklerden birine Münker, diğerine Nekir denildiği Hz. Peygamber'e atfedilen bazı rivayetlerde belirtilir.*²⁹ Jaylıbay, “*Körpe hayatın hesabı mezarda..*” ifadesiyle inanılan bu olguya bir hatırlatmada bulunmuştur.

2.1.1.6.Hatırlatılan Olay ve İdeal İnsana Dair

Özellikle telmih sanatına çokça başvuran Galım Jaylıbay, şiirlerinde tarihi olaylara, önemli şahsiyetlere, tesirli anlara sık sık yer verir. O, bazen örnek aldığı bir karakteri şiirinde okuyucuya tanıtmaya ölküsünde olurken bazen ise oluşturduğu anlam birliğinde tanık gösterme yoluyla bir şahsiyeti kaynak gösterir. Bu durum Jaylıbay'ın şiirlerinde zengin bir şahıs kadrosunun varlığını da birlikte getirir. Bu bölümde özellikle telmih sanatıyla vurgulanan kişi ya da olay incelenecek olup, kullanım dolayısıyla şiirin geneline sirayet eden anlam üzerine bir yorum yapılacaktır.

Ayqındap atıñdı bärine,

Tanıtım beymälim äkeñdi.

Bul jantıq tiri eken äli de –

Ustatqan Mağjandı,

Säkendi.

Adını herkese ifşa edip

Tanıtsam bî-malum babanı.

Bu dalkavuk yaşıyormuş hâlâ da,

Tutuklatmış Mağcan'ı,

Saken'i.

(Jantıq)

Kazak edebiyatının önemli şahsiyetlerinden, Alaş hareketinin simgesi Mağjan Jumabaev'in aziz hatırası şiirde vurgulanmıştır. Jaylıbay, Sovyet rejimi tarafından çok büyük baskılar altında kalan, millî duruşununun, millet sevgisinin, vazgeçmediği Türk birliği ölküsünün bedelini canıyla ödeyen şair Jumabaev'in ölümünü telmih sanatıyla okuyuculara hatırlatır. Birçok kez hakkında tutuklama kararı çıkarılan hayatı sürgünlerde ve zindanlarda geçen fikir adamı Mağjan, 1938 yılında idam edilmiştir. Kazak halkının kılavuzlarından olması ve filizlendirdiği millî duruş ile halkının gönlünde yaşayan fikir adamının Sovyet Rejimi'nin milletini sevdiği için Pantürkist suçlamasıyla ölüme mahkum edilmesi ve Josef Stalin'in acımasız kararları sonucunda hayatına son verilmiştir.

Bu elim olayı okuyuculara aktarmak amacıyla dizelerini kaleme alan şair, Josef Stalin'e

²⁹ Tirmizî, “Cenâ'iz”, 70. <https://islamansiklopedisi.org.tr/munker-ve-nekir> e-erişim 26.10.2021.

“jantık” yani dalkavuk ismiyle seslenmektedir. O, ki yalnızca Mağjan’a eziyet etmekle kalmamış bir diğer Kazak fikir adamı Saken Seyfullin’i ve birçok Kazak Türkünü idama göndermiştir. Jaylıbay, Kazak diyarının kıymetli iki evladının bu şekilde can vermesi karşısında “Dalkavuk” şiirini kaleme almıştır.

*Jüre me basımızğa baylanbay muñ,
Bul da bir qara şaşın jayğan qayğım.
Aspanniñ ayasında än şalqıtqan,
Äygili Äseti edi Naymanbaydıñ.*

Gider mi başımıza musallat olmuş dert,
Bu da kara zülüflerini savuran yasımdır.
Gökyüzünün koynunda türkü terennüm
eden,
Naymanbay’ın tanınmış Eset’i idi.

(Ör Altay Men Täñirtavdıñ Arası)

Kazak edebiyatının değerli şahsiyetlerinden şair Eset Naymanbayulı’yı anmak ve değerini anlatmak amacıyla kaleme alınan bir şiirdir. Şiirin henüz başlangıç bölümünde şarkı söylediğinde kendinden geçecek kadar hisli bir edebiyatçının tasviri yapılmaktadır. Jaylıbay’a göre Eset şarkıları seslendirirken bir bülbül kadar etkileyici bir sese sahiptir. Bu tesir dolunaya dahi sirayet ederek şairin dizelerinde dolunayın nazikçe sallanmasını sağlayan bir ihtişamla tasvir edildiği mısralarda yerini bulmaktadır. Eset Naymanbayulı’nın dudaklarından dökülen kelimeler bir inci ya da mercan kadar değerli görülmektedir.

Bu bölümde ise şairin dertli olmasının altını çizen Jaylıbay, kaygılı yaşantısında güçlü bir şairanelik sunan Eset Naymanbayulı’nın aziz hatırasını yad eder.

*Pendege düniyede biter me arman,
Bul-dağı bir kezdegi qut el,
qarğam.
Esen be ör Altaydıñ şıñ-quzdarı
Aqküngeyt, aman ba eken,
Nüken qalğan?*

Beşerin hayatta tükenir mi hayali,
Bu da bir dönemdeki kutsal yurt,
Yavrum.
Esen mi yüce Altay’ın kayaları
Akküngeyit,
Esen mi ki, Nüken kalan?

(Nüken Qalğan)

17-18 Aralık 1986 yılında, Jeltoksan ayaklanması olarak bilinen ve Kazakistan’da ilk kıvılcımı gençler tarafından yakılan olaylar meydana gelmiştir. Almatı sokaklarında meydana gelen gösterilerde bağımsızlık nidaları yükselmiştir. *Türkistan tarihinde*

“Jeltoksan” olarak bilinen bu ayaklanma, adını meydana geldiği ay olan ve Kazakçada aralık anlamına gelen Jeltoksan’dan almıştır.³⁰ Jeltoksan ayaklanmalarında birçok Kazak hayatını kaybetmiş yine binlercesi de tutuklanmıştır. Nuken Beysengazı Saduuli ise bu ayaklanmanın sıkıntı çeken şahsiyetlerindedir. O, Sovyetlerin ve Çin devletinin kanlı baskılarına en ön saflarda direnmiş ve bu olaylarda pek çok sıkıntıya maruz kalsa da hayatta kalmayı başarabilmiştir.

Jaylıbay bu yaşananlarla ilgili olarak “Nüken Kalan” isimli şiirini, Nuken Beysengazı Saduuli’nin aziz hatırasına telmihle şiirini kaleme almıştır. “Yeryüzündeki her Kazak, birer Nüken..” ifadesiyle cesur ve erdemli bir şahsiyetin yiğitliğini ifade ederken, Nuken Beysengazı’nın baskı ve şiddet altında kalan halkının direniş sembolü olduğunu okuyuculara sezdirir. Daha sonra “Hayattayken kıymetin tepenin bereketiydi/ Ben seni bir gün değil / Bin gün beklerim...” dizelerinde ise esasında şiirin tamamını özetleyen Jaylıbay, Nuken’in yalnızca bir direnişin mücadelecisi değil, halkının özgürlük ruhunun temsilcisi olduğunu anlamlandırmaktadır.

*Javızdıqpen şabıstı jan jüregim
Avızdıqpen alıstı ardaküreñ.*

Zulümle mücadele etti can yüreğim,
Gemle mücadele etti yavru atım.

*Tulparlarım,
düldülüm,
arğımağım!*

Küheylanlarım,
düldülüm
asil atım!

(Qaraşada Qalmaydı Gül Ağaşta)

Şiir başlangıcında hazan mevsimi gözlemleri sonucunda ortaya çıkmış bireysel duygu aktarımı ile pekişen bir anlatımla karşımıza çıkmaktadır. Kasım ayında ağaçların yaprak dökmesini ölüm olgusu ile bütünleştiren şair, daha sonra oluşturduğu at mecazıyla da mücadele içerisinde geçen bir ömrün resmini çizmiştir. Bu çıkarımı “*Gemle mücadele etti yavru atım..*” ifadesinden anlamamız mümkündür. Bu atın türünü “küheylan” olarak ifade eden şair sadakati ve zekâsı ile nam salan, evcilleşmesi bakımından insanoğlunun varoluşuyla çok eski çağlara kadar varan bir türü seçerek yaşamı içerisinde maruz kaldığı mücadelenin aktarımını hissettirmektedir. Yine “*düldülüm..*” nidasıyla da Köroğlu’na bir telmihte bulunan şair ortaya konan mücadeleyi bu mısralarda da vurgular.

³⁰ Mustafa Edip ÇELİK, Recep ÇELİK, Soğuk Savaş’ın Bilinmeyen İsyanı: Jeltoksan Ayaklanması, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15/2; 2018: 735.

*Bev, elimniñ eren Abayı,
Teñizdey tereñ Abayı,
Atatın tañniñ arayı*

Hey! Yurdumun kahraman Abay'ı,
Deniz gibi derin Abay'ı,
Atacak tanın ışığı

(Jañğırıq)

Kazak halkının kıymetli şahsiyeti Abay'ın kılavuzluğuna vurgu yapan Jaylıbay, onun ölümünün ardından yolunu kaybetmiş bir enik gibi kaldığını ifade etmiştir. Abay'ın gidişi betimlemesiyle onun vefatını sembolize ederken bu eksikliğin yalnızca kendisine tesir etmediğini Tulpar³¹ların toynaklarının aşındığını ve Abay'ın manevi ruhu için Alaş hareketine hareketinin daima şan ve şarefle devam etmesini dilediklerini ifade etmiştir. Bu kişileştirme ile Alaş millî hareketinin öncülerinden olan Abay Kunanbayoğlu'nun gönüllerde kalıcı bir şekilde yaşamaya devam ettiği ve manevi ruhunun payidar kaldığını anlayabiliyoruz.

Son bölümde Abay Kunanbayoğlu'nun uçurumda duyduğu yankı sesinin anlamını sorgulamaya devam eden Jaylıbay, yurdumun kahramanı diyerek seslendiği Kazak düşünce adamının içindeki ümit ateşini harladığını betimlerken, kendisi de hissettiklerini mısralara bu tasvirlerle döktüğünü belirtmektedir. Şairin son bölümde daha net bir biçimde anlamlandırdığı özlem, Abay'ın sesiyle oluşan yankı mecazıyla somutlaşmıştır.

*Artta talay jol qalıp,
Öleñ bolıp örildim.
...Tañjarıq bop tolğanıp
Äset bolıp tögildim.*

Nice yolu arkada bırakıp,
Şiir olup örüldüm.
...Tanjarık olup heyecanlanıp
Eset olup döküldüm.

(Ör Altay Men Täñirtavdıñ Arası)

Çin bölgesinde Kazak edebiyatının kurucusu olan Tanjarık'a ve şair Eset'e tanık gösterme yoluyla telmihte bulunan şair, nice yolları ardında bıraktığı ve daha önce bahsettiği elim göç olayının tesiriyle şiirler yazdığını ifade etmiştir. Jaylıbay şiirinde yalnızca bu bölge arasında kalan ülkesinin topraklarını değil bu topraklarda yaşanan dramı okuyucuya aktarmıştır. Onun ülkesinin topraklarına sevgi duymasının sebeplerinden biri de bölgeyi ata toprağı olarak görmesindedir.

³¹ Tulpar: Türk mitolojisinde yürekçe ve bedence güçlü olanlar alplerin sahip olduğu düşünülen özel at.

<i>Aspannan – aqiq,</i>	Gökyüzünden akik,
<i>Javinnan – jaqut</i>	Yağmurdan yakut
<i>Izdeysiñ bilem, davıldan – baqıt.</i>	Arıyorsun biliyorum, rüzgardan baht.
<i>Atatın tañdı ayalap bugün –</i>	Atan tanı avucumuzda tutup bugün,
<i>Jır oqıyıqşı, Bavırjan Jaqıp!..</i>	Şiir okuyalım, Bavırcañ Jakıp!...

(Aqın)

Sözlü geleneğin en kıymetli temsilcilerinden akınların yani ozanların tüm kadim Türk kavimlerinde önemli bir yer tuttuğu aşikârdır. Geleneğin aktarımı, kültürel belleğin devamı ve edebiyattaki millî yapının korunmasında rol oynayan akınlar hiç şüphesiz ki Kazak tarihinde de değerli bir yere sahiptir.

Bu sonuçla öz kardeşim ifadesiyle seslendiği akın Bavırcañ Jakıp için “Ozan” şiirini kaleme alan Jaylıbay onun şahsiyetini, edebî eserlerini ve şairliğini tasvir etmiştir. Hiç bitmeyen telaşlar içerisinde kalsa da ozanlık derdiyle hemhal olduğunu belirttiği Bavırcañ Jakıp’ın şiirlerini Kazak diyarının kartalına benzetmiş, talihsizlik içerisinde de şadlık duygusuyla da aynı şairaneliği ortaya koyduğunu takdirle anlatmıştır. Bu yorumdan Bavırcañ Jaqıp’ın Jaylıbay’ın nazarında edebî yönü kuvvetli, farklı durumlara uygun eser üretebilen bir sanatçı olduğunu anlıyoruz. Son bölümde göz yaşından akik, yağmurdan yakut ve rüzgardan baht arayan şair dostuna şiir okuyalım diyerek seslenen Jaylıbay samimi bir dostluğun da resmini çizmektedir.

<i>Ayt endi,</i>	Anlat şimdi,
<i>mağan bugün,</i>	Bana bugün,
<i>qozğa, sırdı!</i>	Dök, sırrımı!
<i>Bilemin Ruvxım ölmey tozbasımdı.</i>	Biliyorum ruhum ölmeden
<i>Zuvqanıñ bası ilingen,</i>	eskimeyeceğimi.
<i>Qaraköpir –</i>	Zuka’nın kafası asılan,
<i>Men senen izdep keldim öz basımdı...</i>	Karaköpir,
	Ben sende aramaya geldim kendi
	kafamı...

(Sarsümbe, Qaraköpir)

Jaylıbay, Türkistan özgürlük mücadelesinin simge isimlerinden Zuvka Batur'u bir telmih sanatıyla mısralarına taşımış,, onun aziz hatırasını yaşatmak amacıyla şiir kaleme almıştır. Doğu Kazakistan'da hem Çin hem de Rus zulmüne karşı başkaldıran Zuvka Batur, milletin daima yanında olan, onların hakkını koruyan bir halk kahramanıdır. Hayatı boyunca tüm mazlumların yanında olmuş, Kazak halkı adına mücadele etmiş bir fikir insanıdır. Bu mücadelesi sonucunda Çin hükümeti tarafından başı kesilerek hayatına son verilmiştir.

Baskıcı Çin ve Rus faaliyetleri karşısında silahlanarak mücadele eden Zuvka Batur ayrıca fikir adamlığı yönüyle de doğru istişarelerde bulunmuştur. Bu süreçteki yönetimle görüşmeler sonucunda mutabakata varılmış, Kazak halkının refahı için baskıcı rejimlerle anlaşmalar düzenlemiş fakat bu anlaşmaya riayet etmeyen Çinliler tarafından acı bir şekilde öldürülmüştür. Şair, bu hatırlatmayı henüz şiirinin başında yaparken “İnliyor yavrusu ölen asır..” betimlemesi ile yaşadığı asra damga vuran ve o asrı ölümüyle darmadağın edecek bir simge resmi çizmiştir.

Şair, Doğu Türkistan'da Kazak halkının yaşam alanı oluşturduğu Sarsümbe bölgesinde yaşanan bu süreci okuyuculara aktarırken yaşadığı hüznün ifadesini şu sözlerle anlatmaktadır: “Zuka'nın kafası asılan /Karaköpir/ Ben sende aramaya geldim kendi kafamı..”. Jaylıbay böylece hayatı sonlansa dahi daima gönüllerde fikirleriyle, yaşattıklarıyla yaşamaya devam edecek bir şahsiyet olarak Zuvka Batur'a saygıda bulunmuştur. O bu ifadeler, Zuvka Batur'un fikriyatının izinde kalacağını ifade etmiştir.

Şekarağa kelgende öte mazdap,

Şetinete jazdadı şetel azdap.

...Topıraqqa kedende qavip töngen –

Sot Baqıtbek sottalıp kete jazdap

Sınıra gelince iyice alevlenip,

Öldüreyazdı gurbet de azıcık.

Tehlikeye uğruyordu toprak gümrükte,

Hakim Bakıtbek az kalsın hapse

düşeyazdı.

(Jalğız Uvıs Topıraq)

Kazak halkının bağımsızlık ve özgürlük eylemlerine vurgu yapan şair toprak metaforuyla bu anlatımını şekillendirmiştir. Burada en dikkat çekici nokta Jaylıbay'ın şiir boyunca tasvir ettiği vatan olgusu üzerindedir. Ona göre vatan “Bir avuç toprak..” dahi olsa kutsaldır. Tanık gösterme yoluyla, Eset Naymanbayulı, Hakim Bakıtbek, Kalıkbek gibi Alaşçı şairlerden de söz ederek bu anlatımını güçlendirmiştir. Şair Eset'in Kazaklar

için dağ gibi bir evlat olduğunu tasvir ederken, Hakim Bakıtbek'in sınır mücadelesinde hapse düştüğünü, Kalıkbek'in ise yaşanan zorlu dönemlerde göz yaşları içerisinde kaldığını ifade eder. Böylece Kazak edebiyatında millî duruş sergileyen bu önemli fikir insanlarını saygıyla anar, telmih sanatıyla mısralarına taşıdığı bu büyük düşünürleri okuyuculara tanıtır. Bu noktada kendisinin de aynı çizgide ve düşüncede olduğunu son bölümdeki “*Üçümüzle birlikte ağladı oturup / Yeryüzündeki bütün Kazaklar.*” ifadesinden çıkarabiliyoruz.

Arnurlı ağa!

Ökpe artpasañ boladı tağdırğa da.

Avğan, kelgen kezeñde

avruv meñdep –

Savmal bergen qazaqpız Gabdollağa.

Onurlu ağabeyim,

Darılmazsan olur kadere.

Yan gelen hastalık ilerlediğinde

ağır hastalanıp

Kımız veren Kazak'ız Abdullah'a.

(Qazan.. Ğabdolla Togay Mereytoyi)

Yukarıdaki şiir, Tatar halkının ceditçi şairlerinden Abdullah Tukay'ı ve aziz hatirasını yad etmek maksadıyla kaleme alınan bir eser olarak dikkat çekmektedir. Jaylıbay, Tatar şairi Abdullah Tukay'ı Tatar edipliği yönüyle ele alarak tanıtmış ve şiirine bu duygularla başlamıştır. tanıtarak şiirine başlamıştır. Kadim dost olarak gördüğü Tataristan'a ve Tatar halkına iyi niyet ifadeleriyle betimlemeler oluşturan şairimiz, Tukay'ın yer yer şairlik yeteneğine yer yer de şahsi karakterine medhiyelerde bulunmaktadır. Bu edebî şahsiyet üzerinden ortak dil ve milliyet vurgusu yapan Jaylıbay, Tataristan'ı dost olarak ifade ederken Tataristan halkıyla bir bütünlük oluşturmuştur.

Şiirin sonraki bölümünde Tataristan'a ait Kazan şehrinden ve ayrıca Kazakistan'da bulunan Bayan Dağ ile Akbet Dağından söz eden şair bu bölgeleri yine manevi tesiri olan noktalar olarak ifade etmiştir.

O, dalları uzun ve heybetli kayın ağaçlarının sallanışını bir tür dans benzeşimi sunarken umut dolu bir güzellik içerisinde bulunduğunu sezdirir. O son bölümde “*Bir gün özleyip döneceğim..*” ifadesiyle anayurt sevgisine de vurgu yapmaktadır.

Jazirañda jalğandıqtar ürikken,

Nazirañda köz jasim bar irikken...

Ändäliptiñ qazaqşası – bulbul qus,

Butağña qonaqtayın, türikpen!

Bozkırında yalana yer yok,

Nazirende gözyaşım var biriken...

Andelip'in Kazakçası bülbül misali,

Dalında konaklayayım Türkmen!

(Bulbul)

Bülbül şiiriyle büyük Türkmen şairi Nurmuhamed Andelip'i anan Jaylıbay dizelerinde onun aziz hatırasını yaşatarak nazire geleneğine uygun bir şiir yazmıştır. Andelip'in şahsiyeti ve edebî kişiliği üzerinden Türkmen halkına da “*kökümüz bir..*” diyerek seslenip millî bir ülkünün ifadesini açıkça dile getirmiştir. “*Oğuz ve Kıpçak zamanında eskiden..*” kullanımıyla bu anlamı pekiştirmiş yalnızca nazire yapmak ve Türkmen şairi Andelip'i anmak niyetiyle “Bülbül” şiirini oluşturmadığını sezdirmiştir. Millî kök birliği vurgusu ile betimlemeler oluştururken hem Türkmen şair Mahtumkulu hem de Kazak şair Abay'ı birlikte belirtmiş ve bu Türk düşünürleri ve ediplerinin şahsında Türk tarihi, ortak köken ve ortak dil konularını, bu konudaki ülküsünü de dile getirmiştir.

Jaylıbay kendisinin de ifade ettiği gibi “andelip” kelimesinin “bülbül” manasına gelmesinden dolayı şiirinin ismini bu mecazın etrafında şekillendirmiş, bu bağlamda oluşturduğu mecaz ile büyük Türkmen şairini anmış, onu Türkmen dallarına konmak isteyen bir bülbül tasviriyle bizlere tanıtmıştır.

Tiyek nemese

Ulitavmen sırlasuv

Munar, munar, munartıp,

Bavırında ösken şınar tik.

Ata qazaq balası

Baba tavğa qumartıp.

Tiyek ne

Ulitav'la Sırlaşma

Pınar, nehir, kaynaklar,

Bağrında büyüyen çınar gibi.

Ataların Kazak evladı

Onlar gibi dağlara tutkuyla bakar

(Juldız-Ğumır)

Kadim Türk geleneğinde önemli bir yeri olan, bozkırın en önemli motiflerinden “Atalar Kültü” değeriyle kaleme alınan bir şiirdir. Henüz başlangıçta ifade edildiği üzere Ğıybadat Kuttıbayev ruhuna ve aziz hatırasına armağan edilen bu dizeler hiç şüphesiz ki derin bir saygının ifadesidir.

Buradaki en önemli mecaz ise Ulıtav üzerinden yapılmaktadır. Şair Ulıtav'ı yalnızca bir coğrafi unsur olarak değerlendirmedigini bize hissettirir, değerlendirmedigini bize hissettirir, maneviyatı ve kudretiyle heybetli bir değer olarak Ulıtav'dan bu şekilde söz eder. Ona göre Ulıtav, destanların başladığı nokta, bahtın tezahür ettiği alandır. Atalarına bu noktadan seslenen şair, Ahmet Yesevi, Dede Korkut ve Alaş hareketine de telmihte bulunmuştur. “*Göçünce her bir deve yavrusu..*” ifadesiyle halkının Sovyet rejimi tarafından yaşamak durumunda bırakıldığı göç hareketlerine de değinen Jaylıbay “Sen ne için yanarsın, Alıtav ile Karıtav..” sorusuyla tüm ümitsizliklere baş kaldırmakta

ve ümitli bir tavırla atalar kültünü de bizlere hissettiren ‘ata dağlar’dan gelecek nesillerin dayanacağı bir güç olarak bahsetmektedir.

Bu sonuçla “*Düldül olmuş eşeği, Bülbül olmuş kurbağası..*” mecazlarıyla da anlaşıldığı üzere az evvel ifade edilen anlamı pekiştiren şair, soyuna ve nesline değer veren bir şahsiyet olarak Afganistan’da hayatını kaybeden Kuttıbayev’i de anmıştır.

Jaqut qazına,

Aqıt qajığa.

jüginip kep turmız

Uvaqıt qazığa.

Yakut hazine,

Akıt Hacı’ya.

Başvurarak geldik

Vakit bilgeye.

Sırlasar bizbenen,

Araylı izgi öleñ.

Sırdaş olur bizimle,

Parlak şiiir.

(Köktoğay. Şakürti. Aqıt Qajı Basında)

Abay ve Şakerim gibi Kazak halkının bilge edebiyatçılarımların izinden giden, edebî hayatını Kazak halkını ve Kazak halkının hayat safhalarını anlatmaya adanmış Aqıt Qajı Ülimjiuli’ya telmihte bulunularak kaleme alınmış bir şiir görmekteyiz. Şiirin isminden de görüleceği üzere Şakürti ve Köktoğay bölgeleri ifadesiyle Aqıt Qajı’nın Kazak toprakları dışında sürdürmek durumunda kaldığı hayatını hatırlatan ifadelerde bulunulmuştur. Bu ifadelerden şair üzerinde de tesiri derin olan Aqıt’ın, öncelikle kıymetli bir şahsiyet olarak tanıtıldığını anlıyoruz. Jaylıbay, bu durumu okuyuculara aktarırken Aqıt’ın şiirlerini “*..vakit bilgeye / sırdaş olur bizimle / parlak şiiir..*” ifadesiyle anlamlandırıp, şahsiyetiyle ve edebî tavrıyla başvurulacak bir bilgenin resmini çizmektedir. “*Aqıt’ı aramak..*” Jaylıbay için mutluluğa kavuşmanın yollarından biridir. Bu tasvirini güneşin gökyüzünde olduğu anın harikası ile bir tutan Jaylıbay, süreklilik içerisinde Aqıt’ın yolundan gittiğini okuyuculara sezdirip kendisi için örnek bir kılavuz kişi betimlemesi yapmıştır. Akıt’ın ölümüyle ilgili olarak onun mezarındayken tüm benliğini saran derdin etkisini “*küçücük kaderim..*” diyerek ifade eden şair ölüm olgusu karşısında yaşadığı çaresizliğin bir tasvirini yapmıştır.

2.1.2.Sosyal Tema ve Konular

2.1.2.1.Hürriyet, Mücadele, Esaret, Kavga ve İsyan

Hürriyeti ve özgürlük duygusunu canından aziz kabul eden, bu uğurda tüm benliğiyle mücadele edip canını ortaya koyan Kazaklar, tarih boyunca hiçbir esareti kabul etmemiş ve maruz kaldıkları yıkıcı politikalara karşı daima isyan etmişlerdir. Bir millet ülküsünün anlatıcısı olarak gördüğümüz edip Galım Jaylıbay bu noktaya kadar incelemiş olduğumuz her temanın içinde izlerini açıkça gördüğümüz izi görülen millî kimlikle ilgili sözlerini ve düşüncelerini en çok bu bölümde ele alacağımız şiirlerinde ortaya koymaktadır. Yine bu bölümde, şiirin genel çerçevesine sirayet eden hatırlatmalar için bahsi geçen şiirlerin genel çerçevesi incelenecektir.

*Japa şekseñ jazıqsız jaza qıyın,
Qayğı torlap qaralı qazaq üyin.
...360 piyanist tirilip kep –
tartıp jattı qosılıp Aza küyin...*

Cefa çeksen günahsız, ceza çetin,
Hüzün sarmış karalı Kazak evini.
...360 piyanist dirilip de gelip,
Çalıyordu hep birlikte eza ezgisini,

*Oqpanınan ol künder oq boratqan,
Jılap aqqan
julğası toqtap aqqan.
...Adam etin tuzdağan böşkelerdiñ –
Qañqaların osı avıl otqa jaqqan.*

Namlusundan o günler kurşun yağdırmış,
Ağlayarak akmış
deresi dura dura akmış.
...İnsan etinin tuzlandığı fiçıların,
İskeletlerini bu köy ateşte yakmış.

(Qoñirtöbe)

Kazak halkının maruz kaldığı zulüm ve insanlık dramı şair tarafından şiire konu edilmiştir. Karlag toplama kampını anlatan Jaylıbay, Stalin tarafından 1931 yılında açılan bu kampta yaşanan zorlukları betimlemiştir.

Bozkırı Kazakların yaşam alanı olarak şiir içerisinde mesken belirleyen şair, bu bölgenin kara bulutlar ile gam içerisinde kaldığını ifade etmiştir. Bu öyle bir gamdır ki, kervanlar dahi kara rengiyle betimlenen bir kaygı oluşturmuştur. Üç yüz altmış Kazak piyanistinin ölümü, “yas nağmelerini icra edenler” betimlemesiyle hatırlatılmış, insan etlerinin ve kemiklerinin ateşlerde yakıldığı ifade edilmiştir.

*Jerge jasın tögedi aspan,
Geptil basqan,*

Yere yaşını döker gökyüzü,
Heptil basmış,

uvran basqan.

Kiyik qaşqan,

nege qaşqan –

Suvdan qaşqan,

Udan qaşqan.

Uranyum basmış.

Geyik kaçmış,

Niçin kaçmış,

Sudan kaçmış,

Zehirden kaçmış.

(Betpaqdala Kün İydiröv)

Nükleer silahlanma konusunda özellikle Josef Stalin döneminde birçok faaliyet yürüten Sovyetler, bu tür çalışmalarının devamında sık sık nükleer denemeler yapmıştır. Bu denemeler mazlum insanlar yanında doğadaki bitki ve hayvanlar için de birçok zararlı sonuçlar doğurmuştur. Yaşananları “*heptil*” maddesinin varlığı ile şiirinde hatırlatan Jaylıbay, özellikle Kiyikkaşkan bölgesinden hareket etmek durumunda kalan zorluk içerisinde kalmış halkının yaşadığı güç durumdan söz eder.

Yine şiirin içerisinde esasında bir kuru toprak bitkisi olan, bozkırın güçlü çiçeği seksevillerin dahi dağılıp gittiğini tasvir eden şair, kumların göçmesiyle gönlündeki dertlerin yer değiştirmesini bir arada ifade etmiştir. Bu noktada Kazaklar arasında kitlesel bir hareketin oluştuğunu anlamak mümkündür. Kumun devinimsel hareketi şiir boyunca devam ederken, “*Kum göçer.. / Azap nasıl..*” sorusuyla aynı anlam pekiştirilmektedir. O, kalabalık halk kitlelerinin göçlerini, büyük gruplar halinde bu göçlerin yapıldığını, bozkırdaki seksevil bitkisinin yok olmasıyla ifade eder. Bu tasvir aynı zamanda doğa unsuru olarak var olan bir bitkinin de nükleer denemeler sonrasında yok olduğunu bizlere sezdirmektedir. Öyle ki, şair o bu hareketi zaruri bir hareket olarak görmektedir. “*Seksevilsiz hey gidi bozkır... / Aksakalsız Kazaklar gibi...*” dizelerinden sezildiği gibi, bu bitki, Kazak toplumunun yaşayan hafızası ve kültür aktarımcısı olarak ifade edebileceğimiz Kazak aksakallarını vatan kavramı içerisinde anlamlandırmak şeklinde kaşırımıza çıkmakta, “*sekseviller*” ile “*aksakallar*” arasında bir benzetme yapılmaktadır. Bu bitkinin varlığı Kazak halkının kendi topraklarındaki var oluşunu ve tekrar filizlenmesini düşündüren bir metafor gibidir. Sonraki bölümde “*Bozkır kurursa, kurur nesiller..*” ifadesinde de aynı anlam yoğunlaşarak karşımıza çıkmaktadır.

İlk bölümde bahsettiğimiz Rusların nükleer deneme politikalarını “*İblis*” olarak seslendiği Josef Stalin’in eylemleri ile okuyucuya sunan Jaylıbay için Kiyikkaşkan’da yaşananlar mahşer günü çaresizliği olarak kabul edilmektedir. Kazak halkının yurdundan göç etmesine sebep olan bu olayı Türk kültüründe önemli bir değeri olan “*geyik*” metaforuyla ortaya koyarken “*Ozan nasıl sırlaşır? / Geyik kaçsa ülkesinden..*”

dizelerinde aslında halkından söz etmektedir. Burada asıl dikkat çeken nokta ise yaşananların vehametinin mısralara yansıyan ve gözlerimizin önünde canlandırılan tasvirlerle oluşturulan görüntüsüdür. Bu durum sonrasında ozanlar sırlaşamaz olmuştur. Geyikler kaçmış, yani Kazaklar kaçmıştır. Uranyumdan, heptilden, Sovyetlerden kaçmışlardır.

<i>Aray süyip,</i>	Şafakta sevip,
<i>aldıñnan nur külgende,</i>	karşında nur gülerken,
<i>Köz uşına köp oleñ irkilgende.</i>	Göz ucunda çokça şiir duraksayınca.
<i>Aspantavdıñ aqquvın jırlay-jırlay,</i>	Aspandağ'ın ak kuğusunu şarkı yapıp,
<i>Aspan jaqqa ketermin bir kün men de.</i>	Göge doğru giderim bir gün ben de.

(Kördim)

Burada geçen Aspantav, Uygır Avdanında (ilçesinde) bulunmaktadır. Bu kaza, yerleşim yeri olarak düz bir ovoidir. Batısı Eñbekşikazak ilçesi ile, güneyi Torayğır dağları, ile çevrilidir. Yüksek olan kısımlardaki güney bölümü batıdan doğuya doğru uzanan Ketpen (Uzinkara) tepeleri ile sınırlıdır. İlçenin en yüksek yeri 3.652 m. Yüksekliğiyle Aspantav'dır. Bunun kuzey tarafında bir orman vardır. Bölgenin vadilik kısmında Köljat taş kömürü madeni ve radyoaktif madde barındıran bir maden ile Şonji'da kireçtaşı madeni bulunmaktadır. Bölgenin vadilik kısmında Köljat taş kömürü madeni ve radyoaktif madde barındıran bir maden ile Şonji'da kireçtaşı madeni bulunmaktadır. Ayrıca kaplıcaların olduğu Alban-Arasan bölgesi de buradadır.

Bu göç ve göç hatıraları Godfrey Lias'ın Kazak Türkçesindeki adıyla "Aspantav Asqan Ürkin Köş", Türkiye Türkçesine aktarılan adıyla "Büyük Kazak Göçü" ya da "Göç" adlı eserinde ele alınmıştır. Kitabın diğer yazarı Bakıtjan Bukarbay'a göre kitap, 70 yıl önce Çin'deki Kazaklardan 20.000 Kazak ailenin Keşmir üzerinden ve Sincan'dan Türkiye'ye göçünü; Sincan Kazak topraklarının Çinli komünistler tarafından işgalini ve Kazakların onlara karşı ayaklanmasını anlatmaktadır. Sincan'dan kaçarken ölen 5.000 kişi Almatı yakınlarındaki Janalık köyüne gömülmüştür. Aspantav bu göç yolundaki dağın adıdır.

<i>Aza boydı qaza ğıp Ana bitken –</i>	Matem dolu bir kaderdi, Ana denen.
<i>Añıraydı «Aljirde» şaşın jayıp.</i>	İnler durur "Aljir"de saçlarını yolarak.

(Qızjılağan)

Aljir Toplama Kampı, SSCB'ye göre halk düşmanı olan devlet üst düzey görevlilerinin, aydınların eşleri, anneleri, kız kardeşleri ve kızlarının toplanıp işkence edildiği toplama kampıdır. Bütün insani hakları ellerinden alınan bu kadınlar 3-8 yıl arasında bu kamplarda tutulmuşlardır. Bunlardan bazıları inşaat işlerinde, hayvan bakıcılığında, çobanlık işlerinde çalıştırılmış, bazıları yapılan kötü muamele, tecavüz ve işkenceden delirip ölmüştür. Aljir'e on binden fazla kadının götürüldüğü, çok azının hayatta kaldığı bilinmektedir.

Bu toplama kampında Sovyet rejimi tarafından binlerce Kazak kadınının da mahkum olarak tutulduğunu belirten şair; bu noktada yaşanan acılara ve Kazak halkının maruz kaldığı zulme değinmektedir.” *Jalañaşköl janında qız jılağan / orap alıp süit aqqan omıravın.*“ ifadesi ile kampta kadınların bulunduğuna değinen Jaylıbay aynı zamanda annesine muhtaç olan bebeklerin de Sovyetler tarafından annelerinden ayrıldığı, büyük bir yıkımın oluşturulduğu üzerinde durmuştur. O yılların Kazaklar için kayıp, bir asır olduğunu belirtmiş, bu betimleme ile var olanın, yaşanan somut zamanın kayıp kabul edilmesi yoluyla unutulmak istenen bir dönemin tasviri yapılmıştır.

«*Qızdarım meniñ körikti,
Uldarım meniñ aybındı.
Senderge berdim erlikti
Qayıspay köter qayğımdı*».

“Benim kızlarım görklü,
Oğullarımsa heybetli.
Sizlere verdim erliği,
Bu zorluğu dirayetle karşıla”.

(Soğısqa Kirgen Soldattar)

“*Savaşa Giden Askerler*” şiirinin başlığından da anlaşılacağı üzere Jaylıbay savaş meydanında mücadeleye atılan askerleri anlatmaktadır. Henüz başlangıç bölümünde, “*Benim kızlarım görklü, Oğullarımsa heybetli..*” ifadesinden ülkesinin tüm evlatlarına, cinsiyet ayrımı yapmaksızın bir erlik teslim etmektedir. Vatan olgusunu ana metaforuyla birlikte betimlerken manevi açıdan önemli olan iki unsuru bir tutmuş ve anlam güçlendirmesi oluşturmuştur. Ölüme karşı bile erlik gösteren yiğitlerin ülküsünün ülke sevgisi olduğunu ifade ederken zamanı geldiğinde atlarını geri çevirmeyen ve durdurmayan askerlerin cesaretini anlamlandırmıştır. Bu noktada cesur, korkusuz ve yiğitlik gösteren Kazak evlatları onun şiirlerinde tasvirlerle yeniden canlandırılmıştır.

Zuvlaydı kün,
tez edi köşi netken,

Akıp gidiyor günler,
ne kadar hızlı bir göç, ne kadar,

*Jasındarı ayamay osıp ötken.
...Toydan külip qaytatın kezderim-ay,
Oylandırıp kelgendey osı köktem.*

Şimşekleri acımadan kırıp geçmiş.
...Ah!Toydan gülererek döndüğüm
zamanlar
Düşündürür gibi bizi, bu ilkbahar.

(Qas-Qağım)

Bu şiirde göçten bahsedilmektedir. Güneşin doğup batmasının hızından bahsedilirken hissettirilen asıl göç Kazak göçüdür. İlkbahara da toylara da özlem vardır.

Hayatın geçiciliği de şiirin işlediği konulardan biridir. Hayat, hızlı geçen ve bir anda bitiveren bir olgudur. Şair buna da sitem eder. Ama asıl üzüldüğü gülüşlerin de başının üstünde onu koruyan bulutların da çekip gitmesidir. Hayatın çekilmez hale gelişidir. Şiirde baharın hızlı geçmesi ile ömrün hızlı bitmesi arasında bir benzerlik kurulmuştur.

*Körset mağan jurtıñdı,
Bar ma ağıatay,
qalğaniñ...
torığadı bir türli
Tarbağatay tarlanım...*

Göster bana halkını,
Var mı abiciğim,
Kalanın...
Hüzünleniyor her türlü
Tarbağatay³² ihtiyarım.

(Ör Altay Men Täñirtavdıñ Arası)

Şair, Çin ile Kazakistan arasında kalan Tarbağatay sıradağlarını kişileştirme sanatıyla, hüznü ve ihtiyar olarak niteledikten sonra “*Göster bana halkını..*” diyerek seslenmiştir. Buradaki seslenmede Kazak halkının Sovyet rejiminin baskısıyla göçmesi ile ilgili olaylar hatırlatılmış ve halkının ana yurdundan ayrılmak durumunda kaldığı betimlenmiştir.

*Kiyıkqaşqan,
bul-dağı bir muñ dastan,
Josıqsızdar javlap alğan jol üstin.
Zımırandar uşıp jatır tınbastan,
Zımıranı qulap jatır orıstıñ*

Kiyıkkaşkan,
bu da bir hüznü bir destan,
Hedefsizler zapt etmiş yol üstünü.
Roketler uçuyor durmadan,
Roketi düşüyor Rus'un.

(Kiyıkqaşqan)

³² Tarbağatay Dağları: Çin ve Kazakistan arasında bulunan sıradağıdır.

Kazakistan'ı ve Kazak halkının yaşadığı elim olayları kaleme alan şair “Kiyikkaşkan” adlı şiirinde özellikle iki önemli hadise üzerinde durmaktadır.

Bunlardan ilki, Kazak coğrafyasında yaşayan Sayga Antiloplarının art arda yaşadığı ölümlerdir. Bu noktada şair bu antilop türünü geyik ismiyle karşılayıp, iki yüz bine yakın hayvanın ani ölümünden söz etmektedir. Jaylıbay, Pasturelloz adı verilen bir bakterinin ortaya çıkışıyla hem doğanın hem de dolayısıyla bölge halkının üzerinde tesiri hissedilen bu acı olayın okuruna olduğu kadar gelecek nesillere de bu olayları duyurma isteğiyle hareket etmiştir. Bir tür kan zehirlenmesi yoluyla bölgede yaşamakta olan antiloplar/geyikler neredeyse türü tükenecek nitelikte ölümle karşı karşıya kalmışlardır. Bu vahim durumun yaşandığı coğrafya için “Kiyikkaşkan” adını kullanan şair bölgenin tasvirini yaparak şiire giriş yapar. Şiirin genel çerçevesinde Kazakistan sahip olduğu unsurlarla birlikte tasvir edilmiş, okuyucu için bir Kazakistan resmi çizilmiştir.

Jaylıbay'ın üzerinde durduğu bir diğer hadise ise Sovyetlerin yıllar süren nükleer silahlanma eylemleridir. Kazak coğrafyasında, Abıralı, Mırjık, Degelen ve özellikle Semey Sovyetler tarafından nükleer deneme alanı olarak kullanılmaktadır. Yaklaşık 468 bomba denemesi ile Kazak halkı üzerinde kaçınılmaz bir acı yaşanırken bu olaya telmihte bulunan şair, meydana gelen çaresizliği kampların yakın olduğu coğrafyalarda atların dahi ağladığı ifadesiyle hatırlatmıştır. Güneşin doğuşuyla ah çektiklerini ifade ederek bu anlamı da derinleştirmiştir. Her yeni günde doğuyor olan güneşe bakarak ah etmek hiç şüphesiz ki derin bir hüznün ifadesidir.

Tüm bu ölümler sonucunda önce öksüz kalan bir bozkır ve ardından dul bir bozkır betimlemesi yapan Jaylıbay kendisinde ağıt yakacak derman bulamamasını bu acıyla birlikte ele almıştır.

*...Eñ qımbat tas osi şığar älemde,
Eñ asıl as osi şığar älemde.
Gertrudanıñ jazıp ketken joldarın,
Önege ğıp aytuv kerek bar elge.
Basın iysin töske basıp qoldarın –
QAZAQSTAN degen jurttan sälem de!*

En değerli taş bu olabilir dünyadaki,
En değerli aş bu olabilir dünyadaki.
Gertruda'nın yazıp bıraktığı satırlarını,
Örnek olarak söylemek gerekir herkese.
Başımı eğsin göğsüne koyarak ellerini –
KAZAKİSTAN adlı ülkeden selam
söyle!

(Tas Pen As)

Sovyet Rusya zulmünün Kazak halkı üzerindeki en tesirli yaralarından biri olan Aljir Toplama kampı şair tarafından bütün ayrıntılarıyla anlatılmaktadır. Vatan topraklarından vagonlara doldurularak sürgün edilen Kazak kadın ve çocukların bulunduğu kamp, hiç şüphesiz ki tüm Türk tarihi için derin bir yaradır. Kendi milletini sevdiği ve haklarını koruduğu için Pantürkist, Turanist olmakla suçlanan, yönetime karşı ayaklandığı ifade edilerek olduğu ilan edilen erkeklerin, ailelerinin yaşam haklarının sınırlandırıldığı Aljir, hiç şüphesiz ki acının dip noktasıdır. Jaylıbay Aljir Toplama kampında insanlık mücadelesi veren Gertruda Platayıs'ın aziz hatırasını yaşatabilmek adına kaleme aldığı dizelerinde derin bir hüznün tasvir edilmektedir.

Bu noktada Kazak halkını çağrıştıracak bir mecaz olarak “kurut/kuru peynir” metaforu ile kendilerine insanlık dışı eylemlerde bulunan Sovyet güçlerinin faaliyetlerini aktaran şair, Gertruda Platayıs'in anılarını tanık gösterme yoluyla anlatılanları somutlaştırmıştır.

<i>Jalañaşköl*</i> ,	Jalanaşköl,
<i>Biydayıq*</i> ,	Biydayık,
<i>Däriyada*</i> ,	Dariya'da!
<i>Uşqan qusım!</i>	Uçan kuşum!
<i>aynalıp,</i>	dönüp,
<i>kel uyaña!</i>	yuvana gel!
<i>Jıyırmasınşı ğasır da qırdan asqan –</i>	Yirminci asır da geçip gidiyor,
<i>Stalin joq...</i>	Stalin yok...

(Üş Qağıs)

Şair, “Üç Utanç” isimli şiirinde; Karagandı bölgesinde bulunan, Sovyet zulmünün derinden etkilediği üç kamptan söz eder. O, bu eylemi tasvir etmek için “uçankuş..” betimlemesini kullanmıştır. Bu noktada ifade edilmek istenen sadece kitlesel olarak bir coğrafi unsur değişikliği değil aynı zamanda ölüm vurgusu olarak da değerlendirilebilir. Dolayısıyla Kazak halkı için etkisi uzun süre hissedilen bir çaresizlik okuyucuya aktarılmıştır.

Ayrıca yirminci asır vurgusu ve Karagandı bahsinden dolayı bu bölgede aynı zaman diliminde yaşanmış olan Sovyet kamulaştırma faaliyetleri de anlatılmaya çalışılmıştır.

Tüm bu yaşanan zorbalıklar ve eziyetler sonrasında Karagandı'yı kara bir leke olarak betimleyen Jaylıbay yüreğinde tesirini derinden hissettiği birçok acının tasvirini kelimeleri de ağılatarak yapmaktadır.

<i>Jeltoqsanniñ boranı,</i>	Jeltoksan'ın tipisi,
<i>Jeltoqsanniñ qar-muzı...</i>	Jeltoksan'ın kar ile buzu...
<i>Umıtlğan joq ali</i>	Unutulmadı daha
<i>Jalqı jurttıñ jalğızı –</i>	Bütün ülkenin kıymetlisi,
<i>Läzzat pen Säbiyra.</i>	Lezzet ile Sabira.

(Läzzat pen Säbiyra)

Sovyetler Birliği, Kazakistan'da 1930'lu yıllarda planlı kıtlık ve yüz binlerce Kazak Türkünün ölümüne neden olan göçlere sebep olduğu sayısız suç işlemiştir. 1980'li yıllara gelindiğinde ise yönetimde yaşanan bir değişim, Kazakların sokaklara dökülmesine sebep oldu ve bu olaylar sonucunda iki yüzü aşkın kişi öldürüldü. *Jeltoksan olayları, bugün Kazakistan'da "16 Aralık Bağımsızlık Bayramı" adı altında anılıyor.*³³ Lezzet ile Sabira şiirinde bu olaylara telmihte bulunan Jaylıbay, Sovyetler Birliği'nin zulmüne direnerek bu olaylarda hayatını kaybeden iki kardeş Lezzet ile Sabira üzerinden bir hatırlatma yapmaktadır.

Jeltoksan olayları ile ilgili ilk vurulanların şiirin öznesi iki kız kardeş Lezzet ile Sabira olduğunu görüyoruz. Sabira Mujamedcanova³⁴ henüz on altı yaşında çocukken yüce Kazak halkının haysiyetli ve namuslu bir figürüne dönüşmüştür.

<i>Köşpen birge köşti ırıs,</i>	Göçle birlikte göçtü rızk,
<i>köşti nesip,</i>	Göçtü nasip,
<i>aşpağan soñ baq, baqıt bes kün esik.</i>	Baht, mutluluk açılmayınca üç günlük
<i>Şubatılğan şaň kömip janarların –</i>	dünyada.
<i>Ğasır jılap baradı köşke ilesip.</i>	Ard ardına gelen toz gözlerini yumup
	Asır ağlayarak gider göçü takip edip.

(Köştiñ İzi)

Yaşananların Kazaklardaki bahtı, mutluluğu ve bereketi götürdüğünü ifade ederek söze başlayan olayların vehameti hakkında ilk betimlemesini şu ifadelerle yapmaktadır,

³³ <https://qha.com.tr/haberler/sovyet-emperyalizmine-karsi-kazakistan-in-uyanisi-jeltoksan-olaylari/131813/> Erişim: 05.07.2021.

³⁴ <https://www.azattyq.org/a/2348461.html> Erişim: 05.07.2021.

“asır ağlayarak gider göçü takip edip..” sadece bu tasvirden dahi göç olayının tesirinin uzun yıllar Kazaklar üzerindeki etkisinin geçmediğini anlayabiliriz.

<i>Kezderiñdi qırmızı urlap alıp,</i>	Zamanımı kızillar çalıp götürüp,
<i>Zañdılıq qoy ötüvi jıldar ağıp.</i>	Yıllar akıp gider, bu böyledir.
<i>Erteñderiñ esigin qaqqas burın</i>	Yarınların kapısını çalmadan önce
<i>Büginiñnen boldıñ ba sırğa qanıp?</i>	Bugünden bütün sırlara kandın mı?

(Zamandasım)

Şair, sır mecazıyla şekillendirdiği Zamandasım şiirinde sır tutma eylemi ve bu eylemin izi üzerinde durmaktadır. Baskıcı ve zorba Sovyet Rusya eylemleri sonucunda özgürlüğü kısıtlanan halkının hür irade ortaya koyamamasını sır metaforuyla anlamlandırmıştır. Bu görüşü “Zamanımı kızillar çalıp götürüp / Yıllar akıp gider, bu böyledir...” sözleriyle ortaya koyarken “kızillar..” ifadesiyle Sovyet Rusya’ı anlamlandırmış ve hürriyeti kısıtlanan milletin yaşadığı güçlüğü tanımlamıştır.

<i>Tılsımdardıñ tuna qalğan serti me,</i>	Vazgeçmeden yağıp duran tılsımların
<i>Özektige öleñ bolğan ömir bul:</i>	yeminiyle,
<i>Balapan qus, jibereyin erkiñe,</i>	Temelleri şiir olan bir ömür bu,
<i>Köktemderdiñ kögi körkem, kögildir.</i>	Yavru kuş, göndereyim seni hürriyetine,
	Baharla göğü görkemli ve mavidir.

(Balapan Qus)

Rus yazar Aleksandr Puşkin’den aktarma yoluyla kaleme aldığı “Yavru Kuş” isimli şiirde, doğaüstü bir güç olarak manevi anlamda tesiri olduğuna inanılan tılsım metaforuna ilk dizede yer vermesi, onun yaşamındaki inanç sistemi içerisinde etkilendiği bir güç hakkında okuyucuya bilgi verir niteliktedir. Bu gücün varlığını ömrü boyunca oluşturduğu şiirlerin temeli olarak tasvir eden şair böylece şiirlerini tılsımlı yani etkileyici bir hüviyet içerisine sokmuştur. Devam bölümünde şiir başlığında da belirtildiği üzere “yavru kuş..” ifadesiyle bir kişi ya da toplum mecazı oluşturup kuşların özellikle ilkbahar mevsiminde süregelen özgürlüğü ifade edilmek istenmiştir. Burada şairin üzerinde önemle durduğu husus seslendiği kişi ya da toplumun hürriyeti iyle ilgilidir. Doğanın yeniden doğuşunu simgeleyen ilkbahar mevsimiyle şair tarafından tasarlanan kitlesel yeni bir eylem planı sembolize edilmiştir. Şairin bu arzusu oldukça ümitli bir tavır olarak

sezilmektedir. Onun betimlediği bahar hareket içermekle birlikte görkemli ve bahsettiği gibi masmaavidir.

*Ürkerdey bop oturmız bir top qazaq,
Ürimjide ümittiñ şoğın ürlep.*

Oturuyoruz ülker yıldızı gibi bir top
Kazak,
Urumçi’de ümidin közlerine üfleyip.

(Ürimji Jeltoqsanniñ 16-Juldızı)

Urumçi, Doğu Türkistan topraklarında Kazakların bir dönem yoğun olarak yaşadıkları bölgelerden biridir. Urumçi’nin şiir başlığında Kazakistan’ın bağımsızlık günü 16 Aralık tarihiyle birlikte ele alınmasının sebebi ise; Doğu Türkistan’da baş gösteren Urumçi Olayları ile Kazakistan’ın Almatı merkezli ayaklanmalarının okuyucuya birlikte hatırlatılmak istenmesi şeklinde değerlendirilebilir. Bu iki coğrafi bölgenin sınırı şiirde İrtiş Nehri olarak belirlenmiştir fakat aslında bir ayırım olmaksızın, aynı duyguların paydaşı Kazak halkının hikâyesi birlikte ele alınmıştır.

Kazaklar, urker/ülker yıldızının yol göstericiliği ile kolektif bir mücadele içerisinde olmuşlar, bir destan gibi sonsuzluk yolculuğuna yürümüşlerdir.

“*Top qazaqtan ürkerdey ürkedı me?*” ifadesiyle Kazakların bu mücadelede sayısal olarak daha az oldukları ve zor durumda buldukları ifade edilmiş olsa da vermiş oldukları nitelikli mücadele her fırsatta şair tarafından dile getirilmiştir. Tüm bu tasvirler ümidin küçücük parçalarını harlayarak bir halkı canlandırmaya çalışanların hayat hikâyeleridir. Öyle ki, birbirinden farklı coğrafi bölgelerde olsalar da yaşamış oldukları hayatta kalma mücadelesini bir arada vermişlerdir.

Kazak halkının birliği şiir içerisinde bazen Ozan Damuv ile bir tutulmuş “Ağaandı sağınarsıñ, Sağınamın bavırım, men de seni.” dizeleriyle derin özlem ifadeleriyle dile getirilmiştir. Bu halk kimi zaman namus timsali, temizlik karşılığı akkuğu olmuş kimi zaman ise sisli dağları göç ederek aşan bir var oluşun hikâyesi olmuştur. 16 Aralık bağımsızlık günü Kazaklar için kolay kazanılmayan çetin bir varoluş öyküsü, köklerine sıkı sıkıya bağlı bir toplumun vakur mücadelesidir.

*Jan-jağıña bir sätke qaradıñ ba,
Ne jazıptı tağdırdıñ talamına?
Aq äjeñniñ zırlağan urşığında,
Döñgelenip künderiñ baradı ma?..*

Etrafına bir an baktın mı,
Ne yazmış kader senin alınına?
Ak ninenin dönüp duran kirmanı gibi,
Dönüp duran günlerin geçip gitti mi?

(Zamandasım)

Kadınların ellerinde etrafına dolanan yünü tutup döndürmek vasıtasıyla belli bir inceliğe kavuşturan “kirman”ın bu dönüş hareketi ömrün geçip gidişiyle ele alınır. Burada halkın erki elinde olmadan yaşayışı ve ömrünün geçip gidişi tıpkı bir kirmanın dönüşüne benzetilmektedir.

2.1.2.2.Memleket ve Millet Sevgisi

Qazaqqa qasiyetey arlı otavım,

Qaratav,

aynalayın arda tavım.

Basında baq izdegen Babam izi –

Men üşin odan özge bar ma atavıñ?..

Kazaklar için değerli arlı otağım,

Karadağ,

Kurban olayım yüce dağım.

Başında baht arayan Atalarımın izi,

Benim için başkası var mı adının?

(Ay Kördim)

Ay Kördim şiirinde Karadağ anaların yeni doğan bebekleri ile ziyaret ettikleri, babaların baht aradıkları bir adres olarak aktarılmıştır. Jaylıbay'a göre bu nokta Kazaklar için arlı bir otağ, yüce bir dağdır.

Karatav'ın tarihte özel bir yeri vardır. XVIII. Yüzyılın ilk yarısında, üç Kazak hanedanının beyleri olan Töle, Ayteke, Kazıbek, Karatav'ın Ordabası tepesinde, Cungarlara karşı birlikte savaşmak için bir araya gelmiş, müzakereler yapmış ve anlaşmışlardır. Bu beyler için burada dikilmiş bir anıt vardır. Kazak halkının Cungar işgali sırasında yaşadığı trajik yıllarda "Aktaban Şubırındı, Alkakol Sulama" (1723-1725) yılları olarak da bilinen dönemde halk türküsü "Elim-ay" Karatav'da doğmuştur.

Elim-Ay, Cungar işgalinin zorluklarla dolu dönemlerinde (1723-1725) Kazak halkının yaşadığı tehlikeler, zorluklar ve üzüntüler hakkında bilgiler de veren tarihi bir şiirdir ve sonraki yıllarda bestelenmiştir. Yakın zamana kadar "halk şarkısı" olarak bilinmesine rağmen son dönemlerdeki araştırmalar, gerçek şairinin Kojabergen Jırav Tolıbayeviç olduğunu göstermektedir. M. Tınışbayev, "Karatav'dan göç geliyor" türküsünü ilk yayınlayan kişidir.

Bultıñdı ıdratam tönip barğan.

Qazaqtıñ kiye bolıp dalasına,

Bulutunu savurayım tepeden bakan.

Kazak'ın kutsal olmuş bozkırına,

(Ay Kördim)

Jaylıbay açıkça gözlendiği üzere Kazak bozkırlarını kutsal bir yer olarak nitelemektedir. Jaylıbay'ın düşünce dünyasında olduğu gibi mısralarında da bozkır topografik olmaktan uzaklaşır, kutsal bir mekân olarak gönüllerde yer eden bir anlam kazanır. Bu anlam şüphesiz ki bizleri yine vatan sevgisine götürecektir.

<i>Dünyeniñ osı avılda kindigi,</i>	Dünyanın bu köyde göbeği,
<i>Aqsaqaldar alqa-qotan nurlana;</i>	Aksakallar toplanmışlar ışık ışık;
<i>Aqboz üydiñ türilgende tündigi</i>	Ak boz evin toplanınca tündüğü ³⁵ ,
<i>Qara saba pisip jattı bir bala.</i>	Kara yayığı çalkalıyor gibi çocuk.

(Öñ Men Tüs)

Şair, bir köy vurgusu yaparak “Öñ men Tüs” şiirine başlangıç yapmıştır. Onun oluşturduğu köy tasvirinde “*Dünyanın bu köyde göbeği..*” ifadesinden de anlaşılacağı üzere tekil bir yerleşim yerinden çok kapsamlı bir merkez ifadesi bulunmaktadır. Bu merkez de Kazakistan olabilir. “*Suret ile Düş*” şiirinde köy olarak bahsedilen alan şairin rüyalarını dahi etkilemekte olan kendisi için tesirli bir noktadır. İlk bölümde rüya motifini köy unsuruyla şiire dâhil eden Jaylıbay daha sonra bu motife farklı anlamlar da yüklemiştir. Bunlardan biri, yaşadığı kötü olayların gerçek dışı yani rüya olarak var olmasını istemesidir. Böylece bilinçaltına ittiği sezilen bazı hatıraların kurtuluşu olarak rüya motifini ortaya koyar. Onun dizelerinde geçmiş; hem bir yönüyle bilinçaltına itilen hem de özlem duygusuyla hatırlanan bir unsurdur. Özlem ifadesini “*Aksakallar toplanmışlar ışık ışık..*” kullanımıyla ortaya koyarken ışık motifinin çağrıştırdığı bilge kişilere aydınlık veren bir olumlama da yapılmaktadır.

<i>Xalıq edik jaralğan kenen,</i>	Halk idik yaratılmış bereketli,
<i>eren,</i>	müstesna,

(Köştiñ İzi)

Üstün olan, seçkin manalarına gelen ‘eren’ nitelemesi Kazak halkı için kullanılmıştır. Burada halkını yücelten şair millet sevgisi örneği içeren bu dizeleri kaleme almıştır.

---

³⁵ tündik: Keçe evin şanırağını örten, yağmuru geçirmeyen, güneş ışıklarını geçirmeyen dört köşe keçe parçası. (QETS-14).

Jırsıñ ğalam, ğalamat nursıñ dalam,
.....

Qazaqstan – qızımniñ qızğaldağı
Qazaqstan – ulımniñ ulı armanı.
Qazaqstan!
...Qazaqstan – babamniñ aq batası
Qazaqstan – anamniñ aq tilegi.

Alemin şiiresin, harika bir nursun
bozkırım,

.....
Kazakistan, kızımın lalesi
Kazakistan, oğlumun ulu muradı.
Kazakistan!
...Kazakistan, atalarımın hayır duası
Kazakistan, anamın hayırlı dilekleri

(Qazaqstan)

Vatan vurgusunun ve ülke sevgisinin ön planda olduğu “*Qazaqstan*” şiirinde Kazakistan şair tarafından farklı açılardan betimlenmektedir. Bu ülkü ile doğduğu toprakların kıymetine vakıf, güzelliğine hâkim olan bir şair karşımıza çıkıyor. Bu sonuçla hem coğrafi olarak ülkesinin özellikleri hakkında birçok veri ortaya koyan Jaylıbay hem de bu mekanları hisli bir tavırla tasvir etmiştir.

Daha şiirin en başında “*alemin şiiresin, harika bir nursun..*” şeklinde Kazakistan bozkırlarını niteleyerek anlatımına başlayan Jaylıbay, şiirinde tam olarak bu karşılıksız sevgiden beslenmektedir. Doğal sonuç olarak meydana gelen maneviyatın edebî ruhunu beslediğini “*Alacalı bozkırım düşününce nefesim kesiliyor..*” dizesinde sezdirmektedir. Ona göre Kazakistan’ın güzelliği tüm dünyaya tesir edecek nitelikte olup ar ve asaletin timsali olan kuğunun kanadındaki şarkıdır. Sahip olduğu güzellik algısı ile mecazlar meydana getirirken, Kazakistan’ı bu sevgi ile bağdaştırmaktadır. Şair, evlatlarının muradı olarak gördüğü bir murat kapısı, yeşillenen baharında yar bulduğu bir sevgili resmi çizmiştir. Onun gönlündeki Kazakistan ebediyete sirayet eden Alaş hareketinden emanet aldığı sonsuz bir sevginin tezahürüdür.

Arğımağı arımağan bul eldi
Öle süydım,

Kazak’ın asil atı yorulmayan bu ülkeyi
Ölesiye sevdim,

(Öñ Men Tüs)

Öñ men Tüs şiirinde şairin ifadelerinden ülkesini ölesiye sevdiğini anlarız. Burada ülkesinin atlarından söz ederken onların asla yorulmayan, mücadelecı tavrını asillikle nitelemektedir.

Şıñğıstan şıñğa qanat qağadı –

Zirveden zirveye kanat çırpırlar,

Qazaqqa bitken qıran öleñder.

Kazak'ta yetişen kartal şiirler.

(Aqın)

Şiir ile kartal metaforunu bir benzeşim içerisinde sunan Galım Jaylıbay bu bölümde teşbih sanatını kullanmıştır. Kazakistan bozkırlarında yaşayan kartal, halkın en önemli sembollerinden biridir. Böylece Kazak milleti için önemli, heybetli bir simge/sembol olarak kartalın kullanımı özgürlük, bağlı olmama ve güçlü olma övgüsü şeklinde hem ifade edilebilir.

2.1.2.3. Millî Kültür ve Mitoloji

Jazdım bilem,

Yazdım biliyorum,

jarq-jurq etken tirlikte –

ışıldayan şu hayatta,

Aqquv qustıñ qanatına arda öleñ...

Ak kuğunun kanadına upuzun şiir...

(Qas-Qağım)

Ögel'e göre "Türk destanları içinde yer alan kuğu-kız motifi Türk edebiyatı içinde saflık, beyazlık ve dolayısıyla kalp temizliğinin bir sembolü olarak görülmektedir.³⁶ Mitolojide namusun, gururun ve beraklığın timsali "ak kuğu" metaforunu bu şekilde kullanan Jaylıbay kuğunun kanadına şiir yazdığını ifade etmiştir.

Kökke qarap ulığanda kök böri,

Göge bakıp uluyunca boz bir kurt,

Köldi aynalar köñiliniñ kepteri.

Gölü dolanır gönlünün güvercini.

(Maqtımqulı Maqamı)

Kurt, Türk destan ve efsanelerinde merkezi bir nokta teşkil eder. Çevik, hareketli ve güçlü bir hayvan olduğu için çeşitli dönemlerde Türk'ün hayat ve savaş gücünün bir simgesi olarak belirtilmiştir.³⁷ Kadim Türk kültüründe böylesine önemli yeri olan kurt motifini bir imge haline getiren Jaylıbay böylece millî kültür öğelerini şiirine dâhil etmiştir.

Jırlap berse türikmeniñ kilemi,

Türkü söyler Türkmenlerin kilimi,

Meñgiliktiñ mäveleydi gül öñi.

Sonsuzluğun meyve verir gül yüzü,

(Maqtımqulı Maqamı)

³⁶ Bahaddin Ögel, "Türk Mitolojisi", Ankara, 2014, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s:531

³⁷ Zafer Altun, Türk Kültüründe "Kurt Kavramı" Üzerine Bir İnceleme, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, 8, 2019: 91.

Büyük Türkmen şair ve ilim insanı Mahtumkulu'na ithaf edilmiş, nazirecilik geleneği ile onun şiirine atıfta bulunularak ve yine Mahtumkulu'nun dil kullanımına öykünerek ele alınan bir şiir ortaya konmuştur. Jaylıbay böylece bu şiirine “*Mahtumkulu Makamı*” ismini vermiştir.

Türkmenlere özgü motif ve imgelerin bolca anımsatıldığı şiirde Jaylıbay'ın Türk dünyasına olan ilgisi çok net bir şekilde karşımıza çıkıyor. Bu imgelerden Türkmenler için çok mühim bir maneviyatı bulunan Kopetdağ'ın kullanılması; heybetli, dirayetli ve yüce bir halk tasviri yapılmasının da sözlü ifadedeki yerini sağlamlaştırmıştır. Türkü söylemek özgürlük ile sembolize edilmiş, bu kullanımın bir ifadesi olarak da Türkmenistan bayrağı tasvir edilmiştir. O bayrak ki, tüm dünyanın yeşilini kapsayacak kudrette, Türkmen kilimlerinin emeğiyle bezenmiş, sonsuzluğun gül yüzüdür.

Men joğımdı senen kelip izdevşi em,
Armanımnan küderimdi üzbevşi em.
Köktemde, appaq qayıñ, men seni
Aq baltırlı, kök köylekti qız devşi em.

.....

Küz kelgen soñ uvaqıt tartıp jetegin,
Jıl qustarı tavıptı öz mekenin.
...O, aq qayıñ, sağan qarap uqtım men
Ömir mäñgi köktem emes ekenin! 1974

Ben kaybettiklerimi gelip sende aramış,
Hayallerimden hiç ümidimi
kesmemiştim.
Baharda, apak kayın, ben seni.
Ak baldırlı, gök gömlekle kız demiştim.

.....

Güz gelince vakti geldiği için,
Göçmen kuşlar giderler kendi
mekanlarına.
...O, ak kayın, sana bakıp da anladım
Ömrün ebedi bir bahar olmadığını! 1974

(Aq Qayıñ)

Şiirin genel çerçevesi değerlendirildiğinde ağaç kültü kadim Türk kültürü ve inanişinde hiç şüphesiz ki oldukça önemli bir yere sahiptir. *Örneğin Hunlar arasında bazı boylar kayın ağacından türediklerine inanmaktaydılar. Ulu Ağaç kavramına ve ağacın kutsallığına örnek gösterilebilecek olan bu verileri çeşitlendirmek pek tabii ki mümkün olabilir.*³⁸ Dolayısıyla bu bilgi ışığında yorumlandığında, Jaylıbay'ın “Ak Kayın” isimli şiiri manevi yönüyle köklü Türk tarihini derinden etkilemiş bir metafor olarak kayının

³⁸ Seher ARSLAN, Türklerde Ağaç Kültü ve “Hayat Ağacı, *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2014: 1/1– Haziran, s. 64.

kullanıldığı bir şiir olarak karşımıza çıkmaktadır. Onun anlamlandığı kayın ağacı başlangıçta kaybettiklerini aradığı güçlü bir olguyu simgelerken, görünüşü itibariyle bahar ayındaki alımlı bir kız gibidir. İkinci dörtlükte ise başlangıçta söylediklerinin aksi bir tavır ile kayın ağacının tesirinin eksikliği üzerinde duran şair burada bir anlam derinliği oluşturmuştur.

İlk bölümde gök gömleli bir kıza benzettiği kayın ağacının, gömleğinin çıkmış olduğu ifadeyle namus olgusunu şiirin içerisine dâhil ederken sitemini de yine aynı bölümde ortaya koymuştur. Burada kayın ağacı ile kadın figürü arasında bir bağ kurmak mümkündür. *Kadın figürü tüm ilkel toplumlarda bereket, doğurganlık, sonsuz yaşamın simgesi haline gelmiştir. Ağaç ise kökleri ile yerin derinliklerine, budaklarıyla göklere uzanarak, yer ve gök arasında duran ve bu iki unsuru birbirine bağlayan, aynı zamanda hayatı ve ölümü, canı ve ruhu, karanlığı ve ışığı kendinde birleştiren evrensel, kozmik bir varlıktır.*³⁹

Bu sonuçla anlamlandırılan tüm nesnelere süreç içerisinde yaşantıların sirayet edebileceği savını sezdiren şair, kutsallığıyla münhasır kayın ağacını oldukça kötü bir konum içerisinde betimlerken yaşanmış çok acı hatıraları da anımsıyor olabilir. Son bölümde bu görüşün "...O, ak kayın, sana bakıp da anladım / Ömrün ebedi bir bahar olmadığını!" ifadesiyle desteklendiğini anlayabiliyoruz. Jaylıbay, tasvir ettiği ağaç kültü üzerinden değişen anlamlandırmayı ömür denilen süreçte ebedi bir bahar yaşanmaması durumuyla özdeşleştirmiştir.

Tavdan sağım joğalar jıraqqa asıp,
Tirlik keşsek qaytedi murattasıp.
...Ör Altaydñ jurtına jurtım ğaşıq –
Ör Altaydñ bultına bulaq ğaşıq.

Dağdan serap kaybolur uzağı aşıp,
Nasıl yaşamı sürdürelim, muradımıza
erelim.
...Yüce Altay'ın halkına, halkım âşık,
Yüce Altay'ın bulutuna bulak âşık.

(Ör Altaydñ Bulttarı)

*Türk dünyasına özellikle tarihi açıdan baktığımızda iki mühim dağ silsilesine tesadüf edilir ki; birisi Altaylar, diğeri de Tanrı Dağlarıdır. İkisi de Türkler için bugün dahi kutlu mekânlardır.*⁴⁰ Kadim Türk kavimlerinin bu çevrede yaşamış olmaları,

³⁹ İbrahim Kafesoğlu, *Eski Türk Dini*, Ankara, 1980: 57, 58.

⁴⁰ Prof. Dr. Yağmur Gömeç, Tarihi Türk Coğrafyasının Genel Hatları, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 2018: 120/237:110.

bölgede vatan toprağı oluşturmaları bu anlamda önemli bir etkidir. "Al", Türk lehçelerinde "altın" anlamına gelir. Altay Dağı'nın adı aynı maksatla söylenmiş olup, Al=altın, tay=tağ/dağ demek olup Al-tay = Altındağ anlamında kullanılmış olabilir. Kazak halkı için de aynı ehemmiyeti ortaya koymak mümkündür. Uzun bir dağ silsilesi olan Altay dağlarının çevresinde yaşam alanı oluşturan Kazaklar, Altay figürüyle hiç şüphesiz ki bir vatan algısı ortaya koymuşlardır. Jaylıbay, "yüce" olarak nitelediğı Altay dağları için aynı düşünceyle bir tasvirde bulunurken bu etkinin tesiri altındadır.

"Bahadır gibi coşmuş düşmana karşı atılıp." dizesinde bölgede Kazak halkının yaptığı cenklerin, hayatını kaybeden yiğitlerin hatırlatması yapılırken, Altay Dağları çevresinde birçok baskıya, işgale maruz kalan Kazakların buradaki kutlu mücadeleleri okuyucuya hatırlatılmıştır. Öyle ki Jaylıbay Altay'ın bulutlarını annesinin temizlediğı yünlere benzeterek bir güzelleme oluşturmuştur. "Yüce Altay'ın halkına, halkım aşık.." ifadesinde ise bölgede tarih boyunca yaşamını sürdürmüş tüm Türk kavimlerine bir atıf vardır. Şair, Altay dağları ile birlikte oluşturduğı yurt olgusundan hareketle coğrafi unsur olarak meydana gelen bir yapıdan çok maneviyatı olan kıymetli bir alanın resmini güçlü ifadelerle çizmiştir. Bu açıdan bu unsurlar millî kültür ögesi olarak kabul edilebilir.

Qanatınan nur savlap tökken öleñ,
Köktem köşip baradı Köktöbeden.
Talayında tağdırdıñ jazuvı bar,
Ağayınğa ne aytam ökpelegen?

Kanadından nur sağılıp döken şiir,
Bahar göçüp de gider Köktöbe'den.
Talihinde kaderin yazgısı var
Kırılan akrabaya ne diyeyim.

(Köktöbeden Baradı Köşip Köktem)

Şiir içerisinde başlıktan da anlaşılacağı üzere Jaylıbay iki unsur üzerinde durmuştur. Birincisi Köktöbe ikincisi ise anlamlandırdığı bahar metaforunun bu kentten ayrılışıdır. Tüm bunlara geçmeden evvel Kazak kültüründe dünya ağacı olarak bilinen 'bayterek'ten bahsetmek gerekir. Dünya ağacı, dünya ile gökyüzü arasındaki yakın bağı sembolize etmektedir. Bu ağaçtan Türk mitolojisinde ve özellikle Kazak millî kültüründe kahramanlar gökyüzüne tırmanabilir ve inanişaya göre göğe ulaşabilirler. Bu durum millî bir inanişın şiire yansımalarını gösterir. Köktöbe'nin bulunduğu noktada bir yurt yapısına benzer şekilde kökterek ve bayterekin yani dünya ağacının var olduğuna inanılır. Dolayısıyla, Köktebe bu bakımdan önemli bir kenttir.

Kiyiz üy - bizdiñ kiyemiz edi.

Keçe ev bizim bereketimiz idi,

Qazaqqa ğana jarasar.

Sadece Kazak'a yakışır.

(Qıtaydan Kelgen Kiyiz Üy)

Çin'den Kazak diyarına gelen keçe çadır motifi özelinde şairin şiir içerisinde bir serzenişi hissedilmektedir. Esasında bu özelleştirmenin ardında derin bir millilik hassasiyeti sezdirenen Jaylıbay ülkesinde kullanılan bir üründen çok kültür değişiminden yakınmaktadır.

Keçe çadır onun tasvirinde kalınacak bir evden öte, Kazak halkının birnevi bereket sembolü, hanesi ve simgesidir. Dolayısıyla Çin ülkesinden Kazak ülkesine gelen ve maddi bir kültür unsuru olarak çadır figürü ile bu hassasiyetini ifade etmektedir.

Jaylıbay Çin'den gelen keçe çadırı görünce ağlamak isteyecek kadar hüzünlenir, hatta Allah'a bile sığınır. Onun ifadesiyle keçe yalnızca Kazaklara yakışmaktadır. En güzel hane yine Kazakların temellerini atacağı bir yapı unsuru olarak yaşayacaktır.

*Qurt laqtırtqan Anasına qazaqtıñ,
Qurt laqtırğan Balasına qazaqtıñ –
ALTIN KEŞEN salıp qoysaq qaytedi?*

Kurut fırlattıran Anasına Kazak'ın,
Kurut fırlatan Çocuğuna Kazak'ın-
ALTIN TÜRBE yaptırsa nasıl olur?

(Tas Pen As)

Jaylıbay 'kurut'u şiirin hemen başında en değerli taş ve en değerli aş olarak betimlemektedir. Bunun sebebi Kazak coğrafyasında ehemmiyeti olan bir yiyeceğin üzerinden bu yiyeceğin yaşadığı değişim ve algı farklılığı ile de Kazak halkının maruz kaldığı zorlukların tasvirinin yapılmasıdır. Kurut onlar için sadece bir yiyecek değildir, hele ki taş hiç değildir. Kurut, Jaylıbay'ın ifadesiyle Kazak analarının elleriyle sıkığı, merhametiyle yoğurduğu, bozkırın sembolü ve Kazakların öz benliğidir. “ *Kurut hakkında yazılmış bir şiir.. /Millet hakkında yazılmış Ulu şiir..* ” ifadesinde de aynı anlamı sezebilmekteyiz.

Dolayısıyla “Taş ile Aş” şiirinde yalnızca bir yiyeceğin değişim algısından öte bir halkın sahip olduğu değerlerin ve özgürlük gücünün kısıtlanmasını aktarmak amaçlanmıştır.

Belderden än uşırğan betegeli,
Bal edi sol bir künder, -
şeker edi.

Tepelerden türkü uçuran otlı bozkır,
Bal idi o eski günler,
şeker idi.

Basqanda «Qamajayğa» ara-tura –

Kökem de köriktey bop keter edi.

Arada “Kamajay”ı söylemeye
başladığında,

Ağabeyimin yüzünde güller açardı.

(Ömir Keştim)

Kamajay türküsü, Kamajay’a hasretle söylenmiş olan bir sözlü edebiyat ürünüdür. O türküdür ki, şair tesirinde halkını hem gama gark eden hem de ezgisi ile farklı hülyalara daldıran bir etkiye sahiptir. Bu halk türküsünde Kamajay’a vuslat manevi bir güç olarak ifade edilmektedir. Orası bir yerleşim yeri olmaktan öte Kazak halkı için ulaşılmak istenen manevi bir merkez konumundadır.

Kamajay türküsünün köklerinin derinliğini, tesirini ve kalıcılığını geçmişten izler taşıdığı vurgusuyla giriş bölümünde oluşturan şair bu türküyü dilinden düşürmediğini okuyucuya sık sık aktarmaktadır. Kamajay türküsü onun için bir ezgi olmaktan öte Kazak halkının sahip olduğu tüm kıymetli duyguların tasvirini yapan bir resimdir. Öyledir ki, “Arada “Kamajay”ı söylemeye başladığında.. / Ağabeyimin yüzünde güller açardı..” ifadesiyle bu durumu destekler.

Kamajay’ı teşhis sanatıyla bir kız olarak betimleyen Jaylıbay, ağabeyi olarak vurguladığı şiir kahramanı ile da Kazak halkını betimlemiştir. Bu noktada Kamajay kızın peşinde olan bir ağabey metaforu meydana getirmiş, türküdeki hasret ve vuslat durumu onun kaleminde yeniden şekillenmiştir. Dolayısıyla Kazak halkının kıymet verdiği bir kültür ögesini şiirin içerisinde görüyoruz.

Qoñır küz,

Qoñır jır ma ediñ,

Qoñır küy terbep keşimdi,

Qoñırlı kerüven künderim

Qoñırqay tirlik keşirdi.

Konur güz,

Sarı şiir miydin,

Ferahlatıcı ezgi sallar gecemi.

Zil takmış kervan gibi günlerim

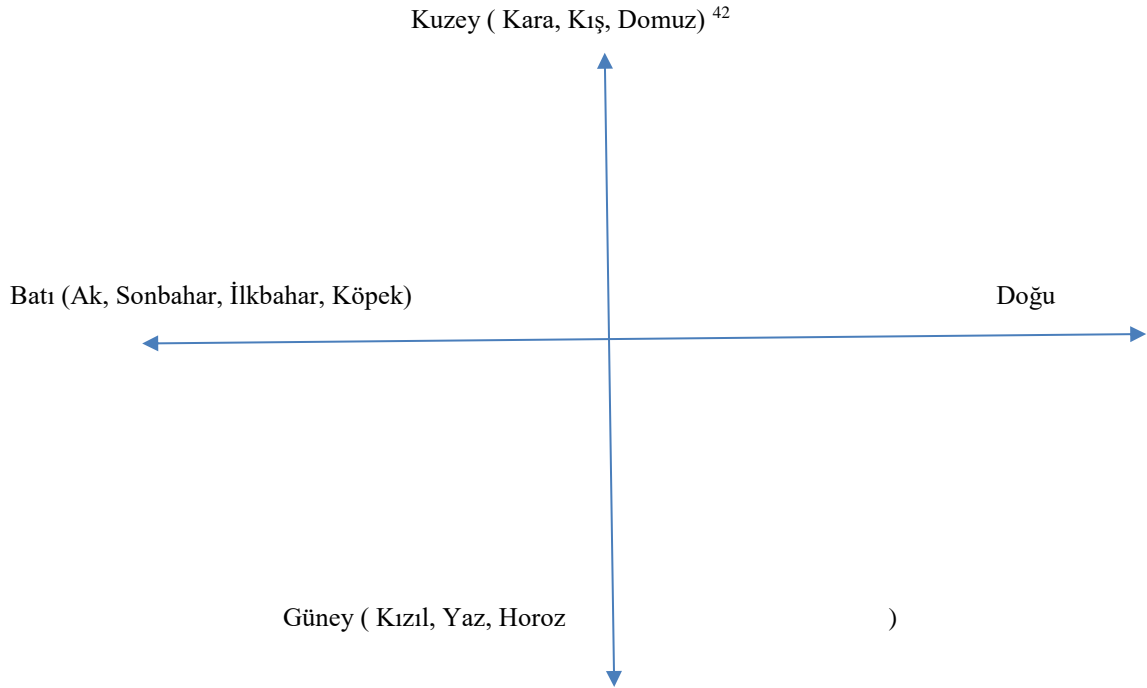
Sıradan hayat geçirdi.

(Qoñır)

Türklerde Dünya-Yer-Yeryüzü 4 köşeli olarak düşünülür; Gökalp’in “küçük il” olarak nitelendirdiği, her birinin 4 aşiret -4 yönü- 4 mevsimi temsil ettiğine inanılırdı. Bu dörtlü sistemde her yönün bir sembolü vardır ve her yön, ayrı bir renkle ifade edilir.⁴¹ Bu

⁴¹ Gökalp, 1974: 31-46; Anadol 2006: 134-136.

ölçüde düşünüldüğünde kadim Türk kültüründe renkler ve çağrıştırdıkları anlam derinliği her daim kıymetli olmuştur.

“*Kahverengi*” ismiyle kaleme aldığı şiirinde farklı renk tasvirleri ile farklı unsurları bağdaştıran Jaylıbay tamamiyle bireysel duygu aktarımı yapmış olsa bile bu konuda Türk kültüründeki çağrışımdan bir etkilenme yaşamış olabilir.

Güz mevsimini “sarı..” olarak niteleyerek şiirine başlayan şair, “Konur güz.. / Sarı şiir miydin?..” dizeleriyle bir birliktelik oluşturmuştur. Şiirini ve güzü sarı olarak tasvir ederken bu iki unsurun benliğinde aynı şeyi ifade ettiğini sorduğu soruyla anlamlandırmıştır. Çin’in ve Budizm’in kutsal rengi sarıdır. Bundan dolayıdır ki Türkler için sarı çoğu zaman hastalık ve kötülük sembolüdür. Bu yönüyle sarı ile hastalık isimleri de mevcuttur: Sarılık, sarıhumma bu tanıma örnek olarak gösterilebilir.⁴³ Bu noktada sarıyı yaz mevsiminin ardından gelen sonbahar mevsimi ile birlikte ele alan şair bu anlamlandırma içinde, sonbahar mevsiminin yarattığı hüznü ele almış olabilir. Biçimlendirdiği bu anlam, nitelemenin devamında hayatının sıradanlaşmasının ön sebebi olarak ifade edilmiştir.

⁴² Şakire BALIKÇI, Dünden Bugüne Türklerde Renkler, Dünden Bugüne Türklerde Renkler, Folklor Akademi Dergisi, 2020: 3-2: 268.

⁴³ Elif Kuyumcu, Renk Kavramının Türkçedeki İfade Özellikleri, Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 2020/7-1: 534.

Devam eden dörtlükte renkleriyle tasvir ederek bizlere sunduğu boz kazları şair yine kadim Türk kültürü açısından çok değerli bir yeri olan kopuzu arar gibi aramıştır. Burada renk nitelemesinden önce kaz metaforu üzerinde durmak gerekirse; Kaz, Türk mitolojisinde ilk olarak yaradılış destanında karşımıza çıkmaktadır. Kaz sadece bu bölümde dahi Tanrı ile bir benzeşim içerisinde, ondan bir benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Türk mitolojisinde kaz için oluşturulan bu anlam ile kaz mecazının yüceliği üzerinde bir anlamlandırma yapılmıştır. Boz bir renk içerisinde olduklarını ifade ettiği kaz türü ise yaban kazı olarak bilinen, daha özgür yaşayan kazlardandır.

Renkler ile tasvirlerini sürdüren şair şiirin devam bölümünde atını ve gözlemlediği kuzuları kahverengi olarak nitelmiştir. Başlangıçta ifade ettiğimiz gibi tüm bu betimlemeler gerçek anlamda bir gözlemin ifadesi olabileceği gibi şairin vurgulamasıyla bir ayrıntı da ifade edebilmektedir. Burada cins atlara karşı duyulan sevgi ve bu atların özel olarak yetiştirilmesi konusu hatırlatılıyor olabilir.

Eğer şiirin ilk bölümde yorumladığımız haliyle yazıldığını kabul edersek tema başlığında incelediğimiz gibi millî unsurların ele alındığını ifade etmemiz gerekir.

*Şanağınan küy uşırıp qobızdñ – Gövdesinden nağme uçurup kopuzun,
Sağağınan även üzdiñ quvraydñ. İnleyen boğazından ezgiyi kestin.*

(Léyla Qız)

Kopuz, Türk kültür tarihi içinde çok önemli bir yere sahip olduğu için, Türk tarihi ve folkloru ile ilgilenen her bilim adamının ilgisini çekmiştir. Yazılı kaynaklar kopuzun tarihini, bin yıl öncesine kadar götürebilmektedir.⁴⁴

2.1.2.4. Millî Birlik ve Ortak Ülkü

Türk dünyası, Çarlık döneminde olduğu gibi Bolşevikler döneminde de birlik döneminde de farklı uygulamalarla sömürgeleştirilmeye, sindirilmeye, yok edilmeye çalışılmıştır. Bu uygulamalardan biri de kolektifleştirme.⁴⁵ Yıllar boyu yaşamlarına kast edilen Türk dünyası türlü zulümlerle sindirilmeye çalışılmış olsa da her defasında daha gür bir şekilde filizlenmiş ve hür bir şekilde yüreklerde var olmaya devam etmiştir.

⁴⁴ Nesrin FEYZİOĞLU, Türk Dünyası'nda ve Anadolu'da Kopuz, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* Erzurum2006/31: 233

⁴⁵Nergis BİRAY, "Kolektifleştirme", *Türk Dünyasında İşyan ve Başkaldırı – Edebiyata Yansıyan Özgür Ruh*, (Ed. O. Söylemez, S. Azap), Kesit Yayınları, 2021: 147-185.

<i>Tübimiz bir,</i>	Kökümüz bir,
<i>Kübimiz bir jurt ediq</i>	Yayığımız bir yurt idik,
<i>- Jubımız bir bolsa - degim kelip tur...</i>	- Ruhumuz bir olsa, diyesim geliyor....
.....	.....
.	.
<i>Sayfi Qudaş,</i>	Sayfi Kudaş, ⁴⁶
<i>Mäjit Ğafuvrilerdiñ.</i>	Mecit Gafurilerin. ⁴⁷
<i>Atar tañnan Alaşıma baq surap,</i>	Atacak tandan Alaşıma baht dileyip,
<i>Aqedilde arman qaldı -</i>	Ak İdil'de arzu olup kaldı

(Léyla Qız)

Jaylıbay için Türklük budandıkça fişkırın, çimlerin üstündeki şebnemler gibi parıl parıl parıldayan berrak bir ışıltıdır. O bir şiir naziresi olacak kadar değerli ve tesirlidir. Şiir içerisinde Kıpçak Türk topluluklarından Başkurtların, Nogayların ve Kazakların birlik ve beraberliği ele alınmıştır. Şair bu toplulukların yekpare bir Türk topluluğu oluşturduğu vurgusuyla öncelikle duyguda ve eylemde birlik düşüncesini ifade etmiştir. Jaylıbay, tasvirleri ile ortak kökten aynı telaşa sahip bir milletin altını çizmiş, gözünün derinlerinde ve gönlünün bir köşesinde daima aynı cümlelerle konuşan insanların var olduğunu vurgulamıştır.

“*Jubımız bir bolsa - degim kelip tur...*” ifadesiyle aslında şiirinin ana fikrini de ortaya koyan Jaylıbay ortak dil vurgusunu düşünceyi geliştirme şeklinde tanık gösterme yoluyla güçlendirmiştir. Mağjan Jumabayev, Mustafa Safiç Karimi, Sayfi Qudaş, Majit Gafuvri gibi farklı coğrafyalarda yaşamış idealist, Alaşçı ilim insanlarına telmihte bulunarak onları şiirinin öznesi haline getirmiş ve millî birlik duygularıyla düşüncelerini ifade etmiştir.

Jañğıradı jadımda,	Hafızamda belirir,
Täñirtavdıñ qusı kök.	Tanrı dağının mavi kuşu.
Ulı qorğan mañında	Ulu kale etrafında
Ğun jılqısı kisinep...	Hun atları kişneyip...

(Ör Altay Men Täñirtavdıñ Arası)

⁴⁶ Sayfi Qudaş, (1894 - 1993) Tatar-Başkurt akını, ceditçi kabul edilir. Eserlerinden büyük bir kısmını Kazakça vermiştir.

⁴⁷ Mäjit Ğafuvri: (1880-1934) Tatar-Başkurt akını, Başkurt çocuk edebiyatının kurucularındandır.

Çevre gözlemi ve tasviri ile şiire başlayan şair “Kalbi olan insanın / Ağrır durur yüreği..” ifadesiyle henüz başlangıçta içerisinde bulunduğu ruh hali ve daha sonra anlatacakları hakkında okuyucular için bir ipucu vermektedir. Şiirin devamında ata yurdu olarak nitelediği ve şiir başlığında da belirttiği üzere “Yüce Altay ile Tanrı Dağları” arasında kalan bölgenin kendisi için ehemmiyeti ve hissettirdikleri ile alakalı bir aktarımda bulunmuştur. Hunlara ve hun atlılarına son bölümde değinirken bu anlamı tekrar gözler önüne seren Jaylıbay köklü Türk tarihine de bir vurguda bulunmuştur. Buradaki Hun Atları Türk birliğini sembolize eden bir imge konumundadır.

Tatarstan!

Dos qasıñnan tabılsın,

jat alıstan.

Tataristan!

Dost yanında bulunsun,

yabancı uzakta,

(Qazan.. Ğabdolla Togay Mereytoyi)

Tataristan’a seslenen Jaylıbay “*Dost yanında bulunsun..*” nidasıyla gönlünden geçirdiği millî birliği dile getirmiştir.

Juldızdardıñ işindegi Ürkeri,

Mına dala tektilerdiñ jurtı edi.

Yıldızların arasındaki Ülker'i.

Bu toprak soyluların yeryidi.

(Tas Pen As)

Türk milleti için yol göstericiliği ile bir kılavuz konumunda olan Ülker eski Türk inanç sisteminin bütününde kıymetli bir yere sahiptir. Dolayısıyla kadim Türk devletlerinin gelenek unsuru olarak görülen bu inanış, günümüzdeki Türklere de sirayet etmiş, onların yaşadığı bölgeleri soylu milletlerin ortak alanı haline getirmiştir. Mısralarında bunları ifade eden şair, yine atalarının yani Türk milletinin aziz hatırasını şiirinde yaşatmış ve güçlü bir millî birlik görüşü dile getirmiştir.

Oğız-qıpşaq zamanında, ilkidən...

Şıǵısımda şıray tökken bir Kün eñ...

Armısıñdar, Ay sınıǵı sekildi,

Barmısıñdar, tübimiz bir türükmen!

Oğuz-Kıpçak zamanında, eskiden...

“Doğu”mda güzellik saçan bir Güneş

idin...

İyi misiniz, Ay parçası gibi,

Var mısınız, kökümüz bir Türkmenler!

(Bulbul)

Oğuz ve Kıpçakların bir olduğu zamana vurguda bulunan Jaylıbay, Kıpçak boylarından olan Kazak Türklerinin doğusunda tarih boyunca var olan Oğuzların hayat tarzlarına da vurguda bulunmaktadır. Buradaki dikkat çekici unsur Kazaklar ile Türkmenler arasında kurulan Türklük birliği bağıdır. Jaylıbay bu düşünceyle desteklediği ortak ülkü, millî birlik fikrini okuyuculara şiirleriyle sık sık sunar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GALİM JAYLIBAY'IN ŞİİRLERİNDE YAPI

Sözün olduğu her sahnede insanla var olabilen şiir, muhteva ve üslubun bütünleşmesiyle filizlenen edebî bir türdür. Bu noktada şiir incelemesi hususunda birbirinden ayıramadığımız iki husus olarak anlatım gücü ve dil özellikleri şiirin temel yapısını oluşturan katmanlardır. *Bu sonuçla, edebî bir bakış açısı ve titiz bir seçicilik gerektiren şairlik hiç de kolay olmayan bir yetenek işidir. Kısacası edebî eser, muhteva, yapı ve dil dediğimiz unsurların ferdi biçimde ele alınıp metne dönüştürülmesiyle oluşacaktır.*⁴⁸

3.1.Nazım Şekli

Jaylibay, geleneksel nazım şekillerinin aksine çoğunlukla bent sistemini kullanan ve serbest ölçüde Şiirler yazan bir şairdir. Bireysel duygu aktarımı oluşturduğu şiirlerinde dahi yaptığı telmihler ile kendisi için tesirli hatıraları okuyucunun gözünde canlandırmış, şiirlerinin içerisinde böylece bir öykü barındırmıştır. Dolayısıyla bu ülkü düşünülüp dış yapı incelendiği takdirde muhtevanın nazım şekillerini etkilediği ifade edilebilir.

3.2.Nazım Birimi

Galım Jaylibay'ın şiirlerinde anlam şiirin en küçük yapı birimi olan dizede şekillenir. Mısrada ifade edilen metafor ile bazen çok önemli ve uzun bir süreç içeren tarihi bir olayı bazen ise şiirin oradan gelişen öz noktasını tarif edebilir. Dizelerinde böylece serbest nazıma yatkın olan şair sistemli bir şekilde kaleme aldığı dizelerinin devamında bile serbest yapıya geçiş yapmıştır. İncelemiş olduğumuz 63 şiirin nazım birim düzeni şu şekildedir.

	SERBEST	DÖRTLÜ	BEŞLİ	YEDİLİ
1	Ay Kördim	Maqtımqulı Maqamı	Läzzat Pen Säbiyra	Bir Öleñim Bar Edi
2	Kördim	Qara Ertis, Qayran Ertis		

⁴⁸ Nergis BİRAY, *Ahmet Baytursunlu Şiirleri Üzerinde Dil ve Üslup İncelemesi*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul, 2011, s: 116

3	Qas-Qağım	Köktöbeden Baradı Köşip Köktem...		
4	Estelik	Balapan Qus		
5	Léyla Qız	Soğısqa Kirgen Soldattar		
6	Ürimji. Jeltoqsannıñ 16-Juldızı	Aq Qayıñ		
7	Qızılağan	Zamandasım		
8	Qoñırtöbe	Künderim Künmen Jarısıp		
9	Betpaqdala. Kün İydiröv	Bazarıña Bardım		
10	Gül Men Gözel	Tüs		
11	Qıtaydan Kelgen Kiyiz Üy			
12	Bulaq Basındağı Buldırıq			
13	Qazan.. Ğabdolla Togay Mereytoyi			
14	Sınıq Arba			
15	Ay Sımğı			
16	Qoñır			
17	Tas Pen As			
18	Kiyikqaşqan			
19	Ömir Keştim			
20	Bir Tal Üki			
21	Tüs Köremin			
22	Jantıq			
23	Bulbul			
24	Jañğırıq			
25	Qaraşamen Qoştasuv			
26	Üş Qağıs			
27	Äset Eli. Qızılaray			
28	Ör Altay Men Täñirtavdıñ Arası			
29	Köştiñ İzi			
30	Jalğız Uvıs Topıraq			
31	Jan Qarında			
32	Sarsümbe, Qaraköpir			
33	Ör Altaydıñ Bulttarı			
34	Köktoğay. Şäkürti. Aqıt Qajı Basında			
35	Nüken Qalğan			
36	Qanas Köli			
37	Quday Saqtadı			
38	Xantäñiri			

39	İnkâr Köñil			
40	Aqın			
41	Mamıröleñ			
42	Juldız-Ğumır			
43	Ğasır Qayğısı			
44	Qısqa Erteğı			
45	Qazaqstan			
46	Qaraşada Qalmaydı Gül Ağaştı			
47	Qaratavdıñ Basınan Köş Quladı			
48	Menen Sorlı Aqın			
49	Sır			
50	Öñ Men Tüs			
51	Sümbile-Öleñ			

Tablo incelendiğinde görülecektir ki Galım Jaylıbay şiirlerinde dizeler arasındaki uzunluk kısalığı, dizelerin sayısını, nazımın bağlayıcı unsurlarını dikkate almamış çoğunlukla serbest türde eserler ortaya koymuştur. Bu unsur bir kuralsızlığı ya da düzensizliği ifade etmez, Jaylıbay'ın dizelerinde kendi içerisinde parçada bütünleşen daha küçük yapılar içerisinde bile oldukça güçlü bir anlam ortaklığı ve birbirini takip eden bilgi akışı bulunmaktadır.

3.2.1. Ölçü, Kafiye ve Redif

Şiiri oluşturan ahenk unsurlarından ölçü, kafiye ve redif şiirin yapısını oluşturan tüm diğer birimleriyle ilintilidir. En küçük yapı taşı olarak kelime dahi bu unsurları etkiler. Ölçü, kafiye ve redif şiirin görüntüsüne, algısına tesir ederken şiirin iç yapısından etkilenmektedir. Dolayısıyla nazım birimi olarak serbest tarzın çoğunluğu oluşturduğu şiirlerde ölçü, kafiye ve redif şeması bu durumdan etkilenmiştir. Fakat bu serbestliği bazen görsellik oluşturmak için cümleleri bölerek ifade eden şair serbest nazım ile kaleme aldığı kimi şiirlerinde dahi hece ölçüsünü kullanmıştır. Böylece düzenli bir ritim unsuru meydana getirirken kafiye ve redifleriyle ahengi de sağlamıştır. Bu açıdan bakıldığında mahallileşmenin ve millileşmenin izlerini görmek mümkün olacaktır.⁴⁹

⁴⁹ Nergis BİRAY, *Ahmet Baytursunlu Şiirleri Üzerinde Dil ve Üslup İncelemesi*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul, 2011: 125.

3.2.1.1.Ölçü

3.2.1.1.1. Ölçüsüz (Serbest) Şiir

Ölçüsüz ve uyaksız yazılan, belli kurallara bağlı olmayan şiirlerdir.

Bezben-uvaqıt!

Aldıñda jüginer em,

Tätti-tätti tüs kördim tünimenen:

Quldırañdap jügirdi qırdan asıp

Qıl şılıbırın süyretken qulın-öleñ.

Sayılı zaman!

Önünde eğiliyordum,

Tatlı tatlı düşler gördüm gecelerinde:

Sırttan aşağı koştı kırdan aşıp

Kıl sicimini sürüklemiş kısrak şiir.

(*Sümbile-Öleñ*)

Jem şaşayın,

kel qusım,

balapanğa,

Ayalayın bəriñdi alaqanda.

Jıyırmasınşı ğasırduñ jüreginde –

Qarağandı lageri – qara tañba.

Yem vereyim,

gel kuşum,

balabanlara,

Okşayayım hepinizi avucumda.

Yirminci asrın yüreginde,

Karagandı lageri, kara bir leke.

(*Üş Qağıs*)

3.2.1.1.2.Hece Ölçüsü

Dizelerdeki hece sayısı eşitliğine dayanan ölçüye hece ölçüsü, denir.

3.2.1.1.2.1.7’li Hece Ölçüsü

Ketpes mǎñgi köñilden

Qırdıñ güli – kırmızı.

Ağıp túsken kögimnen

Jeltoqsannıñ juldızı –

Läzzat pen Säbiyra.

Gitmez ebediyen gönülden

Kırın gülü, kırmızı.

Göğümden akıp düşen

Jeltoksan’ın yıldızı-

Lezzet ile Sabira.

(*Läzzat pen Säbiyra*)

Artta talay jol qalıp,

Öleñ bolıp örildim.

...Tañjarıq bop tolğanıp

Āset bolıp tögildim.

Nice yolu arkada bırakıp,

Şiir olup örüldüm.

...Tanjarık olup heyecanlanıp

Eset olup döküldüm.

(*Ör Altay Men Täñirtavduñ Arası*)

3.2.1.1.2.2. 8’li Hece Ölçüsü

Altın da kirpik, ay qabaq,

Altın kirpikli, ay gözkaçağı,

*Altaydın täñir şıñdarı.
Qanastıñ kölin aymalap –
Aq qayıñ, samırsındarı.*

*Janıñnan javhar jır esip,
Sır bağıp tursaq ğalamnan.
Qarlığaşarmen ilesip,
Qalqısa kökte aq arman.*

3.2.1.1.2.3.11’li Hece Ölçüsü

*Sol jırdıñ adaldıq ed taqırıbı,
Jıldardıñ şarşattı ma şaqırımı?
Altaydın alşı tüser asıqtarı –
Arqanıñ ardaküireñ aqın ulı.*

*Qara nardıñ aynaldı inırşağı,
Bult astınan bedev kün qılımsıdı.
Bürkit bolıp ketken soñ qara qarğa,
İrkit boldı äjemniñ irimşiği.*

Altay’ın tıpkı tanrı zirveleri.
Kanas’ın gölünü izleyerek,
Beyaz kayın ağacı, çamları.

(*Nüken Qalğan*)

Yanından cevher gibi şarkı esip,
Sır saklayıp dursak âlemden.
Kırlanğıçlar ile birleşip,
Uçup dursak gökte arzuyla.

(*İnkâr Köñil*)

Bu şiirin adaletti konusu,
Yılların yordu mu uzunluğu?
Altay gibi âşıkları alçı düşen
Arka’nın değerli yağız akın oğlu.

(*Qara Ertis, Qayran Ertis...*)

Kara devenin gücü tükendi,
Bulut altından cilveli güneş göz kırptı.
Kara kargalar kartal olduktan sonra,
Süte döndü ninemin peyniri.

(*Qaratavdın Basınan Köş Quladı*)

Kimi şiirlerinde 11’li hece ölçüsünü kullanan Jaylıbay’ın bazı mısralarının 12’li olduğu da görülmektedir.

*Ay kördim,
aman kördim tolğan aydı,
Tolğan ay köre almasañ ol da qayğı.
Tünderdiñ serüveni seyilse de –
Künderdiñ kerüveni jorğalaydı.
...Ay kördim,
aman kördim tolğan aydı.*

Ay gördüm,
Esen gördüm dolunayı,
Dolunayı göremezsen, bu da hüzn.
Gecelerin serüveni azalsa da
Gündüzlerin kervanı sürünür ya.
...Ay gördüm,
Esen gördüm dolunayı.

(*Ay Kördim*)

Şiir devam bölümünde 11’li hece ölçüsüyle oluşmakta olsa da “Tolğan ay köre almasañ ol da qayğı.” dizesi 12’li hece ölçüsüyle oluşturulmuştur.

3.2.1.2.Kafiye Çeşitleri ve Redif Şeması

3.2.1.2.1.Yarım Kafiye

Tek ses benzeşmesiyle oluş kafiyeeye denir. Şimdiye kadar yapdan tarif ve tasniflerde, tek ünsüz benzeşmesinin yarım kafiye oluşturacağı belirtilmiştir⁵⁰.

Jaylıbay'ın şiirlerinde karşımıza çıkan yarım kafiye örneklerinden bazıları şunlardır:

<i>Qus deytuğın qus emes,</i>	Kuş dediğin kuş değil,
<i>Tüs deytuğın tüs emes.</i>	Renk dediğin renk değil.
<i>Sırtı da eles, işi eles...</i>	Dışı da hayal, içi de hayal...
<i>Köktem emes, qıs emes.</i>	Bahar değil, kış değil.

(Tüs)

<i>Bulaqqa bardım,</i>	Pınara gittim,
<i>Buldırq kördim</i>	Bağırtak gördüm

(Bulaq Basındağı Buldırq)

<i>Töbemizden qalqıp ötti qustay kün,</i>	Tepemizden uçup gitti kuş gibi güneş,
<i>Qustay künmen birge nege uşpaymın?</i>	Kuş gibi güneşle birlikte niçin
<i>Men jırların jatqa oqudım Mağjannıñ –</i>	uçmuyorum?
<i>Sen öleñin öbekteñ Mustaydıñ.</i>	Ben, ezberden okudum şiirlerini
	Mağjan'ın,
	Sen şiirlerine gözün gibi baktın Mustay
	'ın.

(Léyla Qız)

3.2.1.2.2. Tam Kafiye

İki ses benzeşmesiyle oluşan kafiyedir. Hem klasik hem de modern şiirde sıkça kullanılan bir kafiye çeşididir⁵¹. Jaylıbay'ın şiirlerinde karşımıza çıkan tam kafiye örneklerinden bazıları şunlardır:

<i>Bavım qaldı, baqşam qaldı,</i>	Bağım kaldı, bahçem kaldı,
<i>Kim bar oğan qarağan.</i>	Kim var onlara bakan.
<i>Artımızda aq şaň qaldı</i>	Ardımızda toz duman kaldı
<i>Aldımızda - Alaman.</i>	Önümüzde, Alaman.

(Qaraşada Qalmaydı Gül Ağaşta)

⁵⁰ Turan KARATAŞ, s. 228-229.

⁵¹ Turan KARATAŞ, s. 229.

*Öz-özimdi sezingenmen qur attay,
Bir sağınış jür ğoy meni şıdatpay.
Aptığamın kenen jirdiñ eline
Aq dalağa asıqqan aq bulaqtay*

Kendimi başıboş bir at gibi hissediyorum,
Bir özlemdir bu, beni dayanıksız kılan.
Acele ederim nağmelerin memleketine
Ak bozkıra acele eden ak pınar gibi.

(Sır)

3.2.1.2.3. Zengin Kafiye

İkiden fazla ses benzerliğiyle (en az üç sesle) oluşan kafiye denir⁵². Jaylıbay'ın şiirlerinde karşımıza çıkan zengin kafiye örneklerinden bazıları şunlardır:

Jaratgan Alla-av, qıtayı nesi?

Ey yaratıcı Allah'ım, Çin de nesi?

Kiyiz üy kepti Qıtaydan.

Keçe çadır getirilmiş Çin'den. –

Ülkendev el goy upay, ülesi...

Büyük bir devlettir ya hissesi...

Sanamda menin jut,

Düşüncemde benim kıtlık.

oyran

afet.

(*Qıtaydan Kelgen Kiyiz Üy*)

Qasiyetti baba tav,

Haysiyetli ata dağ,

Sen nesine jasiysiñ?

Sen ne için yanarsın?

Alatav men Qaratav

Alatav ile Karatav,

Börkin alıp bas iysin.

Börkünü alıp başını eğsin.

(*Juldız-Ğumır*)

Quştar köñil körmegesin qısıлып,

Kuşlar gönül bağında sıkışıp,

Düniyeniñ dürmeklerin süyesiñ.

Dünyanın kalabalıklarını hoş görürsün.

Biyigine jibereyin uşırıp

Seni doruklarına göndereyim uçurup,

Tiyttey ğana tirşiliktñ iyesisin!

Sadece küçücük bir hayatın sahibisin!

(Balapan Qus)

3.2.1.2.4.Redif

Mısralarda kafiye oluşturan seslerden (revi harfinden) sonra gelen, şekil ve anlam bakımından birbirine benzeyen ses ya da seslere redif denir. Redife, halk şiirinde döner ayak da denir. Kafiyenin olmadığı yerde redif olmaz. Redif bir tek sestten ibaret olabileceği gibi bir mısranın tamamına yakını da olabilir⁵³. Jaylıbay'ın şiirlerinde karşımıza çıkan redif örneklerinden bazıları şunlardır:

⁵² Turan KARATAŞ, s. 230.

⁵³ Turan KARATAŞ, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 2001, s. 342-343.

*Qulaq türrip janımnıñ muñ-zarına,
Jır sıyladım Gözeldiñ gülzarına...*

*Qus deytuğın qus emes,
Tüs deytuğın tüs emes.
Sırtı da eles, işi eles...
Köktem emes, qıs emes.*

*Közimniñ tuñğıyığında,
Köñilimniñ bir qıyırında.
Arımnıñ asıl kölinde
Janımnıñ jasıl belinde –*

*Uşatın kün bul Ayğa arman,
Köñildiñ kölbep qustarı.
Muz-qayraqpenen qayralğan
Nayza-şındardıñ uştarı.*

*Küder üzgen köşinen,
Köñil jasıp qaralı.
Tuvğan jerdiñ töşinen
Ömir qaşıp baradı.*

Kulak verip canımın dert tasasına,
Destan yazdım güzelin gül bahçesine...

(Göl Men Gözel)

Kuş dediğın kuş değıl,
Renk dediğın renk değıl.
Dışı da hayal, içi de hayal...
Bahar değıl, kış değıl.

(Tüs)

Gözümün derinlerinde,
Gönlümün her köşesinde.
“Ar”ımın asıl gölünde
Ruhumun yeşil belinde,

(Léyla Qız)

Aya doğru uçma arzusu var bugün de,
Gönlün uçup duran kuşlarımın.
Buzla bilenmiş gibi olan,
Mızrak gibi dorukların uçları.

(Qısqa Ertegi)

Umudunu kesmiş göçünden,
Gönül çekinerek tasalı.
Doğduğumuz yerin koynundan
Hayat kaçıyor.

(Kiyikqaşqan)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİL ÖZELLİKLERİ

İnsanoğlunu değerli bir birey haline getiren en kıymetli olgulardan biri şüphesiz ki iletişim kurabilme özelliğidir. Karşılıklı anlaşmanın, meram aktarmanın bir ifadesi olarak dil, edebî eserin en temel malzemesidir. Üslup ise dilin kişisel tercihlerle kullanım şeklidir. *“Edebiyatta bulunan dil, yalnız dış âlemdeki eşyayı göstermekle yetinmez, onların yazarın yahut konuşanın ruhunu ve iç âlemini yansıtmaya özelliği de vardır. Edebî dil yalnız bir beyanda bulunmaz, aynı zamanda okuyucuyu da etkileyerek onu ikna eder ve onda değişiklikler meydana getirir.”*⁵⁴ Bu noktada edebî eserde dile şair tarafından bir şahsiyet yüklenir.

Üslup, sanatkâra özgüdür. Sanatçının yaşantısının, duygu durumunun, hislerinin, yorum kabiliyetinin, gözlemlerinin ve daha nice unsurun tesiri ile şekillenir. Üslup, taklit edilemez ve şahsidir.

Bu noktada, Galım Jaylıbay da öncelikle Kazak dil özelliklerine vakıf bir şair olarak karşımıza çıkar. O, dizelerini şeklen kuralcı bir yapı ile oluşturmayıp daha çok serbestlikten yana bir tutum gösterir. Dizelerindeki bend sistemi, ölçü, kafiyeye ve redif gibi unsurlarda düzenli bir birliktelik görülmez. Fakat o, okuyucular için kelimelerle adeta resim çizer. Duygu ve düşüncelerini aktarırken sembol ve imgelerden çokça yararlanır. Oluşturduğu imgeler anlatılmak istenen asıl unsurun ardında bir iç anlam oluştursa da sistemli bir şekilde ana fikri destekler. Onun imgeleri sanatkârane bir söyleyiş içermekte olup sanatçının edebî dilini de güçlendirmektedir.

Kendini pek çok alanda geliştirmiş bir birey olmasıyla çok yönlü birikimi edebî eserlerine sirayet eden Jaylıbay şiirlerinde bu bilgi birikimini açık bir şekilde kullanmaktadır. Toplum bilim üzerine aldığı eğitim, bir bürokrat olarak devletin üst kademelerinde rol alması, yazılı yayın organlarının neredeyse tamamında hayatı boyunca üretkenliği onun dizelerine yansımış, üslubunu şekillendirmiştir. Yirminci yüzyılın ortalarında doğmuş olmasına rağmen yalnızca hayatını sürdürdüğü çağın unsurlarından beslenmez. O, özellikle Türk milletinin kadim tarihine vakıftır. Kaleme aldığı dizelerinde, yer verdiği tek kelimelik telmih edebî sanatıyla, çok tesirli olayları hatırlatabilir. Bu durum Jaylıbay'ın şiirlerinde dil kullanımını daha da ilgi çekici hale getirmekte olup,

---

⁵⁴ Wellek-Warren, 1983: 24.

şairin hem muhteva hem de üslup adına bir titizlik göstermesinin ifadesidir. Yine benimsediği ve şiirleriyle ortaya koyduğu millî şuur da oldukça dikkat çekicidir. Onun şiirlerinde bağımsızlık ülküsünün alevlenmiş olduğu bir başkaldırı sezilir. Tarih boyunca pek çok zulme maruz kalmış Kazak halkının haykıran sesi olmuş, bu açıdan bir fikir adamı yönüyle de şiirlerini kaleme almıştır. O altını çizdiği toplumsal konuları dahi olabildiğince derin bir hissiyatla yorumlar. Jaylıbay'ı böylece etkilemiş olan sosyal konular aynı zamanda birçok duyguyu da beraberinde sezdirir. Onun mısralarında ümitlilik, ümitsizlik, hayal, hayal kırıklığı, çaresizlik, beklenti, isyan, hüznün, hasret, mutluluk, umut ve daha birbirinden farklı birçok duygu bir arada hissettirilir. O, bu şekilde böylece bireysel bir aktarım meydana getirerek iç dünyasındaki hesaplaşmanın yansımasını tüm temalarda okuyucuya sezdirir. Daha bireysel tema ve konularda kaleme aldığı şiirlerinde de aynı durum görülür. O bu aktarımı oluştururken kelimelerle samimi ve dinamik bir yapı oluşturur.

4.1.Kelime Kadrosu

Kelimeler, var oldukları edebî eserin muhtevasını anlamlandırarak üslubu şekillendirirler. Bu sebeple kelime kadrosu şairin dil kullanımını inceleme hususunda oldukça önemlidir. Tercih ettiği kelimeler ile şekillendirdiği bu birlik en küçük yapı birimi olarak önce kelimedede, daha sonra cümlede, mısradada, bentte ve metnin genelinde anlamını bulur.

4.1.1.Kelime Sıklıkları

Jaylıbay'ın incelemiş olduğumuz şiirlerinde en sık kullandığı kelime “ben”dir. Bu kullanım 635 kez tekrarlanmıştır. “men”, “-min”, “-bin”, “-pin”ve “-m” şahıs ve iyelik ekleriyle kullanıldığı görülen bu yapı şairin anlatımı konusunda bize ipucu da verir. “Men” anlamının hem zamir hem de eklerle yoğun bir şekilde şiirlerde var olması şairin benlik farkındalığı ile ilgili olup, varoluşunu anlamlandırdığı şeklinde yorumlanabilir. Bu var oluş, yok edilememenin bir karşılığıdır. Şairin özellikle millî konularda yoğunlaşan başkaldırı, isyan ve kavga temaları böylece bu karşılık ile daha anlamlı bir hal içerisine sokulmuştur.

“Sen” kullanımının ise Jaylıbay'ın şiirlerinde en çok kullanılan ikinci kelime olduğunu görüyoruz. Bu kullanım, “-siñ / -iñ” şahıs ve iyelik ekleri ile 278 kez karşımıza çıkıyor. Bu kullanım şairin benlik algısından sonra seslendiği, meramını ifade ettiği bir şairin, bir şahsiyetin varlığını sezdirir.

*Öziñmen men şığarmın muñdas adam.
Zavlatıp zamanalar zuvlağanda
Avnatıp qara tastı jır qaşağam.*

Seninle ben dertli adam olmalıyız.
Atılır da zamaneler fırladığında
Döner kara taşı şiir kapımın

(Ay Kördim)

*...Ömirimdi örnektedim öleñmen,
ÜR köñilim Ürgeniştey könergen.*

...Ömrümü hep bezedim ben şiirle,
Güzel gönlüm Ürgenç gibi yaşlanmış.

(Maqtımqulı Maqamı)

*Sende edi ulılıqtıñ tek
turağı.
Baqtı baytağımñıñ - bettiñ arı.*

Sadece sende idi büyüklüğün
yeri.
Anayurdumun bahtı, gururu.

(Qazan.. Ğabdolla Togay Mereytoı)

*Qarğam, seniñ qay kitap tavısqañın?
Ömir keştim,*

Canım, sen hangi kitabı bitirdin?
Ben ömür bitirdim,

(Ömir Keştim)

Jaylıbay'ın, çoğul şahıs ifadeleri de dikkat çekicidir. Şairin benliğini halkından ayırmaması, şiirlerinde toplumsal konulardan dem vurarak, Kazak Türklerini anlatması bu sonucun en önemli gerekçelerindendir. O, halkını şiirlerinde "Biz" vurgusuyla işler. Biz, "-biz, -miz, -piz" şahıs ekleri ve "-imiz" iyelik ekiyle toplamda 84 defa karşımıza çıkarken, siz ise "-siz, -sizder, -siñder, -siñiz" ve "-siñiz, -iñ" gibi şahıs ve iyelik ekleriyle 52 kez kullanılmıştır.

*Biz osı ulı ma edik, iri me edik,
Janımñıñ ketsem dep em jırın örip.*

Biz ulu mu idik, iri mi idik,
Hayatımın şiirini yazıp gitsem demiştim.

(Menen Sorlı Aqın)

Savmal bergen qazaqpız Ğabdollağa

Kımız veren Kazak'ız Abdullah'a

(Qazan.. Ğabdolla Togay Mereytoı)

*Sizdiñ de bastan qayran jurt,
san tariyx köşti*

Siz de yaşamadınız mı hey gidi halkım,
uzun yıllar geçti

(Qas Qağım)

Tarih boyunca Türk dünyasının maruz kaldığı buhranlı olaylar şüphesiz ki bir varoluş mücadelesidir. Bu anlama vakıf bir şair olarak Jaylıbay şiirlerinde bir varlık arayışı içerisindedir ve çoğunlukla varlığını millî kimliği ile anlamlandırmaktadır. Böylece, onun kavga ve isyan şiirlerinde ortaya çıkan tablo Kazak halkının maruz bırakıldığı elim olayların içerisinden ayağa kalkışını temsil eder. “bar” ifadesi Jaylıbay’ın şiirlerinde 67 kez kullanılırken, “joq” 17 ve onunla bağlantılı “-sız” eki 24 kez tekrar edilmiştir.

*Qayran el,
Qasiyet bar qazınañda.*

Mahsun halk,
Haysiyet vardır hazinende.

(Kiyikqaşqan)

*Äsettiñ änderindey arındağan,
Kezi joq urpağımiñ alasarğan.*

Eset’in türküleri gibi coşan,
Neslinin azaldığı bir dönem yok.

(Menen Sorlu Aqın)

Varlık ve yokluk tüm şiirlerde belli temalar içinde anlamlandırılan olgulardır. Bu sorgulama her şeyden önce felsefi bir iç muhakemeyi sezdirir. Yaşanılan hayatın anlamından, ölüm ve yaşam kavramlarına kadar birçok noktaya sirayet eden varoluşun anlam kazanması Jaylıbay’da az önce ifade ettiğimiz gibi genellikle millî bir kimlik altında filizlenir. İnsanoğlunun en büyük gerçekliği olan mutlak bir son manasıyla ölüm şiir içerisinde ömür, yaşam, hayat unsurlarını da beraberinde düşündürmektedir. Geçmişte yaşananların izlerini aktardığı tablolarla ümitsiz tasvirleriyle hissi bir tavır sergileyen Jaylıbay, gelecekte söz ettiği noktalarda genellikle ümitlidir. Dolayısıyla hem ölüm hem de yaşam kavramlarıyla birlikte etkileyici bir anlatı oluşturur.

Bu kavramlar ışığında, ölüm üzerine “öl-” 18, “öli” 2, “jasama-” 1 ifadeleriyle toplamda 21 kez bu ifadeleri kullanan şair yaşam için “ömir” 39, “ğumır” 3 “jasa-” 3 olmak üzere toplamda 45 kez bu kelimeleri kullanmıştır. Dikkat çeken bir diğer nokta ise Jaylıbay’ın ölümü doğa unsurlarıyla tasvir etmesidir. O, halkının uzun yıllar gördüğü zulmü, refah içinde bir ömür süremeyişini doğadaki unsurları anlamlandırırken sezdirir.

*Qaraşada qalmaydı gül ağaştı,
Mına dövren turmaydı mına basta.*

Kasım'da kalmaz çiçek ağaştı,
Bu devran kalmayacak bu başta

(Qaraşada Qalmaydı Gül Ağaştı)

Mezi etkende mezgiliñ ırıñ-jırıñ, Bıktırdığında zamanın birliğı,
Ne aytpaqpın senderge, künim, gülim?.. Ne anlatacağım sizlere, güneşim,
 çiçeğim?

(*Sümbile-Öleñ*)

Yaşamak Jaylıbay'ın ülküsünün bir gereğidir. O, hayatta kalmayı, hayatta kalarak halkı için mücadele etmeyi, şiirlerinde Kazak Türklerinden bahsetmeyi geçmişte müdahale edemediği elim hadiselerle karşı bir başkaldırı olarak kullanmıştır. Böylece ölüm kavramı üzerine daha güçlü olarak bir yaşam metaforunun sezildiğini gözlemleyebiliyoruz.

Ömir, *Ömür,*
Seniñ közderiñnen nur körgem, *Senin gözlerinde nur görmek istiyorum,*
 (*Qas Qağım*)

Farklı tema ve konularda şiirlerini kaleme alsada da Jaylıbay'ın şiirlerindeki ortak unsur samimi bir duygu aktarımı yapıyor olmasıdır. O, zihnindeki ve etrafındaki her şeyi anlamlandırabilen, oluşturduğu imgeler ile kimlik oluşturan bir şairdir. Aynı şiirin içerisinde dahi farklı bir hissi duruş olduğu fark edilmektedir.

Dolayısıyla onun şiirlerinde doğrudan duygu bildiren ifadelerle örnek olarak “qayğı” 18, “qasiret” 2, “muñ” 26, “muñda” 1, “muñayt” 1, “şer” 5, “zar” 4, “dert” 1, “jıla-” 26 “kül” 11, “quvan-” 1, “quvanış” 2, “qarqıl-da-” 1 kez kullanılmaktadır.

Yine ayrıca şiirlerine tasvirleri ile şahsiyet kazandıran, duygularını en yoğun şekilde okuyuculara sunan şairin “kül-” 11, “quvanıl-” 1, “quvanış” 2, “qarqıl-da-” 1 gibi sevinç ve neşe anlatan kullanımının daha az olduğu da dikkat çekicidir.

Galım Jaylıbay'ın şiirlerinde sıklıkla kullanılan bazı sözcükler ve sayı karşılıkları:

men -min, -bin, -pin / -m (iyelik eki)

Öziñmen men şığarmın muñdas adam. (Ay Kördim)

Kökke samğap baradı, qusım meniñ... (Tüs Köremin)

Toplam 635 kez kullanılmıştır.

sen -sen, -siñ / -iñ

Öleñ ğıp örem seniñ qay sätiñdi. (Jan Qarındas)

Toplam 278 kez kullanılmıştır.

biz -biz, -miz, -piz / -imiz (iyelik eki)

Biz qaydan keldik qañğırıp. (Jañğırıp)

Toplam 84 kez kullanılmıştır.

siz -siz, -sizder, -siñder, -siñiz / -siñiz, -iñ

Sizdiñ de bastan qayran jurt, (Qas Qağım)

Toplam 52 kez kullanılmıştır.

bar | joq, -sız (olumsuzluk eki)

Men üşin odan özge bar ma ataviñ? (Ay Kördim)

Bar, toplam 67 kez kullanılmıştır.

Aydını joq aqqvday rasında, (Qızjılağan)

Joq ve –sız, toplam 41 kez kullanılmıştır.

Var vurgusunun, yokluk ifadesine oranla daha yoğun bir şekilde kullanılması şairin varlık algısıyla ilgili bir sıkıntısının bulunmadığını sezdirir. Jaylıbay, yok edilme maksadıyla zorbalık eylemlerine maruz kalan halkının tarihsel süreçte yaşadığı tüm sıkıntıları şiirlerinde işlemiş ve buna rağmen isyan ve kavgayla doğan varoluşunu anlamlandırmıştır. Onun var olma anlayışı hürriyet ve bağımsızlıkla iç içedir.

ömir, ğumır, jasa- “yaşa-” | öl-, öli, jasama-

Saydan aqqan jilğaday osı ma ömir?.. (Köktöbeden Baradı Köşip Köktem)

Toplam 45 kez kullanılmıştır.

Öli sözderden öleñi. (Kördim)

Toplam 21 kez kullanılmıştır.

Şair, her ne kadar ölümü ve tarihsel süreçte birçok kez ölümle karşı karşıya gelerek yaşam mücadelesi veren halkını şiirlerinde konu ediyor olsa da ömür ve yaşam mevhumları üzerinde ölüme oranla daha çok durmuştur. Bu durum ölüme dahi

başkaldıran halkının hürriyet mücadelesinin sonucunda bağımsızlığıyla var oluşunu göstermektedir. Jaylıbay bu mücadelenin her ayrıntısına değer vermekle birlikte ümitli bir tavırla bir halkın tükenmeden doğuşuna işaret eder.

Keder Bildiren Sözcükler

qaygı:18, qasiret:2, muñ:26, muñda-:1, muñayt-:1, şer:5, zar:4, dert:1, jıla-:26

Qaygım jetim, (Ay Sınığı)

Terbeydi jandı muñ. (Köktoğa Şäkürti Aqıt Qajı Basında)

Toplam 84 kez kullanılmıştır.

Sevinç, Neşe Bildiren Sözcükler

kül-: 11, quvan-:1, quvanış:2, qarqıl-da-:1

Aray süyip, aldıñnan nur külgende, (Kördim)

Janarıñda bir quvanış, (Léyla Qız)

Toplam 15 kez kullanılmıştır.

Dikkat çekici bir nokta olarak keder bildiren kelimelerin varlığı sevinç bildiren kelimelere oranla çok daha yoğun görülmektedir. Şair, yalnızca yaşadığı yüzyılı gözlemlemekle kalmayıp halkının tarihsel süreçte maruz kaldığı türlü zorluklara değindiğinden bu güç olayları keder bildiren sıfatlarla tasvir eder. Bu sürecin sonunda her ne kadar aydınlık ve refah günlerin varlığına inanıyor olsa da özellikle halkının yaşamak durumunda kaldığı zorlukları tüm ayrıntıları ile betimlemiştir. Onun şiirlerinde kederden, sıkıntıdan, maruz kalınan zorbalıklardan hürriyete ulaşan bir toplumun mücadelesi ifade edilmektedir. İfadelerinde gözlemlerini, yoğun bir duygu birleşimi ile okuyucuya aktaran Jaylıbay hislerini oldukça net bir şekilde yansıtır. Zorlu süreçler kaygılı ifadelerle bütünleşeceğinden sevinç bildiren kelimelerin varlığı bu nedenle dikkat çekici oranla az gözükmemektedir.

tün, qara | kün, aq, nur

Sümbilede süttay bop uyığan tün. (Sümbile-Öleñ)

Toplam 38 kez kullanılmıştır.

Qara:54, qaralı:5, qaralıq:2, Ay:41

Qara ayğırdıñ üyiri. (Qas Qağım)

Qara tünniñ qayıstay qayşılıǵı – (Ay Sınıǵı)

Toplam 61 kez kullanılmıştır.

Kün: 114, aq:40

Batar kün baǵıñdı aşıñ, (Qas Qaǵım)

Toplam 154 kez kullanılmıştır.

Nur:28, sävle:9, jariq:16

Toplam 53 kez kullanılmıştır.

Kelime tercihleri ayrıntılı incelendiğinde şüphesiz ki bizlere üslup konusunda ipuçları verir. Şairin, çokça kez vurguladığı gün, gece, karanlık ve aydınlık zıtlıkları kullanımları itibariyle oldukça dikkat çekicidir. Aydınlık ve karanlık imgeleri ile hüznün ve ümitlilik anlamlarını çoğu noktada sembolize eden Jaylıbay bu anlamda ifade etmiş olduğu kelimeleri şiirlerinde yoğun bir şekilde kullanır. Onun şiirlerinde aydınlık yani sembolleştirdiği ümitli olma durumu karanlığa oranla daha yoğun izlenir. Dolayısıyla bu metafor şairin yine ümitvar bir tavır sergilediğini hissettirmektedir.

kör- | körme-

Kör-: 127, körme-:8

Köñilim köktem körse gül öredi, (Kiyikqaşqan)

Adamniñ balasınan kem körmedim. (Kiyikqaşqan)

Toplam 135 kez kullanılmıştır.

Şiir içerisin de görmek eylemi şairin gözlemciliği ve farkındalığı konusunda okuyucular için ipucu verir. Hemen yukarıda belirttiğimiz üzere görmek eyleminin görmemek eylemine oranla çok daha yoğun bir şekilde tercih edilmiş olması, Jaylıbay'ın bilinçli ve varolana karşı duyarlı olduğunu sezdirmektedir.

ber- | berme-

Ber-: 47, berme-: yok

Senderge berdim erlikti. (Soǵısqa Kirgen Soldattar)

Toplam 47 kez kullanılmıştır.

Bu bölümde dikkat çeken unsur şairin ‘verme-‘ eylemini hiç kullanmamış olmasıdır. Zıt anlamıyla ‘ver-’ eylemi üzerinden ise yoğun bir anlatım dikkat çeker. Dolayısıyla şairin kendisinden olanı karşısındakine cömert bir biçimde aktardığını, karşılıklı etkileşimde kendisinden gidenin yoğun ve fazla olduğunu anlayabiliyoruz.

tüsin-

Tüsin-6, tüsinbe-: 2

Anlamak manasında toplam 12 kez kullanılmıştır.

Anlamak eylemini kullanmadan da tasvir ve gözlemlerde bulunan Jaylıbay nesne ve kavramları benliğinde imge haline getirir. Bu durum dolaylı yoldan bir anlamlandırmayı sezdirir. Kelime manaları düşünüldüğünde ise anlamak eyleminin zıt kullanımına göre daha yoğun olduğu görülmektedir. Bu durum şairin gözlemciliği ve farkındalığı ile ilgili bulunabilir.

ay- / ayt-

Ay- / ayt-:32, de-:34, aytpa-:2, deme:2, qat-:58

Suluv da sırbaz sır aytıp. (Nüken Qalğan...)

Şuvaqtı jan ğoy demes pe el, (İñkär Köñil)

Konuşmak eylemini çağrıştıran sözcükler toplam 136 kez kullanılmıştır.

Şair konuşmak ve söylemek manasındaki eylemleri incelemiş olduğumuz şiirlerinde yoğunlukla kullanmıştır. Bu durum onun susmayan ve sözünü esirgemeyen tavrının bir göstergesidir. O, şiir muhtevasında aktarmak istediği duygu, olay, olgu ve düşünceleri doğrudan okuyucuya aksettirir.

izde-

İzde-:33, izdeme-:2

Buldırsız şölden bulaq izdegen, (Bulaq Basındağı Buldırıq)

Tolqın izdep tirliktiñ arnasına. (Sınıq Arba)

Aramak manasına gelir, toplam 35 kez kullanılmıştır.

Jaylıbay aramak eyleminin üzerinde hassasiyetle durmaktadır. Onun aradığı nesne ve kavramlar değişirken arayış eylemi üzerinden bir anlatım yoğunluğu oluşturmuştur.

jaqsı

Jaqsı:6, izgi:2, jaman:4

Aq tüsti jaqsı köredi. (Künderim Künmen Jarısıp)

Toplam 12 kez kullanılmıştır.

Kullanımı oldukça az olmakla birlikte iyilik vurgusunun yine de şiirlerde var olduğu görülmektedir. Bu durum, yine şairin üzerinde durduğu konuların tesiriyle şekillenen dil kullanımına örnek teşkil eder. Özellikle halkının yaşadığı zor günleri tasvir eden Jaylıbay'ın, iyilik ve güzellikten daha az bahsediyor olması bu manada anlaşılabilir.

kör-, qara-, köz

kör-:127, qara-:14, köz:49

Äniñnen köşti körem, keşti körem, (Menen Sorlı Aqın)

“Farkında olmak” manasında toplamda 190 kez kullanılmıştır.

Şiirlerde yoğun olarak görülen ‘farkında olmak’ eylemi Jaylıbay’ı tanımlayan en önemli noktalardandır. Galım Jaylıbay, tarihsel süreçlere bilinçli bir araştırmacı, doğaya kayıtsız kalmayan bir gözlemci, duygularını hisseden ve aktaran bir edebiyatçı olarak tüm bu süreçlerde bir farkındalık sezdirir. O, hem kendine hem de doğaya karşı titiz bir tavır sergiler. Yine bu süreçte özellikle tarihi olaylara vakıf yönü onun ‘farkında olmak’ eylemine uyan kişiliğini gösterir.

alda-, qan-, sen-, senbe-

Kim bilsin, ol aldadı.

Ölenniñ ölerine el senbegen. (Menen Sorlı Aqın)

Toplam 6 kez kullanılmıştır.

Şair geçmişe dair acılarını, insanoğlunun zulmü ile anımsar. Bu nedenle, inanmak eyleminin onun şiirlerinde oldukça az kullanılması şairin insanlara karşı hissettiği derin bir güven sorununu işaret eder.

adalet

Hiç kullanılmamıştır.

Halkının yaşamak durumunda bırakıldığı acı hatıraları şiirlerinde işleyen Jaylıbay tarihsel süreci akıl süzgecinden geçirirken dahi hamasi bir tavır ele almaz. Onun peşinde olduğu ve düşlediği ülkü insan olmanın gereğiyle varolmaktır. Varlığına ve tüm yaşam haklarına kast edilen Kazak Türklerinin yaşam öyküsünü şiirlerinde ifade ederken adil ve eşit bir dünyanın varlığı onun için söz konusu değildir. Bu nedenle adalet kavramı ve bu kavramın çağrıştırdığı anlamların Jaylıbay'ın şiirlerinde hiç kullanılmaması duygularını ifade etmekten kaçınmayan bir şairin şiirlerinde garip karşılanmayabilir. O, hunharca saldırıya uğrayan halkının adaletsiz bir şekilde zorluk içerisinde bırakıldığını sezdirir.

toy

Änsiz kün - ädemi toy tarqağan kün. (Äset Eli Qızılaray)

Toplam 4 kez kullanılmıştır.

Jaylıbay'ın şiirlerinde toy oldukça az kullanılan bir sözcüktür. Onun anlattığı muhteva ve bu anlatı tesirinde oluşan üslup değerlendirildiğinde toy kelimesinin azlığı normal karşılanabilir. Çünkü, çağrıştırdığı anlam neticesinde ziyafet, eğlence maksatlı kavramların karşılığı olarak 'toy' Jaylıbay'ın anlatılarında tercih etmediği bir içeriğe karşılık gelir. Dolayısıyla şiirlerde bahsedilen halkın ve bireysel manada şairin sürekli olarak huzurlu bir ortam içerisinde varolmayışı toyun kapsadığı anlamlar ile karşılık bulmaz.

erk

Özgürlük manasında bir sözcük kullanılmamıştır.

'Erk' kelimesinin şiirlerde hiç kullanılmaması yine Kazak Türklerinin yaşadığı zorlu süreçle bağlantılı bulunabilir. Özgürlüğü kısıtlanan bir toplumun baskı ve boyundurluk altındaki yaşam mücadelesi özgürlüğe oldukça uzak bir süreci kapsamaktadır.

jalğız

Jalğız:20, zor:2, qıym:1, jarlı:1

Jalğız qalğanda jarasar muñım,

Toplam 24 kez kullanılmıştır.

Jaylıbay, yalnızca yaşadığı çağı değil halkının tarihsel süreçte içerisinde bulunduğu varoluş mücadelesini tasvir ederken de derin bir yalnızlık hisseder. Bu yalnızlık, kimi dizelerde oldukça vurgulu bir şekilde hissedilir. O, hür olmama ile bağdaştırdığı bu duyguyu bir birey olarak ifade etmekten öte kalabalıklar içerisinde bağımsız yaşayamayan ve çevresindeki diğer milletlerin baskısına maruz kalan Kazak Türkleri ile sembolleştirir.

jol

Artta talay jol qalıp,

Toplam 22 kez kullanılmıştır.

Özellikle göç unsuru dolayısıyla bir gidişin resmini çizen Jaylıbay şiirlerinde hareket etme eylemi üzerinden halkının yaşadığı yurtsuz bırakılma durumunu tasvir etmiştir.

köş

Köş, köş-

Sol bir köštiñ men, bälkiy, arnalası.

Toplam 64 kez kullanılmıştır.

Oldukça yoğun olarak tercih edilen sözcüklerdendir. Toplumsal konulara eğilen ve halkının maruz kaldığı elim olaylara kayıtsız kalmayan bir şair olarak Galım Jaylıbay, şiirlerinde ‘göç’ unsurunu kapsamlı bir şekilde tasvir ederken ‘göç’ neticesinde ortaya çıkan güçlükleri de aktarmıştır.

zaman

Zaman: 13, şaq: 4, uvaqıt:9, kez:15

Toplam 31 kez kullanılmıştır.

Zaman mevhumunun şair için önem arz ettiği yorumunu yapabiliyoruz. Yoğun bir şekilde ifade edilen zaman mevhumu ile şair ‘an’ vurgusunda bulunur.

öz | başka

Öz: 21, yakın:6, özge:1, başka:5

Toplam 33 kez kullanılmıştır.

Benlik vurgusunu şiirlerinin hem muhtevasına hem de üslubuna yerleştiren şair ‘başka’ kullanımına çokça yer vermeyerek karşımıza çıkar. Bu noktada, kendisinden görmediğini ciddiye almak konusunda çekimser kaldığını anladığımız Jaylıbay, başlangıçta ifade ettiğimiz ben ve biz zamirlerini çokça kullanarak bu anlamı desteklemektedir.

tur-, qaş-, de-, keş-, köş-,

qaş-:37, de-:36, keş-:33, köş-:31

Toplam 137 kez kullanılmıştır.

Zulüm ve zorbalıktan kaçan Kazak halkının yaşam öyküsü şiirlerinde vuku bulan Galım Jaylıbay böylece yukarıdaki ifadeleri çokça kullanmıştır.

könil

Toplam 50 kez kullanılmıştır.

Hissettiği duyguları doğrudan okuyucuya aktaran, oluşturduğu imge ve sembollere dahi hissiyatınca bir anlam perspektifi oturtan Galım Jaylıbay bu manada bireysel tema ve konularda gönül mevhumu üzerinde yoğunlukla durmaktadır. Fakat asıl ilgi çekici nokta onun toplumsal konularda da gönül kavramını vurgulamasındadır. Halkının yaşamak durumunda bırakıldığı zorlu süreçleri ‘gönül terbiyesi’ olgusu ile yorumlayıp özellikle Rusların eylemlerini insanlık dışı olmakla tasvir eder.

öz

İncelediğimiz şiirlerde “öz” kelimesi 21 defa kullanılmıştır. Öz kelimesi, şairin varlığını göstermesi olarak değerlendirilebilir.

Men özimdi izdedim keñistikten (Ömir Keştim).

Alla, Quday

Uyalma aĝa,

taĝdırdıñ sıyı – *Allada* (Tüs Köremin).

«*Qudaydan* tura kelse armanı ne

Ajaldı bes teñgege satıp alĝan» (Menen Sorlı Aqın).

Alla kelimesi 5, Quday kelimesi de 5 defa kullanılmıştır. Galım Jaylıbay, yaratıcının varlığına iman eder. Bunu şiirlerinde birçok noktada sezdirirken Allah'ın kudreti üzerinde durur.

Tasviri Fiiller

al- Yeterlik fiilidir.

Jön javabın *bere aladı* qay kisi? (Ĝasır Qayĝısı).

...Bilerim soñĝı sözün *ayta almaĝan* (Menen Sorlı Aqın)

Toplam 55 kez kullanılmıştır.

kel- Süreklilik ifade eder.

Aq älemnen *izdep keldim* özimdi (Qas-Qaĝım).

Ĝasır *jılap keledi* köşke ilesken (Köştiñ İzi).

Toplam 39 kez kullanılmıştır.

ket-

...*Aytıp ketsem* salam ba sol bir ändi,

Qaytıp ketsem tabam ba sol köktemdi?! (Kördim).

Jıldar da jelge ilesip *jelip ketken* (Estelik).

Toplam 61 kez kullanılmıştır.

Şiirlerdeki toplam kelime sayısı 10.278'dir.

4.1.2.Kelime Seçimi ve Çeşitleri

4.1.2.1.Adlar

4.1.2.1.1.Şahıs Adları

Galım Jaylıbay, incelemiş olduğumuz şiirlerde şahıs isimlerine sıklıkla yer verir. Özellikle, telmih edebî sanatını kullanıp bu şahısların şahsiyetleri, ülküleri, edebî kişilikleri ile yaşanmış olay ya da durumları okuyuculara aktarır. Onların kaleme aldığı

dizelere nazirecilik geleneğiyle şiirler oluşturur, kendi dizelerinde tanık gösterme yoluyla bahsettiği de görülür.

Abay Kunanbayulu: Kazak Türklerinden şair, besteci ve fikir adamıdır. Kazak-Türk Medeniyetini Avrupa medeniyetlerine yakınlaştırmayı hedefleyen bir reformcudur. Şiirlerinde genel olarak, Kazak halkının sosyal ve ahlaki sorunlarına değinmiştir.

Abılay: Abılay Han. (1711 - 23 Mayıs 1781) Kazak Türklerinin önderi ve Orta Cüz'ün hanı olan kişi. Asıl adı Abilmansur'dur. 1771'de orta cüzün hanı seçilmiştir. Kalmuklarla yaptığı cesur mücadeleleri ve kahramanlıkları onun "Kaniçer" adıyla anılmasına da sebep olmuştur. Ölümü sonrasında ülkede zayıflıklar ortaya çıkmıştır.

Almagül: Kazak Türklerinde kadın adı.

Akıt Qajı Ülimjiulı: Altay dağlarının Çin tarafındaki yamaçlarında dünyaya gelmiş, ancak edebî hayatını daha çok Kob yöresinde geçirmiştir. Moğolistan Kazakları üzerinde büyük etkisi vardır. Kazak yazılı edebiyatının kurucularından, fikir adamı ve şair. Akıt Ülimjiulı'nın "Jihaşa", "Ahiretbayan", "Seypilmülük-Jamal", "Abiyat Gaqıdiya", "Seyitbattal Gazı", "İşan Mahmud" adlı eserleri 1891-1914 yıllarında St. Petersburg ve Kazan'da basılmıştır. Eserleri ayrıca "Aykap" dergisinde "Altay" takma adı altında yayımlanmıştır. Akıt Ülimjiulı, 1939'da Sincan'daki Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin önde gelen isimlerinden biri olduğu ve eğitim faaliyetlerinde bulunduğu gerekçesiyle dönemin Guo Ming hükümeti tarafından tutuklanmış ve 1940 yılında hapisanede ağır işkence altında ölmüştür⁵⁵.

Asanqayğı: Asan Kayğı Säbitulı. 14. yüzyıl sonu 15. yüzyıl başlarında yaşamıştır. Kazak veya Nogay Türkü olduğu konusunda tartışmalar da olan Asan Kayğı'nın 1361-1370 yılları arasında İdil boylarında doğduğu söylenmektedir. Asıl adı Hasan'dır. *Altınordu devletinin dağılma sürecine girdiği 15. asır başlarında Hasan Sabitoğlu (Asan Kayğı) Altınordu başkenti Saray'da önce Küçük Muhammed Han'ın, ardından Uluğ Muhammed Han'ın yakın çevresinde bulunmuştur*⁵⁶. Ölümüyle ilgili kesin bir tarih vermek zordur. Kaynaklarda 95 yaşına kadar yaşadığı ifade edilmektedir.

Axmet işan: Tarihte bilinen ilk büyük Türk mutasavvıfı unvanını taşır. Bir İslâm âlimidir.

Ayşa aqın: Kazak akınlarından biri.

⁵⁵ <https://erjanibek.kz/qogamdyq-kory/701> e-erişim 03.10.2021.

⁵⁶ Fatih ÜNAL (2008). "XV. Asır Türk Dünyasının Bozkır Filozofu 'Asan Kayğı'", *Erdem*, 52: 245-260. s. 247.

Baqalşı Masa molda: Tatar kökenli bir imam. Kim olduğu ve asıl adının ne olduğu bilinmiyor.

Baqıtбек: 6 Şubat 1960 yılında Kızılorda'nın Kazalı ilçesinde doğmuştur. 1979-1981 yılları arasında Sovyet Ordusuna alınmış, Ocak 2012'den itibaren Kazakistan Cumhuriyeti Parlamentosu Meclis Üyesi, Sosyo-Kültürel Kalkınma Komitesi üyesi olarak göreve getirilmiştir. Halen hükümetteki görevine devam etmektedir⁵⁷.

Bavırjan Ömirjanulı Jaqıp: (1 Mayıs 1963). Doğu Kazakistan bölgesindeki Abay ilçesi Akkora köyünde dünyaya gelmiştir. Şair, filoloji bilimleri doktoru (2004), profesör (2007)'dür. 1985'te Kazak Ulttık Universiteti'nin "Jurnalistika" bölümünden mezun olmuştur. Kazakistan Gazetecilik Akademisi (2006) ve Ulusal Yüksek Eğitim Akademisi'nin üyesi (2007)'dir. 200'ün üstünde esere imza atmıştır⁵⁸.

Beriyya: Sovyet dönemi askerlerinden, J.Stalin'in komuta kademesinden bir kişi.

Beyimbet Maylin: (1894-1938). Kostanay'ın Taran ilçesinde doğmuştur. Kazak edebiyatının kurucularındandır. Okuma yazma çalışmalarını içeren ve toplumdaki cehaleti yok etmeye yönelik ders kitapları kaleme almıştır. Gabit Müsirepov ve A. Sitdikov ile birlikte Okuma yazma bilmeyenler için Alfabe'yi (1935-1936) yazmıştır. 1911'den 1915'e kadar Troytsk'taki Vaziyfa Medresesi'nde, Kostanay'daki Rus-Kazak okulunda ve Ufa'daki Galiya Medresesi'nde okumuştur. 1916-1919'da öğretmen olmuş ve yazmaya da başlamıştır. "Kazak", "Avıl" gazeteleri ve "Aykap", "Sadak" dergilerinde yazıları yayınlanmıştır. Sonraki dönemlerde "Sosyalist Kazakistan" (daha sonra "Egemen Kazakistan") gazetesinde "Avıl Tili", "Kazak Edebiyatı" gazetelerinde bölüm başkanı, başeditör yardımcısı, yazı işleri müdürü olarak çalıştı. 1938'de suçsuz olmasına rağmen tutuklanmış ve kızıl kırgının kurbanlarından biri olmuştur⁵⁹.

Damuv Doldaulı: Çinli bir bestekar

Eset Naymanbayulı (1867- 1922): Şair, besteci. Doğu Kazakistan bölgesinin Makaanşa ilçesine bağlı Baktı köyünde doğmuştur. Eset, daha medrese öğrencisi iken şiir ve türkülere karşı ilgi göstermeye başlamıştır. Eset'in şiir türündeki eserleri üç grupta ele

⁵⁷ <https://adebiportal.kz> e-erişim 03.10.2021.

⁵⁸ <https://adebiportal.kz/kz/authors/view/864> e-erişim 03.10.2021.

⁵⁹ <https://adebiportal.kz/kz/authors/view/761> e-erişim 03.10.2021.

alınabilir. Şiirler, atışma ve deyişmeleri, kıssa ve destanları. Şarkıları şiirlerinden daha fazla bilinmektedir. Şairin şarkılarının çoğu gençlik, aşk ve sevgi temalarına adanmıştır⁶⁰.

Gertruda Platays: Aljir toplama kampına esir düşen Kazak kadını.

Ğapariy qajı: Eset Naymanbayulı'nın dostu.

Ğiybadat Quttıbayev: Afganistan'da ölen bir asker.

İrisjan: Özel isim.

Jämiş: İrtiş'te bir kale adı.

Jasıbay: Jasıbay Gölü, Kazakistan'ın Bayanavıl Milli Parkı'nda, Ekibastuz'un 85 mil güneyinde, Pavlodar bölgesinin güneybatısında yer almaktadır. Bu göl, orta ve kuzey Kazakistan'da yaşayanlar için önemli bir turizm merkezidir.

Jeñisxan: 1800'lü yıllarda yaşayan, bölgede yetkili olan Äbilpeyis Han'ın oğlu Kögeday'ın torunudur. Altay bölgesinin töresidir⁶¹.

Kempirbay: (1834-1895). Kazak şair ve şarkıcısı. Argınların Karakesek boyundandır.

Küzembay: Özel isim.

Läzzat pen Säbiyra: Sabira Mujamedcanova ve arkadaşı Lezzet, Jeltoksan olaylarında öldürülen iki Kazak gençtir.

Leyla-Mecnun: Bir Arap efsanesine dayanan klasik bir aşk hikâyesidir. Bu aşk hikayesinin kahramanları Leyla ile Mecnun'dur. Nizami başta olmak üzere birçok şair tarafından işlenmiş olan bu konuyu Fuzûlî, 1535 yılında Leylâ ile Mecnun adıyla, mesnevî türünde kaleme almıştır.

Mağjan Bekenuhı Jumabayev: (25 Haziran 1893-19 Mart 1938). Şair, yazar, pedagog. 20. yüzyıl Kazak edebiyatçısıdır. Alaş hareketinin öncülerinden kabul edilir. Mağjan, Kuzey Kazakistan'ın Akmola ili Poluden (bugünkü adı Mağjan) bölgesinde doğmuştur. 1905-1910 yılları arasında Şalakazak Medresesi'nde eğitim alır. Daha sonra Ufa'da Ğaliye Medresesi'nde okur. Onun üstatlarından biri Mirjakıp Duvlatulı'dır. O, 1913'te Avrupa bilimini öğrenmek için Ombı'daki Muallimler Mektebi'ne gelir.

Mağjan, kendi dönemindeki olayları eserlerine konu seçer. 1. Dünya Savaşı ve ardından 1916'daki millî ayaklanmalar sonrasında mücadele ve bağımsızlık ruhuyla

⁶⁰ https://massaget.kz/okushyilarga/uy_tapsyirmasyi/26037/ e-erişim 03.10.2021.

⁶¹ <http://old.baq.kz/kk/news/kitai-kazaktari/zuka-batir-anizi-men-akikati-1838> e-erişim 03.10.2021.

eserler yazar. Kızıljär'a döner (1927) ve farklı okullarda öğretmenlik yapar. 1937'de tutuklanır ve kızıl kırgının kurbanlarından biri olarak tarihe geđer⁶².

Mäjit Ğafuvri: (1880-1934) Tatar-Başkurt akını, Başkurt çocuk edebiyatının kurucularındandır.

Maqpal aqın: İrticalen söyleyen ozan.

Maqtımqılı: (1733 – 1797) Mahtumkulu Firaki, Türkmen mutasavvıf şair. Türkmenler hakkında sosyal ve politik şiirler yazmıştır. Türkmen şairlerin önde gelenlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Mukağali Maqataev: (1931-1976). Asıl adı Muhametqali'dir. Almatı'nın Rayımbek ilçesi Karasöz beldesinde doğmuştur. Lirik şiirleriyle tanınır. Ulu Jüzün Alban boyundandır. Kazak şair, yazar ve çevirmenidir. İlk şiirleri 1949'da yayınlanır. Köylerde ilkokul öğretmenliği yapar. Radyoda çalışır. Gazetede redaktörlük yapar. Gazete ve dergilerde çalışır. Mukağali, şiirlerinde vatanıyla ilgili konuları, zamanının sıkıntılarını, çağdaşlarının hayallerini dile getirir. Kısacık hayatında lirik şiir ve destanlara imza atmıştır. Almatı'da 1976 yılında henüz 45 yaşında iken vefat etmiştir⁶³.

Mustafa Safiç Karimi: 1999 yılında doğmuş Başkurt akınıdır.

Nuken Beisengazy: Bir gazeteci.

Nurlan Mävkenuli: 1960-2003). 25 Aralık'ta Doğu Kazakistan'da Zaydan ilçesinde doğmuştur. 1984'te Kazak Devlet Üniversitesi gazetecilik bölümünü bitirmiştir. Daha sonra da siyaset bilimi okumuştur. Kazakistan'daki bazı dergi ve gazetelerde gazetecilik ve redaktörlük yapmıştır.

Nurmuamed Andälip: (1710-1767) Türkmen edebiyatının destan geleneğinde önemli bir isimdir.

Ospan: (1899-1951) Osman Batır, Doğu Türkistan'ın bağımsızlığı için mücadele etmiş olan direnişçi lider. Altay Kazaklarındandır.

Qaraker: Bir at türü. Rengi kara, burnu ve vücut rengi kızıl kahverengidir.

Qasım: Özel isim.

Qorqıt abız (Bilge Korkut): Oğuz Türklerinin destanlarından / hikayelerindeki efsanevi bilge, bu destanları ilk anlatan kişi. Eski destanlarda kutsallaştırılmıştır. Bozkır hayatının geleneklerini ve törelerini bilen, boy ve teşkilatını koruyan bir bilgedir. Türk

⁶² Aşur ÖZDEMİR (1996). "Büyük Kazak Şairi 'Mağjan Jumabay'", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, s. 199-213.

⁶³ <https://adebiportal.kz/kz/authors/view/1232> e-erişim 03.10.2021.

dünyasında Dede Korkut, Korkut Ata gibi adlarla anılır. Kopuz'un mucidi olarak bilinir. Yaşadığı dönem tahmini olarak 570-632 yılları arası kabul edilmektedir. İlhanlı veziri Reşidüddin'in Câmîü't Tevârih adlı eserinde Oğuz hikimdarının çağdaşı olarak anlatılır. Bu esere göre Korkut, Bayat boyundandır ve Kara Hoca'nın oğludur. 295 yıl yaşadığı söylenir. Oğuz sülalesinin hükümdarı İnal Sır Yavkuy döneminde ortaya çıkmış, sonraki hükümdar Kayı İnal Han ve ondan sonraki üç Oğuz hükümdarının müşavirliğini de yapmıştır. Ebu'l Gazi Bahadır Han'ın Şecere-i Terakime (1659-1660) adlı eserinde de "Korkut Ata, Kayı boyundandır, Abbasiler devrinde yaşamıştır ve Oğuz ilinde çok sayılan bir devlet müşaviridir" bilgisi verilmiştir.

Raxil Gılisenkaya: Sovyet aktrisi, KSRO halk artisti, tanınmış balet Mayya Plisetskaya'nın annesi.

Säken Seyfullin: (5 Ekim 1894-25 Nisan 1938). Modern Kazak edebiyatının öncüsü, şair ve yazar ve millî hareketçilerden.

Sayfi Qudaş (1894-1993): Tatar-Başkurt akımı, Ceditçi yazar ve şairler içinde anılır. Eserlerinden büyük bir kısmını Kazak Türkçesiyle kaleme almıştır.

Stalin (1878-1953): Joseph Stalin, Gürcü asıllı Sovyet devlet adamı. Sovyetler Birliği'ni 1920'lerin sonundan ölümüne kadar diktatörlük rejimi ile yönetmiştir.

Tanjarık Joldıulı (1903-1947): Şair. Çin'deki Kazak edebiyatının kurucusudur.

Tölegen Aybergenov: 8 Mart 1937'de Özbekistan'da dünyaya gelen şair, yazar ve öğretmen.

Toqay (Abdullah Tukay): (1886-1913) Modern İdil Tatar edebiyatı ve dilinin kurucularındandır. Şiirleri birçok dile çevrilmiştir. İki ciltte toplanan şiirlerinin yanısıra siyasi makale ve fıkralar kaleme almış; çocuk edebiyatı alanında da önemli eserler vermiştir.

Tumanbay Moldağaliyev: (20 Mart 1935-10 Ekim 2011, Almatı). 1935'te Almatı bölgesi Enbekşikazak bölgesindeki devlet çiftliği "Jarsu" çiftliğinde dünyaya gelmiştir. Kazakların önemli şairlerinden biridir. Dergi ve gazetelerde yazıları yayınlanmıştır.

Turar Rısqululı: (1894-1937). Yazar ve siyasetçi.

Ulıqbek: Jaylıbay'ın şair dostudur.

Zuvqa Batır: (1869-1926) Türkistan'ın bağımsızlığı için mücadele etmiş olan millî bir direniş lideridir. Çinlilerin Türkistan'daki zulmüne karşı direnen önemli liderlerden biridir.

Züleyha-Yusuf: Kur'an-ı Kerim âyetlerinden ve müfessirlerin rivayetlerinden hareketle kaleme alınan mesnevinin karakterleridir.

4.1.2.1.2.Millet ve Toplum Adları

Galım Jaylıbay'ın şiirlerinde millet ve toplum adları sıklıkla karşımıza çıkar. Türk milletinin, farklı zaman ve koşullarda yaşamını sürdürmüş halkları dahi onun dizelerinde ortak bir ülküye bağlı, güçlü bir birliktelik içerisinde ifade edilmiştir. Bu ülkü, Jaylıbay'ın millî duruşunun şiirlerine yansımalarıyla ortaya çıkan aidiyetin karşılığıdır.

Özellikle Kazak toplumu için oluşturduğu şiirlerinde lirik bir anlatım ile millî konulara sıklıkla dem vurur. Oğuz ve Kıpçak birliği üzerinden tek millet çağrısı yapan şair, aynı zamanda atalar kültürüne bağlı bir anlayışla geçmişi saygıyla anmaktadır. Onun bu gayesi hamasi bir millî tavırdan öte benliğinde anlamlandırıldığı, sosyal bir karşılığı olan, kültür öğeleriyle bezenmiş bir duruşun yansımasıdır.

Ğun (Hun): Bilim alemince Orta Asya'daki Türklerden geldiği söylenen Roma İmparatorluğu'nun istila edilmesini sağlayan ve kavimler göçüne sebep olan göçer millet. Hunlar, Attila'nın önderliğinde Avrupa Hun İmparatorluğu'nu kurmuşlardır. M.Ö. 3. yüzyılda bugünkü Kazakistan'ın Volga-Hun havzalarına ulaşmışlar, Ostrogot içlerine alıp Vizigotları kovunca kavimler göçünün başlamasına yol açmıştır. 441'de Attila önderliğinde Batı Roma İmparatorluğu'nu istila etmiş ve Hun İmparatorluğu'nu kurmuşlardır.

Hanzu: Çin'deki bir hanedan adı. Bazı metinlerde "Çin" anlamını da verir.

Orıs: Rus.

Başqurt: Kıpçak Türk boylarındandır. Başkurtlar, bugün Rusya Federasyonu Cumhuriyeti'ne bağlı olarak Başkurdistan'da ve Doğu Avrupa'nın Kuzey Asya ile bulunduğu Ural Dağları'nın her iki tarafını da kapsayan tarihi Badzgard bölgesinde yaşamaktadırlar.

Qazaq: Kıpçak Türk boylarındandır. Bugün Kazakistan'da yaşayan Türk milletine verilen addır. XV. yüzyılda Kuzey Türkistan'dan, Deşti Kıpçak'tan hareket eden Kıpçak Türklerinin güneye doğru göçleri sırasında bir bölümü ayrılıp bu göçe katılmamış ve bunlar daha sonra Kazak ismiyle anılır olmuştur. Kazak Türkleri Kazakistan, Türkiye, Moğolistan, Özbekistan, Kırgızistan, Afganistan, Çin, Rusya, Türkmenistan ve AB'de de yaşamaktadırlar. Çin'deki Kazakların çoğunluğu kuzey Sincan-İli Kazak Özerk İli (*Çin'deki en büyük özerk bölge*) ve Mori ile Barköl ilçelerinde yaşamaktadır.

Türkmen: Türkmen Türklerinin çoğunluğu Türkmenistan'da, küçük bir kısmı İran'da yaşamaktadır. Oğuz Türklerinden olan Türkmen Türkleri, Irak Türkmenleri, Suriye Türkmenleri, Türkiye Türkmenleri gibi adlarla da anılmaktadırlar.

4.1.2.1.3. Hayvan Adları

Doğaya ait tüm unsurları ustalıkla şiirlerinde tasvir eden Galım Jaylıbay, hayvanlardan da sıklıkla bahseder. Onun şiirlerinde hayvanlar, mekan unsurunun kullanımını benzer şekilde bir gözlemin ve anlamlandırmanın yansıması olarak kullanılır. Özellikle Kazak Türklerinin yaşadığı coğrafyada, Kazak Türkleri için önem arz eden at figürü çok farklı biçimlerde yorumlanmaktadır. Bu gözlemlerinin yanında Türk mitolojisinden, sosyal hayattan ve benliğindeki hislerden ilham aldığı sezilen şair güçlü bir birikim ortaya koymaktadır.

Jaylıbay'ın şiirlerinde *kaz*, *at*, *tay*, *aqquv* (kuğu), *jılqı* (at), *ayğır*, *Küheylan* (at türü), *kök böri* (bozkurt), *aqalteke* (at türü), *düldül* (at türü), *puhu*, *bozingen* (boz deve), *jegi* (sürüngen kurt?), *elik* (ceylan, karaca), *buldırıq* (bağırtlak), *bulbul* (bülbül), *tülki* (tilki), *qus* (kuş), *kögerşin* (güvercin), *qozı* (kuzu), *biye* (kısırak), *kiyik* (geyik), *kesirtke* (kertenkele), *orteke* (yabani keçi, dağ keçisi), *aqböken* (ceylan, antilop), *qulın* (tay), *tulpar* (küheylan), *balapan* (balaban), *qıran* (kartal), *arqar* (koyun), *bürkit* (kartal), *qara qarğa*, *kök ala üyrek* (alacalı ördek) gibi hayvan adları kullanılmaktadır.

4.1.2.1.4. Yer Adları

Doğduğu toprakların coğrafi unsurlarına hâkim bir şair olan Jaylıbay şiirlerinde yer adlarına çok sık yer verir. İfadeleri de ustalık barındıran bir doğa gözlemi bolca kullanılmakta, bu unsurlara yüklenen bireysel anlam da yoğun bir şekilde sezilmektedir. Şair, özellikle yaşadığı coğrafyanın yer ve mekân öğelerini şiirine bu denli dâhil ederek okuyucuya buraları tanıtmış ve gözlemleri neticesinde şekillenen tasvirleriyle samimi bir duygu aktarımında bulunmuştur.

Jaylıbay'ın şiirlerinde yer adları oldukça ilgi çekicidir. Somut bir mekân olarak tanıttığı yer öğelerine anlam yüklemiş, okuyucuların da yorumuna açık bir mekânsal unsur resmi çizmiştir.

Onun şiirlerinde geçen yer adları şunlardır: *Qaratav* (Avrasya'nın Türkçe konuşulan bölgelerinde orta ve alçak sıradağlar; Jetisu Aladağlarının kuzey batısındaki dağ silsilesi), *Aspantav* (Kazakistan'ın Uygır ilçesinde bulunan 3652 m. yüksekliğindeki

dağ), *Sarıarqa* (Bozkır, Kazakistan; Kuzey Kazakistan bozkırları ve gölleri), *Jañaarqa* (Karagandı'da bulunan ve 1928'de kurulan idari bölge), *Almatı* (Kazakistan'ın en büyük şehri ve eski başkenti. Kazakistan'ın güneydoğusundadır), *Sarıtav* (İki ayrı yer adı. 1. Almatı'da Enbekşi Kazak ilçesindeki köy; 2. Doğu Kazakistan'da Kürşim ilçesindeki köy), *Aqedil* (Başkurdistan'da bir nehir adı), *Ufa* (Başkurdistan'ın başkenti), *Kopettav* (İran ve Türkmenistan bölgesindeki Türkmen-Horasan aradındaki dağ silsilesi), *Ürimji* (Çin'in kuzey-batısında Doğu Türkistan olarak bilinen Çinlilerin Sincan Uygur Özerk Bölgesi adını verdikleri bölgenin başkenti), *Ağajay Altay* (Doğu Türkistan), *Ertis* (Çin'den doğup Kazakistan'dan devam eden nehir. Türkiye'de İrtiş olarak bilinir ve anlamı "beyaz" demektir), *Jalañaşköl* (Kazakistan'ın doğusunda Almatı ve Doğu Kazakistan illerinin sınırları içinde bulunan bir göl, Alaköl havzasındadır), *ALJİR* ("Akmolinskiy lager' jyun izmennekov Rodini" sözlerinin konuşma dilinde kullanılan kısaltılmış hali (1938-1953). Akmola'da SSCB zamanında vatan hainlerinin eşleri ve çocukları için kurulan en büyük kadın çalışma kampı), *Qızılağan* (ALJİR kampının Kazakça adı), *Qarlaq* (Karagandı enbekpen tüzetüv lageri. 1930 yılında kurulmuş bir çalışma kampı), *Qoñirtöbe* (Kazakistan Türkistan bölgesinde Keles ilçesi Oşaqtı beldesindeki köy), *Balqaş* (Orta Asya'da Aral Gölü'nden sonra ikinci büyük göl), *Aral* (Kazakistan ile Karakalpakistan sınırları içinde bulunan Asya'nın ikinci, dünyanın da dördüncü büyük gölü), *Betpaqdala* (Kazakistan'da Çu nehri ve Balkaş Gölü arasında bir çöl bölgesi), *Kiyikqaşqan* (Doğu Kazakistan Semey ili Alğabas ilçesinde yer alan köy. 2017 yılında kaldırılmış), *Alatav* (1. Osta Asya'da Kazakistan'da bulunan bir dağ silsilesi. Trans-İli Ala Dağları adıyla da bilinir; 2. Almatı ilinde bir şehir adı), *Qıtay* (Çin), *Tatarstan* (Tataristan), *Qazan* (Kazak), *Aqbettav* (Bayanavıl şehrinin kuzey tarafındaki dağ silsilesi), *Bayantav* (Dağ adı), *German* (Alman), *Qazaqstan* (Kazakistan), *Sarıbel* (Doğu Kazakistan bölgesinde Kökpetinskiy ilçesinde bir köy adı), *Abıralı* (Karkaralı ilçesinde Doğu Kazakistan-Semey bölgesinde idari bir bölge), *Mırjıq* (Doğu Kazakistan'da Sarıarka'nın kuzey doğu kısmındaki bir dağ), *Degeleñ* (Sarıarqa'nın kuzey-doğusundaki küçük zirveli dağ silsilesi), *Şıñğıs* (Bir dağ adı), *Biydayıq* (Nehir adı?), *Däriya* (Nehir), *Qarağandı* (Orta Kazakistan'da yönetim merkezi olan bir şehir), *Aqtoğay* (Karağandı'nın güney doğusunda yer alan, 1931'de kurulan idari bir bölge), *Qızılaray* (Sarıarka'nın arkasındaki küçük tepeli sıradağlar), *Aqsorañ* (Sarıarka'nın en yüksek noktası olan Kızılaray mesifinin güney kesiminde bir dağ adı), *Ör Altay* (Bir

Kazak şarkısı⁶⁴), *Tarbağatay* (Kazakistan'ın güney doğusu ile Çin arasındaki orta büyüklükteki dağ), *Jäyirtav* (Kazakistan'da bir yer adı), *Talqı* (kap kacak adı), *Kökqamır* (Kulja bölgesi Kökkamır çölü), *Qulja* (Çin İmparatorluğu'nun batı eyaleti ve Kulca şehri), *Sarisümbе* (Altay Kale (1984). Sincan Uygur özerk bölgesinde (Çin) bağlı İle-Kazak özerk vilayeti Altay ilçesinin merkezi), *Şäkürti* (Köktoğay ilçesinin bir yerleşim yeri), *Köktoğay* (Sincan Uygur özerk bölgesinde (Çin) bağlı İle-Kazak özerk vilayeti Altay ilçesine bağlı idari bölge), *Buvrıltoğay* (Çin'in Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nin kuzeyinde Altay iline bağlı ilçe), *Altay* (Rusya'nın güneyinde yer alan federasyona bağlı özerk cumhuriyet), *Qanas* (1. Buvırşın ilçesi Altay dağlarının kuzey batı kısmında sık ormanlık içinde yer alan bir belde. 2. Kanas nehri.), *Sayqan* (Almatı ili Alaköl ilçesi Besköl kırsal bölgesindeki demir yolu kavşağı), *Öskemen* (Kazakistan'ın Doğu Kazakistan bölgesinin başkenti. 1720 yılında kurulmuş, 1868 yılında şehir statüsü kazanmıştır), *Xantäñiri* (Tanrı Dağları), *Köktöbe* (İle Alatau'nun eteğinde görkemli yere yerleşmiş tepe. Almatı şehrinin güneydoğusundadır), *Avғанstan* (Afganistan), *Alatau* (İle Ala dağları, Kazakistan'da Tanrı dağlarının bir parçası olan dağ sırası.), *Tekes* (İli nehrinin sol ve güney kaynağı olan nehir), *Künes* (Çin Sincan Uygur özerk bölgesinin kuzeybatısında, İli Kazak Özerk iline bağlı bir ilçe. Künes ilçesi, İli bölgesinin ortasında, İli nehrinin ana kaynağı olan Künes vadisinde bulunur), *Qaraötkel* (Akmola vilayeti Tselinograd ilçesindeki köy), *Qarqaralı* (Kazakistan'ın Karagandı bölgesindeki Karkaralı ilçesinin başkenti), *Qoyandı* (Akmola ilçesine bağlı Tselinograd ilçesine bağlı köy), *Maqanşı* (Doğu Kazakistan bölgesinin Urjar ilçesine bağlı köy), *İle* (Çin'in Sincan Uygur Özerk bölgesindeki İli-Kazak Özerk bölgesi, Kazakistan Almatı bölgesinde bir nehir), *Balqaş* (Orta Asya'da Aral Gölü'nden sonra ikinci büyük göl), *Ülken Ardaq* (Eset Naymanbayulı'nın şiirlerinden biri), *Kişi Ardaq* (Eset Naymanbayulı'nın şiirlerinden biri), *Ulanura jaylavı* (Kazakistan'da bir yayla), *Sarisuv* (Kazakistan'ın Karagandı, Kızılorda ve Türkistan bölgelerinde nehir. Nehir, Jaksı-Sarisuv, Narbak, Şotan nehirlerinin birleştiği yerde oluşan Kazak yaylasındadır.)

4.1.2.1.5.Bitki Adları

Jaylıbay, incelemiş olduğumuz şiirlerinde tabiatta var olan farklı bitkilere değinmektedir. Bir şiir unsuru olarak incelendiğinde bitkilerin varlığı diğer öğelere göre

⁶⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=RWG09AGTR-U> e-erişim 03.10.2021.

oldukça sınırlı sayıdadır. Kazak bozkır bitkilerine özellikle değinen şair bu bölümde hayat ağacı ve kayın ile mitolojiden de yararlanır. Kazak Türklerinin göçer yaşam sürmesi, doğa ve tabiat ile iç içe olsalar da düzenli bir hayatın var olmaması bu durumun sebeplerinden olabilir.

“*Juvsan* / pelin), *seksevil* / ıspanakgiller ailesine ait çalı ve küçük ağaç türleri, *qayıñ* / kayın, *qarağan* / çalı, *selev* / çim, *miya* / meyan kökü, *gül*, *sümbil* / sümbül, *zapıran* / safran, *arpa*, *üyeñki* / akçaağaç, *terek* / kavak, *qarağay* / çam ağacı, *javqaz* / lale.

4.1.2.2.Zamirler

4.1.2.2.1. Şahıs Zamirleri

men	-min	-m (iyelik)
	-bin	
	-pin	

Toplamda 635 kez kullanılmıştır.

Ben zamirinin çokça kullanılması şairin özgün anlatımının yoğun olduğu konusunda okuyucuya fikir verir. Kendi şahsiyetini, şiirlerine yansıtan Jaylıbay ‘ben’ zamirini böylece en çok tercih ettiği kişi zamiri olarak kullanmıştır.

sen	-siñ	-iñ (iyelik)
-----	------	--------------

Toplamda 278 kez kullanılmıştır.

Ben zamirinden sonra en çok kullanılan zamir ‘sen’dir. Etkileşimin sonucu olarak ‘ben’in karşılığı ‘sen’ olacaktır. Metafor ve imgelendirmenin yoğun olduğu şiirlerinde çoğunlukla bir mesaj barındıran şair, ikinci tekil şahıs zamirine dolayısıyla yoğun bir biçimde başvurmuştur.

o: -	ol	onıñ
oğan	onı	onda

Toplam 7 kez kullanılmıştır.

Şiirlerinde yoğun bir his aktarımı sezilen şair çoğunlukla gözlemlediği olaylar üzerinde durur. Onun anlatılarında bulunan olay ya da durum Jaylıbay'ın hakim olduğu, bildiği, öğrendiği olgulardır. Dolayısıyla 'o' zamirinin kullanımını etkileyen bu durum bu zamirin daha az kullanılmasına yol açmıştır.

biz	-biz	-imiz (iyelik)
	-miz	
	-piz	

Toplamda 84 kez kullanılmıştır.

Doğrudan Kazak Türklerini birçok şiirine konu eden Jaylıbay milletinin tarihsel süreçte yaşadığı önemli olgu ve olaylara sıklıkla değinir. Bu durumu dışarıdan biri olarak ifade etmek yerine 'biz' duygusu ile hissedip ifade eder. Dolayısıyla 'biz' zamirinin kullanımı da bu ölçüde yoğun bir şekilde görülür.

siz	-siz	-siñiz (iyelik)
	-sizder	-iñ (iyelik)
	-siñder	
	-siñiz	

Toplamda 52 kez kullanılmıştır.

Kazak Türklerinin yaşamına doğrudan sirayet eden özellikle komşu devletlerin yaptırımlarına değinen şair bu sonuçla 'siz' zamirini yoğunlukla kullanır.

olar

Toplam 2 kez kullanılmıştır.

'Onlar' zamirinin kullanımı azlığı Jaylıbay'ın şiirlerinde yabancı olarak gördüğü, kendisine daha uzak, tanınmayan, bilinmez kişilerden bahsetmeyişi ile yorumlanabilir.

Genel bir yorum ile sonuçlandırmak gerekirse, Galım Jaylıbay'ın incelemiş olduğumuz şiirlerinde en çok kullanılan kişi zamiri "men" üzerindedir. Bu durumun şairin üslubuna tesiri düşünüldüğünde, 'ben' farkındalığı hakkında yorum yapmamızı sağlar.

Jaylıbay, halkına güçlü bir bağlılık hisseden, şahsi ifade ve görüşlerine sıklıkla yer veren, somut ve soyutun hem gözlem hem de sembolleştirme ile varlık bulduğu üslubunda güçlü bir vurgu oluşturur. ‘Sen’ karşılığı ile bu vurguyu güçlendirirken şahıs zamirleri ile hem muhteva hem de üslup güçlendirmesi yapar. Diğer bir yandan ‘o’ ve ‘onlar’ zamirlerinin oldukça az kullanılması yine aynı anlamı güçlendirmektedir. ‘O’ ve ‘Onlar’ yabancıdır. Beraberlik içerisinde bulunulmayandır. Dolayısıyla millî birliğin savunucusu, Kazak Türklerinin güçlü sesi Galım Jaylıbay şahıs zamirlerinin vasıtasıyla üslubunda güçlü bir aidiyetin resmini çizmiştir.

4.1.2.2.2. İşaret Zamirleri

bu- : YOK	ost: 4	so:YOK	sonday:6
bul: 7	osında: 6	sol:3	
munı: 1		sonı:1	
munda: 6		solardın:1	

İncelemiş olduğumuz şiirlerde odaklanma işlevinin azlığı sebebiyle işaret zamirlerinin varlığı da fazla değildir. Bu zamirler, kişi isimleri dışındaki tüm nesne ve kavram isimlerinin yerini işaret anlamıyla tutan kelimelerdir.

4.1.2.2.3. Belirsizlik Zamirleri

bäri:3
bir:5

Kazak Türklerinin yaşamak durumunda bırakıldığı buhranlı dönemler Jaylıbay’ın şiirlerinde halkın yaşamında oluşan bir istikrarsızlık olarak karşımıza çıksa da halkın sıkıntılar içerisinde geçen yaşamı onun ifadelerinde derin bir belirsizliğin olmadığı karşılığıdır. Dolayısıyla kullanımı az da olsa belirsizlik zamirleri bu ölçüde üslubu etkilemiştir.

4.1.2.2.4. Soru Zamirleri

kim:13	ne:16	qayısınan:1
kimniñ:1		
kimge:3		

Burada en çok kullandığı ‘kim’ olarak akrşımıza çıkmaktadır. Bu da öznenin yani kişinin kim olduğunu sorgular. Yapılan işlerde ‘kim’in özne olduğu bilinmemektedir. Bu sebeple ‘kim’ sorusu bilinmeyen kişiler kısacası bilinmeyen özneler için kullanılmaktadır.

4.1.2.2.5.Dönüşlülük Zamirleri

öz:21	özim:2	özimdi:2	özi:4
özdi:1	öziñ:2		özimen:1
	öziñdi:1		özindi:1
			özinen:1

Toplam 36 adet kullanıma sahiptir. Öz kelimesisini “ben” olarak düşünmek gerekir. Şair kendisini ortaya koymak için bunu kullanmış olmalıdır.

4.1.2.3.Sıfatlar

4.1.2.3.1.Belirtme Sıfatları

*Varlıkları belirtme işlevi yüklenmiş olan sıfatlardır. Bu işlev ya da adları işaret etme, gösterme; ya sayısını, miktarını bildirme ya sorma yahut da belirsizlik gösterme biçiminde karşlanır. Belirtme sıfatları kendi içerisinde, işaret sıfatları, sayı sıfatları, soru sıfatları ve belirsizlik sıfatları olmak üzere dört alt gruba ayrılır.*⁶⁵ Bu tanımlamanın ardından incelemiş olduğumuz Galım Jaylıbay’ın şiirlerinde kullanılan sıfatların sayısı ve örnekleri aşağıdaki gibidir.

4.1.2.3.1.1. İşaret Sıfatları

osı (bu)

Aqınnıñ osı ölkede şerli jırı (Sarsümbe, Qaraköpir).

Oylandırıp kelgendey osı köktem (Qas-Qağım).

⁶⁵ Zeynep KORKMAZ, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2019: 375.

Toplam sekiz kez kullanılmıştır.

sol (şu)

Janımdı *sol küy* qozğasın! (Qanas Köli).

Avlaq qondiñ *sol dövren* nege bizden? (Qas-Qağım).

Toplam 22 kez kullanılmıştır.

mına (bu)

Mına dövren turmaydı mına basta. (Qaraşada Qalmaydı Gül Ağaşa)

Ana belden *mına belge* äri asıp. (Qas-Qağım).

Toplam 5 kez kullanılmıştır.

ol (o)

Oqpanınan ol künder oq boratqan (Qoñirtöbe).

Qazaqşa atı *ol jerdiñ* - Qızjılağan. (Qızjılağan).

Toplam 3 kez kullanılmıştır.

minav (bu)

Turğan *minav ğasırğa* birge kelip. (Qazan.. Ğabdolla Togay Mereytoyi)

Minav meken janiñniñ ırıs, bağı,

Terbeledi Gözeldiñ gülistanı (Gül men Gözel).

Toplam 1 kez kullanılmıştır

4.1.2.3.1.2. Sayı Sıfatları

bir

«Basında Qamajaydıñ *bir tal üki*» (Bir Tal Üki)

Toplam 3 kez kullanılmıştır.

eki

Birinşi – artımda *eki jetim* balam qaldı. (Menen Sorlı Aqın)

Toplam 1 kez kullanılmıştır.

üş

Aqınnıñ aqırettik *üş armanı*. (Menen Sorlı Aqın)

Toplam 1 kez kullanılmıştır.

beş

Bes kün sävle körüv üşin keşkenmin. (Qas-Qağım)

Toplam 3 kez kullanılmıştır.

muñ

Jiyi-jiyi muñ ärtis basın qosıp – (Qoñırtöbe)

Toplam 7 kez kullanılmıştır.

on segiz

On segizdey öleñim örilüvde (Mamıröleñ)

Toplam 1 kez kullanılmıştır.

4.1.2.3.1.3. Belirsizlik Sıfatları

bir: 69

Basıñda tursa qanday mına kezeñ. (Sarsümbe, Qaraköpir).

köp: 5

Kökalalı *köp julqınıñ işinen* (Qas Qağım).

Köz uşına *köp öleñ* irkilgende (Kördim).

birneşe: 1

Zuvqa batırdıñ basın *birneşe* (Sarsümbe, Qaraköpir).

qanday: 8.

Ekevmizdi toñdırğan *qanday suvıq?..* (Qas Qağım)

- Başqurt bolğan *qanday baqıt* – (Leyla Qız)

Oylavşı em:

- bir tal üki *qanday üki* – (Bir Tal Üki).

4.1.2.3.2.Niteleme Sıfatları

*Canlı ve cansız varlıkların renk, şekil, biçim, tat, koku, mesafe, huy, alışkanlık, yetenek, beceri gibi türlü dış ve iç özelliklerini bildiren sıfatlardır.*⁶⁶ Bir edebî tür olan şiirde niteleme sıfatlarına çokça yer verilir. Şiirlerde niteleme sıfatları oldukça fazladır. Bu anlatım şekli ve kullanım özelliği şiirlerde bolca tasvir yapıldığının göstergesi olduğu kadar şairin gözlem gücünün olduğunu da gösterir.

Tunıp tur *tunıq* även estimegen. (Menen Sorlı Aqın)

Kökoraylı köktemdi quvadı elik (Ömir Keştim)

İyığınan Kün aymalap *käri quzdıñ*, (Estelik)

Sarı qız Sarıtavjaqtan oralmadı (Estelik)

Artta *talay jol* qalıp, (Ör Altay Men Täñirtavdıñ Arası)

4.1.2.4.Zarfıar

*Zarfıar zaman, yer, hâl ve miktar isimleridir. Tek başına sıfat olmadığı gibi tek başına zarf da yoktur. Sıfatlar gibi zarfıar da tek başlarına isimden başka bir şey değildirler. Sıfat da, zarf da ismin kelime guruplarındaki fonksiyonlarına göre aldığı addır. Kelime guruplarında başka bir ismi vasıflandıran veya belirten isimlere sıfat denildiğini gördük. Zarf ise kelime guruplarında sıfatın, fiilin veya başka bir zarfın mânâsını değiştiren isimlere verdiğimiz addır.*⁶⁷ Bu tanımlamanın ardından Galım Jaylıbay'ın şiirlerinde geçen zarfıarın sayısı ve bazı örnekler aşağıda gösterilmiştir.

4.1.2.4.1.Zarf fiil (-ıp/ıp/p; -a, -e; -ganda, vs.) ekleriyle yapılanlar

Fiilleri niteleyen zarf-fiil ekleri ve zarfıar hareketin nasıl yapıldığının ve ne tür olduğunu gösteren dil birlikleridir. Şiirlerinde tasvirlerle fazlaca yer veren Jaylıbay, hareketlerin nasıl ve ne tür olduğunu da bu anlatım yoluyla daha açık bir şekilde ifade etmektedir.

Zavlatıp zamanalar zuvlağanda

Avnatıp qara tastı jır qaşağam (Ay Kördim).

⁶⁶ Zeynep KORKMAZ, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2019: 356.

⁶⁷ Muharrem ERGİN, *Türk Dil Bilgisi*, Bayram Basım Yayın, İstanbul, 2009: 374.

Bürtigine taldardıñ tamşı ilindi,
Kirpigiñnen üzilip marjan-monşaq (Qas-Qağım).

100-ge tarta suvretşi bolğan... (Qoñırtöbe).
 Endi kimge keziger dolı davıl,
Qaralı kün qaqqanda qoñıravın. (Qızjılağan).

Jarlığa da tayanış

sen bolganda,

Arlı bala men edim arba aydağan (Sınıq Arba).
 Toplam 522 kez kullanılmıştır.

4.1.2.4.2. Men/menen vasıta hali ile yapılanlar

“Bilen” edatından gelişen “men, ben, pen” ve “benen, menen, penen” vasıta hali ekleriyle yapılan zarflar da işin hangi vasıtayla yapıldığının bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uyqım qaştı qayteyin *tünimenen*, (Qas Qağım).

Sarnap jetti sarımı *samalmenen* (Köştiñ İzi).

Qayran bizdiñ äkeler

aq tanmenen –

Atın jegip şığatın arbasına (Sınıq Arba).

Toplam 14 kez kullanılmıştır.

4.1.2.4.3. Zaman Zarfları

Şiirlerde en çok kullanılan zarflardır. Zaman ifadelerinin şiirede sık kullanıldığı da gözden kaçmaz.

Kün, tün, burın, erte, erteñ, endi, sañ, äli, keşe, şaq.

Ömir deymiz

kün keşip

ottap,

üptep... (Jalğız Uvıs Topıraq).

Sürgendeymin *burın da* bul gumırdı (Qaraşada Qalmaydı Gül Ağaşta).

Erteñ erte izdep şığam jır elin (Sır).

4.1.2.5. Fiiller

Fiiler iş ve hareket bildirirler. Bu hareketler zaman ve mekan içerisinde hem somut hem de soyut nesnelere ilgili kılış, oluş, durum ve kılımlardır.

4.2.1.5.1. Yapılarına Göre Fiiller:

1. Basit Fiiller:

Galım Jaylıbay, şiiirlerinde en çok basit fiilleri kullanmıştır. Bu durum okuyucular için şairin dinamik ve sade üslubunun anlatımına yansımaları konusunda fikir verir.

Şiiirlerdeki basit fiilleri ses yapıları açısından şöyle sınıflandırabilir:

Ünlü + ünsüz yapısında olanlar: *al-, as-, -aş- az- er-, iş-, or-, öl-, ös-, öt-, ıq-*.

Ünsüz + ünlü yapısında olanlar: *de-*.

Ünlü + ünsüz + ünsüz yapısında olanlar: *ört-, ürk-*.

Ünsüz + ünlü + ünsüz yapısında olanlar: *baq-, bar-, qos-, kel- küy-, şaq-, tal-, tat-*

Ünsüz + ünlü + ünsüz + ünsüz yapısında olanlar: *qalq-, qayt-, cort-*.

Kök fiil sayılan iki heceli fiiller de vardır: *acı-, tanı-, uqsa-*.

Çatı ekleriyle genişletilmiş kök halleri kullanımından düştüğü için kök fiil sayılan bazı donmuş fiiller: *qaldır-, qayıt-, tüsin-*.

2. Türemiş Fiiller:

İncelemiş olduğumuz şiiirlerde şairin kullanım sıklığında ikinci sırayı türemiş fiiller alır. Türemiş fiil ekleri ve örnekleri şöyle ifade edilebilir:

İsimden fiil yapanlar:

+**LA-**: *oy+la, ur+la-*; +**DA-**: *al+da, iz+de-, kez+de-*; +**A-**: *til+e-, cas+a-*; +**Ay-**: *qoñır+ay-*; +**I-**: *bay+ı-*; +**Ar-**: *qız+ar-*; (**Dq-**, (**İk-**: *zor+ıq-, tar+ıq-*; +**At-**: *küz+et-, tüz+et-*; +**kir-**: *tü+kir-*.

Fiilden fiil yapanlar:

-**n-**: *ır-in-, kör-in-*; -**l-**: *ayr-ıl-*; -**t-**: *bayla-t-*; -**s-**: *de-s-, al-ıs-*; -**Dir-**: *avıs-tır-*; -**Ğiz-**: *tür-giz-*; -**Ir-**: *tüs-ir-*; -**Ar-**: *qız+ar-*; -**q-,k-**: *as-ıq-*; -**Gas-**: *min-ges-*.

2. Birleşik Fiiller:

Birleşik fiiller “ad+fiil”, “fiil+fiil” yapısında olabildiği gibi kalıplaşarak deyim yapısında da karşımıza çıkmaktadır.

Ad+yadımıcı fiil, fiil+fiil veya ad bir veya birden fazla kelime + esas fiil birleşiminden meydana gelen birleşik fiiller Jaylıbay’ın şiirlerinde sıklıkla kullanılmıştır. Yardımcı fiil ile kurulanlar, et-, qıl-, bol- vb., tasvir fiilleri olarak karşımıza çıkanlar, yeterlilik fiilleri, tezlik fiilleri, süreklilik fiilleri, yarı tasviri fiiller ve anlam kaymasına uğrayarak deyimleşmiş olan birleşik fiiller de vardır.

a. İsim + Fiil Yapısında Olanlar

Boz dala *bota bolıp* bozdağasın (Kiyikqaşqan).

Abay! - dep *ayqay salıp em* (Jañgırıq),

b. Fiil + Fiil Yapısında Olanlar

Yeterlik fiili: köre *almasañ* (Ay Kördim), jete *almay* (Kördim), vs.

Tezlik: jırlap *berse* (Maqtımqulı Maqamı); dey *beresiñ* (Kiyikqaşqan); ańız qıp *bersem* (Tüs Köremin), vs.

Süreklilik: körip *qaldım* (Ay Kördim); tönip *barğan* (Ay Kördim), köşip *baradı* (Qas-qağım); oylandırıp *kelgendey* (Qas-qağım); uqsap *qalğan* (Qas-qağım); keşip *kelsek* (Qızjılağan); kele *jattıq* (Tas pen As), berip *ketken* (Estelik), kelip *tur...* (Léyla Qız); vs.

Yaklaşma: sotalıp kete *jazdap* (Jalğız Uvıs Topıraq), juta *jazdadı* (Quday saqtadı), şetinete *jazdadı* (Jalğız Uvıs Topıraq), vs.

c. Deyimleşmiş Birleşik Fiiller:

Qarsı aladı perişte gül bağında (Gül Men Gözel),

Tınışmdı alğan tılışmdar tildeskenim (Ömir Keştim).

4.1.2.5.2.İçerikleri Bakımından Fiiller

Şiirde kullanılan fiiller içerikleri bakımından ele alındıklarında oluş, kılış ve kılınış şeklindeki bir iş ve hareketi veya durumu karşıladıkları görülür.

a. Oluş Bildiren Fiiller

Oluş fiilleri, herhangi bir etki altında olmaksızın bir varlıkta kendiliğinden oluşan değişikliği anlatan fiillerdir. Bu tür fiillerde nesneye gerek yoktur, fiiller geçişsizdir.

Örnekler: *sız-*, *tas-*, *aq-* *art-*, *öl-*, *sol-*, *sön-*.

b. Bir Kılış ve Kılınış Bildiren Fiiller

Yüklemin gösterdiği işi yapma niteliği olan fiillerdir. Varlık üzerindeki tesirin gösterildiği ifadelerde nesne gerektiren bu fiiller kullanılır.

Örnekler: *tüsin-, caz-, kiy-, oql-, tara- tiz-, uş-*.

c. Durum ve Tasvir Bildiren Fiiller

Hareket içermeyen bir durumun anlatımında kullanılır. Bu fiillerin birçoğu geçişsiz, az bir bölümü ise geçişlidir.

Örnekler: *az-, bat-, bıq-, uyu-*.

4.1.2.5.3. Anlamları Bakımından Fiiller

Galım Jaylıbay, genellikle esas fiilleri kullanır.

a. Esas Fiiller

İncelemiş olduğumuz şiirlerde en sık kullanılan fiillerdir: *at-, baq-, kir-, min-, tile-*

b. Yardımcı Fiiller

Kendilerinden önce gelen isimler ile birleştiklerinde anlamlı bir bütünlük oluşturan fiillerdir: *bol-, qıl-, al-, ber-, jat-, otır-, jür-* vs. gibi örnekler görülür.

4.1.2.5.4. Çatıları Bakımından Fiiller

Galım Jaylıbay, şiirlerinde eklendikleri kök ve gövdede anlam değişikliği de yapabilen, yeni fiiller türetebilen veya fiilin nesne ve özne ile olan bağlantısında şekil ve durum değişikliği meydana getirebilen çatı eklerini de sıklıkla kullanır.

a. Etken Çatı

Etken fiilin belirttiği işi, oluşu, hareketi, durumu ve kılışı yapan öznenin kendisidir. Galım Jaylıbay'ın şiirlerinde sıklıkla karşımıza çıkar.

Sürgendeymin burın da bul gumırdı. (Qaraşada Qalmaydı Gül Ağaşta)

Düniye - jarıq, *keldim - kettim, (Bazarıña Bardım)*

Ay *kördim*,

julduz *kördim* aydan beri, *(Ay Kördim)*

b. Edilgen Çatı

Etken fiillere -(I)l-, -(I)n- eklerinin getirilmesiyle oluşan fiillerdir. İşten etkilenen yani nesne belli değildir. Üsluba tesiri düşünüldüğünde daha kapalı bir anlatım meydana getirir.

Qayteyin sol şıraqqa *baylandı* ölen *(Ay Kördim)*

Sen bolmasañ bärinen *tüñiler* em... *(Qas Qağım)*

Qayran aqpan *qayırıl*may ketti bilem, *(Köktöbeden Baradı Köktem Qaşıp)*

Jürek basqa,

aytlar tilek basqa. (*Gül men Gözel*)

Qara jolda qayran jur *qapıladı*. (*Ürimji. Jeltoqsannıñ 16-Juldızi*)

Gül men Gözel *aynalar* bir uğımğa. (*Gül Men Gözel*)

c. *Dönüşlü Çatı*

Yapılan işin yapana döndüğü, işi yapanın ve işten etkilenenin aynı olduğu çatı türüdür. Bu bölümde cümlelerin öznesi hem yapıcı hem de etkilenen durumundadır yani nesnedir. *-(I)n-* ekleri daha sık karşımıza çıkarken, *-(I)l-* ekleri ile kullanımı seyrek görülse de karşımıza çıkar. Şairin üslubu açısından konuyu değerlendirmek gerekirse işin ve ortaya çıkan eylemlerin etkilendiği şeyin belli olmadığını şair, “edilgen” yapı vasıtasıyla anlatmaktadır. İş yapan ya da işin yapılışı belirsizdir. Bunu açıkça belirtmeyi tercih etmeyen şair, belirsizliği edilgen ifadelerle sağlamaktadır.

Bürtigine taldardıñ tamşı *ilindi*, (*Qas Qağım*)

Sağınışın sanağa jamıratqan, (*Urumji Jeltoqsannıñ 16- Juldızi*)

Buvlıqtıñ da *bulqındıñ*, (*Lâzzat pen Säbiyra*)

Öliarada ömir bar *tüsingenim*. (*Tüs Köremin*).

ç. *İşteş Çatı*

-(I)s, -s- ekleriyle meydana getirilen işteş çatı, bir işin ya da eylemin birden fazla kişi tarafından karşılıklı olarak yapıldığı anlamını vermektedir. Jaylıbay’ın üslubuna etkisi değerlendirildiğinde özellikle kolektif hareketin varlığı dolayısıyla işteş çatılı fiillere yer verilir.

Tınışımdı alğan tılsımdar *tildeskenim* (*Ömir Keştim*)

Qoyandıda-*Aytısqan* Irisjanday dür qızbenen. (*Menen Sorlı Aqın*)

Qatısar Qarakermen zaman öldi... (*Nüken Qalğan*)

Boztorğay *bürisedi* bir än salmay. (*Kiyikqaşqan*)

d. *Ettirgen Çatı*

Geçişsiz fiilleri yapma, yaptırma, ettirme gibi geçişli fiillere çeviren bu çatı türü Jaylıbay’ın şiirlerinde çokça karşımıza çıkar. Özellikle zorla yapma/yaptırma manasında eziyet ve güçlük çeken halkın durumunu ifade etmek için şair bu çatıyı kullanmıştır.

Oqpanınan ol künder oq *boratqan* (*Qoñürtöbe*)

Kirgizer tirligiñniñ är şırayın. (Qazan.. Ğabdolla Togay Mereytoyi)

Sağınışpen *sarnatıp. (Ör Altay Men Täñirtavdıñ Arası)*

Üzildirip otırmız ümit änin (Ürimji. Jaltoqsannıñ 16- Juldızı).

4.1.2.5.5.Fiil Çekimi

Fiil çekimi örnekleri çokça şekillenebileceği gibi ekler üzerinde ayrı ayrı durulmayacaktır. Üslup ile etkileşimi yorumlanırsa, şairin özellikle geçmiş zaman üzerinde durduğu görülür. Bu durum geçmişin oluşturduğu etkiyi aktarması, geçmişte yaşananları bilmesi, hüznün duygusunun aktarımı dolayısıyla etkilendiklerini okuyucuya ifade etmek istemesinden kaynaklanır.

4.1.2.6.Edatlar

Galım Jaylıbay'ın şiirlerinde en sık karşımıza çıkan son çekim edatı 'dep'tir. Bu edat, ""...”dep.....” yapısıyla konuşma cümlelerini sebep bildirerek diğer cümleye bağladığı için sık kullanılmıştır. Geçmişin tesirini şiirlerine aktaran Jaylıbay, geçmişte yaşananlar ve kendi yaşadıklarını aktarma cümleleriyle vermek için bu edatı sıkça kullanmıştır. Bağlantıyı sağlamak için bu ifadeyi tercih etmiştir. Edatların diğer sıklık durumları aşağıdaki tabloda ifade edilmiştir.

SON ÇEKİM EDATLARI					
dep	25	qarşı	1	ări	3
soñ	8	qaray	4	birge	2
emes	6	jaqın	1	sekidi	3
tügil	1	sayın	2	deyin	3
üşin	9	burnı	1	keyin	2

4.2.Cümle Yapısı

Şiir üslubunu etkileyen unsurlardan biri de hiç şüphesiz ki cümle yapısıdır. Cümle yapısı ve oluşum şekilleri şairden izler taşırken, tecrübe, his, gözlem, bakış açısı gibi unsurlar ile belirleyici bir birliktelik oluşturur. Dolayısıyla bu etki hiç şüphesiz ki üsluba da tesir edecektir.

Galım Jaylıbay farklı tema ve konularda şiirlerini oluşturmuş olsa da özellikle Kazak Türklerinin yaşamış olduğu zor günleri derinlemesine hissedene ve duygularıyla bu dönemleri tasvir eden bir şairdir. Ferdi tema ve konularda ifade ettikleri bu birikime göre oldukça sınırlı kalır. Dolayısıyla Kazak halkının yaşamış olduğu zor günlerin oluşturduğu hüzün onun şiirlerinde derinlemesine hissedilir. Fakat o halkının topraklarında filizlenmiş bir çiçek gibi açar, Kazak toplumunun içerisinde kıymeti olan tüm maneviyatı işlemek için gayret etmiştir. Böylece oluşturduğu cümleler bu biçimde şekillenen duygu ve düşüncelerin ifadesi olarak gözlenir.

4.2.1.Kelime Grupları

4.2.1.1.Ad Tamlamaları

İsim tamlamaları aralarında anlamca ilgi bulunan, biri diğerini iyelik yönünden bütünleyen, en az iki farklı isimden meydana gelmiş kelime gruplarıdır. Dolayısıyla ad tamlamaları şairin bu kelime grupları hakkındaki yorumlarıyla birlikte anlatımı açısından önemli bilgiler verir. *Kullanılan objektif iyelik ilişkileri şairin seçimini gösterir. Mecazi ilişkiler ise şairin psikolojik ifadedeki gücünü ortaya koyar.*⁶⁸ Bu sonuçla şiirlerinde pek çok isim tamlamasına yer veren Galım Jaylıbay'ın ifadelerinden bazı örnekler aşağıda gösterilmiştir.

Tünderdiñ serüveni seyilse de (Ay Kördim)

Sol jaqqan şamnıñ şırağı, kökem, (Qısqa Ertegi)

Jetimderdiñ tusavların tur kesip. (Ğasır Qayğısı)

4.2.1.2.Sıfat Tamlamaları

Sıfat tamlaması; ismin önüne o isim ile ilgili bilgi veren sıfatların eklenmesi ile oluşturulmuş kelime gruplarıdır. Dolayısıyla şairin üslubuna tesir ederek anlatım bilimi açısından büyük bir önem taşır. Şairin oluşturduğu gözlem, imge ve sembollerde nesnelere, varlıklar, olaylar arasında bulunan ilgi, durum, nitelik ve hareketlerin algılanışı ve ifadeleri açısından önemlidir.

Şairin şiirlerinde tercih ettiği bazı sıfat tamlamaları aşağıda gösterilmiştir.

Erttep jattım küderi jal kürendi (Öñ Men Tüs)

Suvıq sözden sekem alıp, sezingem (Sır)

---

⁶⁸ Nergis BİRAY, *Ahmet Baytursunlu Şiirleri Üzerinde Dil ve Üslup İncelemesi*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul, 2011: 204.

Asav äñ jetegiñe jürmegen soñ, (Menen Sorlı Aqın)

4.2.1.3.Ad-Fiil Grubu

Kazak Türkçesinde *-ıñ, -uv, -üv, -v* ekleri ile yapılmaktadır.

Kiyiktiñ közindegi *jumbağ jazuv (Kiyikqaşqan)*

Atqa qonuv – ar isi (*Läzzat pen Säbiyra*)

Ğaşıq boluv – jigittiñ bağı der em (*Mamıröleñ*).

4.2.1.4.Sıfat-Fiil Grubu

Bir fiilin cümlede sıfat görevinde kullanılan hâlidir.

Jolımdı äri kesken (Kiyikqaşqan)

Jağajayda qaqtalğan

jalañbutqa –

Jır oqısam uğa ma dala jaylı?.. (Tüs Köremin)

Qoyğızğan qarasuvğa qayıq salıp (Nüken Qalğan...)

Sulamadan alıp qalğan sulatpay (Tas Pen As)

4.2.1.5.Zarf-Fiil Grubu

Bir fiilin cümlede zarf görevinde kullanılan hâli.

Janıña jaqsılığın jağalatpay (Ay Kördim)

Aqındardıñ at qosıp sanatına, (Ömir Keştim)

Januvardıñ jarq-jurq etip janarı, (Qas Qağım)

Köñildiñ nuri köktemgi

küzge siñgeli, (Qas Qağım)

4.2.1.6.Edat Grubu

Edatlar, farklı tür ve görevdeki kelimeler ve kavramlar arasında anlam ilgisi kurmaya yarayan yardımcı kelimelerdir. Edatların tek başına anlamı yoktur; diğer kelimelerle birlikte, cümle içinde görev kazanırlar. Yukarıda ifade etmiş olduğumuz gibi Galım Jaylıbay'ın en çok kullandığı son çekim edatı 'dep'tir. Bu tercihin en önemli sebebi

olarak geçmişteki olaylara kayıtsız kalmayan bir şairin anlatılarında geçmiş ile gelecek arasındaki köprüyü oluşturması ifade edilebilir.

...Talaylı öleñ *emip öskennen soñ* – (Ay Kördim)

Ey, apatay, sen jegen qaljañ qayda?! (Qas Qağım)

Köktemderin köktesin dep, (Qazan... Gabdolla Tuqay Mereytoıy)

Qazaq üşin bul endi jaman ırım... (Köştiñ İzi)

4.2.1.7.Tekrar Grubu

Bir nesneyi veya hareketi karşılamak için eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği kelime grubudur. Grupta her unsur kendi vurgusunu taşır. Dolayısıyla bir ahenk unsuru olarak şiirde vurguyu arttıran tekrar grupları Galım Jaylıbay'ın şiirlerinde aşağıdaki örneklerde görüldüğü üzere kullanılmıştır.

Tastarı Qaratavdıñ qatpar-qatpar, (Ay Kördim)

Aspantavdıñ aqquvın jurlay-jurlay, (Kördim)

Aldı-artıña bir sätke qaradıñ ba, (Zamandasım)

Aman-sav alıp qaytqan sum maydannan. (Bir Tal Üki)

4.2.1.8.Birleşik Fiil Grubu

Ad+fiil ve fiil+fiil şekilleriyle karşımıza çıkan birleşik fiiller, Kazak Türkçesinde kullanımının fazla olması sebebiyle sıklıkla karşımıza çıkan kelime gruplarıdır.

a. İsim + Fiil Yapısında Olanlar

Boz dala bota bolıp bozdağasın (Kiyikqaşqan).

Estelik bolıp esilsin ölen – (Aqın).

Bavırım, tävbe qıl! (Köktoğay. Şäkürti. Aqıt Qajı Basında).

Aytıp ketkim keledi sol bir ändi (Kördim)

Aspan, seni añız qıp bersem be eken (Tüs Köremin).

Abay! - dep ayqay salıp em (Jañgırıq)

b. Fiil + Fiil Yapısında Olanlar

Yeterlik: köre *almasañ* (Ay Kördim), *jete almay* (Kördim), vs.

Tezlik: jırlap *berse* (Maqtımqulı Maqamı); dey *beresiñ* (Kiyikqaşqan); añız qıp *bersem* (Tüs Köremin), vs.

Süreklilik: körip *qaldım* (Ay Kördim); tönip *barğan* (Ay Kördim), köşip *baradı* (Qas-qağım); oylandırıp *kelgendeı* (Qas-qağım); uqsap *qalğan* (Qas-qağım); keşip *kelsek* (Qızjılağan); kele *jattıq* (Tas pen As), berip *ketken* (Estelik), kelip *tur...* (Léyla Qız); vs.

Yaklaşma: sottalıp kete *jazdap* (Jalğız Uvıs Topıraq), juta *jazdadı* (Quday saqtadı), şetinete *jazdadı* (Jalğız Uvıs Topıraq) vs.

c. *Deyimleşmiş Birleşik Fiiller:*

Qarsı aladı perişte gül bağında (*Gül Men Gözel*)

Tınışımdı alğan tılsımdar tildeskenim (*Ömir Keştim*)

...Alamanda *ah ursañ* - anıq qayğı (*Jantıq*)

Araydı Aydan tamğan işip edim. (*Ay Kördim*)

Tañğı şıqtan tamşı bolıp tamğan em. (*Qas-Qağım*)

Jubımız bir bolsa - degim kelip tur... (*Léyla Qız*)

4.2.1.9. Bağlama Grubu

Bağlama edatları, cümle/kelime grubu ile kelimeler arasında yapısal bir bağıllık olmamasına rağmen ilişki kurmaktadır. Cümle içerisinde kullanılan bağlama edatları genellikle eş işlevli birimleri birbirine bağlamaktadır. Kazak toplumunun yaşantısını şiirlerinde işleyerek birlik ve beraberlik konusunda tavır gösteren Jaylıbay'ın gassas olduğu bu durum bağlama edatı kullanımına da sirayet etmiştir.

Öñ men Tüs

Tas pen As

qayğım men qasiretti (*Ay Kördim*)

aspan men jer (*Qas-Qağım*)

4.3. Ögeleri Açısından Cümleler

4.3.1. Özne ve Yükleme

Özne, cümlenin ögelerinden birisi olarak işi yapanı ifade etmektedir. Cümlede yer alan en temel öge öznedir. Cümlede yer alan yüklem belirlediği yargıyı özne gerçekleştirmektedir. Bu yüzden cümle için olmazsa olmaz iki öge yüklem ve öznedir.

Galım Jaylıbay'ın şiirlerinde cümlenin iki temel ögesi olarak yüklem ve özne hemen hemen tüm cümlelerde görülmektedir. Eksiltili cümleler oldukça az olduğu için yüklemi olmayan bir cümle neredeyse hiç yoktur. Bu cümlelerde ise anlam önceki ya da sonraki dizede tamamlanır. Anlam ilgisinin bütünlüğü bir başka ögeyle sağlanmış olur. Özellikle öznelerin her bir dizede net bir şekilde ifade edilmesi anlamın o cümlede tam manasıyla ifade edilmesini sağlar.

Özne:

Aylar jatır tonalıp (Qas-Qağım).

Sarı qız Sarıtav jaqtan oralmadı (Estelik).

Özne bazen yüklemdeki şahıs ekindedir.

Babamdı kördim

Aq savıt kiygen tüşimde... (Kördim)

Aldı-artıña bir sätke qaradıñ ba? (Zamandasım)

Maxabbat deytin mavsımdı keşkenmin munda (Qas-Qağım)

Yüklem:

Ne izdep jürmin şınında? (Qas-Qağım)

Birevler: - oquv ötip ketti, - deydi (Estelik)

Sarğayuv sağınıştan ğaşıqqa ädet (Estelik)

4.3.2.Nesne

Nesne, cümlede öznenin yaptığı iş ve eylemden doğrudan etkilenen ögedir. İfade edilen cümlede yapılan işlerin ya da bahsedilen konunun belirlenmesi işlevinin ortaya konduğu nesne kullanımı Jaylıbay'ın şiirlerinde belirtili ve belirtisiz nesnenin yoğun kullanımıyla yorumlanabilir. Fakat genel itibariyle basit cümlelere yer veren şair nesneye çok da ihtiyaç duymamaktadır.

Qozıköş jerden köringen,

Qoñır qazdardıñ tizbegin.

Samalı Sarıarqanıñ sarnap mağan –

«**Kiyikter qayda ketti**» - dey beresiñ...

Ay kördim,

tüşinbedim tüşim,

öñim

Keñistikti sezbeýtin

Kemtarlarğa –

Aspan, seni aňız qıp bersem be eken.

Qayteýin,

*qıymay kettim **asıl uldı,***

4.3.3.Yer Tamlayıcısı

Cümlenin, dolayısıyla yüklem anlamını, "filin, çıkma (uzaklaşma), bulunma ve yönelme (yaklaşma) bakımlarından ilgili olduğu yer" yönünden tamamlayan ögedir. Kelime sıklıkları bölümünde yer adlarının özellikle yoğun olarak bulunduğunu ifade etmiştik, hem bu yer adları dolayısıyla hem de yer tamlayıcısı oluşturan eklerler Jaylıbay'ın yoğun bir tercihi söz konusudur.

Kazak Türklerinin yurtlarından sürgün edilmeleri süreci, göç hareketleri, yaşam alanı arayışı gibi konuların çokça işleniyor olması bu kullanımı yoğunlaştıran sebeplerdendir.

Janıña medet sura - jasıtpa! - dep,

Sarğayuv sağınıştan ğasıqqa ädet (Estelik)

Jazdım bilem,

jarq-jurq etken tirlikte –

Aqquv qustiñ qanatına arda öleñ... (Qas-Qağım)

Tasmandaylı tagdırdıñ talayları,

Qalgan munda...

armannıñ araylı äni (Qoñirtöbe)

Qum köşinde,

qum köşinde...

Qumay-tirlik kim keşüvde? (Betpaqdala. Kün İydiriv)

Nurğa malıp janiñdi

baqqa bölep,

Gül den gülge qonadı aq köbelek (*Gül men Gözel*)

4.3.4.Zarf Tümleçleri

Zarf tümleci, cümlede yüklem ile bildirilen iş, oluş veya yargının zamanını, durumunu, miktarını, yönünü, koşulunu vs. bildiren ögedir. Yükleme yöneltilen ne zaman, nasıl, ne kadar, nereye, hangi takdirde vb. soruların yanıtı niteliğindedir.

Zarflar ifade edilen hareketlerin vasfını belirler. Dinamik bir dil kullanan Jaylıbay muhteva ve üslup açısından hareket unsurunu barındıran ifadeleri dolayısıyla zarf tümlecini yoğunlukla kullanmış ve tasvirlerini oluşturmuştur.

- Zamanniñ bul bir sumdıǵı ma eken,

Közimiz *talay* körgen goy (Qıtaydan Kelgen Kiyiz Üy).

Bastavdan sonda urttamay kettim.

Körsetip qusqa irilik (Bulaq Basındaǵı Buldırıq).

Sen de,

Men de bavırım, irgeli edik,

Turğan mınav ğasırğa birge kelip (Qazan.. Ğabdolla Togay Mereytoyı).

Qara tüsti aq tüske köşirgeli,

Tırşiliktñ tartadı köşi *ilgeri* (Ay Sınıǵı).

4.4.Anlam Bakımından Cümleler

4.4.1.Ünlem ve Hitap Cümleleri

Şiirlerinde çoğunlukla lirik bir söyleyişi benimsemiş olsa da Galım Jaylıbay epik tarzda kaleme aldığı dizeleri de vardır. Bu dizelerde özellikle ünlem ve seslenme cümlelerinin fazlalığı dikkat çeker. Heyecan unsurunun şiire yansıdığı, duygu durumunu samimi bir şekilde okuyucuya yansıtan şair vurgu için de ünlem ve hitap cümlelerini kullanır.

Ünlem ve hitap cümlelerinde hissedilen ilk duygu heyecandır. Jaylıbay, hissetlerini yansıtarak okuyucuda da benzer bir duygu akışı yakalamayı hedefler.

Qayralayın namıs bop şarıǵıña –
Aynalayın, ayavlı avıl-aymaq! (*Qas-Qaǵım*)

Tatarstan!
Dos qasıñnan tabılsın,
jat alıstan (Qazan.. Ğabdolla Togay Mereytoı).

Uva, «Qarlaǵ» keşken tutqındardıñ urpaǵı!
Saqtap jürgen qazaqtıñ bar qurtı äli... (Tas pen As)

Halqımdı bastar mäñgilik.
Abay! - dep ayqay salıp em, (Jañǵırıq).

Jalañaşköl,
Biydayıq,
Däriyada,
Uşqan qusım!
aynalıp,
kel uyaña! (Üş Qaǵıs).

4.4.2.Soru Cümleleri

Şiirlerde sıklıkla karşımıza çıkan soru cümleleri Galım Jaylıbay'ın da yoğunlukla tercih ettiği cümle çeşitlerindedir. Şair, çoğunlukla cevabını bildiği, retorik soru hüviyetindeki sorularla anlam pekiştirmesi yapar. Bu tercih, okuyucu üzerinde bir tesir oluşturma, soru ile vurguyu pekiştirmeyi sağlar.

Bul qazaq sezimsizdi pende dey me? (Bir Tal Üki)

-Jaratgan Alla-av, qıtayı nesi?
Kiyiz üy kepti Qıtaydan (Qıtaydan Kelgen Kiyiz Üy).

*Ör Altaydıñ örkeşi bult jetpegen
Jasırasıñ sırıñdı, nege menen?! (Köştiñ İzi).*

*Qayran köñil muzdasın,
sızdasın ba? (Jalğız Uvıs Topıraq)*

*Bas munda...
qayda qalğan jansız dene?! (Sarsümbe, Qaraköpir)*

*Senen meniñ joq xaqım sır бүgüvge,
Sırdı бүksem arnaymın jırdı kimge? (Zamandasım)*

*Qasiyetti baba tav,
Sen nesine jasıysıñ? (Juldız-Ğumır)*

*– Jetimxana üy me osı?
Toqtap qaldı köñilimniñ küymesı (Ğzsır Qayğısı).*

*Juvsannıñ güli jıladı ma eken?..
Ol jağın endi bilmedim... (Qısqa Ertegi)*

*Japırağın alda jıladı kimder,
dombırañ ne küy şertedi?! (Qısqa Ertegi)*

Bizden soñ jazar qay aqın? (Qaraşamen Qoştasuv).

4.4.3.Emir Cümleleri

Galım Jaylıbay'ın şiirlerinde emir cümleleri de sıklıkla gözlenir. Anlamı kuvvetlendirme ve vurgu anlarında emir cümlelerine başvuran şair isyan ve kavga şiirlerinde ise kabul edilmeyecek durumları reddetme amacıyla emir cümlelerini kullanır.

Boladı bavır bütün
Bas amanda, -
Jaqsılıq ber! - deymiz de jasağanga. (Kiyikqaşqan).

Qara şaşın jayğanda qara tünder,
Qıyalıma qustardıñ qanatın ber! (Ay Sınığı).

Bev, boz dala!
Botalap bir bozdasın,
bozdasın da ötkenimnen qozğasın!
 Bozqasqa aytsın,
 boz biyesin baylasın, (*Tas pen As*)

4.4.4. Olumlu ve Olumsuz Cümleler

İncelemiş olduğumuz şiirlerde olumlu cümleler olumsuz cümlelere oranla çok daha baskın bir şekilde karşımıza çıkar. Bu durum şairin bakış açısı hakkında bizlere fikir verirken olumlu bir tavır sezdirir. Jaylıbay, en kötü, en olumsuz durum ve olaylarda dahi ‘an’ın hüznünü tasvir etse de iyiyi ümitli bir tavırla beklemektedir. Şair bu düşüncesini özellikle halkının yaşamak durumunda kaldığı zorlu süreçlerden bahsederken hissettirir. Hürriyet, onun ve halkının en zorda kaldığı anlarda bile vazgeçmediği ülküsüdür. Dolayısıyla hürriyet çerçevesinde şekillenen ümitlilik hali ferdi tema ve konulara dahi sirayet ederken olumlu cümlelerin yoğunluğunu da etkilemiştir.

Olumlu
 «Jalañaşköl» jağası - «Aljir» lager –
 Qazaqşa atı ol jerdiñ – Qızjılağan. (*Qızjılağan*)

Tasmandaylı tagdırdıñ talayları,
 Qalğan munda... (*Qoñırtöbe*)

Nurğa malıp janıñdı
 baqqa bölep,
 Gülden gülge qonadı aq köbelek. (*Gül men Gözel*)

Juldız sanap jatatın tüñilikten,
 Balalıqtıñ bal şırın küni bitken. (*Ay Sınığı*)

Keremet jan ekensiň kemel,
 maysa, janiña japırağın öleň jaysa.
 Tolasiň tolğan Ayday aynalayın – *(Jan Qarındas)*.

Olumsuz
 Kiyikqaşqan - dastan emes...
 Kiyikqaşqan - suraq belgi. *(Betpaqdala. Kün İydiriv)*

Ömiriňniň nurga tolsa arnası,
 Tirşiliktin toqtamaydı arbası. *(Tas pen as)*

Beyopa bul düniye,
 Biyikte aspan,
 Sıysızdar sıymay öter sıy uqpastan. *(Kiyikqaşqan)*

...Alamanda ah ursañ - anıq qayğı,
 Ol küyiňdi küyliler tağı uqpaydı. *(Jantıq)*

Tekejävmıt demeseñder ayıbı,
 Arğımaqtıñ bos bolmaydı ayılı. *(Bulbul)*

Arısqa Ana bolğan aqtığı ayğaq,
 Basıña ketsem dep em baqtı baylap.
 Bapamay qırandarın uşırmaydı. *(Äset Eli Qızılaray)*

Bul tirlik emes qarğam,
 gül bazarı *(Jan Qarındas)*

4.5.Yüklemin Türüne Göre Cümleler

Galım Jaylıbay yüklemın kullarımadında fiil cümlelerinden çok ad cümlelerini tercih etmiştir. Bu durum şiirlere dinamik bir yapı kazandırılması hususunu etkiler. Özellikle hissi, duygu ve düşüncelerin yoğun olarak görüldüğü şiirlerde fiil cümleleri

daha çok karşımıza çıkmaktadır. Bir şeyin bulunup bulunmadığı, tasvir ve tanımlamalarda ise ad cümlelerini tercih etmektedir.

4.5.1. Fiil Cümleleri

Küle almadıq...

Künge qarap kürsindik,

Küyük basqam...

tulparlarım, tuldırsıñ (Kiyikqaşqan)

Keñistikti sezbeysin

Kemtarlarğa –

Aspan, seni *añız qıp bersem be eken (Tüs Köremin)*

Sağan *keldik*, Nurmuhammed Ändälip,

Mahabbattıñ, Şapağattıñ şayırı! (*Bulbul*)

Qaraşa *qayıp baradı*

Bügin-

qara orman jurtta

biz qaldıq... (Qaraşamen Qoştasuv)

Artta talay jol qalıp,

Öleñ bolıp *örildim (Ör Altay men Täñirtavdıñ Arası)*

qabirine aqınnıñ sevip turıp

«Babam-ay» dep *ökirdi* sot Baqıtbek (*Jalğız Uvis Topıraq*)

Añırap arman *qaştı* aq şağıldan,

aqşa bult qalqıp *uştı* aspanımnan (*Nüken Qalğan...*)

Qanastı *kördim*,

qartaydım... (Qanas Köli)

4.5.2. İsim Cümleleri

Jiberer janımızdı muñğa malıp,

Än edi,

Äveni de bir qaralıq (*Bir Tal Üki*)

Ändäliptiñ qazaqşası – *bulbul qus, (Bulbul)*

Jıyırmasınşı ğasırdıñ jüreginde –

Qarağandı lageri – *qara tañba. (Üş Qağıs)*

Bul öleñ - tüsingenge *arman öleñ,*

Boyınan injüv-marjan tamğan öleñ. (Äset Eli Qızılaray)

Keremet jan ekensiñ kemel,

maysa, janiña japırağın öleñ jaysa. (*Jan Qarındas*)

4.6.Yüklem Yeri Göre Cümleler

İncelemiş olduğumuz eser şiiirden oluştuğu için tabii olarak devrik cümlelerin fazlalığı ile karşılaşmaktayız. Bu kullanım şairin şiir üslubu ile ilgili olup ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir.

4.6.1.Devrik Cümle

Ölimge qarsı erlikpen,

San sınağıña köndikken

Qatarda *turdı* el üşin

Eñirep tuvğan er bitken. (*Soğısqa Kirgen Soldattar*)

Biyigine *jibereyin* uşırıp

Tıyttey ğana tirşiliktıñ iyesisin! (*Balapan Qus*)

Küz kelgen soñ uvaqıt tartıp jetegin,

Jıl qustarı *tavıptı* öz mekenin (*Aq Qayıñ*)

Ketpes mäñgi köñilden
Qırdıñ güli – qırmızı (Läzzat pen Säbiyra)

Aybergenov aqınday
Sağınıştı
Mazdatadı ot kevdem köriginde. (Mamıröleñ)

Anam bayğus tumar baylap qoyatın
On bir «qulın» qundaқтаған besikke. (Ğasır Qayğısı)
 Şiirlerde devrik cümle kullanımı beklenen bir durumdur. Kurallı cümlelere daha az rastlanmaktadır.

4.6.2.Kurallı Cümle

...Qazaqstan – babamniñ aq batası
Qazaqstan – anamniñ aq tilegi. (Qazaqstan)

Bir öleñim bolganda –
Aqquv tekti Ar edi, (Bir Öleñim Bar Edi)

Zamanınıñ zarı edi,
Galamınıñ äni edi, (Bir Öleñim Bar Edi)

Altın kirpik aray kün,
armanım eñ,
Öleñimniñ örneği-ay,
Ömirimdi örgenmin. (Qaraşada Qalmaydı Gül Ağaşta)

4.7.Cümlelerin Bağlanma Şekilleri

Galım Jaylıbay şiirlerinde her türden cümleye vermiş olsa da büyük bir çoğunlukla karşımıza çıkan cüm çeşidi basit cümlelerdir. Bu durum anlatılmak istenen meramın daha net olmasını sağlarken, şairin üslup tercihiyle de ilgilidir. Dolayısıyla bağlı

cümlelere çok sık yer vermese de aşağıdaki başlıklar ve örnekleri tarafımızca ifade edilmiştir.

4.7.1.Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler

Şalqıdım **da** şabıttı bir küyge endim. (*Leyla Qız*)

Nur körgem **de**

Jolğa şığın ülgergem (*Qas-Qağım*)

Bağlama edatlarıyla bağlanan cümlelere örnekler oldukça azdır. Şiirlerde cümleler genellikle kısadır ve bağlı cümle neredeyse yok denecek kadar azdır.

4.7.2.Ortak Cümle Ögeleriyle Bağlanan Cümleler

Belirlenmiş ögelerle bağlanan cümleler Jaylıbay'ın şiirlerinde oldukça azdır. Bu noktada belirlenmiş bazı örnekler aşağıda ifade edilmiştir.

Jaqsını kördim,

Jamandı kördim,

Zuvlağan künde qur attay (*Kördim / Zarf ortak*)

Jarıq ta kördim,

Qarañğı kördim,

Aqşa bulttardıñ işinde (*Kördim / Yer Tamlayıcısı*)

Januvardıñ jarq-jurq etip janarı,

Ana belden mına belge äri asıp.

Avızdığın qarş-qarş şaynap baradı

Aq dünyeyemen talasıp (*Qas-Qağım / Özne*)

Maxabbat deytin mavımdı keşkenmin munda

Keşip kelemin,

Buyırsa äli de keşem... (*Qas-Qağım / Nesne*)

Ömir,

Seniñ közderiñnen nur körgem,

Nur körgem de
Jolğa şığın ülgergem (*Qas-Qağım* / Yer Tamlayıcısı)

4.7.3.Ortak Kip/Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler

Bu tür cümleler, ortak kip ve şahıs ekiyle birbirine bağlanmaktadır.

Ay kördim,

aman *kördim* tolğan aydı, (*Ay Kördim*)

Sarıbel,

Aynalayın sağımdı bel,

Janarıñ javtañdasa janım jüder.

Kevdeme namıs otın *jağıp jiber* –

Jüdesem jigerimdi *janıp jiber*,

Sarıbel, aynalayın sağımdı bel (*Kiyikqaşqan*)

4.7.4.Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler

Anlam bağlantısı ile birbirine bağlanan cümlelerdir.

Qobız tartıp...

Küñirence küy üni,

tüsedı eken köñiliñniñ iyini (*Qas-Qağım*)

Tiri bări! Bul manda kisi ölmegen. (*Qoñırtöbe*)

Bala ketti betimenen,

Eñireydi jetim ölen. (*Betpaqdala. Kün İydiriv*)

Jetem men,

Köktemderin köktesin dep,

Nurı onda köñiliñniñ kökke siñbek. (*Qazan.. Ğabdolla Togay Mereytoı*)

Qara tüsti aq tüske köşirgeli,

Tırşılıktiñ tartadı köşi ilgeri. (*Ay Sınığı*)

Quday saqtadı,
Ajalım jetse öler em. (*Quday Saqtadı*)

4.7.5.Kesik (Eksiltili) Cümleler

Yüklemi açıkça söylenmeyen ama cümlenin anlamından çıkarılan cümlelerdir.

Qobız tartıp...
Küñirensə küy üni, (*Qas-Qağım*)

..Sup-sur dala,
sup-suvıq,
surqay dala, (*Qoñirtöbe*)

– Ülkendev el goy upay, ülesi... (*Qıtaydan Kelgen Kiyiz Üy*)

Jalañ ayaq balalıq... (*Ğasır Qayğısı*)

Bir öleñim... bir öleñ, (*Bir Ölenim Bardı*)

Ay astınan körgen Ay,
Kün astınan körgen Kün... (*Tüs*)

Ayqındap atıñdı bärine,
Tanıtsam beymälim äkeñdi (*Jantıq*)

Adamzattıñ arda emgen asıldarı,
arığanı,
atılıp,
asılganı... (*Üş Qağıs*)

4.8.Üslup

4.8.1.Yalınlık, Açıklık, Sadelik, Tabiiik, Samimilik

Galım Jaylıbay'ın şiir üslubunda dikkat çeken ilk unsur samimi ve duygusal anlatımıdır. Şair, kaleme aldığı herhangi bir temada duygularını net bir şekilde ifade etmekten kendini alıkoymaz. Bu durum özellikle toplumsal konularda millî hassasiyetle ortaya koyduğu şiirlerinde daha net bir şekilde ortaya çıkarken, sembol ve imgelerle oluşturduğu daha bireysel şiirleri de kapalı bir anlatım oluşturmaz.

O, cümlenin en küçük anlamlı birimi olarak sözcükte dahi mecazlı bir söyleyiş ifade etse de, tasvir ettiği anlamı şiirin geneline yayar. Böylece okuyucular için daha açık bir yorum yapma imkânı doğar.

Neredeyse tüm tema ve konularda sanatkârane bir söyleyiş oluşturan Jaylıbay hislerini içten söyleyiş ile anlamlandırır. Bu durum şairin imzası gibidir. Doğrudan Kazak halkı için, toplumsal ifadelerle şiirlerini ortaya koyduğunu ifade etmek güç olsa da onun şiirleri her yönüyle toplumsal bir kimlik taşır. Kazak halkının yaşantısı, maddî ve manevî kültürü, toplumsal normlar ve tüm gözlemlerinin edebî bir bakış açısıyla şekillendiğini ifade etmek mümkündür. O şairanelik ile toplum için edebiyat kaygısını benliğinde sentez haline getirmiş ve dizelerini kaleme almıştır.

Bu sonuçla Jaylıbay'ın dizelerinde gözlemlenen imgeler çoğunlukla anlam bakımından kapalı değildir. O, alışılmamış bağdaştırmalar ile bir sembol tasvir etse de şiirin devamında bu anlamı açıklar. Dolayısıyla üslubunun anlam bakımından yalın, açık ve samimi olduğu yorumu yapılabilir.

4.8.2.Lirizm

Ferdi tema ve konuların, toplumsal konulara göre yoğunluğunun az olması Jaylıbay'ın şiirlerinde net bir şekilde gözlemlenmektedir. Fakat başlangıç bölümünde de ifade ettiğimiz gibi şair konu ve tema ayırt etmeksizin lirizmi tüm şiirlerinde kullanmıştır. Onun duygu dünyası dizelerinde rahatlıkla hissedilebilir.

Ferdi temalarda oluşturduğu imge ve semboller onun coşkun ifadelerini daha da güçlendirir. Bu sonuçla, yazdıklarının okuyucular tarafından hissedilemesi ülküsünün şairde var olduğu düşünülebilir. Anlamın kapalı olması, şairin sesinin okuyucuda karşılık bulmaması ile bir anlamsızlığa yol açacağından Jaylıbay hislerini derinlemesine aktarır.

Kimi şairlerin belirli bir edebî akım, görüş ya da tavırla dizelerini oluştururken, bazılarının sadece tek anlayışı benimsemediğini gözlemleyebiliriz. Bu durum şairlerin

şiiir estetiği üzerine oluşturduğu anlatım ile ilgilidir. Jaylıbay, lirizm bireysellikten ziyade toplumu bir şekilde etkilemiş bir duygunun karşılığıdır.

4.8.3.Sembol / İmaj

Semboller şiiirlerin edebî bir kimlik içerisinde değerlendirilmesini güçlendiren en önemli unsurlardandır. Bir düz yazıdan şiiri ayıran şey duygu ve hislerin aktarımı olarak değerlendirilirse, sembollerin önemi daha net ortaya çıkacaktır. şair, bir aktarıcı olarak dış dünyadaki gözlemlerini i dünyasında muhakeme eder. Kaleme döktükleri ile bu sürecin bir sonucunu ortaya koyarken, his, gözlem, dş ve yorum gibi anlamlandırmalarını sembollerle ifade eder. Böylece edebî eserin niteliği de belirlemiş olur.

Jaylıbay bu ölçüde gözlemlerini i dünyasında yorumlayan, yaşantısında ya da tarihin herhangi bir noktasında meydana gelmiş olan bir olayın gözlemini sembol ve imgelerle güçlü bir anlamlandırma sonucunda oluşturur. Somut ya da soyut herhangi bir kavramın onun şiirinde bir sembol olması o kavrama yüklediği anlam ile değerlendirilebilir. Jaylıbayın varoluşsal açıdan gözlemlediği ya da hissettiği tüm nesnelere onun benliğinden çıkmış birer portre gibidir. Bu açıdan somut nesnelere dahi simgesel bir dili ve soyutun tasvirler sonucunda maddeleşmesi olanağı gözlemlenebilir.

4.8.4.Ritim-Ahenk ve Unsurları

Serbest nazım birimi ve çoğunlukla düzensiz vezin kullanımını gözlemlediğimiz Galım Jaylıbay'ın şiirlerinde ritim unsurlarının kullanımı yalnızca belirli noktalarda karşımıza çıkar. Bu durum onun şiirlerinde musikiyi etkilemiştir. Ritim ve ahenk unsurlarının direkt tesir ettiği şiirin musikisi Jaylıbay'ın düzensiz vezin ve kelime tayinleri ile doğrudan etkilenmiştir.

O, ritim ve ahenk unsurlarını sistemli bir hale getirmemiş, tercihen ortaya koymuştur. Özellikle i ses anlamında asonans ve aliterasyonu çokça kullanmasa da kafiye ve redif ile ses benzerliklerini kullanmayı tercih etmiştir.

4.8.5.Tekrarlar

Jaylıbay'ın dizelerinde belirli bir vezin düzeni oturtmaması ve çoğunlukla serbestlikten yana tavır alması ritim ve ahenk unsuru olarak tekrarları büyük bir etki ile

şekillendirmiştir. Kelime içerisinde ünsüz ya da ünlü kullanımına dikkat etmeyen şair böylece söyleniş musikisini çok fazla önemsemez. Onun şiirlerinde gözlemlenen şey anlamın şekilden önce geldiğidir.

4.8.6. Edebi Sanatlar

4.8.6.1. Teşbih

Sözü daha etkili bir duruma getirmek için, aralarında türlü yönlerden ilgi bulunan iki şeyden, benzerlik bakımından güçsüz durumda olanı nitelikçe daha üstün olana benzetmektir.⁶⁹ Bu itibarla teşbih manzumelerde sıklıkla karşımıza çıkan edebî bir sanattır. Galım Jaylıbay'ın şiirlerinde de çokça rastladığımız teşbih, incelediğimiz şiirlerin muhtevası detaylandırıldığında zengin bir benzeyen ve benzetilen dağarcığını içerir. Teşbih yani benzetme şairin hayal gücünün bir ifadesi olarak da yorumlanabilir. Kimi zaman iki doğa unsuru, kimi zaman ise soyut nesnelere üzerinden sanatlı bir söyleyiş ortaya koyan Jaylıbay bu noktada çok değerli bir birikimi ifade etmiştir.

-tay / -tey eki ile yapılanlar

“...Töbemizden qalqıp ötti qustay küin, // ...Tepemizden uçup gitti kuş gibi güneş,” (Leyla Qız) Güneş, kuşa benzetilmiştir. Kuş, uçma işlevi üzerinden güneş ile bir benzerlik içerisinde ifade edilmiştir.

“Meyirimge möldiregen bulaqtay // Merhamette berrak pınara benzer”. (Tas pen As). Merhamet, berraklığı neticesinde bir pınar gibi tasavvur edilmiştir.

“Men de bir ömir keştim, / Ben de bir hayat sürdürdüm,

Körpesindey suvsığan köñildestiñ... // Sevgili üstünden kayıp giden yorgan gibi...” (Ömir Keştim). Sevgili olarak seslendiği şiir kişisini gibi benzetme edatıyla üzerinden kayıp giden yorgana benzetmiştir.

“Besik jırı olar üşin / Ninniler onlar için

Öşip ketken öleñdey. // Sönüp giden türküler gibi”. (Ğasır Qayğısı). Ninniler, sönüp giden türkülere benzetilmiştir.

“sekildi” edatıyla yapılanlar

“Armasıñdar, Ay sınığı sekildi, // İyi misiniz, Ay parçası gibi,” (Bulbul). Burada iyi olma hali, ay ile bir benzeşim içerisinde ifade edilmiştir.

⁶⁹ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 2014, Türk Dil Kurumu Yayınları, s:405

“*Jayma bazar sekildi jayma ğasır... // Yayma pazar gibi yayma asır...*” (Qaraşada Qalmalıydı Gül Ağaşa). Asır yani yüzyıllık zaman dilimi yayma bir pazar alanı gibi tasvir edilmiştir.

“*Qodığı sekildi qoğamniñ, // Milletin sıpası misali,*” (Jantıq). Misali ifadesi ile milletin sıpası bir benzetilen unsur olarak şiirin içerisine dahil edilmiş ve önündeki kelime ile bir benzeşim içerisine girmiştir.

“*Adasqan küşik sekildi, // Yolunu kaybetmiş enik gibi,*” (Jañgırıq). Yavru, enik olma hali ile tam manasıyla özgür olamama ifadesini yolunu kaybetmek ile benzeten şair bu noktada bir benzetme ilgisi kurmuştur.

“*uqsa-*” *filiyle Yapılanlar*

“*Qızıl tolqın uqsaydı sağımdarğa – / Kırmızı dalga benzer seraplara*
Sağım-uvaqıt uqsaydı qaşağanğa... // Serap gibi vakit benzer tutulamayana...” (Kiyikqaşqan). İki benzetmenin art arda görüldüğü bu bölümde kırmızı dalga seraplara, serap ise engellenemez olmasıyla akan vakte benzetilmiştir.

“*Qıstap qalğan Arqada aqbökendey – / Kışı Sarı Arka’da geçirmeye kalan ak ahu gibi*
Uqsap qalğan bir künim bir künime. // Benzer durur bir günüm diğər günümə” (Qasqağım). Geçen günlerini bozkırda sıkışıp kalan bir ahu gibi tasvir eden şair bu iki unsur arasında bir benzerlik ilgisi kurmuştur.

4.8.6.2. Teşhis

İnsan dışındaki varlıkları insan özelliğiyle donatma, kişileştirme sanatıdır.

“*...İyığınan Kün aymalap kəri quzdıñ // ...Omzundan güneş okşamış yaşlı uçurumun*” (Estelik). Uçurum bir insana benzetilmiştir.

“*...Jırlap berse türikmenniñ kilemi, // ...Türkü söyler Türkmenlerin kilimi,*” (Maqtımqulı Maqamı). Türkmen kilimi, türkü söyleyen bir insana benzetiliyor.

“*... Bala ketti betimenen, / Eñireydi jetim öleñ.*

... Çocuk gitti kendi yönüne, /...İnler durur yetim şiir”. (Betpaqqala-Kün İydiröv). Şiir, yetim bir çocuk olarak tasvir ediliyor.

“*...Özekti öpken öleñdey, //...Kalbimi öpmüş şiir gibi,*” (Bulaq Vasındığı Buldırıq). Şiir, yine bir insan olarak tasvir edilmiştir:

“*...Sağınışın sarnatqan sarı beldey //...Özlemine söylemiş sarı tepeler gibi,*” (Sınıq Arba)

“*...Qara Ertis, Qayran Ertis sılandaydı //...Kara İrtiş, harika İrtiş cilvelenir.*” (Qara Ertis, Qayran Ertis)

4.8.6.3.Mecaz-ı Mürsel

Ad aktarması yapılırken anlatılmak istenilen herhangi bir nesne ya da varlık, doğrudan söylenilmek yerine bir parçası ya da özelliği söylenilerek aktarılır. Başka bir deyişle, gerçek anlamının dışına çıkmış bir sözcüğün benzetme amacı güdülmeden başka bir sözcüğün yerine kullanılması ad aktarması sanatına karşılık gelir.

“...*Aqsaqaldar alqa-qotan nurlana*” // ...Aksakallar toplanmışlar ışıık ışıık”

“...*Aq tañ tuvsa Alaşqa arıs kütken arnasınan asadı ağıs bitken.*

Ak tan atınca Alaş’ın arslanları beklemiş...”

“...*Men senen izdep keldim öz basımdı / ... Bense de aramaya geldim kendi kafamı*”

4.8.6.4.İstiare

Bir sözcüğü kendi anlamı dışında kullanarak, bir şeyi benzediği başka varlığının adıyla anma sanatı.

“...*Tülki-zaman aldımnan bulañdadıñ.* / Tilki gibi zaman zaman önümde sallandın”.

(Sınıq Arba)

“...*Qoñıravlı kerüven künderim* // Zil takmış kervan gibi günlerim”. (Qoñır)

“...*Boz dala bota bolıp bozdağasın-* // Bozkır deve yavrusu gibi böğürsün,”

(Kiyikqaşqan)

“...*Ne degen jaqut jıl eñ, lağıl kün eñ,* // Nasıl da yakuta benzeyen yıllardın, inci mercan günlerdin”. (Bir Tal Üki).

“...*Ürkerdey bop otırmız bir top qazaq* //...Oturuyoruz ülker gibi bir top Kazak”

4.8.6.5.Tezat

İki karşıt düşüncenin bir arada söylenmesidir.

“...*Jaqsını kördim, /...Jamandı kördim*”. // ...İyi gördüm, ...Kötüyü gördüm,” (Kördim)

“...*Duşpanımdı ayıra almay dostardan.* // Düşmanımı ayıramadan dostlardan.”(Sır)

“...*Ayıra alsaq alıstan aq-qaranı* //...Akla karayı uzaktan ayırabilsek” (Qaratavdıñ

Basınan Köş Quladı)

“...*Jarıq ta kördim / Qarañğı kördim* // ...Işığı da gördüm / Karanlığı da gördüm”(Kördim)

“...*Dos qasıñnan tabılsın, jat alıstan.*” // ...Dost yakınında bulunsun, yabancı uzakta,”

(Qazan.. Ğabdolla Togay Mereytoyi)

4.8.6.6.Telmih

Söz sırasında, herkesçe bilinen bir olayı geçmişteki bir olaya, ünlü bir kişiye, bir inanca işaret etmeye, onu anımsatmaya telmih denir.

“...*On altısı tap bugün jeltosanniñ // ...Bugün tam da on altısı aralığın*” (Ürimji. Jeltoqsanniñ 16-Juldızı).

“...*Zılıyhağa ıntıq bolğan Jüsiptey // ...Züleyha'yı arzulayan Yusuf gibi*” (Bulbul).

“...*Protonu» qulap jatır körşiniñ / Geptilderi tajal bolıp javıp tur. // ...“Protonu” düşüyor komşunun / Geptilleri ecel olarak yağıyor.*” (Kiyikqaşqan).

“...*Bul jantıq tiri eken äli de – Ustatqan Mağjandı // ...Bu dalkavuk yaşıyormuş hâlâ da /Tutuklatmış Mağcan'ı*” (Jantıq).

“...*Alaşqa tilep Arlılıq //...Alaş'a şeref dileyerek.*” (Jañğırırq).

“...*Alamannan aqalteke tosatin / Dübiri şıqsa düldül saylap qosatin //...Halk içinden Ahalteke bekleyen / Bir ses gelse düldül sanıp birleşen*” (Maqtımqılı Maqamı).

“...*Läyli-Mäjün... janarında erip nur... //...Leyla-Mecnun... Göz dalında nur erimiş...*” (Bulbul).

4.8.6.7.Hüsn-i Talil

Hüsn-i ta'lil, nedeni bilinen bir olay, olgu ya da durumun gerçek nedenini bir yana bırakıp; onu hoşça gidecek hayalî bir nedenle açıklama ve anlamlandırma sanatıdır.

“...*Mäñgilik attı mäni ulı turaqqa sinip / Qarttar ketkeli... // Ebedilik anlamını ulu mekâna sindirip / Yaşlılar gideli...*” (Qas Qağım)

“...*Düniye - jariq, keldim – kettim //...Dünya, hayattır, geldim, gittim*” (Bazarıña Bardım)

“...*Köşken eldiñ könergen jurtı muna / Öleñ jamav bola ma jırtığña?.. //...Göçen halkın eski yurdu burası / Şiir yama olur mu yırtığma?*” (Tüs Köremin)

4.8.6.8.Tecahül-i Arif

Tecahül-i arif, şiir ve nesirde bilinen bir hususun bir noktaya bağlı olarak bilinmiyormuş gibi ifade edilmesidir. Bilineni bilmez görünmek özel bir amaçla ve nükteli şekilde gerçekleştirilir.

“...*Oristiñ zımiraninan opa bola ma? // ...Rusların füzesinde vefa olur mu?*” (Qas Qağım)

“... «*May – maxabbat ayı!*» – *dep / Maqatayev / mavqın basıp qaytatın qır qaydasıñ? //...*
 “Mayıs, muhabbet ayı!” diye / Maqatayev / Hevesini alıp dönen bozkır neredesin?”
 (Mamıröleñ).

4.8.6.9.Tariz

Sözcük anlamıyla dokundurma", "taşlama", "taş atma" demektir. Terim olarak; bir sözün görünürdeki anlamının tam tersi amaçlanarak kullanılmasıyla gerçekleştirilen mecazlı anlatımdır. Kinayedekinden daha keskin alay ve eleştiri içerir.

“...*Qudirettiñ qudiretti küşi me //...*Kudretin (Allah) gücü mü” (Öñ Men Tüs)
 “...*Özime de obal joq – deymın, ayırbas etken / Sapıruvlı sarı qımızı «Koka-Kolağa» //...*
 Hak ettim diyorum kendime / Nefis sarı kımız yerine, “Kokakola” ile.” (Qas Qağım)
 “...*Qarğam, seniñ qay kitap tavısqañın?/ Ömir keştim, //...*Canım, sen hangi kitabı bitirdin? Ben ömür bitirdim,” (Ömir Keştim)

4.8.6.10.İrsali Mesel

Atasözlerini kullanarak yapılan bir söz sanatıdır. İrsal, göndermek, mesel ise atasözü manasına gelir.

“...*İlespey kerüvenge qalğan jaman //...*Balıkların kavağa çıktığı zaman” (Menen Sorlı Aqın)

4.8.6.11.Nida

Ünlem ya da ünlem değerindeki sözcüklerle şairin sevinç, korku, acı, öfke vb. duyguları okuyucuya hissettirebilecek şekilde işlemesine nida yani seslenme sanatı denir. Jaylıbay’ın şiirlerinde özellikle Kazakistan ile ilgili noktalarda nida sanatının kullanıldığını görmekteyiz. Kazak milleti için tesiri olan manevi birikim, mekânlar ve kişiler üzerinden gelişen bu anlam doğrultusunda aşağıdaki dizeleri örnek vermek mümkündür.

“...*Bev, elimniñ eren Abay’ı //...*Hey! Yurdumun kahraman Abay’ı” (Jañğırırq)
 “...*Xantäñiri, bev, şirkin.. //*Tanrı dağları, vayyy, harika..” (Xantäñiri)
 “...*Öleñimniñ örneği-ay //*Şiirimizin örneği hey” (Tüs)
 “...*Biz de ileser sapar göy bir küni Alla-ay... //*Biz de takip edecek sefer yok ki, bir gün Allah ey!..” (Köktöbeden Baradı Köşip Köktem)

“...*Jer-ananıñ jap-jasıl jelegin-ay!* // Toprak ananın yemyeşil yeleşine hey!”
(Mamıröleñ)

4.8.6.12.İstifham

İstifham, okuyucunun dikkatini çekmek, duygu ve düşünceleri daha etkili kılmak için bu duygu ve düşüncelerin soru biçiminde verilmesidir.

“...*Ay kördim / Sen ne deysiñ ay körmegen?.. //...Ay gördüm / Sen ne dersin, ay görmeyen?...*” (Ay Kördim)

“...*Avlaq qondıñ sol dävren nege bizden? // ...Ah devran! Niçin uzağa kondun, bizden?*” (Qas-Qağım)

“...*Aqın qalay sırlasadı? // ...Ozan nasıl sırlaşır?*” (Betpaqdala. Kün İydirüv)

“...*Ne aytpaqpın senderge, künim, gülüm?.. //...Ne anlatacağım sizlere, güneşimb, çiçeğim?*” (Sümbile-Öleñ)

“...*Ekevmizdi toñdırğan qanday suvıq?.. //...Bu nasıl soğuk, ikimizi de donduran?..*”(Qas Qağım)

“...*Üzilmegen ümitger üzdiger me? //...Kesilmeyen ümitler de bitkin düşer mi?*”
(Ürimji Jeltoqsanıñ 16-Juldızı)

“...*Aspanında aq nurlar avnayı ma?//...Gökyüzünde beyaz ışıklar oynar mı?*” (Ör Altaydıñ Bulttarı)

“...*Kördiñ be köñilimniñ qabarğanın? //...Gördün mü gönlümün kabardığını?*” (Qara Ertis, Qayran Ertis...)

Qayrağın qayratımınñ janıp jiber –
 Qasterli qayran qara şañırağım.
 Qaratav!

Kelem, ketem jılda sağan,
 Öziñmen men şığarmın muñdas adam.
 Zavlatıp zamanalar zuvlağanda
 Avnatıp qara tastı jır qaşağam.
 Janıña jaqsılığın jağalatpay,
 Keyde ömir

Jüykeñdi jer şaban attay.
 Qarayıp otıramın quz basında
 Qaratav tasındağı qara daqtay.
 Şañıtqan şañqay tüste jolğa qarap,
 Quyqılıjr qus- köñilim arda qanat.
 Qozğaydı bar qayğım men qasiretti,
 Qaratav tasındağı sol qara daq.
 Jıldardıñ künder qaşıp jeteginde,
 Jılğası jılap aqqan eteginde.
 Mıñ ırğaq munar künde quyqılıjtıp,
 Sıbırlap sır aytadı keterimde.
 Men seniñ tağdırıñdı şamalarımın,
 Tübinde tünep ketken qarağannıñ.
 Qara jol qayqañdardan äri asqanda
 Izderin körüp qaldım qara nardıñ.
 Meyirin tökpeşe de ana zaman,
 Uyıdım şaqırğanday babam azan.
 Qaratav - qara saba,

qara bala

Otı öşpes oşaqtağı qara qazan.
 Tastarı Qaratavdıñ qatpar-qatpar,
 Qatpardıñ astarında aqtañdaqtar.
 Asıl da analarım besik terbep,
 Basında babalarım tapqan baq bar.
 Qazaqqa qasiyettey arlı otavım,
 Qaratav,

aynalayın arda tavım.

Gayretim bileği taşını
 Kıymetli harika kara ocağım.
 Karadağ!

Geleyim, gideyim her yıl sana,
 Seninle ben dertli adam olmalıyız.
 Atılır da zamaneler fırladığında
 Döner kara taşı şir kapımın.
 Yanına iyiliğın yaklaşmadan,
 Nerede ömür

beynini kemirir tembel at gibi.

Bakar dururum güz başında
 Karadağ dışındaki kara benek gibi.
 Tozup duran tam öglende yola bakıp,
 Cık cikleyen kuş, gönlüm uzun kanat.
 Ayaklanır bütün hüznümle hasretim,
 Karadağ dışındaki o kara benek.
 Günler yılların kaçıp yedeğine,
 Deresi ağlayıp akmış eteginde.
 Bin ritim sisli günde nağme nağme,
 Fısıldayarak sırrını söyler tam giderken.
 Ben senin kaderini tahmin ederim,
 Dibinde gecelediğim mimozaların.
 Kara yol yüce bellerden öte aştığında
 İzlerini görüp durdum güçlü devenin.
 Şefkatini vermese de şu zaman,
 Uyudum, babam okuyacak gibi ezan.
 Karadağ, kara kıımız kabı,

kara çocuk,

Ocakta ateşi sönmeyen kara kazan.
 Karadağ'ın taşları katmer katmer,
 Katların içlerinde şafak kızılıkları.
 Değerli analarım beşik sallayıp,
 Başında babalarımın bulduğı baht var.
 Kazaklar için değerli arlı otağım,
 Karadağ,

Kurban olayım yüce dağım.

Basında baq izdegen Babam izi –
 Men üşin odan özge bar ma atavıñ?..
 Şıñıñnan şındıgımdı körip qalğam,
 Bultıñdı ıdıratam tönip barğan.
 Qazaqtıñ kiye bolıp dalasına,
 Qaratav - qara narım şögip qalğan...

KÖRDİM

Jaqsımı kördim,
 Jamandı kördim,
 Zuvlağan künde qur attay.
 Tirşilik,
 Seniñ bağañdı kördim,
 Qolğa turmaytın sınapstay.
 Alıstı kördim,
 Jaqındı kördim,
 Körgenim qanday kögi edi.
 Aqırzamanğı aqındı kördim,
 Öli sözderden öleni.
 Aqtı da kördim,
 Qaranı kördim,
 Asuvdan äri asarda.
 Dananı kördim,
 Ağanı kördim
 Aq jaylav aldı qaşanda.
 Jarıq ta kördim,
 Qarañğı kördim,
 Aqşa bultardıñ işinde.
 Ğalamdı kördim,
 Babamdı kördim
 Aq savıt kiygen tüşimde...
 Azaptı kördim,
 Mazaqtı kördim,
 Baq uştı közdiñ uşınan.
 Ğajaptı kördim,

Başında baht arayan Atalarımın izi,
 Benim için başkası var mı adının?
 Hakikaten gerçeğimi görüp kalmışım,
 Bulutunu savurayım tepeden bakan.
 Kazak'ın kutsal olmuş bozkırına,
 Karadağ, güçlü devem çöküp kalan...

GÖRDÜM

İyi gördüm,
 Kötüyü gördüm,
 Her gün fırlayan boş at gibi.
 Hayat,
 Senin değerini anladım,
 Elde durmayan civa gibi.
 Uzağı gördüm,
 Yakını gördüm,
 Gördüğüm ne kadar çoktu.
 Ahir zaman şairini gördüm,
 Ölü sözlerle yazılmış şiiri.
 Ak'ı da gördüm,
 Kara'yı da gördüm,
 Geçitten öte aşınca.
 Bilgeyi gördüm,
 Ağayı gördüm
 Ak yaylanın önünde daima.
 Işığı da gördüm,
 Karanlığı da gördüm,
 Akça bulutların içinde.
 Âlemi gördüm,
 Atamı gördüm
 Ak zırh giymiş düşümde...
 Azabı gördüm,
 Eğlenceyi gördüm,
 Baht uçu gözüñ ucundan.
 Harikaları gördüm,
 Kazak'ı gördüm

Qazaqtı kördim
 Kerüvenniñ kevde tusınan.
 Dalamnıñ jırım daraboz qıldım,
 Ömirimniñ şığıp örine.
 Şanağı sınğan qara qobızdın
 Qañqasın ildim törime...

***

Aq nurlarğa qaraydı-av, şöldep pende,
 Mäñgiliktiñ besigi terbetkende.
 Aytıp ketkim keledi sol bir ändi,
 Qaytıp ketkim keledi sol köktemge.
 Köñiliniñ köz jası ırşığasın,
 Kök maysaña jete almay tunşığasıñ.
 ...Sol köktemge bizdi endi kim şaqırsın,
 Sol bir ändi, dünüye-ay, kim surasın?!
 Aray süyip,
 aldıñnan nur külgende,
 Köz uşına köp öleñ irkilgende.
 Aspantavdın aqquvın jırlay-jırlay,
 Aspan jaqqa ketermin bir kün men de.
 Juldızdardın jañanda şoq tizbegi,
 Köñil şirkin, qayteyin, joqtı izdedi.
 Köz aşqalı quvıp em kölbeñ qağıp,
 Sariatqanıñ sağımı jetkizbedi.

Ömir - aptap,
 Unatar şöldetkendi,
 Köz uşında qustarın kölbetkendi.
 ...Aytıp ketsem salam ba sol bir ändi,
 Qaytıp ketsem tabam ba sol köktemdi?!

QAS-QAĞIM

Baqtın da,
 bağıñ da tel emizgen,

Kervanın öte yanından.

Bozkırımın şiirini farklıca yazdım,
 Ömrümün çıkıp doruklarına.
 Çanağı kırılmış kara kopuzun
 İskeletini astım baş köşeme...

***

Ak nurlara bakar ya, susamış bir kul,
 Ebediliğın beşiği onu sallayınca.
 Söyleyiveresim gelir şu türküyü,
 Dönüp gidesim gelir o baharlara.
 Gönlünün gözyaşları sıçrayıp uçsun,
 Bereketli toprağa varamadan boğulsun.
 ... O bahara bizi şimdi kim çağırsın,
 Şu bir türküyü, ah dünya! Kim istesin?!
 Şafakta sevip,
 karşında nur gülerken,
 Göz ucunda çokça şiir duraksayınca.
 Aspandağ'ın ak kuğusunu şarkı yapıp,
 Göğe doğru giderim bir gün ben de.
 Yıldızların yanınca kor kor dizisi,
 Gönül eyvah, ne yapayım, yoku aradı.
 Göz açalı kovmuştum ayaklanıp,
 Sarıarka'nın serabı yetişemedi.

Hayat, güneş gibi sıcak,
 Hoşlanır, sever susatmayı,
 Göz ucunda yerle bir olmuş kuşları.
 Söylersem yakar mıyım o türküyü,
 Dönüp gitsem bulur muyum o ilkbaharı?!

KAŞLA GÖZ ARASINDA

Bahtın da,
 bahçen de yoksulluk çekmemiş,

Avlaq qondiñ sol dävren nege bizden?
 ...Öleñ köşip baradı janımızdan
 Ürker avıp baradı töbemizden.

Zuvlaydı kün,
                     tez edi köşi netken,
 Jasındarı ayamay osıp ötken.
 ...Toydan külip qaytatın kezderim-ay,
 Oylandırıp kelgendey osı köktem.

Bev, tirşilik,
                     sır uqtım astarıñnan,
 turadı ömir qasterli qas-qağımnan.
 ...Külkim de öşip baradı künnen-künge,
 Bultım köşip baradı aspanımnan.

Öleñime örilib ötken kün är,
 Köz uşında kölbeydi kökten munar.
 ...Köl jüregi dir etti qusı qonıp,
 Möldiredi soñğı ret köktemgi qar.

Aq tañdardan kütetin azdap aray,
 Janarımnıñ javtañday jazdağanı-ay.
 ...Ötken qaşıp baradı köz aldımnan,
 Köktem qaşıp baradı jazğa qaray.

***

Aray keşip jetkende arandı añsap,
 Ümitimniñ üzigi jalğanğa şaq...
 Bürtigine taldardıñ tamşı ilindi,
 Kirpiğinnen üzilip marjan-monşaq.

Sağınıştan sanamda sağım oynap,
 Bavırlardıñ; kelgende bağın oylap.
 Qayralayın namıs bop şarığıña –

Ah devran! Niçin uzağa kondun, bizden?
 ... Şiir göçüp gidiyor yanımızdan
 Ülker akıp gidiyor tepemizden.

Akıp gidiyor günler,
                     ne kadar hızlı bir göç, ne kadar,
 Şimşekleri acımadan kırıp geçmiş.
 ... Ah! Toydan gülerek döndüğüm zamanlar,
 Düşündürür gibi bizi, bu ilkbahar.

Ah, hayat,
                     sırları anladım imalarından,
 Hayat değerli anlardan ibarettir, kaşla göz
 arasında.
 ...Gülüşüm de söner gider günden güne,
 Bulutum göçüp gitmekte asumanımdan.

Şiirimle örülüp her bir geçen gün,
 Göz ucunda eğilir gider sisli gökten.
 ... Gölün yüreği titredi kuş konunca,
 Durulaştı son defa bahardaki kar.

Ak tanlardan beklenen azıcık seher,
 Göz nurumun yalvarırcasına bakması ya.
 ... Geçmiş kaçıp gidiyor gözümün önünden,
 Bahar koşup gidiyor yaza doğru.

***

Seher geçip gittiğinde, arzuları özleyip,
 Ümidimin kırılışı, yalanlara uygun...
 Dalların pürlerine damlalar asıldı,
 Kirpiğinden kopmuş mercanla boncuk.

Şuurumda özlemlerle seraplar oynayıp,
 Geline kardeşlerin, bahtını düşünmüş.
 Bileneyim namus olup çarkında.

Aynalayın, ayavlı avıl-aymaq!

Marjan-monşaq ilinse kirpigiñe,
Köşireyin, qarağım, jır tiline.
Qıstap qalğan Arqada aqbökendey –
Uqsap qalğan bir künim bir künime.

Aldımızda alistar barda ayşılıq,
Şığandasam dep edim şalğay şığıp...
Marjan ilgen qarında kirpigiñe,
Ekevmizdi toñdırğan qanday suvıq?..

Şomıldırıp arayğa aynalanı,
Kirpigiñe marjandar baylanadı.
Bulbul qustıñ talıqsıp sayrağanı,
Maqpal tünniñ köginde Ay mañadı.

Bülbül qayda,
Ay qayda,
Marjan qayda?
Ey, apatay, sen jegen qaljañ qayda?!
Şır aynalar düniye öterinde –
Solay-solay bäri de arzanday ma?

Bev, qalqatay,
batar Kün bağıñdı aşsın,
Sağınarsıñ ağañdı,
sağınbassıñ...
Marjan-monşaq janımda
muñ sapırdı,
Kirpigiñe ilingen qarındañı.

Uyqım qaştı qayteyin tünimenen,
Sen bolmasañ bärinen tüniler em...
Kirpigiñe ilgeni sol qalqanıñ –
Tek aqındar oqıytın bir ulı öleñ...

Kurban olayım, sevgili elim yurdum!

Mercan boncuk ilişse kirpigiñe,
Yazayım, gözüm nuru, şiir diliyle.
Kışı Sarı Arka'da geçirmeye kalan ak ahu gibi
Benzer durur bir günüm diğər günüm.

Önümüzde uzaklaşır bütün mekân,
Demiştım kaçıp gitsem ücra köşelere...
Mercan asılmış kardeşlerin kirpigiñe,
Bu nasıl soğuk, ikimizi de donduran?...

Beleyip tan kızılığına dört bir yanı,
Kirpigiñe mercanlar bağlanır.
Bülbülün halsız kalıp şakıması,
Kadife gecenin göğünde Ay süzülür.

Bülbül nerede,
Ay nerede,
Mercan nerede?
Hey, anacığım, yediğın et nerelerde?!
Fır fır döner, dünyanın geçişinde,
Böylece değersizleşir mi hepsi de?

Ah, yavrucuğım,
Batan gün bahtını açsın,
Özlersin ağanı,
Özlemezsın...
Mercan boncuk ruhumda
Darmadağın dert,
Kardeşinin kirpigiñe ilişiveren.

Uykum kaçtı, ne yapayım gece vakti,
Olmasan, her şeyden ümidimi keserdim...
O yavrucuğun kirpigiñe iliştirdiği,

***

Qaz moyındı er salıp,
 Küligime kumis jügen taqqanım.
 Beren künge ber, şabit –
 Aqın tuvğan aqpanım!

Üzeñgide üzilmeytin saparım,
 Taralğısı qayıstan.
 Tüsinemin tünek künniñ batırın,
 Tünniñ atı - Aystan.

Arğımaqqa altın tağa kiygizdim,
 Kökalalı köp julqınıñ işinen.
 Jarıq künge jal-quyrıgım tüygizdim
 Tün degeniñ tılsım älem, tüsinem...

Januvardıñ jarq-jurq etip janarı,
 Ana belden mına belge äri asıp.
 Avızdıgın qarş-qarş şaynap baradı
 Aq düniyemen talasıp.

Dalamızdıñ jazıyralı turağı,
 Tirşiliktiñ tüni - tılsım,
 tañı - baq.
 Mäñgiliktiñ änin aytıp turadı,
 Kök jüzinde juldız bitken jamırap.

Jıldar jatır,
 Aylar jatır tonalıp,
 Aq sävleler qarıqtırıp közimdi.
 Aqpan ayı,
 aq tütekke oranıp –
 Aq älemnen izdep keldim özimdi.

***

Bir tek ozanların okuduğu hoş bir
 türküyüm...

***

Kaz boyunlu bir eyer bağlayıp,
 Hızlı atıma gümüş dizgin takmıştım.
 Verdiğin günlere ver, ilhamı,
 Ozan olarak doğmuş hızlı atım!

Üzengide kesilmeyen seferim,
 Üzengisinin kayışıysa deriden.
 Anlıyorum kara gecenin yiğidini,
 Gecelerin adı ise, Ay ülkesi.

Küheylana altın nal çaktırdım,
 Alacalı çok yılkınım içinden.
 Parlak güneşte yele kuyruk düğümledim
 Gece dediğince sırlı älem, anlarım...

Yaratığın parlıyor göz bebekleri,
 O belden şu bele biraz daha aşıp.
 Ağızlıgımı gırç gırç çığner de gider
 Ak dünyayla bir bir dalaşıp.

Bozkırımızın uçsuz bucaksız mekânı,
 Hayatın gecesi tılsım,
 tanı ise baht.
 Ebediliğın türküsünü söylüyor,
 Gökyüzünde yıldızlar meleşir parlak.

Yıllar durur,
 Aylar durur talan edilip,
 Ak ışıklar alıverir gözümü.
 Şubat ayı,
 Ak tipiye bürünüp,
 Ak älemnden arayıp geldim özümü.

Köñildiñ nuri köktemgi

küzge siñgeli,

Salbuvrın tuva salt atpen iz kesilmedi.

Samalın jutıp qaytam ba

Sağımın quvıp -

Janarım Jañaarqadan izdesin neni...

-Qaynım-av - dese eljirep kâri jeñeşem,

Quyqılıp salğan qustardıñ änine ilesem,

Maxabbat deytin mavımdı keşkenmin

munda

Keşip kelemin,

Buyırsa äli de keşem...

Mäñgilik attı mäni ulı turaqqa siñip,

Qarttar ketkeli...

Köñilim jılap, basılıp...

Muñ keşip jatır erteñge elendep jurım

Qum köşip jatır jekemde qıratqa asılıp.

Aspan men jeri astassa

tutasıp arbay,

Bulttarı qanday bujaqtıñ

butası qanday.

Quldırañ qaqsı qulını qulan iyekte –

Quba jondarmen josılıp qut asığarday.

Küzde oralıppın men sağan

köktemde ketkem,

Kösegemizdi kögertip kök belde köktem.

Sizdiñ de bastan qayran jurıt,

san tariyx köşti

Bizdiñ de bastan bir dävren ötken de

ketken...

***

Gönlün nuru bahardaki

güze sineli beri,

Ava çıkıldı, tek at ile iz sürülmedi.

Yelini yutup da döneyim mi

Serabını kovalayıp,

Gözümün nuru Jana Arka'da arasın, neyi?!...

-Ah kaynım! Dese, duygulanıp yaşlı yengem,

Süzülüp duran kuşların türküsüne takılsam.

Muhabbet denen mevsimi geçmişim burada

Geçip geliyorum,

Nasipse daha da geçeceğim...

Ebedilik anlamını ulu mekâna sindirip,

Yaşlılar gideli...

Gönlüm ağlar, basılır...

Dertler geçer gider, yarın için telaşlanıy
yurdum

Kumlar uçuyor omzumdan tepeye doğru
uçuşup.

Gökyüzü ile yer çekişse

Bir araya gelip büyüleyerek,

Bulutları nasıl bu tarafın

çalıları nasıl.

Fırtına gibi esse yabani atlar, taylar yanında,

Al donlu atlarla akıp da "kut" dağıtır gibi.

Güzün dönüp gelmişim ben sana

baharda gideceğim,

Muradımıza erdirir yeşil bellerde bahar.

Siz de yaşamadınız mı hey gidi halkım,

uzun yıllar geçti

Bizim başımızdan da bir devran geçip gitmiş.

Jalğasıp jatsa ne şara,
                   Ota dalama,
 Orıstıñ zımıranınan opa bola ma?
 Özime de obal joq - deymın,
                                   ayırbas etken
 Sapıruvlı sarı qımızı «Koka-Kolağa».

Janım-ay,
           äzir janım da jaylandı deyin,
 Bastaytın deytin batırday maydandı keyin.
 - Almatı jaqta ne izdep jürsiñ? - deydi ağam,
 Ne izdep jürmin şımında?..
                                   qaydan bileyin...

***

Ävletimniñ ar emizgen armanı em,
 Tañğı şıqtan tamşı bolıp tamğan em.
 Jazdım bilem,
                           jarq-jurq etken tirlikte –
 Aqquv qustıñ qanatına arda öleñ...

Men özindi jıljiğan jıl,
           Köşken kün!
 Bes kün sävle köröv üşin keşkenmin.
 Serüveni selt etkizbey tur endi
 Kerüveni kerdeñ qaqqan keşterdiñ.

Taraytınday şanağımnan muñ ğana,
 Qaraytınday surqay dalam urlana.
 Joramalı jol üstinen joğalmay
 Kökalalı jılqı aydağan bul bala.

Ömir,
 Seniñ közderiñnen nur körgem,
 Nur körgem de

Sürüp gitse ne çare,
                   Otluğumda, bozkırımda,
 Rusların füzesinde vefa olur mu?
 Hak ettim diyorum kendime,
                                   değiş tokuş etmiş
 Nefis sarı kımız yerine, “Kokakola” ile.

Canım ay,
           şimdi yanımda huzur bulana kadar,
 Yönetir dedim, meydanı yiğitçe sonra.
 -Almatı tarafında ne arıyorsun? – der ağam,
 Ne arıyorum gerçekten de?..
                                   nereden bileyim...

***

Evladımın ‘ar’ emzirdiği arzusuydum,
 Tan çiylerinden damla olup damlamıştım.
 Yazdım biliyorum,
                           ışıldayan şu hayatta,
 Ak kuğunun kanadına upuzun şiir...

Ben seni, yavaşça ilerleyen yıl,
           Göçüp giden gün!
 Beş günlük hayatı sürdürmek için yaşamıştım.
 Gezintisini çekinmeden sürdürüyor şimdi
 Akşamların kendini beğenmiş kervanı.

Dağılıyor sanki kâsesinden sadece dert,
 Bakıyor gibi solgun bozkırım gizlenerek.
 Varsayılan yol üstünde yitip gitmeden
 Alacalı yılık sürüsü güden şu çocuk.

Ömür,
 Senin gözlerinde nur görmek istiyorum,
 Nur görmek istiyorum da

Jolğa şıǵın ülgerem.
 Juvsanıñ juparına juvınıp
 Bavı da joq,
 Tavı da joq bir belden.
 Qobız tartıp...
 Küñirese küy üni,
 tüsedi eken köñiliñniñ iyini.
 ...Tün balası tüske kirdi kisinep
 İyesi joq,
 Qara ayǵırdıñ üyiri.

ESTELİK

İyǵınan Kün aymalap kəri quzdıñ,
 Tamızda tamıljıdı äni küzdıñ.
 Soñınan sağım quvdı
 Saǵınışım,
 Sarıtavğa sapar şekken sarı qızdıñ.
 Tuvǵalı talayına taǵdırgı ergen,
 Ul edim,
 joqtı körgen,
 bardı körgen.
 Sarıtavğa oquv izdep sarı qız ketti,
 Men qalǵam Sarıarqada salküreñmen.

Bir ümit özegimdi tepkileydi,
 Köñilim köktem tuvsa kök tireydi.
 Sarı qız Sarıtavjaqtan oralmadı,
 Birevler: - oquv ötip ketti, - deydi.

Janıña medet sura - jasıtpa! - dep,
 Sarǵayuv saǵınıştan ğaşıqqa ädet.
 Saǵımğa sarnap turıp sır aşqanmın:
 «Sarıtav Sarıarqadan qaşıq pa?» - dep.

Jıldar da jelge ilesip jelip ketken,

Yola çıkıp yetişmek istiyorum.
 Ak pelinin kokusuna belenip
 Baǵı da olmayan,
 Daǵı da olmayan bir belden.
 Kopuz çalıp...
 Feryat etse naǵmenin sesi,
 Düşermiş ona gönlün her nefesi.
 ...Gece çocuǵu, düşe girdi kişneyip
 Sahibi yok,
 Kara aygırın yılıksı.

HATIRA

Omzundan güneş okşamış yaşlı uçurumun,
 Ağustosta sakinleşti şarkısı güzün.
 Ardından seraplar kovaladı
 Özlemine,
 Sarıdağ'a sefer eden sarı kızın.

Doǵalı beri bahtını kaderi takip etmiş,
 Oǵul idim,
 yokluǵu da gören,
 varlığı da gören.
 Sarıdağ'a, sarı kız, eğitim için gitti,
 Ben kalmışım Sarıarka'da hızlı atımla.

Bir ümit işte, duygularımı tetikler,
 Gönlüm bahar gelse, göǵü direk eyler,
 Sarı kız, Sarıdağ'dan doǵru geri dönmedi,
 Birileri: -O okumaya gitti, dediler.

-Hüzünlenme! de, canına iste medet,
 Hasretten sararmak, âşıklarda âdet.
 Açmışım sırlarımı seraba kapılarak;
 "Sarıdağ, Sarıarka'dan uzak mı?" diye.

Yıllar yellere kapılıp da esip gitmiş,

Äppaq qar javğan talay, erip ketken.
Sarıqaydı janqaltamda sarı oramal,
Sarı qız sonav jılı berip ketken.

Aqınnıñ sol ma dep em qonar bağı,
Kim bilsin, ol aldadı.

Jol aldadı.

Men jürmin salküreñdi sarjeldirip,
Sarı qız Sarıtav jaqtan oralmadı.

Sırındı kim bar jatqan künde eskerip,
Janımdı jırğa oradım

güldeste ğıp.

Sarıtav - Sarıarqanıñ arasında,
Ötkennen öşpey qalğan bul da estelik.

Janıma jariq sevip samalalar,
Ayalap aydınmıdı än oralar.
Meni de sarı tüske iñkär etti,
Sarı qız,

Sarşa tamız,

Sarı oramal.

...Terbe küy,

qalıqta jır,

añsat añız!

Añsamay özimizdi şarşatamız.

Janıma jariqtarın jağıp ketti,

Sarı qız,

Sarı oramal,

Sarşa tamız!..

LÉYLA QIZ

Aqın degen - keyde bala,

keyde abız,

Ğumırı da keyde ertegi,

Apak kar yağan talih, eriyip gitmiş.
Sarardı cebimdeki sapsarı mendil,
Sarı kız, o yıl onu, verip de gitmiş.

Ozanın, bu mu demiştim, konacağı baht,
Kim bilir, o mu aldattı.

yol mu aldattı.

Ben gidiyorum doru atımla rahvan rahvan,
Sarı kız, Sarıdağ tarafından dönmedi.

Sırrını her gün hatırlayan kim var,
Ruhumu destana sarmaladım

güldeste yapıp.

Sarıdağ, Sarıarka'nın arasında,
Geçmişten silinmeyip kalan hatıra.

Canıma nurlar serpip aydınlıklar,
Gönlümü, şefkatiyle türküler sarar.
Beni de sarı bir düşe heveslendirdi,
Sarı kız,

Sarıca yaz,

Sarı mendil.

...Derleme türkü,

arkada destan,

arzulanan efsane!

Özlemeden kendimizi yoruyoruz.

Ruhumda alevlerini yakıp gitti,

Sarı kız,

Sarı mendil,

Sarıca yaz!...

LEYLA KIZ

Ozan denen, bazen çocuk,

bazen bilge,

Ömrü ise bazen masal,

keyde añız.

Başqurtardıñ añıratqan armanın –
Aqedildiñ jağasında Leyla qız.

Janarıñda bir quvanış,
bir qayğın,
Köñiliñniñ kök tolqının tıñdaymın.
Şanağınan küy uşırıp qobızdıñ –
Sağağınan även üzdiñ quvraydıñ.

Sen än saldıñ...
Sosın men de şırqadım,
Tırşılıktıñ birge körüp bir tañın.
Aqedildiñ tolqındarı tolğatıp
Jarıqtarı jarqıradı Ufanıñ.

Töbemizden qalqıp ötti qustay kün,
Qustay künmen birge nege uşpaymın?
Men jırların jatqa oqıdım Mağjannıñ –
Sen öleñin öbektediñ Mustaydıñ.

Leyla suluv,
Sendey qızdı süygen kim,
Şalqıdım da şabıttı bir küyge endim.
Armandarın arğımaqtay
añsattıñ-

Sayfi Qudaş,
Mäjit Ğafuvrilerdiñ.
Atar tañnan Alaşıma baq surap,
Aqedilde arman qaldı -
aq şıraq.
- Başqurt bolğan qanday baqıt -
dediñ sen,
- Qazaq boluv, äriyne, odan jaqsıraq.

bazen efsane.

Başkurtların dillendirir arzusunu,
Ak İdil'in kıyısında bir Leyla Kız.

Göz bebeğinde sevincin de,
hüznün de,
Gönlünün mavi dalgalarını dinlerim.
Gövdesinden nağme uçurup kopuzun,
İnleyen boğazından ezgiyi kestir.

Sen türkü söyledin...
Sonra ben de çığırdım,
Hayatın birlikte görüp bir seherini.
Ak İdil'in dalgalarını azdırıp
Işıkları parlayıverdi Ufa'nın.

Tepemizden uçup gitti kuş gibi güneş,
Kuş gibi güneşle birlikte niçin uçmuyorum?
Ben, ezberden okudum şiirlerini Mağjan'ın,
Sen şiirlerine gözün gibi baktın Mustay'ın.

Leyla güzel,
Senin gibi kızı seven kim,
Dolup taştım, coştum öyle bir coştum.
Küheylan gibi arzularını
özlettin.

Sayfi Kudaş,
Mecit Gafurilerin.
Atacak tandan Alaşıma baht dileyip,
Ak İdil'de arzu olup kaldı
ak çerağ.
-Başkurt olmak, nasıl bir baht,
dedin sen,
-Kazak olmak, elbette, ondan daha iyi.

Ekevmizge eleñdedi elik-qır,
 Elik-qırđnıñ möldir şıǵı erip tur.
 Tübimiz bir,
 Kübimiz bir jurt ediq
 - Jubımız bir bolsa - degim kelip tur...

***

Közimniñ tuñǵıyıǵında,
 köñilimniñ bir qıyırında.
 Arımniñ asıl kölinde
 Janımniñ jasıl belinde –
 Sen jürsiñ...

Öleñniñ näziyrasında,
 Jañaarqa jazıyrasında.
 Taǵdırdıñ arman şıñında
 Şalǵınnıñ tamǵan şıǵında –
 Möldirsiñ!..

MAQTIMQULI MAQAMI

*Dos keletin bolsa dostıñ qasına,
 Tebirenedi topraǵı, tası da.
 Jurt jıynalsa bir dastarxan basına,
 Baǵı janıp, tasar nurı türıkmenniñ.
 Maqtımqulu*

...Ömirimdi örnektedim öleñmen,
 Ür köñilim Ürgenıştey könergen.
 Aqquv-qazdar qalqıp uştı töbemnen,
 Baǵı janıp, tasar nurı türıkmenniñ.

Kökke qarap ulıǵanda kök böri,
 Köldi aynalar köñiliniñ kepteri.
 Kopetaǵtıñ tavlarındaı tekti eli,

İkimiz için telaşlandı bozkır ceylanı,
 Bozkır ceylanının berrak çiyi eriyor.
 Kökümüz bir,
 Yayığımız bir yurt idik,
 - Ruhumuz bir olsa, diyesim geliyor....

***

Gözümün derinlerinde,
 Gönlümün her köşesinde.
 “Ar”ımın asıl gölünde
 Ruhumun yeşil belinde,
 Sen varsın...

Şiirin naziresi gibi,
 Jana Arka'nın adası gibi.
 Kaderin arzulu doruǵu gibi
 Çimlerin şebnemi gibi,
 Berraksın!..

MAHTUMKULU MAKAMI

*Dost gelecek olsa dostun yanına,
 Deprenirdi topraǵı da taşı da.
 Yurt toplansa bir sofranın başına,
 Bahtı yanıp, taşar nuru Türkmenniñ⁷⁰...
 Mahtumkulu*

...Ömrümü hep bezedim ben şiirle,
 Güzel gönlüm Ürgenç gibi yaşlanmış.
 Ak kuǵu, kaz kalkıp uçtu tepemden,
 Bahtı yanıp, taşar nuru Türkmenniñ.

Göge bakıp uluyunca boz bir kurt,
 Gölü dolandır gönlünün güvercini.
 Kopetdağ daǵlarındaı soylu halkı,

⁷⁰ Türkmen Türkçesi ile: “Gönüller, yürekler bir bolup başlar, // Tartsa yığın, erer topraklar, taşlar, // Bir sofrada tayar kılınsa aşlar, // Göterilir ol ikbali Türkmenniñ”.

Bağı janıp, tasar nurı türikmenniň.

Jırlap berse türikmenniň kilemi,
Meňgiliktiň mäweleydi gül öňi.
Düniyeniň qızıl-jasıl reňi –
Bağı janıp, tasar nurı türikmenniň.

Alamannan aqalteke tosatin,
Dübir şıqsa düldül saylap qosatin.
Ozdıratın öz atınan dos atın,
Bağı janıp, tasar nurı türikmenniň...

ÜRİMJI. JELTOQSANNIŇ 16-JULDIZI

Öbektegen öleňdi ömirim dep,
Tolqıganı sol keşte könilim köp.
ÜRkerdey bop otırmız bir top qazaq,
ÜRimjide ümittiň şoğın ürlep.

Sağınışın sanağa jamıratqan,
Talqı tavdıň talıqsıp tañı da atqan.
Damuv Dolda «Ağajay Altayğa» sap,
Ağayınniň armanın añıratqan.

Än kögine şıqqanday
jır kögine,
Uqsağasın janamız biltelige.
Qız-jigiti xanzuvdıň ünsiz qaldı,
Top qazaqtan ürkerdey ürkeddi me?

Aqquvınıň ar süygen aq qanatın,
Qara ölendi ayalap
qap-qara tün...
Jırdan şıraç ortada şalqıtadı –

Bahtı yanıp, taşar nuru Türkmenin.

Türkü söyler Türkmenlerin kilimi,
Sonsuzluğun meyve verir gül yüzü,
Dünyanın kızılıyla bütün yeşili,
Bahtı yanar, taşar nuru Türkmenin.

Halk içinden Ahalteke bekleyen,
Bir ses gelse düldül sanıp birleşen.
Yürütür atından önce, dostun atını,
Bahtı yanıp, taşar nuru Türkmenin...

URUMÇI – ARALIK'IN 16.YILDIZI

Gözüm gibi baktığım şiire, ömrüm deyip,
Dalgalanmıştı o akşam şu gönlüm pek.
Otuyoruz ülker gibi bir top Kazak,
Urumçı'de ümidin közlerine üfleyip.

Özlemine bilincinde hep meleten,
Cefa dağının yorgun seheri de sökmüş.
Damuv Dolda yolunda “Ağajay Altay”⁷¹ diye
ağlayarak,
Akrabasının arzularını dillendirmiş.

Türkü göğüne çıkmış gibi
destan göğüne,
Benzeyince yanıyoruz fitiliyle.
Kraliçenin kızı, yiğidi sessiz kaldı,
Azıcık Kazak'tan ülker gibi ürker mi?

Ak kuğunun şerefli ak kanadını,
Eski şiirleri korumuş,
kapkara gece...
Şiirden kandiller ortalığı alevlendirir,

⁷¹ Ağajay Altay: Doğu Türkistan.

Almagül men Jeñisxan,
Maqpal aqın.

Bizder üşin bul ömir künde qonaq,
Ömiriñdi keteyin jırmen orap.
Damuv bassa «Altayday jer qaydağa»
Közimizden qos tamşı tur domalap.

«Bergi jağı Ertistiñ
arğı jağı,
Jağasında jayqalğan japırağı...»
Qayıñ savğan,
el avğan şaqtan beri,
Qara jolda qayran jurttı qapıladı.

Munar tavdan aşqanıñ muñı qalıñ,
Köñiliñdi köktem bop jılıtamın.
Ürimjide ükilep ünimizdi
Üzildirip otırmız ümit änin.

Erteñ erte attanam
elge esebi,
Sel köşedi janımnan
jel de esedi,
Damuv iyim!
Ağañdı sağınarsıñ –
Sağınamın bavırım, men de seni.

Köşpey qalğan küzevden küzgi belde,
Üzilmegen ümitger üzdiger me?

Almagül ile Jenishan,
Ve şair Maqpal.

Bizler için bu ömür her gün konuk,
Ömrünü sarıp da gideyim şiirlerle.
“Altay gibi yer nerede” diye ah ederek
Gözümüzden bir çift inci dökülür.

“Beri tarafı İrtiş’in
öte yanı,
Kıyısında sallanır yaprakları...”
Kıtlıktan çaresiz,
ülkeler aşığı zamandan beri,
Dermansız halk, kara yolda telaşlanır.

Sisli dağdan aşanın derdi çoktur,
Gönlünü bahar ılıkılığıyla ısıtıyorum.
Urimçi’de puhu tüyleriyle süsleyip ezgimizi
Koparılır dururuz ümit nağmeleriyle.

Yarın erkenden atıma atlayayım
halkım için,
Seller akar yanımdan
yeller eser.
Kardeşim Damuv!
Ağağı özlüyorsun,
Özlüyorum kardeşim, ben de seni.

Göçmeyip kalan sonbaharda dağlar sırtında,
Kesilmeyen ümitler de bitkin düşer mi?
... Bugün tam da on altısı aralığın⁷²

⁷² 16 Aralık 1986 Jeltoksan Olayları: Bağımsızlık için sosyalizme karşı öğrenciler tarafından gerçekleştirilen ayaklanmadır. 1986 yılının Aralık ayında Moskova, şimdiki karşılığı Cumhurbaşkanı olan Kazakistan Komünist Partisi Merkez Komitesi 1. Sekreteri Din Muhammed Konayev’in yerine Rus asıllı Gennadiy Kolbin’i atadı. Kazaklar ise 22 yıl bu görevde kalan Kunayev’in yerine yine Kazak asıllı birinin atanmasını istiyordu. Bunun üzerine dönemin Kazakistan başkenti Almatı’daki Kazakistan Devlet Üniversitesi’nden SSCB’ye karşı öğrenci hareketleri başladı. Öğrenciler, Komünist Partisi merkez binasına

...On altısı tap bugün jeltosanniñ
Tävelsizdik küni edi bizdiñ elde.

Bağımsızlık günüdür bizim illerde.

QIZJILAĞAN

Izetpenen jasamay izgi qadam,
qarındasın qorlaydı quzğın.
aram.
«Jalañaşköl» jağası - «Aljir» lager –
Qazaqşa atı ol jerdiñ - Qızjılağan.

Endi kimge keziger dolı davıl,
Qaralı kün qaqqanda qoñıravın.
«Jalañaşköl» janında qız jılağan –
orap alıp süt aqqan omıravın.

Ğazavatqa kezigip ğasıl qayıq,
qırdan asıp ketkeli ğasır ğayıp.

QIZJILAĞAN (KIZ AĞLAYAN)

İzzet ile samimi bir adım atmadan,
Kardeşini aşağılar zalim,
kötü adam.
“Jalanaşköl”⁷³ kıyısı, “Aljir”⁷⁴ ordugahı,
Oranın Kazakça adı, “Kızjılağan”.

Şimdi kime rastlar şu öfkeli fırtına,
Karalı günler çaldığında kapılarını.
“Jalanaşköl” yanında kız ağlamış,
Sarıp almış sütler akan göğsünü.

Gazalarla karşılaşmış asil kayak,
Kırdan aşıp gitmek için asır ğâib.

girerek, binayı ele geçirdiler. Daha sonra şehir hapishanesini de ele geçiren öğrenciler birçok mahkûmu serbest bıraktı. Rusya, Moskova'dan uçak ile Almatı'ya çok sayıda asker gönderdi. Askerler Almatı sokaklarında gösteri yapan Kazak gençlerin üzerine ateş açtı. Olaylarda resmi kaynaklara göre 4 kişi hayatını kaybetti. Tutuklanan binlerce kişi işkenceye maruz kaldı. Olaylarda çok sayıda kişi de yaralandı. Bağımsızlıktan sonra Kazakistan'da her yıl 16 Aralık'ta olaylarda hayatını kaybedenler için anma törenleri düzenleniyor.

⁷³Jalanaşköl, Alaköl çevresindeki bir göldür. Almatı bölgesi Alaköl ilçesinde yer alır. Alaköl çukurunun doğu tarafında Joñğar kalesinin kuzeyinde, deniz seviyesinden 372,5 metre yüksekliktedir. Boyutları 37,6 km², uzunluğu 9 km, eni 5,8 km, en derin yeri 3,2 metre. Yağmur suları ve Alaköl'ün yayılma suyuyla dolar. Kıyıları kumludur. Aralık ile mart ayları arasında buz turar. Suyu tuzludur. Çevresi de otlak olarak kullanılır.

⁷⁴ Aljir: SSCB'ye göre halk düşmanı olan devlet üst düzey görevlilerinin, aydınların eşleri, anneleri, kız kardeşleri ve kızlarının toplanıp işkence edildiği toplama kampıdır. Bütün insanî hakları ellerinden alınan bu kadınlar 3-8 yıl arasında bu kamplarda tutulurlar. Bunlardan bazıları inşaat işlerinde, hayvan bakıcılığında, çobanlık işlerinde çalıştırılır. Bazıları yapılan kötü muamele, tecavüz ve işkenceden delirip ölürlere. Aljir'e 10 binden fazla kadının götürüldüğü, çok azının hayatta kaldığı bilinmektedir. 1937 Ağustos ayında Stalin'in emriyle kurulmuş olan ve merkezi Moskova'da olmak üzere Orta Asya'nın farklı bölgelerinde ve Kazakistan'ın Akmola ve Karagandı eyaletlerinde kurulan, siyasi mahkûmların sürgüne gönderildiği kamplardan biridir. Akmola'da kurulmuştur. Daha çok kocaları vatan hainliği ile suçlanan kadın mahkûmlar burada tutulmuştur. Bu kamp bugünkü Akmola eyaletindeki Akmol köyünde üstü kamışla örtülü barakalardan oluşmakta, tek barakada 200-300 kadın zorla alıkonulmaktaydı. Onlar gündüzleri tarlalarda çalışıp geceleri de hücrelerde askerlere elbise dikerek günlerini geçiren kadınlardı. Hamile olanlar doğum yaptığında doğan çocuk da eksi 8 derecedeki barakalarda yaşıyor, üç yaşına gelen çocuklar annelerinden alınıp Karlag kampına götürülüyordu. Kamp, 1953 yılında Stalin'in ölümünden sonra kapatılmıştır. Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, bağımsızlıktan sonra talimat vermiş ve 31 Mayıs tarihi “Siyasi Kurbanları Anma Günü” olarak ilan edilmiştir. Kampın olduğu yere bir müze kurulmuştur.

Aza boydı qaza ğıp Ana bitken –
Añıraydı «Aljirde» şaşın jayıp.

Adamzattıñ aymañday arı osında,
Raxil Gıliseñkaya...

nanasıñ ba?!

Beyimbettiñ qoy baqsa Küljamalı –
Rısqulov Turardıñ jarı osında.

Aydını joq aqquvday rasında,
Jazbay jatıp üzilgen jır osında.
Suluvlıq pen nāzıktık atavlınıñ
Tilim-tilim erini...

jür osında.

Şıǵasıǵa basılıq iyесinen,
Ayırılmaıyn sözimniñ jüyesinen.
Adamzattıñ aqquvı analar ğoy –
qorıqpaytın qay qoǵam kiyesinen?

Munday zulmat kim körgen jeñil oylı,
Bastap keşip kelsek te ne düleydi.
Qazaqşası bul jerdiñ - Qızjılaǵan,
qız jılasa...

düniye eñireydi.

Arın tökse anañnıñ

quzǵın,

aram,

Jürgenimiz ne kerek bizdiñ aman.
Köz jasına eskertkiş – «Jalanaşköl»

Matem dolu bir kaderdi, Ana denen.
İnler durur “Aljir”de saçlarını yolarak.

İnsanoǵlunun açık alnı, namusu orda,
Rahil’ Dlisetskaya...”⁷⁵

inanıyor musun?

Beyimbet’in koyun güitse Gülcemal’i,
Rıskulov Turar⁷⁶’ın yarı orada.

Aydın gölü olmayan ak kuǵu gibi aslında,
Yazamadan kalmış, kesilmiş şiir orada.
Güzellikle nazıklık adındakilerin
Dilim dilim dudakları...

öyledir oralarda.

Zarara başkanlık eden sahibinden,
Ayrılmayın sözümin düzeninden.
İnsanoǵlunun ak kuǵusu anneler ya...
Korkmamış hangi toplum kutsallıǵından?

Böyle zulmeti kim görmüş hafif fikirli,
Baş çekip geçip gelsek de ne kadar öfkeli.
Kazakçası buranın Kızjılaǵan,
Kız aǵlarsa...

dünya inler.

Namusunu dökse ananın

zalim,

kötü insan,

Yürümemiz ne gerek bizim sağ salım.
Gözyaşı dolu bir hatıra, “Jalanaşköl”,
Kazakçası “Aljir”in, Kızjılaǵan.

⁷⁵ Rahil’ Plisetskaya: Sovyet aktrisi, KSRO halk artisti, tanınmış balet Mayya Plisetskaya’nın annesi.

⁷⁶ Turar Rısqulov (1894-1937). Yazar ve siyasetçi.

Qazaqşası «Aljirdiñ» - Qızjılağan.
Qızjılağan...

Kızjılağan.

QOÑIRTÖBE

«Qarlag» tutqındarınıñ arasında zalımdar,
oyşıldarmen qosa 1000-nan asa ärtis, 360
piyanist, 100-ge tarta suvretşi bolğan...

KOÑIRTÖBE

“Karlag”⁷⁷ esirlerinin arasında alimler, fikir
adamları ile birlikte
1000'den fazla sanatçı, 360 piyanist, 100'e
yakın ressam vardı.

..Sup-sur dala,
sup-suvıq,
surqay dala,
Javmay ötip baradı bult aynala.

...Bomboz bozkır,
Sopsoğuk,
Bozarmış bozkır,
Yağmadan geçip gidiyor bulut çevreden.

Qoñirtöbe,
qoñır jon,
qoñır qırda,
qoñır-qoñır kerüven ömir munda...

Koñirtöbe,
Kara sırtlar,
Esmer kırlar,
Kara kara kervanlar, ömür burada...

Köşti körıp köñildi qozğadı ağın,
Bozingeni bozdadı boz dalanıñ...

Göçü gördü de gönüllü geçti şu akınlar,
Boz devesi inledi hep şu bozkırın...

Japa şekseñ jazıqsız jaza qıyın,
Qayğı torlap qaralı qazaq üyin.
...360 piyanist tirilip kep –
tartıp jattı qosılıp Aza küyin...

Cefa çeksen günahsız, ceza çetin,
Hüzün sarmış karalı Kazak evini.
...360 piyanist dirilip de gelip,
Çalıyordu hep birlikte eza ezgisini...

Oqpanınan ol künder oq boratqan,
Jılap aqqan

Namlusundan o günler kurşun yağdırmış,
Ağlayarak akmış

⁷⁷ Karlag: Stalin döneminde SSCB tarafından halk düşmanı olarak gösterilen Türklerin eşlerinin ve ailesinde bulunan birinci derece yakın kadın akrabalarının tutulduğu bir toplama, işkence kampıdır. Karlag Kampında tutuklu bulunan kadın sayısının 17 bini bulunduğu bilinmektedir. Stalin'in emriyle 1937 Ağustos ayında Stalin'in emri üzerine merkezi Moskova'da olmak üzere Orta Asya'nın farklı yerlerinde ve Kazakistan'ın Akmola ve Karagandı eyaletlerinde kurulan, siyasî mahkûmların sürgüne gönderildiği kamplardan biridir. Karlag kampı, Karagandı'da kurulmuştur. Daha çok kocaları vatan hainliği ile suçlanan kadın mahkûmlar burada tutulmuştur. Bu kampa daha çok vatan hainliği ile suçlanan erkekler getirilmiştir. Çok fazla işkenceye maruz kalan mahkûmlar, -40 derece sıcaklıkta yaşamak zorunda bırakılmışlardır. Kamp, 1953 yılında Stalin'in ölümünden sonra kapatılmıştır. Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, Kazakistan'ın bağımsızlığından sonra talimat vererek 31 Mayıs'ı “Siyasi Kurbanları Anma Günü” ilan ettirmiş, kampın olduğu yere de bir müze yapmıştır (2013).

jilğası toqtaq aqqan.
...Adam etin tuzdağan böşkelderdiñ –
Qañqaların osı avıl otqa jaqqan.

Tiri bəri! Bul manda kisi ölmegen,
Dep jırlaydı könildiñ qusı örlegen.
Zamanaqır basına zaval tuvdı –
Adamzattıñ RUX-ın kisendegen.

Şırağdanniñ şalqısa bilteleri,
Aspanınan aqşarbí bult öredi.
... Jiyi-jiyi miñ ärtis basın qosıp –
Azan- qazan etedi bul töbeni.

Tasmañdaylı tagdırdıñ talayları,
Qalğan munda...
armanniñ araylı äni.
Qoñırtöbe jariqtıq jariq küнге –
Adamzattıñ közimen qaraydı äli...

BETPAQDALA. KÜN İYDİRÜV

Bala ketti betimenen,
Eñireydi jetim öleñ.
Qum köşedi bul ölkede
Seksevili setinegen.
Köñilimde muñ köşedi,
Tiyer jırdıñ kimge sebi?!
Ürey,
ümit...
ündesedi,
Kün köşedi,
jın köşedi,
Qum köşedi,

deresi dura dura akmış.
...İnsan etinin tuzlandıǵı fıçılarnı,
İskeletlerini bu köy ateşte yakmış.

Diri hepsi! Bu çevrede insan ölmemiş,
Diye söyler, yükselen gönül kuşu.
Zaman aktıkça başına afetler geldi,
İnsanlığın ruhunu zincire vurmuş.

Kandillerin alevlense fitilleri,
Gökyüzünde seyrek ak bulutlar yükselir.
...Sık sık bin artist baş başa vermiş,
Bu tepede gürültü patırtı koparırlar.

Kötü kaderin, talihin sayfaları,
Kalmış burada...
arzunun nurlu nağmesi.
Koñırtöbe, ıñık saçan parlak güneşe,
İnsanoğlunun gözüyle bakar hala...

KURU BOZKIR-GÜNEŞ EĞDİREN

Çocuk gitti kendi yönüne,
İnler durur yetim şiiir.
Kum göçer bu ölkede
Seksevili⁷⁸ dağılıp gitmiş.
Gönlümde dertler göçer,
Şiiirin kime yardımını değer?!..
Korku,
Ümit...
Ahenklidir,
Günler geçer,
Cinler göçer,
Kum göçer,

⁷⁸ Seksevil: Kumlu yerlerde yetişen, fazla büyük olmayan, dalları köküne yakın bir ağaç.

qum köşedi.

Qum köşedi –

azap qanday?!

Sağım avdı saz aqtarmay.

Seksevilsiz qayran dala –

Aqsaqalsız qazaqtarday.

Arpalısıp

arman, qayğı,

Jalğanar jip jalğanbaydı.

Jalğanbaydı,

jandı arbaydı.

Kesirtkesi kerbezdenip,

Qañbaqtarı qalbañdaydı.

Qum köşinde,

qum köşinde...

Qumay-tirlik kim keşüvde?

Tilsizderdi tildesüvge

Şaqırmaq em;

Qum jıladı

Ibilisi irgesinde.

Janımda jür jaralı uğım,

Kebin kiygen qaralımıñ –

Balqaşınıñ,

Aralımıñ.

Seksevili siyregesin –

Basınadı dalanı qum.

Kün tuvıp tur

Kün iydirmek,

Qurısa dala - qurıydı Tek,

Irkitterim iriydi kök.

Aydalada aş böriler

Kumlar taşınır.

Kum göçer,

Azap nasıl?!

Serap ağdı, nağmesini söylemeden.

Seksevilsiz hey gidi bozkır,

Aksakalsız Kazaklar gibi.

Çarpışarak

Arzu, hüznü,

Birleşen ip birleşmiyor.

Birleşmiyor,

Ruhu büyüler.

Kertenkelesi süslenerek,

Çakır dikenleri uçar gider.

Kum fırtınasında,

Kum göçünde...

İt ömrü kim sürdürüyor?

Dilsizleri söyletmeye

Çağıracaktım;

Kum ağladı

İblisi, temelinde.

Ruhumdadır yaralı anlamlar,

Kefen giyen karalının,

Balkaş'ının,

Aral'ının.

Seksevili seyrekleşsin,

Emrine alır bozkırı, kum.

Güneş doğuyor

Güneş eğdirecek,

Bozkır kurursa, kurur nesiller,

Peynirlerim ekşiyor hep.

Issız bozkırlarda aç kurtlar

Ulıydı kep,
Ulıydı kep...

Ulurlar gelip,
Ulurlar gelip....

Kerüvenimniñ köşi mülde
Körinbeydi,
keşigüvde.
Elegizip esil ünge,
Bezек qaqqañ bir küy şaldım
Betpaqdala besininde...

Kervanıñ göçü asla
Görünmez,
Gecikmekte.
Ererek eski, asil ezgiye,
Çıldırان bir nağme çaldım
Betpakdala'da⁷⁹ ögle namazında....

* * *

* * *

Mañıp,
lağıp
köşi ketken,
Kiyikqaşqañ - zamanaqır.
Dala jatır,
esi ketken
Şalajansar bala jatır.

Yavaşça yürüyüp,
Fırlatıp
Göçü giden,
Kiyikqaşqañ⁸⁰ kıyamet günü.
Bozkır uzanmış yatıyor,
Aklı başından giden
Can çekişen çocuk yatıyor.

En dalanıñ erkesimen
Aqın qalay sırlasadı?
Kiyik qaşsa ülkesinen –
Aydınınan suv qaşadı.

Geniş bozkırın nazlısıyla
Ozan nasıl sırlaşır?
Geyik kaçsa ülkesinden,
Nurlu gölden su kaçır.

Jerge jasın tögedi aspan,
Geptil basqañ,
uvran basqañ.
Kiyik qaşqañ,
nege qaşqañ –
Suvdan qaşqañ,
Udan qaşqañ.

Yere yaşımı döker gökyüzü,
Heptil⁸¹ basmış,
Uranyum basmış.
Geyik kaçmış,
Niçin kaçmış,
Sudan kaçmış,
Zehirden kaçmış.

⁷⁹ Betpaqdala: Merkezî Kazakistan. Bu bölgede bir zamanlar antilopların öldürüldüğü görülmüştür. O yüzden burayla ilgili geyiklerin kaçtığı, kıyamet günü benzetmesi yapılıyor.

⁸⁰ Kiyikqaşqañ: Doğu Kazakistan bölgesinde Semey şehrine bağlı köy. Coğrafi yer, Alğabas ilçesi içerisinde restore edilmiş bir yer. Semey'in güney-batısına doğru 352 km. kadar uzaklıkta kurulmuştur.

⁸¹ Heptil: Kimyada alkanlardan CH₃(CH₂)₅ CH₃ yapısal formülüyle bilinen alkandır.

Ay, zaman-ay,
 quladı ma
 Altı Alaştıñ aqtañgeri?
 Sıbırlaydı qulağıma
 Jeti atamnıñ jatqan jeri.

Atajurttıñ
 aspanı - eles,
 Şıtırmanğa şıdap kördi.
 Kiyikqaşqan - dastan emes...
 Kiyikqaşqan - suraq belgi.
 ???...

GÜL MEN GÖZEL

Alatavdıñ etegi «Tilektasta»,
 Jürek basqa,
 aytılar tilek basqa.

Baqtıña bal-şırın balama özi,
 Gözel suluv – qazaqtıñ qaraközi.

Qarsı aladı perişte gül bağında,
 Men jazatın öleñniñ ırğağında.

Nurğa malıp janiñdı
 baqqa bölep,
 Gülden gülge qonadı aq köbelek.

Gözel qızdıñ osında gül örneği,
 Birsaları,
 sırmağı,
 kilemderi...

başımdağı sät deñiz,
 bul bir kerim,

Ah, zaman ah,
 Düştü mü
 Altı Alaş'ın önderi?
 Fısıldıyor kulağıma
 “Yedi atam”ın yattığı yeri.

Atayurdunun,
 Gökyüzü: hayal,
 Kargaşaya dayanabildi.
 Kiyikkaşkan, destan değıl...
 Kiyikkaşkan, soru işareti.
 ???...

GÜL İLE GÜZEL

Alatav'ın eteği “Tilektas”ta,
 Yürek başka,
 Söylenir dilek başka.

Bahtına bal gibi tatlı bir seçenek o,
 Hoş güzel, Kazakların kara gözlüsü.

Karşılar melekler gül bahçesinde,
 Benim yazdığım şiirin ahenginde.

Nura beleyip canını
 Bahta beleyip,
 Çiçekten çiçeğe konar ak kelebek.

Güzel kızın orada çiçek örneği,
 Bazı,
 keçeleri,
 halıları,

Başımdaki deniz,
 bu bir kerim,

közben süyseñ Gözeldiñ gülgülдерin.

Bayan tabar baqıttıñ bazarında,
Gözel suluv – şığıstıñ ğazalında.

«Tilektasta» bolmağan kimder qonaq,
Älemiñdi jiberer gülderge orap.

Mınav meken janiñniñ ırıs, bağı,
Terbeledi Gözeldiñ gülistanı.

Qulaq türip janiñniñ muñ-zarına,
Jır sıyladım Gözeldiñ gülsarına...

Alatavdiñ malınsa küni nurğa,
Gül men Gözel aynalar bir uğımğa.

Marjan qadap kevdeñe kirpigimen,
Gözel aruv til qatar gül tilimen.

Jaqındasañ janiña jaz keziger,
Gül men Gözel tirlikte az keziger...

Aspanğa uşıp baradı bir qus äppaq,
Aq perişte armanım gül quşaqtap...

QITAYDAN KELGEN KİYİZ ÜY

- Jaratgan Alla-av, qıtayı nesi?
Kiyiz üy kepti Qıtaydan.
– Ülkendev el goy upay, ülesi...
Sanamda menin jut,
oyran.

Saval tastaydı kenetten kökem:
Janımdı jegi kemirgen.
- Tuvılıqtarı kenepten eken –

gözle sevsen güzelin...

Bayan bulur bahtın pazarı gibi
Harika güzel, doğunun gazeli gibi.

“Tilektas”ta kimler konuk olmamış ki,
Alemini gönderir güllere sarıp.

Bu mekân canının bahtı, talihi,
Canlanır güzelin gül bahçesi.

Kulak verip canımın dert tasanına,
Destan yazdım güzelin gül bahçesine...

Alatav’ın gark olsa günü nura,
Gül ile güzel dönüşür bir anlama.

Mercan qadap bedenine kirpiğiyle,
Gözel, tertemiz bir dille söyler çiçek diliyle.

Yaklaşırsan yanına yaz rastlaşır,
Gül ile güzel hayatta az rastlaşır...

Gökyüzüne uçar gider bir kuş bembeyaz,
Ak melek gibi hayalim gül kucaklayıp...

ÇİN’DEN GELEN KEÇE ÇADIR

-Ey yaratıcı Allah’ım, Çin de nesi?
Keçe çadır getirilmiş Çin’den. –
Büyük bir devlettir ya hissesi...
Düşüncemde benim kıtlık.
afet.

Soru sordu ansızın amcam:
Canımı kurt kemirmiş.
- Bağları ketendenmiş,

keregeleri temirden...

- Zamannın bul bir sumdığı ma eken,
Közimiz talay körgen goy..
- Şanırağının tündigi böten
Kindigi böten elden goy.

Kiyizsiz kiyiz üy körip turmuz.

Uvaqıttın ökpek,

suvığı.

Körşiden öner üyrenip turmuz,
Jelbavi basqa...

Uvığı,

Könilim keyde osıp, tolatım,

Dalanı kezsem

Janı äsem.

Jaylavı tozsa köşip-qonatin-
Jılqılı avıldın balası em.

Kiyiz ben ağaş süyegi, deni,

Sözime kim bar talasar?..

Kiyiz üy - bizdiñ kiyemiz edi.

Qazaqqa ğana jarasar.

Jüregimdeki josıydı ma elik,

Jalt ete qalıp janarı.

Qıtaydan kelgen osı üydi körip,

Könilim bosap baradı.

BULAQ BASINDAĞI BULDIRIQ

Bulaqqa bardım,

Buldirıq kördim

Bula dalanın tösinde.

Sorğalap qongan nurlı ümitterdiñ,

Erkem-ayları esimde.

keregeleri demirden...

-Zamanın bir felaket mi imiş,
Gözümüz çok şey görmüştür...
-Şanırağının tünlüğü farklı
Kökeni yabancı halkın ya.

Keçesiz keçe ev görmekteyiz,

Zamanın karayeli,

soğuşu.

Komşudan sanat öğrenmekteyiz,
Büyük bağı farklı...

sırığı.

Bazen gönlüm dolup taşarım,

Bozkırımı gezsem

Canı güzel.

Yaylası köhneleşse göçüp konduğu
Varlıklı köyün çocuğu idim.

Keçe ile ağaç kemiği, vücudu,

Sözüme kim karşı gelir?..

Keçe ev bizim bereketimiz idi,

Sadece Kazak'a yakışır.

Yüreğimdeki ceylan koşar mı,

Işıldayıp gözleri

Çin'den gelen bu evi görünce,

Ağlayasım geliyor.

PINAR BAŞINDAKİ BAĞIRTAĞI KUŞU

Pınara gittim,

Bağırtak gördüm

Sınırsız bozkırın kucağında.

Damlayan nurlu ümitlerin,

Nazlıları aklımda.

Sırlasım da,
Sıylasım da,
Özekti öpken öleñdey,
Buyıǵıp jürgem buyıra şaǵılda
Buldırıq qussa elenbey.

Tumaday sonda tunamız dep em,
Jılı aǵıs qosıp jılǵaǵa.
Buldırsız şölden bulaq izdegen,
Buldırıq qus pen bul bala.

Bastavdan sonda urttamay kettim.
Körsetip qusqa irilik.
Buvlıǵıp uşqan bulttarı-ay köktin,
Buvınsız jerge urınıp.

Qanatı bardıñ jüregin aşqan,
Tuma bulaqtar,
Tunıp aq!
Bulañ etedi bul ömir bastan,
Buldırıq qustay zimirap.

Jır ma eken jılap jıraқта qalǵan,
Köñildiñ köktem küyi me?
Buldırıq körgeñ,
Bulaqqa barǵan,
Buldır da buldır dünüye...

QAZAN.. ĞABDOLLA TOGAY
MEREYTOYI

Tatarstan!
Dos qasıñnan tabılsın,
jat alıstan.
Toqayıñmen ğayıptan xat alısqam –
Men seniñ qustarıñmen qatar uşqam.

Sırdaşım da,
Saygı gösterdiğim de,
Kalbimi öpmüş şiir gibi,
Sıkılmışım dalga dalga tepede
Bağırtak kuşu gibi önemsiz olarak.

Pınar gibi temiz olalım diye,
Ilık akış katarak dereye.
Pürüzsüz çölden pınar aramış,
Bağırtak kuş ile bu çocuk.

Pınardan içmeden döndüm,
Kuşa kibirlik göstererek.
Nefesi kesilip uçan bulutları göğün,
Hassas yere dokunarak.

Kanadı olanın yüreğini açmış,
Şeffaf pınarlar,
Tertemiz ak!
Hızlı geçer bu hayat başımızdan
Bağırtak kuşu gibi fırlayıp.

Şiir midir ağlayıp uzakta kalan,
Gönlün bahar modunda mı?
Bağırtak gören,
Pınara gider,
Bulanık da bulanık dünya.

KAZAN.. ABDULLAH TUKAY
YILDÖNÜMÜ

Tataristan!
Dost yakınında bulunsun,
yabancı uzakta,
Tukay ile gaipten mektuplaşmışım-
Ben seniñ kuşlarınla aynı zamanda uçmuşum.

Tatar eli,
zadı ädemi, qaşannan
atı ädemi.
Bavırına basadı batalı eli,
Janğa jaqın bul da bir maqam edi.

Qazandağı,
Tarqamaytın jurt qanday bazarları.
Köñilimdi terbegen gazal bağı –
Aruvlardıñ ay süygen ajarları.

Sazıñ qanday,
Jazıyralı janında jazıñ qanday.
Mınav äppaq älemge nazıñ barday
Arman - ayıñ äniñde jazılğanday,

Dos - örenim,
Mañdayımnan sıypağan keşe meniñ,
Jarıq bolsın köktemgi köşeleriñ-
Alğısımniñ alqası osı öleñim...

Arnurlı ağa!
Ökpe artpasañ boladı tağdırğa da.
Avğan, kelgen kezeñde
avruv meñdep –
Savmal bergen qazaqpız Gabdollağa.

Dinge berik,
Aray işken el ediñ künnen emip.
Sen de,
Men de bavırım, irgeli edik,
Turğan mınav ğasırğa birge kelip.

Dos qasıñnan tabılsın, jat alıstan.
Bätuvalı baylammen bata alısqam.

Tatar halkı,
Milleti güzel eskiden beri,
adı güzel.
Bağırına çekiyor ağızı dualı halkı,
Bu da insana yakın bir şiir idi.

Kazan'daki,
Dağılmayan halkı ne güzel pazarları.
Gönlüme ilham vermiş şiir bağı
Aydın öptüğü güzellerin yüzleri.

Müziğin ne güzel,
Ferah ruhunda yazın ne güzel.
Şu bembeyaz dünyaya kırgın gibisin
Aya benzer hayalin şiirde yazıldığı gibi.

Dost-yarenlerim,
Alnımdan okşamış dün benim,
Aydınlık olsun baharda sokakların
Teşekkürümün nişanı kolyem bu şiirim...

Onurlu ağabeyim,
Darılmazsan olur kadere.
Yan gelen hastalık ilerlediğinde
ağır hastalanıp
Kımız veren Kazak'ız Abdullah'a.

Dinine bağlı,
Işık içmiş halk idin güneşten emip.
Sen de,
Ben de kardeşim, soylu idik,
Bu asra birlikte ulaştık.

Dost yanında bulunsun, yabancı uzakta,
Bereketli kararlar dilekte bulunmuştuk.

Men seniñ qustarıñmen qatar uşqan
Tatarstan, Tatarstan...

Jeruyıq jıl ańsagan,
ay ańsağan,
Köp boldı jol tüspedi
Bayan, sağan.
Äniñdi Aqbettavdan äri asırıp,
Bağıñdı aşar aymaq, tayansa adam.

Jetem men,
Köktemderin köktesin dep,
Nurı onda köñiliñniñ kökke siñbek.
Basınan bult avnağan Bayantavdıñ –
Qasınan ölen köşip ketpesin dep.

Irgalsa biyşi qayın.
änşi qayıñ,
Kırgizer tirligiñniñ är şırayın.
Jasına Jasıbaydıñ jaqut qostım,
Tasıña tamıp tüsken tamşıdayın.

Sende edi ulılıqtıñ tek
turağı.
Baqıtı baytağımnıñ - bettiñ arı.
Bayansız tirligimnen bezingende,
Bayanga tartıp ketkim kep turadı.

Ańsaytın mäñgilikke sayañı adam,
San märte tusıña kep ayaldağan.
Bulbulı jüregimniñ sayrağanda –
Bir küni jetem izdep sağan, Bayan!

SINIQ ARBA

Sınıq arba,
Bilmedim munı bar ma,

Ben senin kuşlarınla birlikte uçmuştum
Tataristan, Tataristan...

Bereketli toprak yıl özleyip
ay özleyip,
Çoktan sana uğramadım
Bayan, sana.
Şarkını Akbet Dağ'dan öteye aşırıp,
Bahtımı açar bölge, yakın gelirse insan.

Ulaşacağıñ ben,
Baharlarının yeşermesini dileyerek,
O zaman gönlünün nuru gökyüzüne karışacak.
Başında bulut gezen Bayantav'ın
Yanından şarkı göçüp gitmesin diyerek.

Sallanırsa dans eden kayın,
şarkıcı kayın,
Hayatımı güzellikle kavuşturur.
Gözyaşına Jasıbay'ın yakut ekledim,
Taşına damlayan damla gibi.

Sadece sende idi büyüklüğün
yeri.
Anayurdumun bahtı, gururu
Bereketsiz hayatımdan bezdiğimde,
Bayan'a doğru gitmek istiyorum.

İnsan özleminin kıymeti sonsuza kadar,
Kaç defa yanına gelip oturmuştum.
Bülbülü yüreğimin öttüğünde
Bir gün özleyip geleceğim sana Bayan!

KIRIK FAYTON

Kırık fayton,
Bilmiyorum hüznü mü var,

sırı bar ma javtänköz jırı bar ma?...	sırırı mı var, gözünün içine bakan şiiri mi var?
Doyır qamsı sekildi dobal kündi – sävlem kem bop turganı uğınarga. sınıq arba....	Kalın kırbaç gibi kaba gündü Işığım eksiktir anlamaya kırık fayton....
Köne künde qalğanday kömeski ümit, Düniyeniñ ketkeli bări eskirip. Maylanbağan şıyqıldaq döñgelekten – Tırşılıktiñ turatın äni estilip.	eski günlerde kalmış gibi belirsiz umut, Dünyanın tamamı eskiiyip gideli. Yağlanmamış çızırdayan Tekerlekten Yaşamın şarkısı duyuluyor.
Sınıq arba! Köneniñ közi me edin, Seni körsem ötkenmen kezigemin. Şalğaydağı şalğımen şalğın orğan Qayran qara şaldardıñ tözimi edin...	Kırık fayton! Eskinin mirası mıydın, Seni görünce geçmişimle yüzleşiyorum. Uzaktaki tırpanla çayır biçen Aziz ihtiyarların sabrı idin.
Sağınışın sarnatqan sarı beldey, Jırıñ ölmey keledi, Äniñ ölmey... Şoq qalğanda jıltırap är oşaqtan Bala şaqtan saqtalğan jädigerdey.	Özlemimi söylemiş sarı tepeler gibi, Şiirin yaşayıp geliyor, şarkın yaşıyor... Köz kaldığında parlayarak her ocaktan Çocukluğundan kalmış yadigâr gibi.
Jeldi küni üy tigip Jar başına, Tolqın izdep tirliktiñ arnasına. Qayran bizdiñ äkeler	Rüzgârlı günde ev yapıp Uçurum başına, Dalga arayıp hayatın akışına. Bizim kıymetli babalarımız
aq tanmenen – Atın jegip şığatın arbasına.	tan ağarır ağarmaz Atını koşar faytonuna.
Sınıq arba, quv ağaş,	Kırık fayton, kuru ağaç,

qanday zaman,
 Bayan tappay kün ketti bardı oylagan.
 Jarlığa da tayanış
 sen bolganda,
 Arlı bala men edim arba aydağan.

Sınıq arba!
 Sen be ediñ bir ardağım,
 Tülki-zaman aldımnan bulañdadıñ.
 Ötkenimniñ közine qum şaşatın
 Örkeniyet,
 öziñdi uğa almadım.

Tınıptı öñir...
 şayqaldı tunıq köñil,
 Üki tağam üziler ümitke kil.
 Sınıq aydıñ jüzinen sız köredi –
 Sınıq arba qasında
 Sınıq köñil...

AY SINIĞI

Qara şaşın jayğanda qara tünder,
 Qıyalıma qustardıñ qanatın ber!
 Aq tañdardıñ qoynına muñdı uzatqam,
 Tüngi aspanniñ köginen Juldız aqqan.
 Aqqan Juldız,
 Arnalı arman arda,
 Sağınıştıñ samalı sarnağanda
 Endikter men boylıqtar bəri körgen,
 Biz sıyınar jürekke täñir ölgen.
 Elevsizdev elestey endigisi...
 Kögerşindey köktemde dürkiregen,
 Senimderdiñ sertisiñ, şirkin Öleñ.
 Aralassa janımniñ muñğa jası,
 Tünekterdi türemin tün balası.
 Qızıqtarım qır assa,

nasıl bir zaman,
 Bereket bulmadan gün gitti her şeyi düşünen.
 Yoksula da destek
 sen olduğunda,
 Gururlu çocuk ben idim fayton süren.

Kırık fayton!
 Sen miydin kıymetlim,
 Tilki gibi zaman zaman önümde sallandın.
 Geçmişimin gözüne kum saçan
 Uygarlık
 seni anlayamadım.

Sakinleşmiş etraf...
 dalgalandı berrak gönül
 Süslü tüy takıyorum olmayan ümide daima.
 Kırık ayın üzerinden küskünlük görüyor,
 Kırık fayton yanında
 Kırık gönül...

AY PARÇASI

Siyah saçlarını dağıttığında kara geceler,
 Hayalime kuşların kanadını ver!
 Ak şafakların kucağına hüznü verdim,
 Geceleyin gökyüzünden Yıldız kaymış.
 Kayan Yıldız,
 Çeşitli büyük hayaller,
 Özlemin meltemi konuştuğunda,
 Enliler de boylular da hepsi görmüş,
 Sığınacağımız yürekteki Tanrı ölmüş.
 Farkedilmez hayalet gibi sonrası...
 Güvercin gibi baharda güreleşmiş,
 İnançların yeminisin sen, ey Şiir.
 Karışınca canımın üzüntüyle yaşı,
 Karanlığı söküp atacağım gece çocuğu.
 İlginçliklerim bozkırı aşsa,

Qaygım - jetim,
 Aymalaydı Aymandar Aydıñ betin
 Qara tüsti aq túske köşirgeli,
 Tirşiliktiñ tartadı köşi ilgeri.
 Juldız sanap jatatın tünilikten,
 Balalıqtıñ bal şırın küni bitken.
 Eles qana qorşasa esil erdi,
 Erke kezdi jir etem nesine endi.
 Qanatın ber, qustardıñ bul aqınğa,
 Şabit barda keziksın surapılğa.
 Qara jerdıñ betinde qosım qalıp,
 Aq ölimmen öleyin sosın barıp.
 Jır tolqıtqan köñilim nazdı aytadı,
 Qara tünniñ qayıstay qayşılıǵı –
 Aydın köldiñ betinde

Ay sınıǵı...

QOÑIR

Qoñır küz,
 Qoñır jır ma ediñ,
 Qoñır küy terbeş keşimdi,
 Qoñıravlı kerüven kúnderim
 Qoñırqay tirlık keşirdi.

Qozıköş jerden köringen,
 Qoñır qazdardıñ tizbegin.
 Qoǵası bitken kölimnen
 Qobızday sarnap izdedim.

Qoñırım ozıp pıraqtan,
 Qom suvlı qonıs güldegen.
 Qoñır jel esip qırattan
 Qolamtalarımıñ ürlegen.

Qoñırqay tarttı öleñ de,
 Qonatin basqa baq qayda?

Hüznüm-yetim.
 Okşuyor Ayman'lar Ayın yüzünü.
 Karayı ak renge dönüştürelı,
 Hayatın göçü çekiyor ileri.
 Yıldız sayarak yatılan tünlükten,
 Çocukluğun tatlı günü bitmiş.
 Düşünce sarsa asil yığıdı,
 Nazlı zamanı şiir edeyim neden şimdi.
 Kanadını ver, Kuşların bu şaire,
 Coşku varken karşılaşıñ karışıklıkla.
 Kara yerin yüzeyinde çadırım kalsın,
 Ak ölümle öleyim ondan sonra.
 Şiir coşturmuş, gönlüm nazlı nazlı söylüyor,
 Karanlık gecenin kayış gibi aykırılıǵı,
 Uçsuz bucaksız gölün yüzeyinde

Ay parçası...

KAHVERENGİ

Konur güz,
 Sarı şiir miydin,
 Ferahlaticı ezgi sallar gecemi.
 Zil takmış kervan gibi günlerim
 Sıradan hayat geçirdi.

Yakın mesafeden görünen,
 Boz kazların dizimini.
 Kamış çıkmış gölümdeñ
 Kopuz gibi durmadan aradım.

Kahverengi atım öne geçip buraktan
 Suyu çok bir yerleşim, yeri çiçekli.
 Rahatlaticı rüzgâr esip kırdan
 Sıcak küllerimi üflemiş.

Neşesizliğe döndü şiir de.
 Başa konacak talih nerde?

Qoñır qozılar kögende –
Qotarıp işer aq qayda?..

TAS PEN AS

..Birde qıstıñ tañında biz Jalañaşkölden qamis budaların arqalap kele jattıq. Jolda jutañ kiyingen jergilikti adamdar kezikti. Qastarında balaları bar. Ülkender bizdi körgeñ soñ säbiylerge qarap birdeñe aytqanı muñ eken, balalar bizge qaray tas laqtıra bastadı. Aydavıldar «Senderdi Mäskevede ğana emes, adamzat balası jek köretinin bayqadıñdar ma?» dep qarqıldap kep külsin.

Tutqın äyelder «bulardıñ balalarga bergen tärbiyesi osı ma?» dep nalıydı.

Men älgı tastardıñ birine sürinip qulap, däl aldımda jatqan tastan süt pen irimşiktiñ iysin sezgendey boldım. Şeti, nen tistep körsem, dämi til üyiredi eken. Söytip tastardı terip alıp baraqqqa alıp keldim. Baraqqtağı qazaq äyelderi onıñ tas emes, keptirilgen kurt ekenin tüsindiridi.

Aljir tutqını
Gertruda Plataystıñ
esteliginen.

...Eñ qımbat tas osı şıǵar älemde,
Eñ asıl as osı şıǵar älemde.
Gertrudanıñ jazıp ketken joldarın,
Önege ğıp aytuv kerek bar elge.
Basın iysin töske basıp qoldarın –
QAZAQSTAN degen jurttan sälem de!

Juldızdardıñ işindegi Ürkeri,
Mına dala tektilderdiñ jurtı edi.
Sulamadan alıp qalğan sulatpay
Analarım qoldan sıqqan qurt edi.

Meyirimge möldiregen bulaqtay
Gertruda qız közdiñ jasın irkedi...
Atar tañnan äppaq tilek tilegen,

Kahverengi kuzular kazıkta
Dibine kadar içecekleri süt nerede?

TAŞ İLE AŞ

..Kış aylarında günlerden bir gün Jalañaşköl'den kamış demetlerini sırtımıza alıp geliyorduk. Yoldayken yoksul giyimli köylülere rastladık. Yanlarında çocukları vardı. Büyükler bizi gördükten sonra çocuklara bir şeyler söylediler. Çocuklar da bize doğru taş fırlatmaya başladılar. Bekçiler “Sizleri sadece Moskova değıl bütün insanoğlu sevmiyor, görüyor musunuz?” diye kahkaha atarak güldü.

Esir düşen kadınlar “bunların çocuklara verdiğı terbiye böyle midir?” diye iç geçirdi.

Ben deminki taşlardan birisine basıp düştüğümde yerdeki taştan peynir ve süt kokusu hisseder gibi oldum. Bir köşesinden ısırdığımda lezzetli olduğunu anladım. Böylece taşları toplayarak eve alıp geldim. Evdeki Kazak kadınları onların taş değıl kurutulmuş kurut (peynir) olduğunu söylediler.

Aljir'e esir düşen
Gertruda Platayıs'ın
hatrasından.

En değıerli taş bu olabilir dünyadaki,
En değıerli aş bu olabilir dünyadaki.
Gertruda'nın yazıp bıraktığı satırlarını,
Örnek olarak söylemek gerekir herkese.
Başını eğısin göğsüne koyarak ellerini –
KAZAKİSTAN adlı ülkeden selam söyle!

Yıldızların arasındaki Ülker'i.
Bu toprak soyluların yeriydi.
Sulamadan saklamış ıslatmadan
Analarımız eliyle sıktığı kurut idi.

Merhamette berrak pınara benzer
Gertruda kız gözyaşını durdurdu...
Ağaracak tandan samimi dilek dilemiş,

Baytaq edi basına baq tünegen.
 Sonav jılı Jalañaşköl mañında,
 Sağım qaşqan Sarıarqanıñ tañında:
 Qurt jayında jazılıptı bir ölen –
 Ult jayında jazılıptı ULI ölen!

Ömiriñniñ nurga tolsa arnası,
 Tırşılıktin toqtamaydı arbası.
 Burgap turgan dala jaylı aytadı,
 Qurt lagtırğan bala jaylı aytadı –
 Adamzattıñ
     armanınıñ jalğası –
 Germandağı Gertrudanıñ qandası!..

Bev, boz dala!
 Botalap bir bozdasın,
 bozdasın da ötkenimnen qozğasın!
 Bozqasqa aytsın,
     boz biyesin baylasın,

Ayar kelip izdemesin paydasın.
 Oğılanım oman jurttan ozğasın –
 sıqpa qurtta sıǵıp alğan köz jasım...

Qasiyetin qara tasqa qaşatqan,
 Tas atpağan kim-kimge de
     as atqan.
 Meyirimine meyirlene şöldegen –
 Baraktağı balanda emes ol degen.

Adamzatqa köñiliniñ joq alası -
 Qurt laqtırğan qayran qazaq balası.
 Uva, «Qarlağ» keşken tutqındardıñ urpağı!
 Saqtap jürgen qazaqtıñ bar qurtı äli...
 «Jalañaşköl» mañında,
 Sol «Aljirdiñ» janında –

Geniş gönüllü bahtlı.
 Bir zamanlar Jalanaşköl'ün yanında,
 Serap kaybolan Sarıarka'nın sabahında:
 Kurut hakkında yazılmış bir şiir-
 Millet hakkında yazılmış Ulı şiir!

Hayatımın akışı dolarsa nura,
 Hayatın durmaz arabası.
 Boranlı hava hakkında söyler,
 Kurutla vuran çocuk hakkında söyler-
 İnsanoğlunun
     hayalinin devamı-
 Almanyada Gertruda'nın kandaşı!...

Hey, bozkır!
 Hıçkırarak ağlasın,
 Ağlayarak geçen günlerimden bahsetsin!
 Boz at söylesin,
     boz kısrağını bağlasın,

Dolandırıcı gelip aramasın kendi faydasını.
 Oğlum kalabalık halkın nüne geçince -
 Sıkma kurut'a sinmiş gözyaşım...

Kıymetini kara raşa yontturmuş,
 Taş atmayan herkese
     aş vermiş.
 Merhametine beklentiyle susayan-
 Evdeki balanda değil o.

İnsanları ayırmayan gönlü-
 Kurut ile vurmuş harika Kazak çocuğu.
 Hey, «Karlağ»ta yaşamış esirlerin çocukları!
 Sakladığı kurutları daha da var Kazak'ın...
 «Jalanaşköl» yakınlarında,
 O«Aljir'in» yakınında-

qurt laqtırtqan Anasına qazaqtıñ,
 qurt laqtırğan Balasına qazaqtıñ –
 ALTIN KEŞEN salıp qoysaq qaytedi?
 Jarasar ed, äy, tegi...

...Eñ qımbat tas sol boladı älemde,
 eñ asıl as sol boladı älemde.
 Gertrudanıñ jazıp ketken xattarın,
 Önege etip aytuv kerek bar elge.
 Jayqalsınşı,
     barlıǵıñnıñ baqtarın –
 QAZAQSTAN degen jurttan sälem de!

Kurut fırlattıran Anasına Kazak'ın,
 Kurut fırlatan Çocuǵuna Kazak'ın-
 ALTIN TÜRBE yaptırsa nasıl olur?
 Yakışırdı, galiba...

En değerli taş o olacak dünyada,
 En değerli aş o olacak dünyada.
 Gertruda'nın yazdığı mektupların,
 Örnek olarak söylemek gerek herkese.
 Güzelleşsin,
     herkesin bahçeleri,
 KAZAKİSTAN adlı ülkeden selam söyle!

KIYIKQAŞQAN

(poema)

..Közderi köldiregen aqbökendi,
 Adamnıñ balasınan kem körmedim.
 Säken⁸²

GEYİK KAÇMIŞ

(destan)

Gözleri berrak ak ceylanı,
 İnsanın yavrusundan kem görmedim.
 Saken

Sarı dala,
 Sağım dala jerim ösken,
 Ulım dep şığarmassıñ meni de esten,
 Aqböken saxaranıñ botaközi –
 Jolımdı äri kesken,
 Beri kesken.

Jondarı,
 Taqıyyaday töbeleri,
 Juvsanı,
 Kökpegi men ködeleri.
 Janınıñ jarqılı men jarıǵınday –

Sarı bozkır,
 Seraplı bozkır yetiştığım yer,
 Oğlum diye beni de çıkarmazsın aklından,
 Ceylan çölün güzel gözlüsü
 Yolumu şöyle kesen,
 Böyle kesen.

Tepeleri,
 Takke gibi tepeleri,
 Pelini,
 Kazayağı ile yulafları.
 Canının parlaklığıyla ışıǵı gibi

⁸² Saken Seifullin, 5 Ekim 1894 - 25 Nisan 1938, modern Kazak edebiyatının öncüsü, şair ve yazar ve ulusal aktivistçe

Betpaqta bayğus böken köp öredi.

Araydı qıymay batqan inirlerim,
Körgeñmin...
Köz aldım da bugün meniñ.
Sap-sarı saxaranıñ teñizinde –
Qıp-qızıl tolqındardıñ jügirgenin.

Lağı örgen quralaydıñ,
Lağıl örgen,
Sävirdi sätti küñniñ säni körgem.
Sarğayıp atqan kün de qızığatın –
Tolqındar tolqıganda sarıbeldeñ.
Sol tolqın saharanıñ säni me edi,

Aray da aray tañnıñ Arı ma edi?
Tolqındar tolqıp qaşqan sağım edi,
Qazaqtıñ sağım quvğan qalıñ eli –
Arqanıñ Abılay aspas sarı bel
Bavırım, basım dağı bağım edi.

Sarıbel,
Aynalayın sağımdı bel,
Janarıñ javtañdasa janım jüder.
Kevdeme namıs otın jağıp jiber –
Jüdesem jigerimdi janıp jiber,
Sarıbel, aynalayın sağımdı bel.

Boladı bavır bütün
Bas amanda, -
Jaqsılıq ber! - deymiz de jasağanğa.
Qızıl tolqın uqsaydı sağımdarğa –
Sağım-uvaqıt uqsaydı qaşağanğa...
Qaşağan kün, közimnen tasalanba!

Bedbaht bozkırında çaresiz ceylanlar çok yayılır.

Işığı kıyamadan batan günlerim,
Görmüşüm...
Gözümün önünde bugün benim,
Sapsarı çölün denizinde,
Kıpkızıl dalgaların koşuşunu.

Oğlağı yayılmış ceylanın,
Zümrüt yayılmış,
Nisanı uğurlu günlerin içinde güzeli saydım.
Sarıp çıkan güneş de hoşuma gider, Dalgalar
dalgalandığında sarı kırlar.
O dalga çölün güzelliği miydi?

Işık da ışık sabahın arı mıydı?
Dalgalar çoşarak kaçan seraptı,
Kazak'ın bütün halkı hayal kovmuş,
Arka'nın Abılay'ın aşamadığı sarı tepesi
Kardeşim, başımdaki bahtım idi.

Sarıbel,
Kurbanınım seraplı bel,
Gözlerin mahzun bakarsa üzülürüm
Göğsüme namıs ateşini yak,
Yorulursam gayretimi bileyiver,
Sarıbel, kurbanınım seraplı bel.

Sağlıklı olursun
Başın selametteyken, -
İyilik ver! deriz de yaratana.
Kırmızı dalga benzer seraplara
Serap gibi vakit benzer tutulamayana...
Tutulamayan güneş gözümden gizlenme!

Betkeyden talıp jetken
 Solqıl
 Sarın,
 Savırı sarıbelidñ
 Tolqın,
 Sağım.
 Solqıl-sarın solıgın basa almayı –
 Özeğin ör ölkeniñ toltırsa muñ.
 Közine közsizderdiñ küyik pe ediñ...
 Arımniñ aruvasın iyitkenim.

Qayda eken,
 Bilesiñ be, süyikti Elim...
 Sap-sarı saxaranıñ teñizinde –
 Qıp-qızıl tolqın bolgan kiyikterim.

Ayrılğan aqquvınan,
 Qazınan da,
 Qayran el,
 Qasiyet bar qazınañda.
 Janınıñ jelek jayğan jazı barda –
 Meni de jatqızarsıñ nazı barğa,
 Talatpay suvmañ qaqqan tazılarğa...

Sarıdala, jazıq pa eken,
 Jaylav ma eken...
 Közderi kökiregimniñ baylavlı eken.
 Ay aman aspanımda
 Qas-qağımda
 Arqanıñ aqbökeni qayda avdı eken...

Sal samal betten süyip mayda lebi:
 -Sayımniñ saya izdegen sayğaq edi,
 Añ-qustıñ arasında aymanı edi,
 Ölkeñiz özeğinen qayğı öredi –
 Aqınım, aqbökender qayda - dedi...

Dağların yamacından zor ulaşan
 Gürültü
 Şırıltı,
 Eteği sarı tepenin
 Dalga,
 Serap.
 Gürültü-şırıltı soluğunu yatıştırıyor,
 İçini bölgenin doldurursa hüzün.
 Gözüne gözsüzlerin bıktırıcısı mıydın...
 Arımın dişi devesini şefkatlendirdim.

Neredeymiş.
 Biliyor musun değerli Halkım...
 Sapsarı çölün denizinde
 Kıpkızıl dalga gibi olan geyiklerim.

Ayrılmış akkuğundan,
 Kazından da,
 Mahsun halk,
 Haysiyet vardır hazinende.
 Gönlünün çiçek açmış yazı varken
 Beni de uygun sanırsın nazı olana,
 Dalatmadan kurnaz tazılara...

Sarıdala düz müymüş,
 Yayla mıymış...
 Gözleri gövdemin bağlı imiş.
 Ay esenliktedir gökyüzümde
 Ansızın
 Arka'nın ceylanı nereye göçmüş...

Rüzgârı yanağından öpüp nazik esintisi:
 Obamın sığınak arayan sürüsüydü,
 Kuşların içinde farklıydı,
 Memleketiniz kaygılanır
 Şairim ceylanlar nerede? dedi.

Qarağan,
 Selev,
 Mıya sağıldıağı,
 Suravdan kiyikteri jañıladı.
 Dalanıñ daralanbay dabıldı äni,
 Qudayım bir qızıqtı tağı urladı-
 Sarğayıp sağınıştan sağımdarı...
 Janımnan jılap aqqan jırdı jalğap,
 Jügirdi jetim sağım mıñ burañdap.
 Eh, şirkin, Ömir degen...
 Jer ürlegen –
 Döñgelep öte şıqtı jındı qañbaq.

Tösinen uşqan bir kez qıran sampay,
 Qula düz, qaytsın endi
 Surav salmay.
 Boz dala bota bolıp bozdağasın-
 Boztorğay bürisedi bir än salmay.

Kögenköz tirşiliktıñ
 Körde esebi,
 Betpaqtıñ betpaq jolin şöl desedi.
 Seltiygen seksevilder serisinip,
 Kesirli kesirtkeler jol kesedi.

Beyopa bul dünye,
 Biyikte aspan,
 Sıysızdar sıymay öter sıy uqpastan,
 Tireksiz tirlik osı tiyip qaşqan.
 Beyitine babalardıñ bāyit oqıp
 Zamannıñ zarın aytım Kiyikqaşqan.

Keziger davıl da aldan,
 Quyın da aldan,
 Māñgilik besik bolar buyırğan mañ.

Çalı,
 Saçaklı çimi,
 Meyankökü kumsaldaki,
 Sorgulamaktan geyikleri yanılmadı.
 Bozkırın değışmiyor dertli şarkısı,
 Allahım bir ilginçliğı daha çaldı,
 Sararıp özlemin serapları...
 Canımdan ağlayarak akan şiiri devam ettirip,
 Koştı yetim serap bin kıvrılarak.
 Eh, Ömür dediğimiz...
 Rüzgâr estiğinde,
 Yuvarlanarak geçti gitti deli çakırdikeni.

Kucağından bir zaman kartal uçmuş,
 Issız bozkır, ne yapsın şimdi
 Aratmayıp.
 Bozkır deve yavrusu gibi böğürsün,
 Çayır kuşu bükülüyor bir şarkı söylemeden.

Körpe hayatın
 Mezarda hesabı,
 Issızlığın sessiz tepelerine çöl derler,
 Yapaksız sekseviller böbürlenip,
 Zararlı kertenkeleler yol keser.

Bu yalan dünya,
 Yukarıda gökyüzü,
 Değersizler sığmaz geçer saygı bilmeden,
 Desteksiz hayat bu dokunup kaçan.
 Mezarına ataların şiir okuyup
 Zamanın derdini söyledim Kiyikkaşqan.

Çıka gelir boran da önümüzden,
 Hortum da önümüzden,
 Ebedi beşik olur nasip olan yer.

Orğımız ortekedey biyik jardan.
Tağdırdıñ tasadağı tası tiyse –
Bizden de qaşadı äli kiyik-jalğan.

Tün-tünek,
Jalqın jariq aymalasqan,
Kün şıqsa kökjiyekten Ay da adasqan,
«Adamğa tabın, Jer» - dep
Aylam asqan.
Qalqanıñ baq mekeni bar turğanda –
Arqanıñ aq bökeni qayda qaşqan...

Ana - Jer!
Ardağım eñ eñ senimdi,
Ez etti esil uvaqıt eñseliñdi.
Şeriñdi El uqpay ma,
Jel uqpay ma -
Emizgen elik qayda emşegiñdi...

Keşe gör,
Aq tañdarım,
Küreñ keşim,
Güliñdi solıp qalğan nur emdesin.
Balanıñ janarınan qan tamadı
Ananıñ anarınan uv emgesin.

Muxiytqa salğan kezde oy kemesin
Ana - Jer,
Oyatadı keyde elesiñ,
Samalı Sarıarqanıñ sarnap mağan –
«Kiyikter qayda ketti» - dey beresiñ...

* * *

...Aşpağan eş pendege bir sır edi,
Sol sırı sarı dalanıñ bilsin edi,

Atlıyoruz yabani keçi gibi uçurumdan.
Kaderin kuytadaki taşı değerse,
Bizden de kaçacak daha da geyik, yalan.

Gece karanlığı,
Aydınlıkla birbirini okşamış,
Güneş doğmuş ufuktan, Ay yolunu şaşmış,
“İnsana baş eğ, Yer” deyip
Hilem artmış.
Güzel kızım baht mekânı olduğunda,
Arka'nın ceylanı nereye kaçar.

Ana-Yer!
Kıymetlim idin en güvenli,
Zavallı etti bu zaman güçlüyü.
Üzüntünü Halk anlamaz mı,
Rüzgâr anlamaz mı?
Göğsünü emen ceylan nerede...

Affet,
Ak sabahlarım,
Kızıl akşamlarım,
Solmuş çiçeğine nur şifa versin.
Çocuğun gözlerinden kan damlar
Annenin göğsünden zehir emerse.

Okyanusa gönderdiğinde düşünce gemisini
Ana-Yer,
Uyandırır bazen tasavvuru,
Bozkır rüzgarı durmadan soruyorsun bana,
"Geyikler nereye gitti" deyip duruyorsun...

* * *

Hiç kimseye açmadığı bir sırı,
O sırı sarı bozkır bilsin artık,

Oylasam janım jiyi türşigedi.
Kiyikter adamdarşa jılaydı da –
Kiyikter adamdarşa kürsinedi.

Könilim köktem körse gül öredi,
Sözime Ay eredi,
Kün eredi,
Aqböken adamdarşa tüneredi.
Kiyiktiñ közindegi jumbaq jazuv –
Baq pen sor,
Aq-qaranıñ Ulı öleñi...

* * *

Küder üzgen köşinen,
Könil jasıp qaralı.
Tuvğan jerdiñ tösinen
Ömir qaşıp baradı.

Jazıranı janarım,
Biyikke asıp qaradı.
Javtañ közi dalanıñ
Kiyik qaşıp baradı.

Asuv-asuv beldermen,
Äri qaşıp baradı.
Asıldardıñ men körgen
Bäri qaşıp baradı.

Köz uşında kölbeñdep,
Sağım qaşıp baradı.
Bayan tappay erbeñdep,
Bağım qaşıp baradı.

Jal-quyrıǵı tüyilgen,
Qulın qaşıp baradı.

Düşündüğümde ürperiyorum.
Geyikler insanlar gibi ağlarlar,
Geyikler insanlar gibi üzülür.

Gönlüm bahar görse gül dokur,
Sözlerime Ay uyar,
Güneş uyar,
Ceylan insanlar gibi hüzünlenir.
Geyiğin gözündeki gizli yazı,
Baht ile felaket,
Beyaz ve siyahın Ulu şarkısı.

* * *

Umudunu kesmiş göçünden,
Gönül çekinerek tasalı.
Doğduğumuz yerin koynundan
Hayat kaçıyor.

Uçsuz bucaksız bozkırı gözlerim,
Yüksekleri aşıp baktı.
Umarcasına bakan gözü kırın
Geyik kaçıyor.

Tepe tepe bellerden,
Uzaklara kaçıyor.
Değerli olanlar benim gördüğüm
Tamamı kaçıyor.

Göz ucunda karararak,
Serap kaçıyor.
Rahat yerini bulamayıp,
Bahtım kaçıyor.

Yelesi ile kuyruğu düğümlemiş,
Tay kaçıyor.

Könildegi küyimmen,
Jırım qaşıp baradı.

Zarıma eldi uyıttım,
Joldan asıp... Jaralı;
Quralayı kiyiktiñ
Ol da qaşıp baradı.

* * *

Kiyikqaşqan,
bul-dağı bir muñ dastan,
Josıqsızdar javlap alğan jol üstin.
Zımırandar uşıp jatır tınbastan,
Zımıranı qulap jatır orıstıñ.

Qan tükirip,
Uv jutpağan künim kem,
Jer-Ananıñ erinderi kezerip.
Bärin körgeñ...
Bärinen de tüñilgen –
Betpaq dala ündemeydi bezerip.

Altın asıq, atan jilik arısım.
Qulaqkesti qulğa aynalıp baradı.
Tırşılıktiñ tatıra almay tarısın,
Tuvğan dala tulğa aynalıp baradı.

Erteñimdi
Esirkey gör, Elşi-kün.
Könilimdi kölegeylep qavıp tur.
Protonı» qulap jatır körşiniñ –
Geptilderi tajal bolıp javıp tur.

Qula düzde qulazığan dalam-ay,

Gönlümdeki vaziyetten,
Şiirim kaçıyor.

Hüznümü halka dinlettim,
Yoldan geçip... Yaralı;
Geyiğin yavrusu
O da kaçıyor.

* * *

Kiyikkaşqan,
bu da bir hüznülü bir destan,
Hedefsizler zapt etmiş yol üstünü.
Roketler uçuyor durmadan,
Roketi düşüyor Rus'un.

Kan tükürüp,
Zehir içmediğim günüm yok,
Yer Ananın dudakları kuruyor.
Hepsini görmüş.
Hepsinden de umudunu kesmiş
Issız bozkır susuyor bozararak.

Altın aşık kemiği, büyük kemik aslanım.
Zincirlenmiş köleye dönüşüyor.
Yediremeden hayatın darısını,
Doğduğu bozkır dula dönüşüyor.

Geleceğimi,
Esirge, Elçi güneş.
Gönlümü gölgeleyen tehlikeler duruyor.
“Protonu” düşüyor komşunun
Geptilleri⁸³ ecel olarak yağıyor.

Issız yerde sıkılmış bozkırım,

⁸³ Geptil: Zehirli bir kimyasal madde.

Toriğadı tor közdenge kerege.
Zığırdanım qaynağanğa qaramay,
Zımıranın zımırata bere me?

Tuniğıma dey almadım:
- Laylanba,
Zamanniñ bul zaval tolğan surağı.
...Qarqaralı qara şaşın jayğanda
Jañaarqada jılqı bitken jıladı.

Küle almadıq...
Künge qarap kürsindik,
Küyük basqam...
tulparlarım, tuldırsıñ.
Jañğıradı jadımdağı bir sumdıq:
Kiyikqaşqan,
zar ma,
küy me kim bilsin?.

ÖMİR KEŞTİM

* * *
Ömir keştim,
Men de bir ömir keştim,
Körpesindey suvsığan köñildestiñ...
Közderinen künderdiñ şuvaq erip,
Kökoraılı köktemdi quvadı elik...
Arlı armandar arnağa toltırğanım,
Jartastardı süyedi tolıqındarım,
Aq qar edi tuvğanda...
Aqpan edi,
Äppaq älem böledi baqqa meni.
Aqındardıñ at qosıp sanatına,
Aqquvlardıñ jır jazdım qanatına.
Tınışımdı alğan tılsımdar tildeskenim
Tulparına eşkimniñ mingespedim.
Köñilimniñ kömbesin jiyi aqtarıp,

Beziyor parmaklığa dönmüş duvarlar.
Kızgınlığımmın artmasına rağmen,
Roketlerini uçurmaya devam edecek mi?

Zarifime söyleyemedim:
-Çamurlanma,
Zamanın bu azapla dolu sorgusu.
...Karkaralı kara saçını yaydığında
Janarka'da bütün atlar ağladı.

Gülemedik...
Güneşe bakarak ah çektik,
Tasalandım...
atlarım, kimsesiz.
Yankı yapıyor aklımdaki bir felaket:
Kiyikkaşkan,
Hüzün mü,
ezgi mi kim bilir?

HAYAT SÜRDÜM

* * *
Hayat sürdüm,
Ben de bir hayat sürdüm,
Sevgili üstünden kayıp giden yorgan gibi...
Güneşin gözlerinden ışıklar saçılırken,
Küçük karaca yeşil çimli baharı kovalıyor...
Temiz dilekler kıyıya biriktirdiklerim,
Kayaları öpüyor dalgalarım,
Ak kar idi doğduğumda...
Şubat idi,
Apak yeryüzü bana mutluluk verdi.
Ozanlar arasına adımları ekleyip
Ak kuğuların kanadına şiir yazdım.
Huzurumu bozan tılsımlar söyleştiklerim
Hiç kimseye yük olmadım.
Gönül hazinemi sıklıkla gözden geçirerek

Sazğa bitken sarı ağaş sıyaqtanıp
 Solqıldadım,
 Nesine jasıramın?
 Sonan keyin sizge ayan tasığanım...
 Öleñ bolıp örilip ösken öñir,
 Kölbeñ-kölbeñ etedi keşken ömir.
 Sävle oynatıp suluvdñ sırğasına –
 Künim şıqtı örmelep qır basına.
 Töñirekke töbel nur tökken aray,
 Kökjiyegim keñidi kökke qaray.
 Basın iyip turğan soñ eñis bitken,
 Men özimdi izdedim keñistikten.
 On besinde tuvğan ay tolısarın,
 Jol bitkenniñ bir jerde toğısarın
 Uğıp bugün
 «ay-xoy» dep davıstادم,
 Qarğam, seniñ qay kitap tavısқанın?
 Ömir keştim,
 men de bir ömir keştim...

BİR TAL ÜKİ

Basında Qamajaydñ bir tal üki..

Halq äninen

Gül jaynap änge bassa gül-gül ören,
 Keşeden qalıp ketken bül bir öleñ.
 Basında sol qalqanıñ bir tal üki,
 Üp etip jel sıypasa ülbiregen.

Şemeni baylanganday şerge beyne,
 Bul qazaq sezimsizdi pende dey me?
 «Basında Qamajaydñ bir tal üki»
 Kökeme qosılamın men de keyde.

Avmasın bir küninen bir kün meyli,
 Än salsa qayran kökem irkilmeydi.

Sazlıkta büyüyen sarı ağaş misali
 İnledim,
 Neden saklayayım?
 Daha sonra çoştuğum size malumdur.
 Şiir şiir gergef gibi işlenip büyüdüğüm çevre,
 Apaçık görünüyor geçen ömür.
 Güzelin küpesi gün ışığında parlıyor,
 Güneşim çıktı tırmanarak kır başına.
 Etrafa nur saçan şafak,
 Ufuk çizgim yükseldi göğe doğru.
 Başını eğince eğim oluşmuş,
 Ben kendimi aradım genişlikte.
 On beşinde hilalin dolunaya döneceğine,
 Yolların bir yerde biteceğine yakılarak
 Bu gün bunları fark edip
 “Ah, vah!” diyerek inledim.
 Canım, sen hangi kitabı bitirdin?
 Ben ömür bitirdim,
 Ben de bir ömrü bitirdim...

BİR DAL PUHU

Başında Kamajay'ın bir dal puhu..

Kazak halk türküsünden

Çiçekler açsa sevinçle şarkı söylese gençler,
 Bu, geçmişten kalan bir şiirdir.
 Rüzgâr okşadığında salınan,
 Başında o yavrucağın bir dal puhu.

Hüznüne yeni hüznler eklenmiş gibidir,
 Bu Kazak, duygusuz olana hiç insan der mi?
 “Başında Kamajay'ın bir dal puhu”
 Ağabeyime eşlik ediyorum ben de bazen.

İsterse zaman bir diğer güne geçmesin,
 Türkü söylese can ağamı kimse durduramaz.

«Basında Qamajaydın bir tal üki»
Üriya ümiti bop ülpildeydi.

Belderden än uşırğan betegeli,
Bal edi sol bir künder, -
şeker edi.
Basqanda «Qamajayğa» ara-tura –
Kökem de köriktey bop keter edi.

Eligi en dalanıñ düzderde örgen,
Jügirgen Sizder salğan izdermenen.
Oylavşı em:
- bir tal üki qanday üki –
Qamajay kim boldı eken biz körmegen?

Mañayın şomıldırğan nurlı arayğa,
Kökemdey körik kevde mirza qayda?
Börkine boyjetkenniñ Üki qadap,
Ümitin ükilegen ür jaña Ayda.

Jiberer janımızdı muñğa malıp,
Än edi,
Äveni de bir qaralıq.
Kökemsiz köktem keldi talay-talay
Ükidey ürkip qaşqan jıldar ağıp.

Adamnıñ uvısında turmaydı arman,
Ävelep ötken solay jırday jalğan.
«Basında Qamajaydın bir tal üki»...
Aman-sav alıp qaytqan sum maydannan.

Şırqasa terbelgendey şınar bağı,
Aqquvdın suñqıldaydı sıñarları.
Qarğam-ay,
bir tal üki...
Jarıqtıqtıñ –

“Başında Kamajay”ın bir dal puhu”
Huri ümidi olup hafifliyor.

Tepelerden türkü uçuran otlu bozkır,
Bal idi o eski günler,
şeker idi.
Arada “Kamajay”ı söylemeye başladığında,
Ağabeyimin yüzünde güller açardı.

Sizlerin bıraktığı izlerden yürüyen ceylanı,
Uçsuz bucaksız bozkır düzlerinde yayılıyor.
Düşünürdüm:
-bir dal puhu nasıldır
Görmediğimiz bu Kamajay nasıl bir kızmış?

Etrafına nurlu haleler saçan,
Ağabeyim gibi yakışıklı bey şimdi nerede?
Yetişkin kızın börküne puhu takıp
Ümidini süslemiş yepyeni ayda.

Bizi alıp götürüp gama gark eden,
Türkü idi,
Ezgisi de ayrı güzel.
Ağabeyimsiz nice nice baharlar geçti.
Puhu misali ürkerek yıllar kaçtı.

İnsanın avucunda durmaz hayal,
Yalan dünya bir bakmışsın uçup gider.
“Başında Kamajay”ın bir dal puhu”...
Sağ salim döndürmüş kahpe savaştan.

Şarkı söylenirse salınır çınar bahçeleri,
Ak kuğuların eşleri inler.
Ah canım,
bir dal puhu...
Sevgilinin,

Jarıqqa jağıp ketken şırağdanı.

Ne degen jaqut jıl eñ,
lağıl kün en,
Bazarı balalıqtıñ bağıım bilem.
Ağ kökem,
Qamajay qız,
Bir tal üki...
Ar jağı sağınış pen sağım kileñ...
..«Basında Qamajaydıñ bir tal üki».

Aydınlatıp gittiği çerağıdır.

Nasıl da yakuta benzeyen yıllardın,
inci mercan günlerdin.
Balalığın pazarını talihim bilirim.
Ak ağabeyim,
Kamajay Kız,
Bir dal puhu...
Ötesi özlem ve bir seraptan ibaret...
“Başında Kamajay’ın bir dal puhu”.

TÜS KÖREMİN

*Uşadı qaratorgay qanat qağıp,
Astina qanatınıñ marjan tağıp...
Aqan Seri*

Tuvğan jerdiñ tösine tumar qadap,
Ösirsem be dep edim
şığanğa baq.
Tün balası tös körem türlü-türli
Qus köremin jāne de sıñar qanat.

Köşken eldiñ könergen jurtı mına,
Öleñ jamav bola ma jırtığıña?..
Munarlı alap muñdanıp
qosıladı
Sıñar qanat sol qustıñ suñqılına.

Qaramadım jırğa da ermegim dep,
Artatınday kim edim elge mindet.
Tüsimdegi jaralı sol bir qustı,
Men öñimde jüremiñ emdegim kep.

Tör sende eken
tiyttey qus,
ör sende eken,
Qanatıñdı bir sılap körsem be eken.

DÜŞ GÖRÜYÖRÜM

*Uçuyor kara serçe kanat çırpıp
Kanadının altına mercan takıp...
Akan Seri*

Doğduğum toprağın döşüne muska takıp
Büyütsem mi diyordum
uzaklarda bir bahçe
Bütün gece türlü türlü düş görüyorum,
Kuş görüyorum ve de kırık kanadı.

Göçen halkın eski yurdu burası,
Şiir yama olur mu yırtığına?
Sisli vadi hüzünlenerek
eşlik ediyor
Kırık kanatlı o kuşun âhu zarına.

Ben şiiri boş uğraş olarak görmedim,
Halka iş yükleyecek kadar ben kimdim ki.
Düşümdeki yaralı o kuşu,
Ben gerçek hayatta iyileştirmek istiyorum.

Tör sende imiş
minicik kuş,
gurur sende imiş,
Kanadını okşayıp bir iyileştirsem mi?

Keñistikti sezbeýtin
 Kemtarlarğa –
 Aspan, seni aňız qıp bersem be eken.

Künde körem janımnan şalağaydı,
 Ol bayğus ta şamasın şamalaydı.
 Jağajayda qaqtalğan

jalañbutqa –

Jır oqısam uğa ma dala jaylı?..

Uyalma ağa,

tağdırdıñ sıyı – Allada,

Bizdiñ basta äzirge qıyal ğana.

Samğaytınıñ bärine sät tileydi

Qus qanatı talatın qıyan dala.

Sümbilede,

jürekti tilgileme,

Aqın degen onsız da muñdı neme.

Ömiriñde ötkendi öbekteseñ

Köñilinde köktemgi kün küle me?

Öñim tügil keşemin tüsimde muñ,

Öliarada ömir bar tüsingenim.

Qanatınıñ astına marjan tağıp

Kökke samğap baradı, qusım meniñ...

JANTIQ

(*Tsikldan*)

Ayqındap atıñdı bärine,
 Tanıtsam beymälim äkeñdi.
 Bul jantıq tiri eken äli de –
 Ustatqan Mağjandı,

Säkendi.

Qodıǵı sekildi qoğamniñ,

Ne degen jani iyttiñ sırı edi?..

Sonsuzluǵu hissetmeyen

Dar kafalılara,

Gökyüzü, seni efsane olarak anlatsam mı?

Kendimdeki eksikliǵı her gün görüyorum,

O zavallı da gücü yettiǵi kadar.

Sahilde güneşlenen

çıplağa,

Şiir okusam anlar mı bozkır hakkında?

Utanma ağabey,

yazgının armağanı, Allah'tadır.

Bizimkisi şimdilik yalnızca hayaldir.

Yükseğe uçmak isteyenlere uğurlar diliyor,

Kuş kanadını yoran engin bozkır.

Sümbüle çıktıǵında,

yüreǵi parçalama,

Şair insan, zaten dertlidir.

Ömründe yaşananları öbek öbek yıǵarsan,

Gönlünde bahar günü hiç güler mi?

Gerçek bir yana, düşümde de dertleniyorum,

Gerçekle düş arasında hayat var anladığım.

Kanadının altına mercan takip

Göge doğru kanat çırpıyor, benim kuşum...

DALKAVUK

(*Tskl'dan*)

Adını herkese ifşa edip

Tanıtsam bî-malum babanı.

Bu dalkavuk yaşıyormuş hâlâ da,

Tutuklatmış Mağcan'ı,

Saken'i.

Milletin sıpası misali,

O it, nasıl da dokuz canlıydı?

Kitaphana mañında solardıñ –
Kitabın küzetip jüredi.

Avruvşan tülkidey iyilip,
Bul sorlu tübinde tiri öler.
... Şendiniñ biyşigin üyirip,
Şeşesin aydatıp jiberer.

... Tüs kördim, tüsimniñ tüsi appaq,
Tüs körer bul pende ne türlü.
.. Qulaniñ quv basın quşaqtap
Batıraş ökirdi.

Mañgilik jazuvı tasında,
Şiñğistan qol bulğap bulaq bir.
...Abaydıñ qabiri basında –
Orazbay eñkildep jılap tur...

Meniñ äppaq qustarım
Aq zer älem, aq düniye –
janıma qut,
Köz aldımnan baradı jarıq ağıp.

Meniñ äppaq qustarım qalıqtaydı,
Aq bulttarğa qanatın malıp alıp...
Bulaq kördim,
közderi jarqırağan,
Özen kördim...
aptıǵıp, arqırağan.

Sabağında güldirim aşılganda –
Janarımda jarq etti jartı ğalam.
Jolım jalqın sävleniñ jolağı ma,
Oynap, külse...
ökpem joq oralıma.
Özegimnen ört şıqtı,

Kütüphane etrafında onların,
Kitaplarını gözleyip dururdu.

Hastalıklı tilki gibi kıvranıp
Bu zavallı sonunda diri ölür.
...Emredenin kırbacını sallayıp
Anasını bile sürgün eder.

... Düş gördüm, Düşümün rengi apak.
Düş görür bu pende ne türlü.
... Kulager'in başını kucaklayarak
Batıraş feryat figan etti.

Bengü yazısı mezar taşında,
Şıngıs'tan° el sallayıp bir pınar.
... Abay'ın kabri başında,
Orazbay hıçkırarak aǵlıyor...

Benim apak kuşlarım
Ak örtüyle kaplanmış älem, ak dünya,
ruhuma kuttur.
Gözlerimin önünden haleler akıp gidiyor.

Benim apak kuşlarım yükseklere uçuyor,
Ak bulutlarda kanat çırpıyor.
Pınar gördüm,
gözü parlayan,
Nehir gördüm...
çoşkunlukla gürleyerek akan.

Dallarında çiçeklerim açıldığında,
Gözlerimde parladı dünyanın yarısı.
Yolum alevlerinin kıvılcımının açtığı yol mu,
Oynasam gülse...
şikâyetim yok hâlime.
Özümden ateş çıktı,

men tskeli –
Sori qalıñ soqpaqtıñ sorabına.

Betegeli bekrat kn, belde de tken,
tkenimdi öleñmen rgen köktem.
Kzge deyin arayğa şomıllarmız –
Bizge deyin talaylar kelgen, ketken...

...Alamanda ah ursañ - anıq qayğy,
Ol kyiñdi kyliler tağy uqpaydy.
...Aq bulttarğa qanatın malıp alıp,
Meniñ äppaq qustarım qalıqtaydy.

BULBUL

*(Trkmenniñ uli aqyny Nurmuhamed
Ändäliptiñ 350 juldıq toyında oqılğan leñ)*

Jazirañda jalğandıqtar rikken,
Näzirañda kz jasım bar irikken...
Ändäliptiñ qazaqşası – bulbul qus,
Butağyña qonaqtayın, trikpen!

Oğyz-qıpşaq zamanında, ilkidende...
Şıgısında şıray tökken bir Kn eñ...
Armısıñdar, Ay sınığy sekildi,
Barmısıñdar, tbimiz bir trikmen!

Läyli-Mäjnn... janarında erip nur...
aşqan kezde ürik gül,
Maqtımquly muñın işken keselep,
Uly Abaydñ urpaqtarı kelip tur!

Tekejävmit demeseñder ayıbı,
Arğymaqtıñ bos bolmaydy ayılı.
Sağan keldik, Nurmuhamed Ändälip,
Mahabbattıñ, Şapağattıñ şayırı!

ben dşeli,
Derdi ağır bu çetin yola.

Bozkırın kutlu günü, tepelerde geçen
Geçmişimi şiiirleilmek ilmek dokuyan bahar.
Gze kadar şafak kızılıllığına doyarız,
Bize kadar niceleri gelip geçmiş...

Yarıştay yenilirsene, apaçık üzüntüdür,
Bu halini yanalar dahi anlamaz.
...Ak bulutlarda kanat çırpıp
Benim apak kuşlarım yükseklere uçuýor.

BÜLBÜL

*(Türkmen Şair Nurmuhamed
Andelip'in 350. Yıl Toyunda Okunan Şiir)*

Bozkırında yalana yer yok,
Nazirende gözyaşım var biriken...
Andelip'in Kazakşası bülbül misali,
Dalında konaklayayım Türkmen!

Oğuz-Kıpçak zamanında, eskiden...
“Doğuy”mda güzellik saçan bir Güneş idin...
İyi misiniz, Ay parçası gibi,
Var mısınız, kökümüz bir Türkmenler!

Leyla-Mecnun... Gz dalında nur erimiş...
Zerdaliler çiçek açtığında,
Mahdumkulu derdini içmiş kâse kâse,
Uly Abay'ın torunları gelmiş!

Türkmen atı olmasaydy eğer bu,
Argımak atın boş olmaz kolanı.
Sana geldik Nurmuhamed Andelip,
Aşkın, iyiliğın şairi!

Bulbuldarı baqta sayrar jır ediñ,
 Jırdıñ balın tata almasam jüdedim...
 Zılıyhağa ıntıq bolğan Jüsiptey
 Ata qazaq usınadı jüregin.

Gumırınıñdı Ay qıp ketsem dep keldim,
 Qulınıñdı Tay qıp ketsem dep keldim,
 Köñiliñdi jay ğıp ketsem dep keldim.
 Mahabbattıñ jırı tuvğan ölkeden,
 Lâylini izdep läylip ketsem dep keldim.

Qızıl-jasıl dünyeye tañdanıp,
 Kerüveniñe kerüvenimiz jalğanıp.
 Mahabbattıñ mäñgiligi şın bolsa,
 Sen de mäñgi, Nurmuhamed Ändiälip!

Bülbülleri bağda şakıyan şiir idin,
 Şiirin tadına bakamayınca, güçsüzleştim...
 Züleyha'yı arzulayan Yusuf gibi,
 Ata Kazak, yüreğini sunuyor.

Ömrünü Ay kılalım diye geldim,
 Kulununu tay kılalım diye geldim,
 Gönlünü hoş edeyim diye geldim,
 Aşkın destanının doğduğu ülkeden,
 Leyla'yı arayıp divane olayım diye geldim.

Rengarenk dünyaya hayran kalıp
 Kervanına kervanımız eklenmiş.
 Aşkın ebediliği gerçekse eğer,
 Sen de ebedisin, Nurmuhamed Andelip.

JAÑĠIRIQ

*..Jartasqa bardım,
 Künde ayqay saldım
 Odan da şıqtı jañgırıq...
 Abay*

YANKI

*...Uçuruma vardım,
 Her gün nara attım.
 Oradan da çıktı yankı...
 Abay*

Davısım şıqtı jañgırıp,
 Jan-jağım tolğan jañgırıq.
 Sizden soñ ömir-öleñge
 Biz qaydan keldik qañgırıp.
 Adasqan küşik sekildi,
 Oylarım jurtta qaldı ulıp.
 Tulpar tuyağı ketildi
 Alaşqa tilep Arlılıq.
 Ey, Şiñgıstavdıñ balası,
 Zapıran qusım
 zar qılıp,
 Qazaqtıñ qayran dalası –

Sesim çıktı yankılanarak
 Etrafımı sardı yankı.
 Sizden sonra hayat şiirine
 Gezip dolaşıp biz nereden geldik.
 Yolunu kaybetmiş enik gibi,
 Düşüncelerim uluyarak yurtta kaldı.
 Tulpar toynağı aşındı
 Alaş'a şeref dileyerek.
 Ey, Şingıstav'ın balası!
 Safran kustum,
 zar edip
 Kazak'ın kıymetli bozkırı,

Jaňgırıqtardan mäñgirip,
Esimmen ketti tandırıp...

Bev, elimniñ eren Abayı,
Teñizdey tereñ Abayı,
Atatın tañniñ arayı
Şuğılağa tungan mañayı.
Sanama meni pendege,
Öziñdi körem tüsimde.
Jartasqa bardıñ sen nege
Jaňgırıq estüv üşin be?..
Qara köñildiñ jarıǵı eñ,
Halqımdı bastar mäñgilik.
Abay! - dep ayqay salıp em,
Abayla! - dedi jaňgırıq.
Aymalap östik Kün, Aydı,
Kökeyde köktep köp öleñ.

Jaňgırıq şıqsa jılaydı –
Abıralı, Mirjıq, Degeleñ...
Jaňgırıq estip qursaqtan,
Urpaq bop tuvdıq künäli.
Abaydıñ özi muñ şaqqañ
Meñirev jartas tur äli.
Jaňgırdı bugün tav işi,
Janimda meniñ jandı ümit.
RUH-ımnıñ ölmes davısı –
Şıñǵıstan şıqqan jaňgırıq.

QARAŞAMEN QOŞTASUV

Qap-qara tünek
Qara tumandı,
Qap-qara tünder işkende.
Qoñır qazdardıñ qanatındaǵı
Qaraşa sırǵıp tükskende.

Yankılardan sarhoş olup
Aklımı başımdan aldı.

Hey! Yurdumun kahraman Abay'ı,
Deniz gibi derin Abay'ı,
Atacak tanın ışıǵı
Şuleye gömülen civarı.
Beni adamdan sayma,
Seni görüyorum düşümde.
Niye uçuruma vardın sen
Yankıyı işitmek için mi?..
Kara gönlün aydınlıǵıydın,
Halkıma ebedî önderlik edecek.
Abay! diyerek nara atmıştım,
-Dikkat et! dedi uçurum.
Okşayarak büyüdük Güneş'i, Ay'ı,
İçimde yeşeriyor nice şiir.

Yankı çıksa ağlıyor,
Abıralı, Mirjik, Degelen...
Yankı işitip kursaktan,
Günahkâr nesiller olarak doğduk.
Abay'ın derdini anlattığı,
Sessiz uçurum duruyor hâlâ.
Yankılandı bu gün daǵlar,
İçimde ümit ateşi yandı.
RUHumun ölmez sesi,
Şıngıs'tan çıkan yankıdır...

KASIM İLE VEDALAŞMA

Zifiri karanlık
Kara dumanlı,
Kapkara geceleri içtiğinde.
Kahverengi kazların kanadındaki
Kasım kayıp gittiğinde.

Äjimin kördim nur siñgen quzdıñ,
 Gülderdıñ solğan sabağı.
 Küni tavsılıp kürsingen küzdıñ,
 Qabarıp ketken qabağı.

Mezi bir ändi mezgildiñ legi,
 Talasa aytıp baradı.
 Selsoqtav köñil sezdiridiñ neni,
 Qaraşa qaytıp baradı.

Qaytıp baradı qaraşa bugün,
 Qaraşa qaytar,
 Qar tüser.
 Jalğız qalğanda jarasar muñım,
 Janımdı jegen jalqı şer.

Kürsingen küzben dostasqam,
 Şinim,
 Saylarğa qaştı saya tün.
 Qaraşasimen qoştasqan jırın
 Bizden soñ jazar qay aqın?

Köñilim qaşan tabadı tınım,
 Muz-qarımen keler ızğardı uq!
 Qaraşa qaytıp baradı
 Bügin-
 qara orman jurтта
 biz qaldıq...

ÜŞ QAĞIS

Jalanaşköl*,
 Biydayıq*,
 Däriyada*,
 Uşqan qusım!
 aynalıp,
 kel uyaña!

Nur sinmiş uçurumdaki çizgileri gördüm,
 Çiçeklerin kökleri solmuş.
 Ömrü tükenip iç çeken güzün,
 Hüznü gözlerine vurmuş.

Mevsim sırası bunaltıcı bir şarkıyı,
 Kavgayla söyleyip gidiyor.
 Umursamaz gönül neler hissettirdin,
 Kasım dönüp gidiyor.

Dönüp gidiyor Kasım bu gün,
 Kasım döner,
 Kar düşer.
 Yalnız kaldığımda kederlenirim,
 Bir tek dert içimi kemirir.

İç çeken güz ile dost oldum,
 Gerçeğim,
 Vadilere kaçtı huzurlu gece.
 Kasım ile vedalaşan şiiri
 Bizden sonra hangi şair yazar?

Gönlüm ne zaman huzur bulacak,
 Buzla karla gelen ayazı düşün!
 Kasım dönüp gidiyor
 bu gün,
 orman gibi yurtta
 biz kaldık...

ÜÇ UTANÇ

Jalanaşköl,
 Biydayık,
 Dariya'da!
 Uçan kuşum!
 Dönüp
 yuvana gel!

Jıyırmasınşı ğasır da qırdan asqan –
 Stalin joq...
 Ejov ta,
 Beriyya da.

Jem şaşayın,
 kel qusım,
 balapanğa,
 Ayalayın bəriñdi alaqanda.
 Jıyırmasınşı ğasırđın jüreginde –
 Qarağandı lageri – qara tañba.

Adamzattıñ arda emgen asıldarı,
 arığanı,
 atılıp,
 asılğanı...
 Qarağandı lageri – qara oramal
 Jıyırmasınşı ğasırđın basındağı...

ÄSET ELİ QIZILARAY

Än salsa ağındağan,
 arındağan,
 Bulbulday davsı kökte damıladağan.
 Tolğan Ay tolıqsıtıp topqa salıp,
 Jorğaday mayda qoñır mamırılağan.

Mayıspay dara körgen aybındı er kim,
 Qayıstay qara öleñmen qayğıñdı ördim.
 Kömeyden merüvert, marjan savıldatqan,
 Erkesi esen ba eken, aydın köldiñ?!

Arısqa Ana bolğan aqtıǵı ayǵaq,
 Basıña ketsem dep em baqtı baylap.
 Baptaamay qırandarın uşırmaıdı,
 Aqtoǵay - aqın tuvar aqquv aymaq.

Yirminci asır da geçip gidiyor,
 Stalin yok...
 Ejov da,
 Beriyya da.

Yem vereyim,
 gel kuşum,
 balabanlara,
 Okşayayım hepinizi avucumda.
 Yirminci asrın yüreginde,
 Karagandı lageri, kara bir leke.

İnsanoğlunun hürriyet âşığı kıymetlilerinin,
 tükenmesi,
 vurulması,
 asılması...
 Karagandı lageri kara bir örtü
 Yirminci asrın başındaki...

ESET YURDU KIZILARAY

Şarkı söylediğinde hızlanmış,
 kendinden geçmiş,
 Bülbül gibi sesi gökte duraklamış.
 Dolunay toparlayıp bir araya getirip
 Yorga misali nazikçe salınmış.

Çok farklı mest olmayan heybetli yiğit kim,
 Hüznünü şiir ile kemer gibi ördüm.
 Gırtlaktan inci, mercan döktürmüş,
 Nazlısı esen miymiş, berrak gölün?!

Halka Ana gibi olduğu aşikârdır,
 Başına gideyim dedim, bahtımı bağlayarak.
 Beslemeden alıcı kuşlarını uçurmaz,
 Aktoğay, akınların doğduğu ak kuğuların
 yurdudur.

Kerilse kerimsalı qızığar Ay,
Erimes köñilimniñ muzı qalay.
Qızuvıñ Arqada bir basılmaydı,
Qızığıñ tarqamaydı, Qızılaray!

Bul öleñ - tüsingenge arman öleñ,
Boyınan injüv-marjan tamğan öleñ.
Möldirep Qarşığalı özeninde –
Aqsorañ biyiğinde qalğan öleñ.

Sav bolsam,
Savlığımdı sarqa alar kim?
Änsiz kün - ädemi toy tarqağan kün.
Arınıñ arnasında arındatar:
Nar Nayman,
Ükili Üysin,
Alqalı Arğın.

Qaramay qara jolda şaqırımğa,
Kelgenmin şabıtımdı şaqıruvğa
Qazaqtıñ mandayına bitken adı
Uv işip öledi eken aqırında.

Jüre me basımızğa baylanbay muñ,
Bul da bir qara şaşın jayğan qayğım.
Aspanniñ ayasında än şalqıtqan,
Äygili Äseti edi Naymanbaydıñ.

Gülteri qayta öngende örimdegen,
Önerdiñ kökjiyekten kögin körem.
Bağında Mängiliktiñ mäveleydi,
Gumırlı än,
Äsem även,
Ömirli öleñ...

Gerilse bozkır rüzgârı sevinir Ay,
Gönlümün buzları nasıl erimez.
Hararetin Arka'da basılmaz,
Güzelliğın hiç eksilmez, Kızılaray!

Bu şiir, anlayana arzu şiiridir,
Her yerinden inci mercan dökülen şiirdir.
Karşığalı nehrinde parlayan,
Aksoran zirvesinde kalan şiirdir.

Esen olsam
Kim sağlığımı bozabilir?
Türküsüz gün, eğlenceli toyun dağıldığı gün.
Heybetin alıp götürür:
Nar Nayman,
Ükili Üysin,
Alkalı Arğın.

Kara yolda kilometrelere bakmaksızın,
İlhamımı bulmaya geldim.
Kazak'ın kıymetli akını,
Zehir içip öldü sonunda.

Gider mi başımıza musallat olmuş dert,
Bu da kara zülflerini savuran yasımdır.
Gökyüzünün koynunda türkü terennüm eden,
Naymanbay'ın tanınmış Eset'i idi.

Çiçekleri tekrar yeşerip yayılan,
Sanatın filizlendiğini ufuktan görüyorum.
Ebediliğın bağında meyveye duruyor,
Ömürlü şarkı,
Hoş melodi,
Ebedî şiir...

ÖR ALTAY MEN
TÄÑİRTAVDİŇ ARASI

***

Alañ da, alaň,
alaň kün,
köñil kögin türedi.
... Jüregi bar adamniň
avıradı jüregi.

Sanamdağı köpirdiň,
Biyiginen ırşıdım. ...
Ör Altay bop ökirdim –
Sayram köl bop sıñsıdım.

Körset mağan jurtıñdı,
Bar ma aǵatay,
qalǵanıñ...
torıǵadı bir türli
Tarbaǵatay tarlanım...

Artta talay jol qalıp,
Öleñ bolıp örildim.
... Tañjarıq bop tolǵanıp
Äset bolıp tögildim.

Saǵan taǵı baramın,
Kezdesüvde bar baqıt.
... Sarıarqanıñ samalın
Saǵınışpen sarnatıp.

Babaña bul turaq,
jurt,

YÜCE ALTAY İLE
TANRI DAĞLARININ ARASI

***

Alaca bulaca
Sisli gün
Gönül göğünü çeker.
...Kalbi olan insanın
Aǵrır durur yüreği.

Şuurumdaki köprünün,
Yükseğinden fırladım.
... Yüce Altay Dağı olup aǵladım,
Sayram Gölü olup inledim.

Göster bana halkını,
Var mı abiciğim,
Kalanım...
Hüzünleniyor her türlü
Tarbaǵatay⁸⁴ ihtiyarım.

Nice yolu arkada bırakıp,
Şiir olup örüldüm.
... Tanjarık⁸⁵ olup heyecanlanıp
Eset⁸⁶ olup döküldüm.

Sana yine gelirim,
Kavuşmada bütün mutluluk.
... Sarıarka⁸⁷'nin meltemini
Özlemle estirip.

Burası Ata mekanı,
Halk,

⁸⁴ Tarbaǵatay Dağları: Çin ve Kazakistan arasında bulunan sıradağıdır.

⁸⁵ Tanjarık Joldıulı (1903-1947): Şair. Çin'deki Kazak edebiyatının kurucusudur.

⁸⁶ Eset Naymanbayulı (1867- 1922): Şair, besteci.

⁸⁷ Sarıarka: Kazak bozkırları olarak bilinir. Kazakistan'ın orta ve doğu bölgeleri boyunca uzanan büyük bir penepelen oluşumdur.

qulın müsün,
quba bel.
... Qazaq degen – bir-aq jurt –
Qazaq degen – bir-aq el.

Aspanastı köginen,
Jalğız tamsı möldirep.
Şemen qatqan,
Şerim eñ –
arğı bet pen bergi bet...

Jañğıradı jadımda,
Tañirtavdıñ qusı kök.
Ulı qorğan mañında
Ğun jılqısı kisinep...

KÖŞTİÑ İZİ

İzin kördim şubırıp köşken eldiñ,
Kezeñ aşqan kerüvendi keşte kördim.
Sarnap jetti sarını samalmenen
«Elim-aylap» egilgen eski öleñniñ.

Köşpen birge köşti ırıs,
köşti nesip,
aşpağan soñ baq, baqıt bes kün esik.
Şubatılğan şaň kömip janarların –
Ğasır jılap baradı köşke ilesip.

Köş keledi kör-jerdiñ basın qurap,
Jäyirtavdıñ jağası jasıl quraq.
Şuvdaları kerüvenniñ şuvmaqtalıp
Ğasır jılap keledi,
asil jılap...

Köş-kerüven jıljıy ma,

Tay anıtı.
Beyaz tepe.
... Kazak dediğın sadece bir millet
Kazak dediğın sadece bir halk.

Çin'in gökyüzünden,
Tek damla berraklaşır.
Küflenip donan,
Derdim idin,
Öte tarafı ile beri tarafı...

Hafızamda belirir,
Tanrı dağının mavi kuşu.
Ulu kale etrafında
Hun atları kişneyip...

GÖÇÜN İZİ

Katar katar göçen halkın izini gördüm,
Geçmiş zamanın kervanını akşamla gördüm.
Sesi inleyerek yükseldi esen meltemle
“Halkım ah” diye ağlayan eski türkünün.

Göçle birlikte göçtü rızk,
Göçtü nasip,
Baht, mutluluk açılmayınca üç günlük
dünyada.
Ard ardına gelen toz gözlerini yumup
Asır ağlayarak gider göçü takip edip.

Göç geliyor mezar toprağını biriktirip,
Jayır dağının yamacı yeşil kamış.
Tozları kervanın peşi sıra
Asır ağlar,
Asil ağlar...

Göç kervanı ilerliyor mu,

qozğala ma,
 Botalı ingen botalap boz dalada...
 Şalğın basın bozqırav şaldı bugün
 Köş soñında keledi bozdap Ana.

Tügi şıqqan betege balağınıñ,
 Tasqa tiygen tuyağı tağalınıñ.
 Şañqay tüste şaşılsa şañırağıñ
 Qazaq üşin bul endi jaman ırım...

...Qulağıma jetedi eldiñ äni,
 Qulağıma jetedi jeldiñ äni.
 Qaralı köş körmesin endigäri –
 «Arğı jağı Ertistiñ,
 bergi jağı...»

Xalıq edik jaralğan kenen,
 eren,
 kün sıǵalap ruvxıma keregeden.
 Ör Altaydıñ örkeşi bult jetpegen
 Jasırasıñ sırıñdı, nege menen?!

Köştiñ izi...
 ketpeydi eşbiri esten,
 atoylağan,
 alısqan,
 keskilesken...
 Kermek tatıp kevdemde asıl bulaq –
 Ğasır jılap keledi köşke ilesken.

...Sarin deyin bul da bir könedegi,
 Talıp jetken Talqıdan köp öleñi...
 Şaqrımaysıñ qol bulğap nege meni –
 Köştiñ izin basqandar kögeredi.

Kımıldıyor mu,
 Gebe deve doğurup bozkırda...
 Otların başını kırağı çaldı bugün
 Göç ardından ağlar gelir Anneler.

Tüyü çıkmış küçücük yavruların.
 Taşa dokunmuş toynağı nalının.
 Öğle vaktinde saçılırsa çadırın
 Kazak için bu artık kötüye işaret...

...Kulağıma geliyor halkın türküsü,
 Kulağıma geliyor rüzgarın türküsü.
 Hüzünlü göç görmesin bundan sonra
 “Öte tarafı İrtiş’in,
 Beri tarafı...”

Halk idik yaratılmış bereketli,
 müstesna,
 güneş bakar ruhuma kapıdan.
 Yüce Altay’ın hörgücü bulut ulaşmayan
 Gizliyorsun sırrını, niye benden?!

Göçün izi...
 Çıkıyor hiçbir şey akıldan,
 Coşan,
 Tartışan,
 dilimlenen...
 Kokuşmuş gövdemde asıl bulak,
 Göçü takip eden asır ağlayarak gelir.

... Eskideki bir ezgi diyeyim buna da,
 Zor duyulan Talkı⁸⁸’dan türküsü...
 Çağırılmıyorsun el sallayıp niye beni,
 Göçün izini takip edenler yeşeriyor.

⁸⁸ Talkı: Tarbağatay bölgesindeki yer adıdır.

Köştiñ izi...

Göçün izi...

JALĞIZ UVIS TOPIRAQ

Äset kesenesi. Baqıtbek sot

...Tavdıñ bultı keşeden javmay ılañ,
Qazaq üşin Äset te tavday ulan.
Jalğız uvıs topıraq alıp jettik –
Qızılaray tavınıñ bavrayınan.

Ol şırqağan...
Qayteyin qısqa bul än,
arğı bettiñ xabar ap qustarınan.
Jalğız uvıs topıraq alıp jettik
Arqadağı Naymanbay qıstağınan.

Qayran köñil muzdasın,
sızdasın ba?
Qaraşa üydey qalqıyğan quz basında.
...Jalğız uvıs topıraq,
kiyelim-av –
Aman-esen jetkizgen bizdi osında.

Şekarağa kelgende öte mazdap,
Şetinete jazdadı şetel azdap.
...Topıraqqa kedende qavıp töngen –
Sot Baqıtbek sottalıp kete jazdap.

Amanattı jetkizgen iyesine,
Sol bir sätter tüsedı jiyi esime.
Jalğız uvıs topıraq,
qun jetpeytin –

BİR AVUÇ TOPRAK

Aset Türbesi. Hakim Bakıtbek

... Dağın yağmayan bulutu dünden sisli,
Kazaklar için Aset de dağ gibi evlat.
Bir avuç toprak alıp getirdik
Kızılaray dağının yamacından.

Söyleyen...
Ne yapayım kısa bu şarkı,
Öte tarafın kuşlarından haber alıp.
Bir avuç toprak getirdik
Arka⁸⁹'daki Naymanbay kışlağınan.

Hey gidi gönül donsın da,
Sızlasın mı?
Keçe çadır gibi durduğı uçurumda.
... Bir avuç toprak,
Kutsalımdır ya
Bizi buraya sağ salım getiren.

Sınıra gelince iyice alevlenip,
Öldüreyazdı gurbet de azıcık.
...Tehlikeye uğruyordu toprak gümrükte,
Hakim Bakıtbek az kalsın hapse düşeyazdı.

Emaneti sahibine ulaştırın,
O zamanlar gelir sık sık aklıma.
Bir avuç toprak,
Değeri artmayan,

⁸⁹ Sariarka (Arka): Kazakistan yayaları olarak bilinir. Kazakistan'ın orta ve doğu bölgeleri boyunca uzanan büyük bir peneplen oluşumudur.

Qasteri de qazaqtıñ
Kiyesi de.

Aruv qızı Alaştıñ
ot ulanı,
Atajurtı ärkimniñ totı bağı.
Eki dünüye qızığın kördim dey ber –
tuvğan jerdiñ buyırsa topırağı.

Aspanastı eline,
Kökqamırğa,
Jolıñ tüsse bavırım,
toqta munda!
Äset jatır davısı kökti kezgen
Zañğar-zañğar tavlardıñ qatparında.

Ömir deymiz
kün keşip
ottap,
üptep...
Topıraqtı bir uvıs – baq ta,
qut – dep.
qabirine aqınnıñ sevip turıp
«Babam-ay» dep ökirdi sot Baqıtbek.

Biz arqalap kelgendey eldiñ arın,
Jalğız sätke umıttıq endi bärin.
Qalibektiñ Ğalımı eñiredi
Ekevine qosılıp men jıladım.

Añtarılıp qalğanday añsar alap,
Babam qayda barmağan jan sağalap.
Üşevmizge qosılıp añıradı –
Dünieniñ betinde barşa qazaq.

... Jalğız uvıs topıraq,

Kıymetlisidir Kazak'ın
Hem de kutsaldır.

Güzel kızı Alaş'ın
Ateşin evladı,
Atayurdu herkesin papağan bahçesi.
İki hayatın rahatını gördüm diyebilirsiniz,
Memleketin nasip olursa toprağı.

Çin halkına,
Kökkamır'a,
Yolun düşerse kardeşim,
Dur burada!
Aset yatıyor, sesi gökyüzünde geziyor
Yüksek yüksek dağların katmanında.

Hayat dediğimiz,
Günler geçer
Konuşarak
Endişeli...
Toprağı bir avuç bahçede,
Bereket diye.
Mezarına şairin serperken
“Ya Atam” diye ağladı Hakim Bakıtbek.

Biz getirmiş gibiyiz halkın itibarını,
Bir anlık da olsa unuttuk artık her şeyi.
Kalibek'in Galım'ı ağladı
İkisiyle birlikte ben de ağladım.

Devrilip kalmış gibi özlenen toprak,
Atam nerde gitmemiş ki can verip.
Üçümüzle birlikte ağladı oturup
Yeryüzündeki bütün Kazaklar.

...Bir Avuç Toprak,

Kökkamırda,
Joliñ tüsse bavırım,
toqta munda!

JAN QARINDAS

Ayşa qız Qabilqoja Quljadağı,
Janında jarqırağan jır jamalı.
Aq, sarı, qızıldarı közdi arbağan
Bul tirlik emes qarğam,
gül bazarı.

Ayşa aqın ay diydariñ aydan äppaq,
Kelmegem avılıña jäy qonaqtap...
Qus-künge üşbuv sälem jazdım, janım –
Üstinde tegis jerdiñ tayğanaqtap...

Keremet jan ekensiñ kemel,
maysa, janiña japırağan öleñ jaysa.
Tolasiñ tolğan Ayday aynalayın –
Bolasiñ qarındasım sen endi, Ayşa!

Aytpağan eş pendege sırlarıñdı aş,
aqınğa qır da muñdas,
jır da muñdas.
...sağan da kerek edi bir jaqsı ağa –
Mağan da kerek edi bir qarındas.

Ordañ bar juldız uvıq,
ay şatırlı,
Öleñ ğıp örem seniñ qay sätiñdi.
ÜR jaña köktem kiydim köñilime
Quljada körgeñ sätte Ayşa aqındı.

Sel boldı selt etkizgen sezim eren,
Qarap em sol köktemniñ közimenen.
Ağaña öleñ oqıp ne ğılasıñ –

Kökkamır'da
Yolun düşerse kardeşim,
Dur burada!

SEVGİLİ KIZ KARDEŞ

Ayşe kız Kabilkoja Kulja'daki,
Yanında parlayan şiir cemali.
Beyaz, sarı, kızılları gözü alan
Bu yaşam değil evladım,
Çiçek pazarı.

Ayşe şair ay yüzü aydan beyaz,
Gelmedim köyüne boşuna misafirliğe...
Işıldayan güneşe çok selam yolladım, canım
Düz toprağın üzerinde kayarak...

Kamil insanmışsın, ağırbaşlı,
Şiir ruhuna yaprağını yayarsa.
Dolarsın dolunay gibi yavrum,
Olacaksın kız kardeşim artık, Ayşe!

Hiç kimseye anlatmadığın sırrını aç,
Şaire tepe de sırdaş,
Şiir de sırdaş.
... sana gerekiyordu iyi bir abi
Banaysa gerekti bir kız kardeş.

Ordun var yıldız ağaçlı,
Ay çadırlı,
Şiir olarak yazarım senin hangi anını.
Yepyeni bahar giydim gönlüme
Kulja'da gördüğün an Ayşe şairi.

Sel oldu hissini titreten sezgisi,
Bakmıştım o baharın gözüyle.
Abine şiir okuyup ne yapacaksın

Ayşajan, aynalayın, öziñ öleñ...

Öleñdey ömirdegi barda muñdas,
Sırıñdı ayt,
aynalayın armanıñdı aş!
Maysa tün juldızınan
Seni izdeymin –
Ayşa aqın Quljadağı jan qarındas...

SARSÜMBE, QARAKÖPİR

*Osı köpirdiñ oñ bosağasına javızdar
Zuvqa batırdıñ basın birneşe
kün ilip qoyğan desedi.*

Bozdaydı botası ölgen ğasır – ingen,
Sen meniñ alşı tüsken asıgım ba eñ!
Sultanım ultan bolğan sonav jılı
Zuvqanıñ bul köpirge basın ilgen.

Bas munda...
qayda qalğan jansız dene?!
aynalsa opat dey ber nar süldege.
Qartaydım qara köpir sağan jetip
Altaydıñ alqasında Sarsümbede.

Sarisümbe,
Sen ne deysiñ, Qıran özen?
Savalğa javap tappay jıladı özen.
Jasında jazmışımñıñ tamşısı bar –
basiñda tursa qanday mına kezeñ.

Sarğayğan sağım künge sanam ökil,

Ayşeciğim yavrum, kendin şiir gibisin...

Şiir gibi hayatında varken sırdaş,
Sırrını söyle,
Yavrum hayalini anlat!
Yumuşak gece yıldızından
Seni arıyorum,
Ayşe şair Kulja’daki sevgili kız kardeş...

SARSÜMBE, KARAKÖPİR

*Bu köprünün sağ eşiğine acımasızlar
Zuka bahadırın kafasını birkaç gün boyunca
asıp koymuşlar.*

İnliyor yavrusu ölen asır, sanki deve,
Sen benim yatay düşen aşığım⁹⁰ mıydın?
Sultan’ın itibarının düştüğü o senede
Zuka’nın bu köprüde kafasını asan.

Kafa burda...
Nerede kaldı ruhsuz beden?!
Güçlü vücut güçsüzleşirse ona kaza denilir.
Yaşlandım kara köprüye ulaştığımda
Altay’ın kölesi gibi Sarsümbe⁹¹’de.

Sarsümbe,
Sen ne dersin, kartal ırmak?
Soruya cevap bulamayıp ağladı ırmak.
Gözyaşında bahtsızlığın izi var,
Kaderinde de varsa böyle bir dönem.

Sararan meltemli günlere şuurum vekil,

⁹⁰ Aşık oyunu: Koyunların ya da keçilerin arka bacaklarında bulunan dört yüzlü kemikle oynanan bir oyundur. Günümüze dek bulunan bütün Türklerin yayıldığı tüm coğrafi bölgelerde bu oyuna rastlanır. “Aşık atmak” deyimini de bu oyundan gelir.

⁹¹ Sarisümbe: Doğu Türkistan’ın İli vilayetindeki Kazak Türklerinin yerleştiği ilçe adıdır.

Qayısıp qayğı oylamas qala nöpir.
Ğalamnıñ ğazavatın senen kördim
Babamnıñ bası ilingen, Qaraköpir!

Jartası,
jağalavı jasıl orman,
Är tası ör Altaydıñ asıl arman.
Aqınnıñ osı ölkede şerli jırı –
Batırdıñ bul mañayda bası qalğan.

Jalğanğa künde eleñder şerli köşim,
alğanda dürbeleñder eldiñ esin.
Sor, qayğı batırınıñ basın alsa –
Ol jaylı Qaraköpir,
Sen bilesiñ...

Qolımda qara kitap,
qap-qara kün,
Uvaqıttıñ şer-şemenin aqtaramın.
Qırannıñ üstindegi – Qaraköpir
Arasın bölip jatqan aq-qaranıñ.

Ayt endi,
mağan bugün,
qozğa, sırdı!
Bilemin Ruvxım ölmey tozbasımdı.
Zuvqanıñ bası ilingen,
Qaraköpir –
Men senen izdep keldim öz basımdı...

ÖR ALTAYDIÑ BULTTARI

Jarıq barda janıñda lavlasa ümit,
Xas batırday attanğan javğa asıǵıp.
Anam tütken tübittey ülpildeydi –
Ör Altaydıñ bulttarı tavğa asılıp.

Eğilip üzüntü düşünmez kalabalık şehir.
Alemin savaşını sende gördüm
Atamın kafası asılmış Karaköpir’de!

Uçurumu da,
Kıyısı da yeşil orman,
Yüce Altay’ın her taşı ulaşılmayan hayal.
Şairin bu ölkede dertli şiiri,
Bahadırın bu çevrede kafası kalmıştır.

Hayata her gün endişeyle bakar dertli göçüm,
Aldığında darbeler halkın aklını.
Kader, kaygı bahadırın kafasını alırsa,
Onun hakkında Karaköpir,
Sen biliyorsun...

Elimde siyah kitap,
Simsiyah gün,
Vaktin şer derdini karıştırırım.
Kartalın üzerindeki Karaköpir
Arasını ayıran beyaz ve siyahın.

Anlat şimdi,
Bana bugün,
Dök, sırrını!
Biliyorum ruhum ölmeden eskimeyeceğimi.
Zuka’nın kafası asılan,
Karaköpir,
Ben sende aramaya geldim kendi kafamı...

YÜCE ALTAY’IN BULUTLARI

Aydınlık varken ruhunda alevlenirse umut,
Bahadır gibi coşmuş düşmana karşı atılıp.
Annemin temizlediği yün gibi yumuşacık,
Yüce Altay’ın dağa asılan bulutları.

**KÖKTOĞAY. ŞAKÜRTİ.
AQIT QAJI BASINDA**

Jaqut qazına,
Aqıt qajıǵa.
jüginip kep turmız
Uvaqıt qazıǵa.

Sırlasar bizbenen,
Araylı izgi öleñ.
Talaylı taǵdırı
Abaydı izdegen...

Atqan kün,
batqan ay,
Jıljıydı toqtamay,
Sırların bügedi –
Şakürti, Köktoǵay...

İlimniñ qazıǵı.
Janınıñ azıǵı.
Tayǵaqtı tar joldar –
qajıtqan qajımı.

Qus qonar zävde bir,
oynaydı sävle nur...
Qurandı baǵıştap –
Bavırım, tävbe qıl!

Töbemnen tönip kün,
Ğajap-ay, sonı uqtım –
Aqıttı izdep kep
Baqıtqa jolıqtım...

**KÖKTOĞAY. ŞAKÜRTİ.
AKIT HACI MEZARINDA**

Yakut hazine,
Akıt Hacı'ya.
Başvurarak geldik
Vakit bilgeye.

Sırdaş olur bizimle,
Parlak şiir.
Talihsiz kaderi
Abay'ı arayan...

Doğan güneş,
Batan ay,
İlerliyor durmadan,
Sırlarını gizliyor,
Şakürti⁹², Köktoǵay⁹³...

İlmin kazıǵı,
Ruhun azıǵı.
Kaygan dar yollar,
Yoran hacıyı.

Kuş konar bazen bir,
Oynuyor ışıklı nur...
Kuran'ı okuyup
Kardeşim, tevbe et!

Tepemden bakan güneş,
Harika, onu anladım.
Akıt'ı arayarak gelip
Mutluluǵa kavuştum...

⁹² Şakürti: Köktoǵay ilçesinin merkezi olarak bilinir.

⁹³ Köktoǵay: Çin'in Sincan Uygur Özerk Bölgesinin kuzeydoğusunda, Altay iline baǵlı bir ilçedir.

Bul da bir zarlı uğım,
Terbeydi jandı muñ.
Aqıttıñ basında –
tayqılav tağdırım...

NÜKEN QALĞAN

Pendege dünyede biter me arman,
Bul-dağı bir kezdegi qut el,
qarğam.
Esen be ör Altaydıñ şıñ-quzdarı
Aqküngeyt,
aman ba eken, Nüken qalğan?

Ürikken şıñravdıñ şetin körip,
Eliktey jürgen jeldiñ ötinde örip.
Aldımnan arsalañdap Nüken şıqqan
Bir biyday arpa işinde sekildenip...

Jetpegem sarjeldirip Qarakerdi,
Qatısar Qarakermen zaman öldi...
Köktoğay,

Buvrıtoğay,
Buvırşındar –
Nüken bop elesteydi mağan endi...

Añırıp arman qaştı aq şağıldan,
aqşa bult qalqıp uştı aspanımnan.
Kezdesüv,
qoştasuvdıñ aralığı –
turadı qasıyetti qas – qağımnan.

Qoyğızğan qarasuvğa qayıq salıp,
tağdırğa men qayteyin ayıp salıp.

Bu da bir dertli kavram,
Sarsıyor ruhu dert.
Akıt'ın mezarlığında
Küçücük kaderim...

NÜKEN KALAN

Beşerin hayatta tükenir mi hayali,
Bu da bir dönemdeki kutsal yurt,
Yavrum.
Esen mi yüce Altay'ın kayaları
Akküngeyit,
Esen mi ki, Nüken kalan?

Tedirgin kayanın kıyısını görüp,
Ceylan gibi koşan rüzgarın önünde gezip.
Önümden nefes nefese Nüken çıktı
Arpa arasındaki bir buğday gibi...

Yetişmemiştim çoşturarak Karaker'i,
Katlanarak Karaker'e vakit öldü...
Köktoğay,

Buvrıtoğay⁹⁴,
Buvırşınlar,
Nüken'in hayaleti olup gelir şimdi...

Ağlayarak hayal kaçır ak çakıldan,
Beyaz bulut kalkıp uçtu gökyüzünden.
Buluşmak,
Vedalaşmak arası,
Çıkar ortaya tam önümden.

Yüzdüren kara suda kayık verip,
Kaderi ben ne diye suçlayayım.

⁹⁴ Buvrıtoğay, Buvırşın: Çin'in Sincan Uygur Özerk Bölgesinin kuzeyinde, Altay İline bağlı bir ilçedir.

Qarayıp qır basında qazaq otır –
Köñilin dastarxanday jayıp salıp.

Qayteyin,
qıymay kettim asıl uldı,

Altaydıñ küni
qayda jasırındı?
Üliñgir,
Şiñgil,
Qanas suvlarında –
közime möldiregen jas ilindi.

Attañgam savlıq tilep aqın ulğa,
Allağa amanattap aqırında.
Qarayıp qır basında Nüken qalğan –
Xanzudıñ Motosı bar taqımında.

Ot izdep Ospan tuvğan aybattı elden,
Qayrağın namısımñıñ qayrap kelgem.
Arğımaqqa layıq arda inimdi
Zaman-ay,
quv temirge baylap bergen.

Barında bazarıñıñ qırdıñ qutı eñ,
men seni bir kün emes,
mıñ kün kütem.
Nüktedey köz uşında buldırağan –
Düniyeniñ är qazağı – bir-bir Nüken.

Bavırım qır basınan kütedi kim,
qısqarıp bilte şamday bitedi kün.
...Üstinde ülken joldıñ jalğız – jarım
Qol bulğap qalıp edi Nüken inim.

Tepe ucunda belirmiş Kazak oturur,
Gönlünü sofra gibi yayarak salıp.

Ne yapayım,
Kıyamadan gittim asıl oğlanı,

Altay'ın günü
Nereye gizlendi?
Ülingir,
Şingil,
Kanas suları gibi,
Gözlerim ıslandı yağla doldu da.

Gideyim sağık dileyip şair oğlana,
Allah'a emanet ederek sonunda.
Tepe ucunda beliren Nüken kalmıştı
Hanzu⁹⁵'nün motoru vardı altında.

Işık arayıp Ospan'ın doğduğı heybetli halktan,
Bileği taşıyla namusum bileyip de geldim.
Küheylana layık değerli kardeşimi
Vakit hey,
Boş demire bağlayıp da vermiş.

Hayattayken kıymetin tepenin bereketiydi,
Ben seni bir gün değil,
Bin gün beklerim.
Nokta gibi göz ucunda beliren
Yeryüzündeki her Kazak, birer Nüken.

Kim kardeşini tam zirvede bekler,
Kısalıp bal mumu gibi biter günler.
... Üzerinde uzun yolun tam yarısında
El sallayıp kalmıştı Nüken kardeşim.

⁹⁵ Hanzu: Çinlerin soy adıdır.

QANAS KÖLİ

Altın da kirpik, ay qabaq,
Altaydıñ tãñir şıñdarı.
Qanastıñ kölin aymalap –
Aq qayıñ, samırsındarı.

Qazaqtıñ qayran baytağı,
Közine köldiñ qaramay...
Muñlı bir ändi aytadı
Üyeñki,
terek,
qarağay.

aynaldım seniñ qalpıñnan,
Qanastı kördim,
qartaydım...
Jaralğan devşi ed altınnan –
tavı men tası Altaydıñ.

Qosılıp tirlik änine,
Altaydıñ emgen tösin el.
Bağzıdan kuvä bärine –
Köñili köktem osı köl.

Añızda alıp balıǵı,
bizge de jetken deregi.
tariyxqa ketken tamırı –
Köl bitkenderdiñ tereñi.

Öziñmen kelgen jarasqım,
Suluv da sırbaz sır aytıp.
Qanastıñ köli-ay,
Qanastıñ –
qaytara körme, muñaytıp...

Jetpeydi eş köl ğalamda,

KANAS GÖLÜ

Altın kirpikli, ay gözkapığı,
Altay'ın tıpkı tanrı zirveleri.
Kanas'ın gölünü izleyerek,
Beyaz kayın ağacı, çamları.

Kazak'ın en güzel bozkırları,
Gölün gözlerine bakmadan...
Dertli bir türküyü söyler gibi
Çam,
Kavak,
Karaağaç,

Seviyorum senin görünüşünü,
Kanas'ı gördüm,
Yaşlandım...
Yaratılmış diyordu el altından,
Altay'ın dağı ile taşı.

Eklenerek yaşam türküsüne,
Altay'ın emmiş göğsünü halk.
Eskiden beri her şeye şahit,
Gönlü bahar bu gölün.

Efsanede yüce balığı
Bize de ulaşmış kaynağı.
Tarihe inmiş damarı,
Bütün göllerin derinliği.

Seninle yakışmak istiyordum,
Seninle sırrımı içten paylaşıp.
Kanas'ın gölü ahh,
Kanas'ın,
Geri çevirme, üzerek...

Yetmiyor hiçbir göl âlemde,

tolqıdı tolqın,
 tolqıdı Ay...
 Jarq ete qaldıñ janarda –
 boyjetken taqqan şolpıday.
 Men seni quştım...
 bağım ba,
 Qanastıñ köli-jan äni.
 Jävdirep turğan janımda –
 Qalqatay qızdıñ janarı...

Köñilde qaldı köp eles,
 Janımdı sol küy qozğasın!
 Qanastıñ köli –
 köl emes –
 mölt ete qalğan köz jasım...

QARA ERTİS⁹⁷, QAYRAN ERTİS...

Altaydıñ⁹⁸ Tarbağatay⁹⁹ tuğırında,
 Bulaqtıñ mamırdağı tunığında.
 Qara Ertis, Qayran Ertis silañdaydı
 Suluvdıñ tolqındangın burımında.

Sayranı sarı beldiñ sağımında,
 Altaydıñ altın qusaq tamırında.
 Şıñğıstav¹⁰⁰ şırağdanın jaqtı mäñgi
 Qazaqtıñ janındağı jarığında.

Birsalar anaşımın kiyizindey,
 Keledi köñilimniñ küyi üzilmey.
 Şığısta qasıyetti bəri-bəri –

Coştı durdu dalgalar
 Heyecanlandı Ay...
 Parladın parladın gözümde
 Güzel kızın taktığı şolpı⁹⁶ gibi.
 Ben seni kucakladım...
 Bahtım mı,
 Kanas'ın gölü ruh türküsü.
 Güzelce bakar yanımda
 Gencecik kızın gözleri...

Gönlümde kaldı hayalin,
 Ruhumu o ezgi titretsin!
 Kanas'ın gölü,
 Göl değil,
 Yere düşen benim gözyaşım...

KARA İRTİŞ, HARİKA İRTİŞ...

Altay'ın Tarbağatay zirvesi gibi,
 Nehrin mayıstaki berraklığı gibi.
 Kara İrtiş, harika İrtiş cilvelenir.
 Güzelin dalgalanan saçları gibi.

Seyri sarı belin serabı gibi,
 Altay'ın altın kuşaklı damarı gibi.
 Şıñğıstav çerağını yaktı ebedî
 Kazak'ın yanındaki ışığı gibi.

Bir salar anacığımın keçesi gibi,
 Gelir gönül halim iyice kötüleşmeden.
 Doğuda hepsi de haysiyetli,

⁹⁶ Şolpı: Altın ya da gümüş süslemeli bir tür saç bağı, toka.

⁹⁷ Ertis: İrtiş. Sibirya'daki bir nehir. Obi nehri.

⁹⁸ Altay: Altay dağları. Orta Asya'da konumu Kazakistan sınır bölgesi, Rusya, Moğolistan ve Çin'e kadar uzanan sıradağlar silsilesi. Kuzeybatıdan güneydoğuya kadar uzayan üç parçadan oluşur. Rus, Moğol ve Gobi Altay'ı adlarıyla bilinirler. Toplam uzunluğu 2.120 km'dir.

⁹⁹ Tarbağatay: Kazakistan'ın doğusundaki bir sıradağ.

¹⁰⁰ Şıñğıstav: Kazak bozkırının doğu kısmındaki dağ silsilesi.

Marqaköl maralının¹⁰¹ müyizindey.

Jügirtip jürektegi kiyigimdi,
Jırıma izdep keldim iyirimdi.
Aqınğa töge almasañ meyiriñdi –
...«Ör Altay, men qayteyin biyigiñdi...»

Şalğım şaşırağan şalğayında
Sırımdı aqtarayın tal-qayıñğa!
Şölimdi Suñqarbulaq¹⁰² qandırar ma
Savır¹⁰³ men Sayqan¹⁰⁴ tavdıñ bavrayında?

Öskeleñ Öskemenniñ¹⁰⁵ márt öñiri,
Ulıñ tavda tuvğan tav köñili.
Üşevmiz bir aq öleñ jazatınbız –
Ulıqbek¹⁰⁶,
marqum Nurlan Mävkenulı¹⁰⁷.

Sol jırdıñ adaldıq ed taqırıbı,
Jıldardıñ şarşattı ma şaqırımı?
Altaydıñ alşı¹⁰⁸ tüser asıqtarı –
Arqanıñ¹⁰⁹ ardaküreñ aqın ulı.

Men keldim – janımda jas,
janarda muñ,
Kördiñ be köñilimniñ qabarğanın?

Markaköl ceylanının boynuzu gibi.

Koşturup yürekteki geyiğimi,
Şiirime arayıp geldim dizilişi.
Akın'a veremezsen sevgini,
...“Yüce Altay, ben ne yapayım zirveni...”

Çimenleri dağılan ıraklarında
Sırrımı söyleyeyim şu dallara!
Susuzluğumu Sunkarbulak kandırır mı?
Savır ile Saykan dağın eteklerinde?

Gelişmiş Öskemen'in cömert sahası,
Oğlunun dağda doğan dağ gönlü.
Üçümüz sadece bir şiir yazdık
Ulıqbek,
Merhum Nurlan Mevkenulı.

Bu şiirin adaletti konusu,
Yılların yordu mu uzunluğu (mesafesi)?
Altay gibi âşıkları alçı düşen
Arka'nın değerli yağız akın oğlu.

Ben geldim, yanımda genç,
Gözbebeklerimde sıkıntı,
Gördün mü gönlümün kabardığımı?

¹⁰¹ Marqaköl: Markaköl, Doğu Kazakistan'da Katonkaragay ilçesinde bir göldür. Ana çıkışı İrtiş'in bir kolu olan Kaljır'dır.

¹⁰² Suñqarbulaq: Nurlan Mävkenulı'nın şiir kitabının adı. 2008'de yayımlanmıştır.

¹⁰³ Savır: Kazakistan ve Çin arasındaki sıradağ. Tarbagatay Dağlarının uzantısıdır.

¹⁰⁴ Sayqan: Tarbagatay Dağlarının uzantısıdır.

¹⁰⁵ Öskemen: Doğu Kazakistan'da 1720 yılında kurulmuş bir şehir.

¹⁰⁶ Ulıqbek: Jaylıbay'ın şair arkadaşı.

¹⁰⁷ Nurlan Mävkenulı: (1960-2003). 25 Aralıkta Doğu Kazakistan'da Zaydan ilçesinde doğmuştur. 1984'te Kazak Devlet Üniversitesi gazetecilik bölümünü bitirmiştir. Daha sonra da siyaset bilimi okumuştur. Kazakistan'daki bazı dergi ve gazetelerde gazetecilik ve redaktörlük yapmıştır.

¹⁰⁸ alşı: Alçı. Aşık oyununda aşığın düşüş şekillerinden biri. Aşık atıldığında düz tabanı yere temas eder ve dik durursa buna çok önem verilir. Oyun sırasında öncelik verilir.

¹⁰⁹ Arqa: Kazakistan bozkırının diğer adı. Arka, Sarı Arka.

Tolğatqan tolqınıñmen terbe meni,

Qara Ertis,
Qayran Ertis,
Qara ormanım.

QUDAY SAQTADI

Quday saqtadı,
Quday saqtadı,
Ajalım jetse öler em.
Quvansaq-tağı,
Muñaysaq-tağı
Tättisiñ, tirlık, ne degen?!

Basınan, bälkiy, baq uşqan...
azar,
Kölbemey köñil qazdarı.
Arıstı jutar Arıstan-ajal –
Meni de juta jazdadı...

Bügingi sınaq...
Keşpeytin sınaq,
Köktemdi qiymaq kögergen.
Ömir de mäñgi öşpeytin şırağ –
Bir kündik sävle degenmen...

XANTÄÑİRİ

Xantäñiri,
bev, şirkin,
Xantäñiri!
Birliğimniñ bülkilder
qan tamırı.
Xantäñiri basında
Ar täñiri –
Ar amanda adamniñ jan-täni Ulı.

Kabarttığın dalgalarla salla beni.

Kara İrtiş,
Harika İrtiş,
Kara ormanım.

ALLAH KORUDU

Allah korudu,
Allah korudu,
Ecelim gelmiş olsaydı ölürdüm.
Sevinsek de,
Hüzünlensek bile,
Tatlısın, hayat, hem de ne kadar?!

Başından belki de baht uçmuş...
Zorlukla,
Kanat çırpamaz gönül kazları.
Güçlüyü de yutar Arslan ecel,
Beni de az kalsın yutuyordu.

Bugünkü sınav...
Bitmeyecek sınav...
İlkbaharı harika yeşillenmiş.
Ömür de ebedî, sönmeyecek ışıq
Bir günlük şule demekle...

HANTANRI

Tanrı dağları (Hantengri)
Vayyy, harika,
Hantanrı!
Birliğimin hareketlenir
Kan damarı.
Hantanrı'nın başında
Şerefli Tanrı,
Şeref amandaysa insanın canı da ruhu da ulu.

Xantâñiri,
bev, şirkin,
Xantâñiri!..

Şıǵıs eli şaşqanda bar arayın,
Oñ jaǵımnan tuvmaydı qalay Ayım?..
Bavırında terbelgen bala qayıñ,
Tâñir tavrıñ özi de araǵayın...

San tariyxtı sol biyik közi körgen,
Közi körip ğajayıp sezim örgen.
Kerim küñniñ keremet kezi kelgen –
Tâñir tavın Tâñirim özi bölgen.

Şıǵıs jaqtıñ şalqısa şalqarları,
Bizge qaray tartatın bar tarmaǵı.
Jırday ğalam –
altınday alqañdaǵı,
Şıñda oynaǵan aymüyiz arqarları...

Bar älemge bul şıñnıñ
bar qadiri,
Künge qaray kerüvenin
tartadı ulı.
Xantâñiri basında
Ar tâñiri...
Birliğimniñ bülkilder
qan tamırı –
Xantâñiri,
bev, şirkin,
Xantâñiri!..

KÖKTÖBEDEN BARADI KÖŞİP

KÖKTEM

Qanatınan nur savlap tökken öleñ,

Hantanrı,
Vayyy, harika,
Hantanrı!...

Doǵu illeri saçınca bütün tan kızılıǵını,
Sağ yanımnan nasıl doğmaz Ayım?...
Bağrında deprenip duran yavru kayın,
Tanrı daǵının kendisi de dolu araǵayın .

Son tarihi o yüksek gözleri görmüş.
Gözü görmüş tuhaf bir sezgiyle dolmuş.
Güzel günün muhteşem anı gelmiş,
Tanrı daǵını Tanrım kendisi nasip etmiş.

Doǵu tarafının salınsa uçsuz bucaksız bozkırları,
Bize doǵru çekecek kolları var.
Destan gibi âlem,
Altın gibi halkandaki,
Doruklarda oynayan ay boynuzlu daǵ
koyunları...

Bu aleme bu dorukların,
Vardır kadri,
Güneşe doǵru kervanın
Çeker oǵlu.
Hantanrı başında
Şerefli Tanrı....
Birliğimin ayaklanır
Kan damarı,
Hantanrı,
Vayyy, harika,
Hantanrı!..

KÖKTÖBE'DEN GÖÇER GİDER

BAHAR

Kanadından nur sağılıp döken şiir,

Köktem köşip baradı Köktöbeden.
Talayında tağdırdıñ jazuvı bar,
Ağayınğa ne aytam ökpelegen?

Köñiliniñ qadap ap töesine gül,
Köktem köşken kezeñdi köşire bil!
Qayran aqpan qayırmay ketti bilem,
Saydan aqqan jılğaday osı ma ömir?..

Tamıp tüsken şıǵınan tañğa jası,
Sol bir köştiñ men, bälkiy, arnalası.
Jar jağası... jastıǵım arman quvğan –
Ardan tuvğan Alaştiñ bar balası.

Tumalarım tunganda tunjır kökten,
Köktöbede kögerip gül-güldi öpkem.
Şıraq bolıp janatın jüregimde –
Bulaq bolıp bulqınğan bul bir köktem.

...Ötken jıldıñ, bilmedim, surqı qanday,
Qadır kökem... soñınan – jır-Tumanbay.
Ören be edi, örtengen öleñ be edi –
Biz de ileser sapar ğoy bir küni Alla-ay...

Jalqın sävle aşpasa bir küni esik,
Munar tavlار terbeydi muñlı besik.
Aqquv-qazdıñ qanatı suvsıldasa,
Ötip keter ömir ğoy birge ilesip.

Baqıtınan, bavırım, keşikpep pe eñ,
Qayıǵındı qay teksiz tesip ketken?..
Eskegiñdi ağalar esip ketken.
Ömir degen – biz şırqap ötken öleñ,
Köktöbeden baradı köşip köktem...

Bahar göçüp de gider Köktöbe'den.
Talihinde kaderin yazgısı var
Kırılan akrabaya ne diyeyim.

Gönlünün saplayıp da al döşüne gül,
Bahar giden zamanı göçürebil!
Harika şubat dönmek üzere gitti bileyim
Vadiden akan dere gibi, öyle mi ömür?..

Damlayıp düşen çiğinden tana yaşı,
O bir göcün, ben belki mecra yoldaşı.
Uçurum kıyısı... Gençliğim arzular kovalayan –
Namustan doğmuş Alaş'ın her evladı.

Çökerim yağışla bulutlanan gökten,
Köktöbe'de gögerip gülleri öptüm.
Çerağ olup yanan yüreğimde –
Pınar olup aniden coşan bir bahar.

...Geçen yılın bilmedim hali nasıl,
Kıymetli ağam... Ardından şarkı Tumanbay.
Arzu eder misiniz, Yanan bir şiir miydi –
Biz de takip edecek sefer yok ki, bir gün
Allah ey!..

Nurlu şule açmasa bir gün kapıyı,
Kale dağlar sallayan bunlu beşik.
Akkuğu ya da kazın kanadı ıslaksa,
Geçer gider ömür ki, birlikte takılıp.

Bahtından kardeşim, Gecikmemiş miydin,
Kayıǵını hangi kimsesiz delip gitmiş?..
Küreğini ağalar eğiip de gitmiş.
Ömür denen bizim söylediğimiz şarkı –
Köktöbe'den göçüp gider bahar...

IÑKÄR KÖÑİL

Köktemdi tolı sezimge,
Dostar-ay, jırlap qalıñdar.
Arındap jürgen keziñde,
Asqaqtap aytar äniñ bar.

Atqanda aray tañ külip,
Aynalıp qana keter me ek,
Janıñda qalsın mäñgilik
Sävir men zavza mekendep.

Jarqıldap jürip jüzdessek,
Jürekke tolar jılı ağıs.
Javqazın össe...
Biz de össek,
Jiyhanğa bolar quvanış.

Janıñnan javhar jır esip,
Sır bağıp tursaq ğalamnan.
Qarlığaşarmen ilesip,
Qalqısa kökte aq arman.

Senderdi körip jasarğam,
Janıñnan tavıp jarasım.
Aq tañdı süymev qaşannan –
Baqıttıñ bilmev bağasın.

Şuvaqtı jan ğoy demes pe el,
Jigit bop jürsek köp-körüm.
...Köktemge ğaşıq emester
Ömirge ğaşıq dep pe ediñ?!

BALAPAN QUS

(Aleksandr Puşkinnen)

Tılsımdardıñ tuna qalğan serti me,

HASRET DOLU GÖNÜL

Baharla dolu duygularla,
Dostlar hey, şarkı söyleyin.
Gezinip durduğun zamanlarda,
Gururlanıp söylediğin şarkıların var.

Kızılılık içerisinde tan atıp güldüğünde,
Dönüp de yine gider miydik,
Yanımda kalsın ebedilik
Nisan ile Mayıs'ı mekan tutup.

Neşeyle gezerken karşılaştık,
Yüreĝe dolar güzel duygular.
Laleler büyüse...
Biz de büyüsek...
Tüm cihanı sevinç doldurur.

Yanımdan cevher gibi şarkı esip,
Sır saklayıp dursak âlemden.
Kırlanğıçlar ile birleşip,
Uçup dursak gökte arzuyla.

Sizi görünce gençleşiyor,
Sizinle bir ahenge giriyorum.
Ak tandan hoşlanmadan uzun süre
Bahtın kıymetini bilmeden.

Nurlu can demez mi halk,
Yiğitler gibi yürüsek.
İlkbahara aşık olmayanlar,
Hayata aşık mı sanmıştın?!

YAVRU KUŞ

(Aleksandr Puşkin'den aktarma...)

Vazgeçmeden yağıp duran tılsımların yeminiyle,

Özektige öleñ bolğan ömir bul:
Balapan qus, jibereyin erkiñe,
Köktemderdiñ kögi körkem, kögildir.

Quştar köñil körmegeyin qısılp,
Düniyeniñ dürmekterin süyesin.
Biyigine jibereyin uşırıp
Tiytтей ğana tirşiliktiñ iyesisin!

SOĞISQA KİRGEN SOLDATTAR

«Qızdarım meniñ körikti,
Uldarım meniñ aybındı.
Senderge berdim erlikti
Qayıspay köter qayğımdı».

Dep Otan-Ana til qattı,
Ulandarına qımbattı.
Qan maydan solay bizderge
Qasiret änin tıñdattı.

«Silimtikterdi tazalap,
Qaytamın bärin jazalap».
Suranıp jattı soğısqa
Aşuvğa mingen azamat.

«Qorqavğa tiygen oqısta,
Körsetem küşti atısta».
Javınger mingen eşelon
Tüzedi betin batısqa.

Ölimge qarsı erlikpen,
San sınağıña köndikken.
Qatar da turdı el üşin
Eñirep tuvğan er bitken.

Temelleri şiir olan bir ömür bu,
Yavru kuş, göndereyim seni hürriyetine,
Baharla göğü görkemli ve mavidir.

Kuşlar gönül bağında sıkışıp,
Dünyanın kalabalıklarını hoş görürsün.
Seni doruklarına göndereyim uçurup,
Sadece küçücük bir hayatın sahibisin!

SAVAŞA GİDEN ASKERLER

“Benim kızlarım görklü,
Oğullarımsa heybetli.
Sizlere verdim erliği,
Bu zorluğu dirayetle karşıla”.

Dedi de Vatan Ana konuştu,
Oğulları için kıymetli.
Kanlı meydan böyle bizlere
Hasret nağmesini dinletti.

“Hurdaları yenileyip,
Dönerim hepsini cezalandırıp”.
Savaş için çağrıldı,
Öfkeye belenen yiğitler.

“Zalimlere deymiş ansızın,
Gösteririm gücü atısta”.
Düşmanın katıldığı saflar
Döner yüzünü batıya.

Ölüme karşı erlikle,
Sayısız sınava katılmış.
Saflarda durdu ülkesi için
Hüngür hüngür ağlar delikanlı.

Otanniñ ulı ardaqtar,
Kez tuvdı bugün alğa attar.
Jürekke tüyip jigerin,
Soğısqa kirdi soldattar.

AQIN

(Bavırjan Jaqıpqa)

Bavırjan Jaqıp,
bavır balasıñ,
Balağan jirdı davılğa Qasım.
Janıñdı, janım, jurt qaydan uqsın
Aqındıq dertpen avırmağasın...

Saparda seni sınaq eleñder:
Qasqa bulaqtar,
Quba beleñder.
Şıñğıstan şıñğa qanat qağadı –
Qazaqqa bitken qıran öleñder.

Önerge iştey bekip talasıñ,
Jetetin jerge jetip qalasıñ.
Ağalar asqan asıl asuvmen
Avılıña qaray ketip barasıñ.

Aqınğa Alla aq ğumır bergen,
Sorın da bergen,
Şattıñın bergen.
Estelik bolıp esilsin öleñ –
Tırşiliktegi tätti künderden.

Aspannan – aqıq,
Javınnan – jaqut
İzdeysiñ bilem, davıldan – baqıt.
Atatın tañdı ayalap bugün –
Jır oqıyıqşı, Bavırjan Jaqıp!..

Vatanın oğlu, değerliler,
Saati geldi bugün, ileri atlar,
Yüreğine düğümleyip cesareti,
Savaşa girdi askerler.

OZAN

(Bavırcañ Jakıp'a)

Bavırcañ Jakıp,
Öz kardeşim gibisin,
Bir tutmuş şiiri fırtınayla, Kasım.
Canını, canım yurt nereden anlasın
Ozanlık derdiyle hastalanmayasın...

Seferde seni sınaq telaşlar:
Qasqa Bulaklar,
Hiç bitmeyen kargaşalar.
Zirveden zirveye kanat çırpırlar,
Kazak'ta yetişen kartal şiirler.

Şiire için için güçlenip de dalarsın,
Ulaştıñın yere yetip kalırsın.
Ağalarını geçen asıl geçitlerle
Köyüne doğru gidip varırsın.

Ozana Allah güzel ömür vermiş,
Talihsizlik de vermiş,
Şadlığını da vermiş.
Hatıra olup örülsün şiir,
Hayattaki tatlı günlerden.

Gökyüzünden akik,
Yağmurdan yakut
Arıyorsun biliyorum, rüzgardan baht.
Atan tanı avucumuzda tutup bugün,
Şiir okuyalım, Bavırcañ Jakıp!..

AQ QAYIÑ

Men joğımdı senen kelip izdevşi em,
Armanımnan küderimdi üzbevşi em.
Köktemde, appaq qayıñ, men seni
Aq baltırlı, kök köylekti qız devşi em.

Bügin kelsem... äseriñ joq köktemdey,
Köñilge de bir jel turıp ötkendey.
Aq baltırñ báz-bayağı qalpında,
Köylegiñdi birev şeşip ketkendey.

Küz kelgen soñ uvaqıt tartıp jetegin,
Jıl qustarı tavıptı öz mekenin.
...O, aq qayıñ, sağan qarap uqtım men
Ömir mäñgi köktem emes ekenin!

LÄZZAT PEN SÄBIYRA

Ketpes mäñgi köñilden
Qırdıñ güli – kırmızı.
Ağıp tüsken kögimnen
Jeltoqsanıñ juldızı –
Läzzat pen Säbiyra.

Atıñdı atar käri-jas,
Arın Temirqazıq qıp.
Zulımdıqqa janı qas
Adaldıq pen näziktik –
Läzzat pen Säbiyra.

Jeltoqsanıñ boranı,
Jeltoqsanıñ qar-muzı...
Umıtılğan joq äli
Jalqı jurttıñ jalğızı –
Läzzat pen Säbiyra.

Şığar şaqta qayrañnan

AK KAYIN

Ben kaybettiklerimi gelip sende aramış,
Hayallerimden hiç ümidimi kesmemiştim.
Baharda, apak kayın, ben seni.
Ak baldırlı, gök gömlekli kız demiştim.

Bugün gelsem... Tesirin yok bahar gibi,
Gönülde de bir yel esip geçmiş gibi.
Ak baldırın, ilk zamanki gibi,
Gömleğini biri çıkarıp gitmiş gibi,

Güz gelince vakti geldiği için,
Göçmen kuşlar giderler kendi mekanlarına.
...O, ak kayın, sana bakıp da anladım
Ömrün ebedi bir bahar olmadığını!

LEZZET İLE SABİRA

Gitmez ebediyen gönülde
Kırın gülü, kırmızı.
Gögümden akıp düşen
Jeltoksan'ın yıldızı-
Lezzet ile Sabira.

Atını öne sürer yaşlı, genç,
Arını kutup yıldızı yapıp.
Zalimliğe canı düşman
Adalet ile nezaket sahibi,
Lezzet ile Sabira.

Jeltoksan'ın tipisi,
Jeltoksan'ın kar ile buzu...
Unutulmadı daha
Bütün ülkenin kıymetlisi,
Lezzet ile Sabira.

Çıkar her an sığ yerden,

Atqa qonuv – ar isi.
 Qayran eldiñ qayralğan
 Qasiyetti namısı –
 Lâzzat pen Säbiyra.

Buvlıqtıñ da bulqındıñ,
 Jandı qarıp ızğarı.
 Qara ormanday jurtımnıñ
 Qaysar tuvğan qızdarı –
 Lâzzat pen Säbiyra.

ZAMANDASIM

Senen meniñ joq xaqım sır bögüvge,
 Sırdı büksem arnaymın jırdı kimge?
 Tömpeşikti töbe dep oylaydı eken
 Körmegender biyiktep tirliginde.

Aldı-artıña bir sätke qaradıñ ba,
 Ne jazıptı tağdırdıñ talanına?
 Aq äjeniñ zırlağan urşığında,
 Döñgelenip künderiñ baradı ma?

Kezderiñdi qırmızı urlap alıp,
 Zañdılıq qoy ötüvi jıldar ağıp.
 Erteñderiñ esigin qaqpas burın
 Büginiñnen boldıñ ba sırğa qanıp?

Alğı künge armanıñ ala qaşıp,
 Jalğandıqpen jürsiñ be jağalasıp?
 Bilesiñ be, attay bop arqandavlı,
 Bir şeñberdi aynaluv jaramasın?

Jan-jağıña bir sätke qaradıñ ba,
 Ne jazıptı tağdırdıñ talanına?
 Aq äjeñniñ zırlağan urşığında,
 Döñgelenip künderiñ baradı ma?..

Ata binmek, namus işi.
 Güçlü halkın bileğiği,
 Haysiyetli, namuslu,
 Lezzet ile Sabira.

Nefesin kesildi de hırpalandıñ,
 Canını yaktı ayazı.
 Kara orman gibi yurdumun
 Sözünden dönmeyen kızları,
 Lezzet ile Sabira.

ZAMANDAŞIM

Benim senden sır saklamaya hakkım yok,
 Sır saklasam şiirimi kime ithaf ederim?
 Hayattayken onun yüksekliğini görmeyenler
 Tepeciği tepe diye düşünürlermiş.

Önüne ardına bir an baktın mı,
 Senin kaderine senin için ne yazmış?
 Ak ninenin dönüp duran kirmanı gibi,
 Dönüp duran günlerin geçip gitti mi?

Zamanını kızillar çalıp götürüp,
 Yıllar akıp gider, bu böyledir.
 Yarınların kapısını çalmadan önce
 Bugünden bütün sırlara kandın mı?

Önceki günlerdeki arzularını alıp da kaçıp,
 Yalanlarla yanyana yürüyor musun?
 Biliyor musun, at gibi urganla bağlı,
 Bir çemberi dönüp de harcamasın?

Etrafına bir an baktın mı,
 Ne yazmış kader senin alınına?
 Ak ninenin dönüp de kirmanı gibi,
 Dönüp duran günlerin geçip gitti mi?..

MAMİRÖLEÑ

Suluvlıqqa suqtana berem uday,
Jer-ananıñ jap-jasıl jelegin-ay!
Qızıl, sarı, aq tüsti galereya –
Güldestege oranıp keledi May.

Közderinen kögimniñ javını erip,
Baqşada jür bağban şal qavın egip...
Än sap jetken ay keldi aydıńğa aqquv,
Añsap jetken
May keldi tavına elik.

On segizdey öleñim örilüvde,
Ör teñizdey ökpem joq seri künge.
Aybergenov aqıндаy
Sağınıştı
Mazdatadı ot kevdem köriginde.

Sarı daladan estidim sırnay davsın,
Buvırqansın,
tereñnen jır qaynasın.
«May – maxabbat ayı!» – dep,
Maqatayev
mavqın basıp qaytatın qır qaydasıñ?

Suluvlıqqa örtenip,
janıp eren,
Ğaşıq boluv – jigittiñ bağı der em.
Aspan astı...
Jer üstü...
Til jetpeydi,
Közderindey qızdardıñ – Mamıröleñ

Jurt aytpağan tiñ tirkes tavıp alıp,
Jır-jürektiñ javadı javımı anıq.
...Tabiyğatqa emes tek,

MAYIS ŞARKISI

Güzelliğine göz dikeyim daima,
Toprak ananın yemyeşil yeleşine hey!
Kızıl, sarı, beyaz renk cümbüşüyle,
Bir çelenge sarılıp gelir Mayıs.

Gözlerinden göğümün yağmurları yağıp,
Bahçede bahçıvan alacalı kavun ekiyor.
Kuğu ay ışığında şarkı söyleyerek geldi.
Özleyerek geldi...
Mayıs da ceylan dağlara geldi.

On sekiz kadar şiirim örülmekte,
Yürekli bir deniz gibi sitemim yok güzel güne.
Ozan Aybergenov gibi
Özlem dolu
Parlatır ateşi gövdemin körüğünde.

Kazak bozkırından duydum zurna sesini,
Kıyılarını dövşün,
Derinlerinden şiirler kaynasın.
“Mayıs, muhabbet ayı!” diye,
Maqatayev
Hevesini alıp dönen bozkır neredesin?

Güzellikle tutuşup
Yanıp eriyen,
Aşık olmak, yiğidin bahtı derdim.
Gökyüzünün altı...
Yerin üstü...
Anlatmak mümkün değil,
Kızların gözleri gibi Mayıs şarkısı

Kimsenin söylemediği özgün sözleri bulup,
Şiir kalbin yağmuru olur.
...Sadece tabiata değil,

Sanağa da
Mamır enip tursa göy avıq-avıq!..

Bilince de
Mayıs çıkıp gelse ya ara sıra!..

JULDIZ-ĞUMIR

(Küy-tolğav)

*Avğanstanda qaza tapqan Ulıtav ulanı
Ğıybadat Quttıbayevtiñ ruvxına*

YILDIZ ÖMÜR

(Nağme – Türkü)

*Afganistan'da ölen Ulıtavoğlu
Ğıybadat Kuttıbayev'in ruhuna.*

Tiyek nemese
Ulıtavmen sırlasuv
Munar, munar, munartıp,
Bavırında ösken şınar tik.
Ata qazaq balası
Baba tavğa qumartıp.

Bağzı-bağzı uvaqıttıñ
Qurdasıñ – Ulıtav.
Bastavında baqıttıñ,
Jır basısıñ – Ulıtav!

Tünek tañdı jurtt oylap,
Sestenetin kez bolğan.
Köşken sayın bir taylaq
Bos keletin kez bolğan.

Zar-zapıran zamanğa
Urpaqtardıñ öşi bar.
Ata tavı amanda
Arqar avıp nesi bar?

Ümit jibi üzilme,
Tumandanba tañ nurı
Aq semserdiñ jüzinde –
Aqquv eldiñ tağdırı.

Düldül bolıp esegi,

Tiyek ne
Ulıtav'la Sırlaşma
Pınar, nehir, kaynaklar,
Bağrında büyüyen çınar gibi.
Ataların Kazak evladı
Onlar gibi dağlara hevesli

Bazı bazı zamanın
Akranısın, Ulıtav.
Başlangıcında bahtın,
Destan başısın, Ulıtav!

Seher vakti yurt düşünüp,
Surat astığı vakt olur.
Göçünce her bir deve yavrusu
Boş geldiği zaman olur mu?

Hüzünlü ve acılı zamanda
Nesillerin öcü var.
Ata dağı selamette
Arkar ağacak neyi var?"

Umudunu kaybetme
Sislenme tan nuru
Ak kılıcın yüzünde,
Akkuğu ülkenin kaderi.

Düldül olmuş eşeği,

Bulbul bolıp baqası.
Er arığan desedi –
Alşı turmay saqası.

Tepkilenbe, jır-tilim,
Tektilerge tuğır bar.
Bir talınday şırpınıñ –
Janıp-söngen ğumırlar.

Aray şaşsa ğajap kün,
Qıran samğar qıyanı.
Ulıtavım – qazaqtıñ
Aq ordası ziyalı.

Asanqayğı babamniñ
Joramalı sekildi.
Jas keppegen janardıñ
Oramalı sekildi.

Qasiyetti baba tav,
Sen nesine jasiysiñ?
Alatav men Qaratav
Börkin alıp bas iysin.

Tuvlaq bolğan tirlikte
Er jügingen janı alav.
Altı alaştı birlikke
Bastap bergen danam-av!

Axmet işan tüsi ediñ,
Qorqıt abız küyi ediñ.
Kävsarıñnan işemin –
Batañdı ber, kiyelim!

Bülbül olmuş kurbağası.
Er yorgunum dese,
Alçı gelmez sakası.

Tepki verme, destan dilim
Soylularda tuğır var.
Bir dalı gibi kolların,
Yanar söner ömürler.

Tanlar atsa harika gün,
Kartalı, kabağı, uzağıyla.
Ulıtav'ım, Kazak'ın
Nurlu ak otağıdır.

Atam Asankaygının,
Varsayımları gibi.
Gençken sönen nurların
Mendilleri gibi.

Haysiyetli ata dağ,
Sen ne için yanarsın?
Alatav ile Karatav,
Börkünü alıp başını eğsin.

Tuvlak olan hayatta,
İnsanın içindeki bir alevdir.
Altı Alaş'ı birlikte
Yönetiveren bilgem hey!

Ahmet Hoca 'nın rengindendin,
Bilge Korkut nağmesiydin.
Kevserinden içerim,
Duanı ver, kutsal atam!

ĞASIR QAYĞISI

*Qarağandı oblıstıq aqındar
aytıısında avıldan kelgen äjeler
jetimxana üyindegi bir top säbiydiñ
tusavın kesti...*

ASIR ÜZÜNTÜSÜ

*Karagandı Bölgesindeki ozanlar atışmasında
köyden gelen
kadınlar yetimhanedeki bir grup küçük
çocuğun kösteğini
kestiler.*

Teledidar habarınan,
Jalañ ayaq balalıq...
Javtañ qağıp jävdireydi, o, sumdıq!
– O, sumdıq! – dep biz nesine şoşındıq.
– Jetimxana üyi deydi...
– Üy me ras? –
Javap tappay tosıldıq.

Emşek sütin tatpağan,
Besikke de bölönbey.
Besik jırı olar üşin
Öşip ketken öleñdey.
Tağdır qanday talaysız,
Tulımşağı jelbiregen qulınşaq
Kün keşe me araysız?

Jetimekter...
Jan-janarı jasığan,
Torköz tirlik – olar üşin tosın äñ.
Bikeşter jür bılq-sılıq etip bezbüyrek
Şarananı şaytan körip şoşığan.

Teledidar xabarı...
Mendik oylar oyran boldı mingesip,
Jaltaq baqıt jälep tünge jür köşip.
Avıl iyisi añqıp turğan äjeler
Jetimderdiñ tusavların tur kesip.

Ékranğa qaraymın...

TV haberlerinden
Yalın ayak çocukluk...
Gözleri yaşlı masumca bakar, ah o felaket!
- O, felaket! – diye biz niçin korktuk.
- Yetimhane diyorlar ...
- Evde mi doğru öyle mi? -
Cevap bulamadık, bekledik.

Anne sütünü tatmamış,
Besikte de yatmamış.
Ninniler onlar için
Sönüp giden türküler gibi.
Ne kadar talihsizsin,
Perçemi dalgalanan taycık
Gündüz gece mi sehersiz?

Kimsesiz çocuklar ...
Ruhu, gözünün nuru sönen,
Torköz hayat – onlar için yabancı nağme.
Genç kızlar yürür salınarak merhametsiz
Yeni doğan, şeytanı görünce ürkmüş.

Televizyon haberi ...
Bencil düşünceler harap etti ard arda,
Yaltaklanan baht yazıl gece göçüyor.
Köy kokusu kokup duran nineler
Yetimlerin kösteklerini kesiyor.

Ekranı bakıyorum ...

Qaraymın da tarıladı tınısım.
Şayqalğanday ırısım.
«Jaña дәstür, jaña salt...» dep
Davırğadı diktör da,
Büytken saltı qurısın.

...Jalğız äkem tabısı...
Uyalastar jattıq birge ösip te,
Buyırğanın qılday bölip nesipke.
Anam bayğus tumar baylap qoyatın
On bir «qulın» qundaqtağan besikke.

Saval – Zaval:
– Jetimxana üy me osı?
Toqtap qaldı köñilimniñ küymesı.
Jön javabın bere aladı qay kisi?
...Jetimxana – şañıraq ta, üy de emes...
ĞTR¹¹⁰-diñ ğasırınıñ qayğısı.

QISQA ERTEĞİ

Kökjiyek kezse köñil älemi,
el jaqqa tartam biyıl da.
Balalığım-ay,
meniñ ädemi
qalğansıñ sonav qıyırdı...

Közderim, tünde ilinbep ediñ,
Aq böken jortqan irgede...
Sırımdı aşıp kübirlep edim,
Juvsan güldegen şildege.

Sol jaqqan şamnıñ şırağı, kökem, –
Äli kün sönbey jürgeñiñ.

Bakıyorum daralıyor nefesim.
Sarsılıyor kısmetim.
"Yeni gelenek, yeni örf ..." diye
Heyecanla sunar spiker de,
Böyle olan geleneği kurusun.

...yalnız babanın zaferi...
Aynı yuvadakiler birlikte büyüüp de,
Tanrının verdiğini kıl kadar da olsa bölüşmüş,
nasip diye.
Zavallı annem muska hazırlayıp koymuş
On bir tayın kundaklandığı beşiğe.

...Sual - Ceza:
- Burası bir yetimhane mi?
Duruverdi kalbimin arabası.
Doğru cevabı kaç kişi verebilir?
...Yetimhane; otağ da, ev de değil ...
GTR'nin asrının üzüntüsü.

KISA MASAL

Ufuklarda gezse gönül âlemi,
Memleketime doğru gideceğim bu yıl da.
Çocukluğum hey,
Benim kenarda kıyıda kalmış,
Güzel zamanlarımsın.

Gözlerim geceleri hiç kapanmamıştı,
Ak ceylanların gezdiği yerlerde...
Sırrımı anlatıp fısıldamıştım,
Pelin otlarının açtığı yaz günlerinde.

Şu yanan mumun ışığı, sevgim,
Bugün bile halen sönmemiş.

¹¹⁰ FTP: Ğılımiy-texnikalıq revolyutsiyya: Bilimsel ve teknoojik devrim.

Japırağın alda jayadı kimder,
dombırañ ne küy şertedi
Ol jağın endi bilmedim...

Düniyeniñ aytıp sırlı deregin,
Qalqıtın qazdar töbeden.
Tündikti aşsam, KÜN-di köremin –
al odan biik ne körem?..

Mäñgilik sol saz maqam bola ma,
Bir sävle körgem alıstan...
Jabağı minip japan dalada
Özimmen özim jarısqam.

Japırağın alda jayadı kimder,
dombırañ ne küy şertedi?!
alısta qalğan ayalı kunder –
sağan da, mağan ertegi...

KÜNDERİM KÜN MEN JARISIP

Arqağa barsam sır uğam,
Appaq älemge jaqındap.
Qasqır bop qañtar ulığan,
Sarı ayaz tisi saqıldap.

Uşatın kün bul Ayğa arman,
Köñildiñ kölbep qustarı.
Muz-qayraqpenen qayralğan
Nayza-şındardıñ uştarı.

Kök aspan jerge jaqındar,
Aq boran – ardıñ öleñi.
Aqpanda tuvğan aqındar
Aq tüsti jaqsı köredi.

Aq qarlı düniye aynalam,

Pelin otunun çiçekleri ağlamış mı ki?..
İşte bak onu bilemedim...

Dünyanın sırlı haberlerini anlatıp,
Uçup durmuş kazlar gökyüzünde.
Tündüğü aşsam, güneşi görürüm.
İşte oradan da neyi göreceğim?...

Ebedilik ezgisinin makamı olur mu,
Bir ışık görüyorum uzaklarda...
Tay binip ıssız bozkırda
Kendi kendimle yarışacağım.

Kimler önde yaprağını yayıyor,
Dombıranda hangi şarkı çalıyor?!
Uzakta kalan kıymetli günler –
Sana da, bana da bir masal sanki...

GÜNLERİM GÜNLE YARIŞIP

Sarı Arka'ya gitsem sır dinlerim,
Apak aleme yaklaşıp.
Kışta uluyan kurt olup,
Sarı bir ayaz gibi dişleri şakırdayıp.

Aya doğru uçma arzusu var bugün de,
Gönlün uçup duran kuşlarının.
Buzla bilenmiş gibi olan,
Mızrak gibi dorukların uçları.

Gökyüzü yere yaklaşır,
Ak fırtınada arın şiiridir.
Şubat ayında doğan ozanlar
Ak rengini çok severler.

Karlı bembeyaz dünyaya kurban olayım,

Tozañdarımdı arşığan.
Salbuvrındarğa saylağan
Babında bugün qarşığam.

Künderim künmen jarısıp,
Jırımdı jırğa jalğadım.
Avızdıqpenen alısıp,
Tıpırşıp turğan tarlanım.

Jarıq kün aytar sälem miñ:
Qanatı barlar, samğañdar!
Işinde aq zer älemnıñ
Adasıp jürgen Arman bar...

QAZAQSTAN

Jırsıñ ğalam, ğalamat nursıñ dalam,
Etek-jeñin qavsırıp
quvsırmağan.
...Qazaqstan, qarğam-ay,
änim ediñ – qanatında aqquvdıñ suvsıladağan.
Möldir tamşı ilingen bürinde emen,
Kökjiyekke köz salsam Künin körem.
...Qazaqstan!
qasterli küyim meniñ –
Tuyağında düldüldiñ dübirlegen.
Aq tañ tuvsa Alaşqa arıs kütken,
arnasınan asadı ağıs bitken.
Quba dalam oylasam
tına qalam
dombıranıñ işegindey qağıs kütken.
Asıldardan amanat...
taptı meni,
ğasırlardan kütkenim aq kün edi.
...Qazaqstan – babamıñ aq batası
Qazaqstan – anamıñ aq tilegi.
Zamananıñ terbelse şınar bağı,

Tozlarımı yok edip giden.
Av seyahatine çıkan ala doğanımm,
Bugün keyfi yerinde.

Günlerim gün ile yarışıp,
Destanımmı destana ekledim.
“Gem”im ile mücadele edip,
Yerinde duramayan doğanımm.

Aydınlık gün binlerce selam söyler:
Kanadı olup da uçanlar,
İçinde ak altınlar alemin,
Yolunu kaybetmiş olan bir arzu var.

KAZAKİSTAN

Alemin şiirisin, harika bir nursun bozkırım,
Eteğinin kolunu tutup
sıkıştırmış.
...Kazakistan, kargam hey,
şarkımdın ak kuğunun kanadında, hışırdamış.
Parlak damlalalar asılı pürlerinde meşe ağacının,
Gökkuşuğuna bakarsam güneşini görürüm.
...Kazakistan!
Hürmetli nefesim benim –
Düldülün toynaklarında patırdamış.
Ak tan atınca Alaş'ın arslanları beklemiş.
Kaynağından aşıyor tükenmeyen bir akış.
Alacalı bozkırım seni düşününce
nefesim kesiliyor
dombıranın perdesi gibi vuruş bekleniyor.
Asillerden emanet...
buldu beni,
asırlardan beklediğim ak günler idi.
...Kazakistan, atalarımın hayır duası
Kazakistan, anamın hayırlı dilekleri.
Zamanenin kıpırdansa çınarı bağı,

Ulıtavdıñ şuvlamay ularları...
 Qazaqstan – qızımınñ qızğaldağı
 Qazaqstan – ulımınñ ulı armanı.
 Qazaqstan!
 könermes köktem elim,
 öziñe ayan,
 kögerip köktegenim...
 Qazaqstan – jalğızım,
 jalğızıma –
 Jar bola gör, jaratqan, – dep kelemın.
 Şomılatın şuvaqqa şoq qarağay,
 Künnen quvat izdegen,
 ottan aray,
 ...Qazaqstan – jüregim,
 Jüregimniñ –
 Mäñgilikke dürsili toqtamağay!

BİR ÖLEÑİM BAR EDİ

Bir öleñim bar edi,
 Bir öleñim bolganda –
 Aqquv tekti Ar edi,
 Zamanınıñ zarı edi,
 Galamınıñ äni edi,
 Bir öleñim bar edi,
 Bir öleñim bar edi.
 Bir öleñim tiri edi,
 Ğaşıq bolıp dünyeye –
 Dürsildegan jüregi.
 Şuvaq şaşqan kün edi,
 Töskeyde ösken gül edi,
 Üzdikken bir ün edi
 Bir öleñim tiri edi.
 Bir öleñim... bir öleñ,
 Japırağ jaysa jır emen,

Uludağ'ın ötmez sülünleri,
 Kazakistan, kızımın lalesi
 Kazakistan, oğlumun ulu muradı.
 Kazakistan!
 Eskimeyen bahar dolu ilim,
 kendine ayan,
 yeşillenir baharım...
 Kazakistan, benim yalnızım,
 yalnızıma,
 Yar oladur, Yaratan, der de dua ederim.
 Suya dalan ışığa bir grup çam ağacı,
 Güneşten kuvvet arayan,
 Ateşten tan kızılığı,
 ...Kazakistan, yüreğim,
 Yüreğimin,
 Ebediyete giden çarpıntısı hiç durmayacak!

BİR ŞİİRİM VARDI

Bir şiirim vardı,
 Bir şiirim olduğunda
 Kuğu gibi ardı,
 Zamanının kaygısıydı,
 Âleminin şarkısıydı,
 Bir şiirim vardı,
 Bir şiirim vardı.
 Bir şiirim yaşıyordu,
 Âşık olup dünyaya,
 Gümbürdeyen kalbi.
 Işık saçmış güneşiydi,
 Kırdan yetişen çiçektı,
 Bekleyen bir sestı,
 Bir şiirim yaşıyordu.
 Bir şiirim... bir şiir,
 Yapağını yaysa şiir meşe,

Jaynap ömir sürer em.
Tilegim eñ tilegen,
Ävliyem eñ tünegen.
Sen de meni biler en
Bir öleñim, bir öleñ...

QARAŞADA QALMAYDI GÜL AĞAŞTA

Qaraşada qalmaydı gül ağaşa,
Mına dövren turmaydı mına basta.
Şır aynalıp şilbiri
şıdam bitip.

Jer tarpıdı tağı da qula qasqa.

Altın kirpik aray kün,
armanım eñ,
Tağdırım bar tabısar tañdarımen.
Javızdıqpen şabıstı jan jüregim
Avızdıqpen alıstı ardaküreñ.

Tulparlarım,
düldülüm,
arğımağım!
Mäñgi bağım...
tañdardı tañğa uramın.
Şaldığamın kömbeden köre almasam –
Zar qılamın ayta almay Ardıñ änin.

Muñaytadı mına kün muñlıgındı,
Jın-jıbrığa türgizip tündigimdi,
«Elim-aydı» ertemen eñiretip –
Sürgendeymin burın da bul gumırdı.

Bezerip bel,
Öksip qır,

Parlayarak hayat sürdürürdüm.
İsteğim idin dilediğim,
Türbem idin gecelediğim.
Sen de beni bilecektin,
Bir şiirim... bir şiir.

KASIMDA ÇİÇEK KALMAZ AĞAÇTA

Kasım'da kalmaz çiçek ağaşa,
Bu devranç kalmayacak bu başta.
Tekrar tekrar dolanıp yuları
takatı tükenip.

Yeri tepti yine de kara akıtmalı at.

Altın kirpikli ışıklı güneş,
hayalimdin,
Kaderim vardır kavuşur sabahlarımla.
Zulümle mücadele etti can yüreğim,
Gemle mücadele etti yavru atım.

Küheylanlarım,
düldülüm
asil atım!
Ebedi bahtım... sabahtan sabaha ulaşacağıım.
Yoruluyorum bitişten göremezsem,
Hüzünleniyorum söyleyemedim
Arın şarkısını.

Bunaltıyor bu gün zavallıyı,
Herhangi birisine toplatıp tünlüğümü.
“Elim-ayı” erkenden inleterek,
Yaşamış gibiyim önce de böyle bir hayatı.

Issızlaşarak bozkır,
Hıçkırarak tepe,

Jıladı avıl,
jaratqanniñ estiy me qulağı avır.
Jelbavımdı jelkelep jelpildetken –
Basqa davıl bilerim mına davıl.

Armanım-ay!
Aldı-artı ayran asır,
jırlarımdı jolıñda paydağa asır.
Asılıma araşa tüse almağan –
Jayma bazar sekildi jayma ğasır...

BAZARIÑA BARDIM

Bazarıña bardım,
qayttım küñirentip tav işin.
Tarğıl tüsti tağdırdı aytım
tarğıldanıp davısım.

Düniye - jariq, keldim - kettim,
Ömir degen öleñ be?
Juldızdarı teñbil köktiñ
Jımıñdadı töbemde.

Kerüveniñe men ileskem,
Uşqan qustan añ tıñdap.
Köktenderdiñ jeli köşken
Aq samalday añqıldap.

Bavım qaldı, baqşam qaldı,
Kim bar oğan qarağan.
Artımızda aq şañ qaldı
Aldımızda - Alaman.

QARATAVDIÑ BASINAN KÖŞ QULADI

Qaratavdiñ basınan köş quladı,
Tağdır-qamşı arqamnan osqıladı.
Köriğimdi qay usta qızdıradı

Ağladı köy,
Yaratanın kulağı ağır mı işitiyor.
Bağımı esip dalgalandırmış
Başka bir rüzgâr sanırım bu rüzgâr.

Ey hayalim!
Önü sonu darmadağındır,
Şiirlerimi kendin için kullan,
Değerlimi kurtaramayan
Yayma pazar gibi yayma asır...

PAZARINA GİTTİM

Pazarına gittim,
döndüm, inletip dağları.
Türlü renkli kaderi anlattım
Türlü renklere bürünerek sesim.

Dünya, hayattır, geldim, gittim,
Ömür dediğın de şiir mi?
Mavi göğün yıldızları
Gülümsedi tepemde.

Kervanına ben katılısam
Uçan kuştan şarkılar dinleyerek.
Baharın rüzgarı göçmüş
Yaz meltemi gibi eserek.

Bağım kaldı, bahçem kaldı,
Kim var onlara bakan.
Ardımızda toz duman kaldı
Önümüzde, Alaman.

KARADAĞ'IN BAŞINDAN GÖÇ AŞAR

Karadağ'ın başından göç aşar,
Kader kamçısı sırtımı döver.
Körüğümü hangi usta kızdırır

Könilimdi qay ümit hoş qıladı?..
Qaratavdıñ basınan köş qıladı.

Qaratavdıñ basınan köş körindi,
Qap-qara tün javlaydı keşki öñirdi.
Jelkenimniñ jelkesin jel qıyğanda
Tolqın-tirlik sındırğan eskegimdi.
Qaratavdıñ basınan köş körindi.

Qara nardıñ aynaldı iñırşağı,
Bult astnan bedev kün qılımsıdı.
Bürkit bolıp ketken soñ qara qarğa,
İrkit boldı äjemniñ irimşigi.

Quv tirliktiñ bitpese qırsıq äni,
Qara jolda tözim de tunşığadı.
Qasqa tana tulıpqqa möñirese
Qara qanşıq qaytadan qıñsıladı.

Ayıra alsaq alıstan aq-qaranı,
Basımızğa barmaqıtay baq qonadı.
Erden qalsa suluvdan sayqal şıǵıp,
Belden qalsa besti ayǵır at boladı.

Köş keledi... betke alıp kubılanı,
Aqquv-armandarımı kim uǵadı.
Baptağanda qıran qus qızıldı ilse,
Aqtabanda azğan el şubıradı.

Kögerşini köñildiñ dürligedi,
Jılatadı bul ömir, küldiredi.
Qaratavdıñ basınan köringen köş
Qayda barıp toqtarın kim biledi?..

Gönlümü hangi ümit hoş eder?
Karadağ'ın başından göç aşar.

Karadağ'ın başından göç göründü.
Kapkara gece etrafı sarıyor.
Yelkenimi rüzgar parçaladıǵında
Dalgalar kırmış küreğimi.
Karadağ'ın başından göç göründü.

Kara devenin gücü tükendi,
Bulut altından cilveli güneş göz kırptı.
Kara kargalar kartal olduktan sonra,
Süte döndü ninemin peyniri.

Yalan dünyanın bitmezse inatçı şarkısı,
Kara yolda sabrım da tükeniyor.
Akıtmalı dana tuluma: böğürürse
Kara kancık yeniden ulumaya başlar.

Akla karayı uzaktan ayırabilsek
Başımıza talih kuşu konar.
Erkekten uzak kalsa güzelden bir iki yüzlü çıkar,
Tepeden uzak kalırsa genç aygır sıradan bir at olur.

Göç geliyor... yönünü kibleye dönerek
Ak kuğu gibi dileklerimi kim anlar.
Eğitirken alıcı kuş avı kaparsa
Herkes ardından koşar.

Gönül güvercini coşuyor.
Ağlatıyor bu ömür, hem güldürüyor.
Karadağ'ın başından görünen göçün
Nerede duracağını kim bilir?..

MENEN SORLI AQIN

... Menen sorli aqın da ötti me eken,
Bir sözi baspa ornina berilmegen?!

Äset

Eskegin bul tağdırdıñ kim espedi,
İleniñ tolqınına ileskeli.
Janınıñ jariğı bop jır öşpedi,
Künder-ay,
Tekestegi,
Künestegi.

Arındap änge basqan dara tulğa,
Sanavlı sañlağımniñ sanatında
... Jaz qaldı Jayırtavdıñ eteginde,
Saz qaldı aqquv qustıñ qanatında.

Köñildiñ köktey tungan san armanı,
Jas bolıp möldireydi janardağı
Şer-arman setin oydıñ terbegendey,
El avgan, qayın savğan zamandağı.

Bul öner örelige Ayman-alañ,
Üniñe üzdikkenbiz aydaladan.
Üñilip «Köktumaniñ» tumasına,
Baqtıdan baq izdegen qayran ağam.

Bul öner key sırıñdı bilgizbegen,
Ömirde jup izdeydi juldızdı ören.
Qaraötkel, Qarqaralı,
Qoyandı-aıtısqañ Irisjanday dür qızbenen.

Jastıqta jalın atsañ jarasar eñ,
Ay özen dos bolmaydı alasamen.
...Mañ minez Maqañşıda maqam sozıp –
Tañsıqtı tamsandıırğan tamaşa öleñ.

BENDEN DERTLİ OZAN

...Benden dertli ozan da var mıdır,
Bir sözü bile basımevine verilmeyen?!

Eset

Bu kaderin küreğini kim çekmedi,
İli nehrinin dalgalarına ekleneli beri.
Can yoldaşım olarak türkü hiç eksik olmadı,
Günler ah!
Tekes'teki,
Künes'teki.

Coşkuyla türkü söyleyen kahraman,
Sayılı gözdelerim arasında.
...Yaz kaldı Cayırtav'ın eteginde,
Melodisi kaldı ak kuğunun kanadında.

Gönlün gök gibi dinginleşen sayısız arzusu,
Yaş olup dökülüyor yanaklardan.
Arzuların düşüncüyü harekete geçirmesi gibi,
Halk yollar aşmış, kayınlardan beslendikleri
zamanlardaki gibi.

Bu sanat ziyalıya aşikârdır,
Sesine meftun olmuşuz uzaklardan.
Dikkatle bakarak “Kökduman”ın kaynağına,
Bahtlıdan baht arayan değerli ağabeyim.

Bu sanat bazı sırlarını bildirmez,
Ömürde eş arıyor yıldızı parlak delikanlılar.
Karaötkel, Karkaralı,
Koyandı'da, atışmış Irıscan gibi kızın hasıyla.

Gençlikte alevler saçsan yaraşırdı,
Ay ile nehir dost olmaz kendisinden alçaktakiyle.
Sakin karakter Makaanşı'da makam tutturup
Meraklısını hayran bırakan muhteşem şiir.

Kök davıl köl betine saladı iyrek,
Zarıñdı zapıran eter zaman iylep.
... Änindi jelep, jebep jürgen şıǵar,
Kiyesi Kempirbaydıñ «Kök ala üyrek».

Taǵdırdıñ tuvra kelip şın qıspaǵı,
Janiña jabırqaǵan muñ qıstadı.
Abaydıñ aldın körgeñ arayı ul - dep –
Aǵayın ayalaydı Şıñǵıstaǵı.

Äniñnen köşti körem, keşti körem,
Bes küñdik quv jalǵanǵa bes tünegen.
Ör Altay - Ulıtavdıñ arasında
Tunıp tur tunıq även estimegen.

Sol ännen erdi körem, eldi körem,
Tolqını Toqıravınnıñ möldiregen.
Sarıarqa, Tarbaǵatay,
İle,
Balqaş
Ruhın oyatadı sol bir öleñ:
«Argınmın, atım Äset arındaǵan,
Arındap än sala ma darımaǵan.
Aspannıñ ayasında än şalqutqan,
Bulbulmın, davsı kökte damıldagan»

Sol aqın arındasa arındasın,
Kün keşüv arındamay darınǵa sın.
Sarǵayıp salküreñge men de mindim,
Saǵımın sarıbelدیñ saǵınǵasın.
Bubuldıñ davsı kökte damıldasın,
Bul özi sonday ömir, qarındasım...

***

Soñǵı jır, aqırǵı även, eñ soñǵı öleñ,

Serin rüzgâr gölü dalgalandırır,
Zaman, acını derinleştirir.
Şiirini koruyup kolluyordur,
Kempirbay'ın koruyucu ruhu “Alaca Ördek”.

Kaderin mengenesi doğruca gelip
Seni derin teessürlere gark etti.
Abay'ın önce keşfettiǵı parlak oǵul diyerek
Şıngıs'taki akrabalar el üstünde tutuyor.

Türküden göçü görürüm, akşamı görürüm,
Üç günlük yalan dünyada yaşanan.
Mağrur Altay ve Ulutay'ın arasında
İşitilmemiş güzel ezgiler çoktur.

Bu türküde yiğidi görürüm, halkı görürüm,
Dalgaları Tokiray'ın ışıldıyor.
Sarıarka, Tarbagatay,
İli,
Balkaş,
Maneviyatını uyandırıyor bu şiir:
"Argınım, adım divâne Eset,
Ar edip türkü söyler mi yeteneği olmayan.
Göğün ortasında coşkuyla türkü söyleyen,
Bülbülüm, sesi göklerde yankılanan”

Bu akın coşarsa coşsun,
Coşmadan yaşamak yeteneğe ziyan.
Göresim gelip doru ata ben de bindim,
Sarı belin serabını özleyip.
Bülbülün sesi göklerde yankılansın,
Bu işte böyle bir ömür, kızkardeşim...

***

Sonuncu yır, sonuncu ezgi, en sonuncu şiir,

Ölenniñ ölerine el senbegen.
Bes eli sori qalıñ kündi qıymay,
Keşegi Kempirbay da kemseñdegen.

Aq öleñ, aqırettey aqırğı ölen.
Ölmevin şın ölenniñ maqul körem.
Tuvısıp turlavı joq tağdırımen –
Uv işip öledi me aqın degen.
Iq izdep qılımnıñ ıǵına ergen,
Tündigiñ¹¹¹ türilmese tüñiler me eñ.

Öreli öner tuvmay talay şayır,
Öleñi özinen de bürin ölgen.

Bul dünyeye sınapı tay ma, sınaday ma,
Janarın jalt etkizgen quralay ma?

...Bilerim soñǵı sözün ayta almağan
Buhar da, Mahambet te, Ulı Abay da.

İşine qalıñ Qızay törlegeni,
Änimen töске savıp örlegeni.
Aǵıltıp, arındatıp, aǵındatıp
Äsettiñ sondaǵı aytqan soñǵı öleñi:

Äset aqın,
«Alaşqa atım şıqqan öleñim –
Jan joldasım mağan jaqın.
Añırğan aspan-kökke asqaq ünim,
Sagan da uvaqıt jetti qarlıǵatın.

Bozbala, osı änimdi üyrenersiñ,
Irǵaqa keltire almay küyzelersiñ.

Şiirin öleceǵine kimse inanmamış.
Kederi çok o günlere kıyamayarak
Dünkü Kempirbay da hıçkırıklara boǵulmuş.

Ak şiir, ahiret gibi, sonuncu şiir.
Gerçek şiirin ölmeyeceǵine inanıyorum.
Dost olup uzlaşmaz kader ile
Zehir içip ölür mü şair dedikleri.
Barınak arayıp yad ellere varmışsın,
Tünlük! dürülmezse huzursuzlanır mıydın hiç.

Sanat eseri yaratamayan nice şairin,
Şiiri kendinden de önce ölmüş.

Bu dünya civa gibi mi, sivri uçlu çivi gibi mi,
Yoksa senin gözlerini parlatan bir ceylan mı?

... Biliyorum son sözünü söyleyememiş
Buhar da, Mahambet de, Ulu Abay" da.

İçine kalabalık Kızay yerleşmiş,
Türküleriyle göğse çarpıp yükselmiş.
Coşturup, kendinden geçirip, alıp, götürüp
Eset'in son olarak söylediği son şiiri:

Ozan Eset diye,
“Alaş 'a namım yayıldı,
Şiirim, bana yakın can yoldaşım.
Göklere haykıran gururlu sesim,
Senin de kısılacağı zaman geldi.

Delikanlı, bu türkümü öğrenirsin,
Ritme sokamayarak zorlanırsın.

¹¹¹ tündik: Keçe otağın tam tepesinde yer alan, güneş ışığı gelmesi ve içerideki dumanın çıkması için kullanılan bir tür pencere.

Asav ən jetegiñe jürmegen soñ,
Biriñnen biriñ körüp süyrelersiñ»...

Turağı mäñgiliktiñ mekeninde,
Asav ən kimniñ jürsin jeteginde.
Aqınnıñ aqtıq jırı - amanatı
Äsettiñ aytqanı osi öterinde ...

***

Asi šiire boyun eğıdremeyip
Birinden gördüğün gibi söylersin”...

Durağı ebediliğın vatanında,
Asi šiir kime boyun eğersin.
Akının son šiiri, emanetidir,
Eset'in söylediği ölüm döşeginde...

***

“...Äset öler aldında Bitimsi men Tätejanga:
«Üş armanım bar», - deydi – Birinşi –
artımda eki jetim balam qaldı. Qızımdı uzatıp,
ulımdı bap tap-bavlıp el qatarına qosa
almadım; ekinşi – öleñderimdi baspa ornuna
bere almadım; üşinşi – süyegim tuvıp ösken
jerimde qalmadı... ».

“Eset, ölüm döşeginde Bitimşi ve Tetecan'a:
“Üç dileğim var” der. Birincisi, arkamda iki
yetim yavrum kaldı. Kızımı gelin edip oğlumı
evlendirip çoluk çocuğa katamadım; ikincisi,
şiiirlerimi basımevine veremedim; üçüncüsü,
kemiklerim doğup büyüdüğüm yurdumda
kalmadı...”

Maqpalı, Ülken Ardaq, Kişi Ardağı,
Turlavsız tul tağdırğa tusalğanı.
... Özimen mäñgilikke ala ketken –
Aqınnıñ aqırettik üş armanı.

Makpalı, Büyük Ardaq, Küçük Ardaq,
Kader ağlarını ilmek ilmek dokumuş.
Akının gerçekleşmeyen üç dileğini,
Akınla birlikte ebedî âleme alıp götürmüş.

Qanatın qıran qustıñ qaqtırğasın,
Bilesiñ basta mäñgi baq turmasın.
...Quljadan qayta oralar saparında
Burğanı Sayram kölge attıñ basın.

Alıcı kuşun kanat çırttığını,
Başındaki talih kuşu ebedî değıl, biliyorsun.
...Kulca'dan dönüş yolunda,
Sayram gölüne at başını çevirmiş.

Şın aqın kezikpeydi qay davılğa,
Tağdırdıñ ne qudiret baylavında,
Ğapariy qajı dosı kütken onı,
Ataqtı Ulanura jaylavında.

Gerçek akın sıradan fırtınaya denk gelmez,
Bir hikmet var, kaderin yazdığında.
Dostu Gapari Hacı onu beklemiş,
Meşhur Ulanura yaylasında.

El kezseñ azayadı qusa küniñ,
Duvmanğa duv qosılsa uşatınım...
- Davısım qarlığıñı... bolmay otır
Tavsılıp qalıp edi müsätirim...

Gezip dolaşırsan azalır husalı günün,
Eğlencede tezahürat yaparlarsa uçarım...
Sesim boğuk, olmuyor...
Bitip tükendi içeceğim...

Dedi Äset körinip tur.
 küyingeni,
 Baspaydı müsätirsiz küyi ilgeri...
 - Söz be eken, onı derev jetkizedi
 Baqalşı Masa molda üyindegi.
 Aytasñ qanday qarğıs jasağanğa,
 Aramza tas atadı tasadan da.
 - Surasa Äset aqın tabamız da...

Izıñdap, ızıldadı
 Masa molda.
 Tuldansa tul tağdırdıñ tuldır işi,
 Pisilmey qaldı solay jir kübisi.
 ... Zorlıqpen Jämişti alğan
 Masa molda,
 Qızıl it qızğañıstıñ bul bir isi.

Arnasin ayalağan ağıstı öleñ,
 Äset - än, bal şağına baq üstegen.
 Aqındı adamzattan artıq körgen,
 Qızı edi Küzembaydıñ Jämiş degen.
 Tirliktiñ san tolqının keşip kelip,
 Moldağa zormen kelgen, esik körip.
 Aqında aqısı bar
 Masa sonda,
 Almasqa müsätirdi qosıp berip.

...İyä, solay, añğal aqın qapı qalğan.
 Altaydıñ aşqarında atı qalğan.
 «Qudaydan tura kelse armanı ne
 Ajaldı bes teñgege satıp alğan».

* * *

Assalavmağaleykum.
 Jalgız ağaş.
 Sıp-sıvdam bolıp qapsıñ jap-jalañaş.

Dedi Eset görünüyor,
 yandığı,
 Gitmiyor içeeksiz ezgisi ileri...
 Söz mü, Onu hemen ulaştırır
 Bakkal Masa molla evindeki.
 Bunu edene nasıl bir kargış edersin,
 Kötü niyetli taş atar siperden de.
 İsterse Eset Akın buluruz da...

Mızıldayıp, homurdandı
 Masa molla.
 Kahpe kader gülmeyince gülmez,
 Pişmeden öylece kaldı türkü yayığı.
 ...Zorbalıkla Cemış'i alan
 Masa Molla,
 Kızıl itler gibi kıskançlığın bir işidir bu.

Kaynağını okşayarak akan nehir,
 Eset, türküdür; bal çağına baht eklenmiş.
 Akını insanlıktan da değerli gören,
 Kızı idi Küzembay'ın Cemış dedikleri.
 Hayatın nice fırtınalarından geçip
 Mollaya cebren verilmiş, evlendirilmiş.
 O yüzden akına kin duyan
 Masa Molla,
 Kadehe zehri katıp vermiş.

İşte böyle, saf akın gafil avlanmış.
 Altay'ın zirvesinde adı kalmış.
 “Allah'tan gelene var mı çare,
 Eceli beş kuruşa satın almış”.

***

...Esselamualeyküm
 Yalnız ağaç,
 İncecik kalmışsın çırılçıplak.

Basında baq-dövletiñ turgan kezde,
Savaña kelüvşi edi, tamam Alaş.

Äset

Urani - Qarakesek, Qaraşordan,
Bul künde Qaraşordiñ dalası orman.
Äsettiñ änderindey arındağan,
Kezi joq urpağıniñ alasarğan.

Japırağı qolin sozıp şıñğa qaray,
Savadı savmal samal nurdan aray.
Japañğa sän beredi jalğız ağaş,
Maqamğa än beredi bul qarağay.
Aqıyqat ayta almasañ,
jalğan jaman,
İlespey kerüvenge qalğan jaman.
Alağay-bulağayda aqın ötti –
Qarağay basın şortan şalğan zaman.

Japanda jalğız ağaş jırdıñ eli,
Qalayşa kirpiğindi ildiredi?!
Basına barşa qazaq bir jıyılşa,
Orman bop keter me edi, kim biledi?..
- Äset, - dep änge salsa şartarabı,
Ayım da aspandağı şalqaladı.
Japanda jalğız ösken qarağaydıñ
Tamiri tereñderge tartadı äli.

Biz osı ulı ma edik, iri me edik,
Janımnıñ ketsem dep em jırın örip.
Japanda jalğız ösken qarağaydıñ,
Bayqasam diñgeğiniñ diñi berik.

Astında oba tastıñ joqtar änim,
Oyımdı oyxoy-dävren, noqtaladım
Japanda jalğız ösken sol qarağay

Başında baht ve devletin durduğı zamanlar,
Gölgene gelirdi bütün Alaş.

Eset

Parolası, Karakesek, Karaşor'dan,
Bu gün Karaşor'un yazısı orman.
Eset'in türküleri gibi çoşan,
Neslinin azaldığı bir dönem yok.

Yaprağı kolunu uzatıp zirveye doğru,
Rüzgar nurdan ışıltı sağıyor.
Issız bozkıra güzellik katıyor yalnız ağaç,
Makama şarkı veriyor bu çam ağacı.
Hakikatı söyleyemezsen
yalan kötüdür,
Kervana katılmadan geride kalan kötüdür.
Kargaşalı zamanda akın geçti,
Balıkların kavağa çıktığı zaman.

Issız bozkırda yalnız ağaç türkünün vatanıdır,
Kirpiğini nasıl yumdurur?
Başına bütün Kazak halkı bir yığılırsa
Orman olur muydu, kim bilir?
Eset diyerek türkü söylese dünyanın dört bucağı,
Gökyüzündeki ayım da alabora olur.
Issız bozkırda yalnız büyüyen çam ağacının
Kökleri derinlere iniyor hâlâ.

Biz ulu mu idik, iri mi idik,
Hayatımın şiirini yazıp gitsem demiştim.
Issız bozkırda yalnız büyüyen çam ağacının,
Gövdesinin sağlamlığını fark ettim.

Kurgan taşın dibinde ağıt yakar türküm,
Düşüncemi dizginledim.

Issız bozkırda yalnız büyüyen bu çam ağacı,

Qazaqpen tağdırlas pa dep qalamın.

Bolıñdar, aynalayın, bärin aman,
Samğasın sarıbelden sañılaq än.
Äsettiñ äveninen qanat baylap –
Aqşamı Aqtoğaydıñ jamırağan.

«... Äsettey sal, än salsañ añıratıp,
Orman-toğay, özendi jamıratıp!
Erkem, seni sağındım!
Arqıratıp, ağızıp än nöserin,
Tolqınımın jürekti jadıratıp.
Sağınbasqa ne şara?>>

... Mañayı tolğan även,
tolğan aray,
Turmaydı ol jol üstinde jol qaramay.
Äsettiñ äni bolıp, janı bolıp
Kütedi bar qazaqtı sol qarağay.

Aqınnıñ arı bolğan asıl äni,
Japırağı sol ağaştıñ jasıl äli.
İleniñ tolqınına künde ilesip,
Bir tolqın Balqaş kölge asığadı...

TÜS

Ay astınan Ay kördim,
Kün astınan Kün kördim.
Qaraözekke qayğı ördim,
Şıñ basınan şıñ kördim.

Qus deytuğın qus emes,
Tüs deytuğın түs emes.
Sırtı da eles, işi eles...
Köktem emes, kıy emes.

Kazak ile kader arkadaşı mı diyorum.

Kurban olduklarım, hepimiz esen kalınız,
Sarı belden aşyp zirveye çıksın türkü.
Eset'in ezgisine kanat bağlayıp
Aktogay'ın aqşamı ses veriyor.

Yeri göğü inleterek Eset gibi söyle, türkü
söyleyeceksen,
Ormanı, nehri dile getirip.
Nazlım, seni özledim!
Coşturup sel gibi akıtıp türkü sağanağını,
Dalgalarıyla yüreğin kederini dağıtırdın.
Özlememeye çare mi var?"

Etrafı ezgiyle dolu,
aydınlık içinde,
O, yol üstünde yolu gözlüyor.
Eset'in türküsü olup Eset olup
Bekliyor bütün Kazakları o çam ağacı.

Akının onurudur asıl türküsü,
Yaprağı o ağacın yeşil hâlâ.
İle nehrinin dalgalarına her gün katılıp
Bir dalga Balkaş gölüne koşuyor...

RENK

Ay altından Ay gördüm,
Güneş altından Güneş gördüm.
Karaözek'e hüznümlendim,
Doruk başlarında dorukları gördüm.

Kuş dediğin kuş değil,
Renk dediğin renk değil.
Dışı da hayal, içi de hayal...
Bahar değil, kış değil.

Öleñimniñ örneği-ay,
 Ömirimdi örgeñmin.
 Ay astınan körgeñ Ay,
 Kün astınan körgeñ Kün...

SIR

Öz-özimdi sezingenmen qur attay,
 Bir sağıñış jür ğoy meni şıdatpay.
 Aptığamın kenen jırdıñ eline
 Aq dalağa asıqqan aq bulaqtay.

Şalqar şabıt, sen ämanda birgesiñ,
 Armantavğa burdı betin jır köşim.
 Sağan-dağı, Mağan-dağı dos emes
 Tüsinbeytin aqpaqulaq sırdı esil.

Joliğa almay oñaylıqpen jır-kenge,
 Kündirimdi jalğastırıp tünderge.
 Lavlay almay,
 Qavlay almay qiynalğam.
 Özimdi özim izdep tappay jürgende.

Keyde-keyde şalqar tüstey nurlanıp,
 Keyde-qayda öz-öziñnen urlanıp,
 Bir bozarıp, Bir kızarıp jürgeñiñ,
 Düniyeniñ qabağınan sır bağıp.

Jasqanbaytın kezde keyde jasqañan,
 Duşpanımdı ayıra almay dostardan.
 Suvıq sözden sekem alıp, sezingem,
 Xatsız pošta jäşiğindey bos qalğan.

Sodan keyin gül-gül jaynap reñim,
 Erteñ erte izdep şığam jır elin.
 Qolğa turmas sırğımalı sıñaptay.
 Sağat sayın mıñ qubılğan bul ömir.

Şiiriminiñ örneği hey,
 Ömrümü örmüşüm.
 Ay altından görünen Ay,
 Güneş altından görünen Güneş...

SIR

Kendimi başıboş bir at gibi hissediyorum,
 Bir özlemdir bu, beni dayanıksız kılan.
 Acele ederim nağmelerin memleketine
 Ak bozkıra acele eden ak pınar gibi.

Uçsuz bucaksız şevk, sen esenlikte birliktesin,
 Arzudağı'na yönünü çevirdi nağme göçüm.
 Sana da bana da dost değil
 Anlamaz anlayışı kıt asil sırrı.

Buluşamaz kolayca nağme uzaklardakilerle,
 Gündüzlerimi ekleyip gecelere.
 Alevlenmeden,
 Ortalığı kaplamadan kahroluyorum.
 Kendimi takip edip de yol alamadığımda.

Bazı bazı engin renkler gibi ışıklanıp,
 Bazen de her nerdeyse kendinden çalıp,
 Bir bozarıp, bir kızarıp da gidişin,
 Dünyanın göz kapağından sır gözetip.

Çekinilmeyen zamanda bazen çekinip,
 Düşmanımı ayıramadan dostlardan.
 Soğuk sözden şüphelenip, huylanıp,
 Mektupsuz posta kutusu gibi boş kalan...

Ondan sonra çiçek çiçek parlayıp rengim,
 Sabah erkenden çıkayım nağme eline.
 Elde durmayıp de akıp gidiveren civa gibi.
 Her saatte bin değişiklik yaşayan bu ömür.

ÖN MEN TÛS

Avıl kirdi,
tağı da avıl tūsime,
Asıl tūs bul
avıl kirse asılı.
Qudirettiñ qudiretti küşi me,
Biyıl köktem Sarısuv qayta tasıdı.

Qıyıp ötip bara jattı jol üstin
Bir top kiyik...
Jävdiregen közderi.
Ğajap suvret bayağıday...
Orıstiñ
«Protonı» qulamağan kezdegi.

Düniyeniñ osı avılda kindigi,
Aqsaqaldar alqa-qotan nurlana;
Aqboz üydiñ türilgende tündigi
Qara saba pisip jattı bir bala.

Tulparımniñ alınıptı tusavı,
Kisineydi...
turqı bölek müsın be?..
Meniñ qusım qanat qağıp uşadı
Seniñ appaq qustarıñniñ işinde.

Arğımağı arımağan bul eldi
Öle süydım,
köktem bolıp kögerdim.
Erttep jattım küderi jal küreñdi,
Öñ be,
tūs pe,
aytşı, janım, ne kördim?..

SÛMBİLE-ÖLEÑ

Bezben-uvaqt!

SURET İLE DÛŞ

Köy girdi,
Yine köy girdi düşüme,
Asıl düş bu
Köy girse asıl bu.
Kudretin (Allah) gücü mü,
Bu yıl bahar Sarısuv'a tekrar taşındı.

Kesip de yolu geçip gitti yol üstünden
Bir top geyik...
Masumca bakan gözleri.
Harika bir görüntü eskisi gibi...
Rus'un
“Proton”u henüz düşmeden önceki gibi.

Dünyanın bu köyde göbeği,
Aksakallar toplanmışlar ıfık ıfık;
Ak boz evin toplanınca tündüğü,
Kara yayığı çalkalıyor gibi çocuk.

Uçan atımın çözülmüş bağları,
Kışıyor...
Nasıl bir bedensin sen?...
Benim kuşum kanat çırpıp uçuyor
Senin appak kuşlarının içinde.

Kazak'ın asil atı yorulmayan bu ülkeyi
Ölesiye sevdim,
Bahar olup yeşerdim.
Eyerledim yeveli kızıl atı
Suret mi,
Düş mü,
Söylesene, canım, ne gördüm?..

İLAHİ ŞİİR

Sayılı zaman!

Aldıñda jüginer em,
Tätti-tätti tüs kördim tünimenen:
Quldırañdap jügirdi qırdan asıp
Qıl şılıbrın süyretken qulın-öleñ.

Kümbirine ketetin sıyıp ärkim,
Köñilimniñ könelev küyi bar-tın.
Eski tamız estelik aytıp jattı
Sümbilede sütteyp bop uyığan tün.

Köñiliñdi kök beldiñ keşi arbaydı,
Quşar baqıt jazuvlı,
keşer qayğı.
Alaqañğa tüsse de Aydıñ nurı,
Juldızdardıñ jumbağın şeşe almaydı.

Mezi etkende mezgiliñ ırın-jırın,
Ne aytpaqpın senderge, künim, gülim?..
...Düniyeni terbetip otırayın
Bütün sözün tügendep büginginiñ.

Önünde eğiliyordum,
Tatlı tatlı düşler gördüm gecelerinde:
Sırttan aşağı koştı kırdan aşıp
Kıl sicimini sürüklemiş kısrak şiir.

Sesine kapılır da gider herkes,
Gönlümün de modası geçen günleri vardı.
Eski ağustoslar hatıralarını anlattı
Sümbilede süt gibi mayalanan gece.

Gönlünü yeşil belin akşamı büyüler,
Kucaklar baht mutlulukla,
Geçer kaygı.
Avcuna düşse de ayın nuru,
Yıldızların bilmecesini çözemez.

Bıktırdığında zamanın birliğı,
Ne anlatacağım sizlere, güneşim, çiçeğim?
... Dünyayı sallayıp oturayım
Bütün sözünü yoklayıp bugünkünün.

SONUÇ

İnsanoğlunun varoluşuyla ortaya çıkan ‘söz’ şüphesiz ki benliğimizi anlamlandıran en kıymetli olgudur. Tarih boyunca farklı zamanlarda hayatını sürdürmüş milyonlarca kişi onun güzelliğini anlatmak adına çabalamış, onunla duygularını diğer insanlara aktarmaya çalışmış, üzerine araştırma yapmış ve hatta insanlarda bıraktığı tesire de dikkat çekmiştir. Şiir de bu birikimden beslenen, sistemli bir plan gerektiren, duygusallık ile birleştiğinde ise anlamlı bir hüviyet kazanan edebî bir türdür. Bu değerli tür için duyguların aktarılmasını sağlayan, şiire kıymet veren şairler onu farklı şekillerde tanımlar. Örneğin Mallarme “*Şiir sözcüklerin dinidir.*” der. Burada bir edebiyatçının şiiri din kadar yüce gördüğü anlaşılır, Turgut Uyar ise “*Şiir, matematik gibi kolaydan başlanılıp öğrenilmez. Kolaylık, bir beğeni olarak yerleşiverir insanın kişiliğine, sonra da kolay kolay değiştirilemez.*” tanımını yapar ve şiirin bir duygu hali olduğunu vurgular. Mehmet Kaplan, “*Eğer şiir, kaynaktan su fışkırır gibi hayattan kaynamış olsaydı, herkesin şâir olması lâzım gelirdi.*”¹¹² derken şairliğin önemine vurgu yapmış, Tanpınar ise şiirin temellerinin, insan kaderinin ve ruhunun aşk, ölüm, ihtiyarlık gibi tabii unsurları olduğuna işaret etmiştir¹¹³. Bu şiir tanımlarından hareketle şiiri tanımlamanın dahi farklı bir duygu hali olduğu yorumu açıkça yapılabilir.

Modern Kazak edebiyatı içerisinde kıymetli bir yeri olan ve bu noktaya kadar tarafımızdan seçilmiş şiirlerini titizlikle incelemiş olduğumuz Galım Jaylıbay, yukarıda bahsettiğimiz anlamlara vakıf bir şair olarak karşımıza çıkar. O, Kazak coğrafyasının yetiştirmiş olduğu bir aydın, gazeteci ve bürokrattır. Bu çok yönlülüğü eserlerine de sirayet eden şair, lirik anlatımının yanına hep bir öğreticilik ekler. Şiirlerinden edinilen ilk intiba yoğun bir duygu aktarımıyla birlikte şiirlerini kaleme alan şairin aktarmak istediği bazı mesajlarının olduğunu bize gösterir. Jaylıbay, bireysel tema ya da konularda şiir yazması yanında genellikle milletin, ülkesinin, halkının sorunlarını dile getiren, şiirleriyle neredeyse Kazakistan tarihini didaktik söyleyişlerle kaleme alan şair olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, kimi zaman bir imge ile görünüp değerini bulurken bazen de anlamlı söyleyiş ve ifadelerle ortaya çıkar.

Şiirlerini genellikle serbest nazım türünde kaleme alan şair, kimi zaman da hece ölçüsünü kullanmıştır. Nazım türü ve ölçüsünde tek bir şekli tercih etmemiştir.

¹¹² Mehmet KAPLAN, *Cumhuriyet Devri Türk Şiiri*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1973, s. 291

¹¹³ Ahmet Hamdi TANPINAR, "Kendi Gök Kubbemiz", *Varlık*, nr. 554, 15 Temmuz 1961, s. 4 - 5

O, kaleme aldığı dizelerinde; üslubunu hisli bir söyleyiş üzerine kurar. Bu aktarım muhtevası değerlendirildiğinde öncelikle zengin bir kültürel birikimin ifade edildiği görülür. Jaylıbay, şiirlerinde farklı tema ve konular ile okuyucuların zihninde resim çizerken, doğa unsurlarından soyut metaforlara, yaşanmış herhangi bir tecrübeden, bir durum tasvirine dek birçok farklı şekilde aktarım oluşturur. Bu zengin ifade birikimi öncelikle şairin iyi bir gözlemci ve kültürel anlamda donanımlı bir birey olduğunun kanıtı gibidir.

Muhteva olarak şiirlerine baktığımızda aktarmak istediği olguya keskin ama açık üslubuyla his yükleyen Galım Jaylıbay, Kazakistan'da filizlenmiş bir çiçek gibi, doğduğu toprakların derdiyle dertlenmiş, milletin yaşadığı acıları yüreğinde hissetmiş, bu acıları benliğinde hapsedmek yerine dizelerinde yüksek sesle haykırmıştır. O, Kazak halkının gür sesidir.

Şiirlerinde çoğunlukla hürriyet, memleket, istiklal, kavga ve isyan temalarını işlemiş fakat her fırsatta ideal bir toplumun ve müreffeh bir halkın tasvirini de yapmıştır. Baskıyla dayatılan zulümlerin acısını ümitsizlikle karşılarsa da geleceğe yönelik düşünceleri ve duygularında ümit doludur. Onun şiirlerinde insana verdiği değer bu şekilde gözlemlenirken, dönemin sosyal ve siyasal baskılarına maruz kalmış, varlık mücadelesi veren halkının değerlerini ve duygularını anlatmaktan vazgeçmemiştir. Yalnızca bir şair olmaktan çok bir fikir adamı edasıyla da milletin, atalarının ve tüm Türk dünyası halklarının sorunlarını dile getiren Galım Jaylıbay'ın bu yönü oldukça tesirli bir şekilde sezilir.

İncelemiş olduğumuz şiirlerinde şairin, bireysel temalarda şahsi duygularla oluşturduğu şiirlerinin yanında çok daha fazla sayıda millî düşünce merkezli şiirler kaleme aldığını görmekteyiz. Kazak halkının, özellikle Rus güçleri tarafından maruz bırakıldığı dayatmalar, göç hareketleri, nükleer denemeler ve daha birçok sıkıntıyı dile getiren şair, mücadeleden bir an olsun vazgeçmeden şiirlerinde değerlendirmeler yapar. Sıklıkla kullanmış olduğu telmih edebî sanatıyla olaylara, şahsiyetlere, mitolojik öğelere hatırlatmalarda bulunurken tarihsel süreçte kendisi için değerli olgu ve durumları aktarır.

Bu noktaya kadar incelemiş olduğumuz Galım Jaylıbay'ın şairliğinin yanında fikir adamlığı da önemli bir husus olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla onun şiirlerinde çok yönlü bir birikim ifade edilmiş ve tezimizde bu birikimin üzerinde durulmuştur.

Jaylıbay'ın seçtiği kelime kadrosuna baktığımızda tarihi konuları fazlaca dile getirdiği için olaylarla ilgili olarak geçen kişi adları ve yer adlarının oldukça fazla

olduğunu görürüz. Bu tür şiirleri onu bir tarihçi üslubuyla karşımıza çıkarmaktadır. O, bu şiirlerinde didaktik bir üsluba sahiptir.

Günümüzde de yaşadığımız küreselleşme, iklim değişiklikleri gibi konuları ele aldığı şiirlerinde hem dikkat çekmeyi amaçlayan hem de eleştirel bakış açısıyla keskin değerlendirmeler yaptığı “tenkit edici bir üslup”la seslendiğini görmekteyiz.

Tarih boyunca Kazak Türklerinin çekmiş olduğu sıkıntıları, sürgünleri, açlığı, sürgünleri anlattığı mısralarında daha hissi söyleyişlerle neredeyse o insanlarla birlikte ağladığını, inlediğini görürüz. Bu şiirlerde üslubu daha duygusaldır. Ancak yılmayan ve mücadeleden vazgeçmeyen “Alaşçı” bir ruhun yine bu şiirlerin başkaldırarak seslendiği mısralarında ortaya çıktığını görmek de mümkündür.

Onun bütün şiirleri üzerinde yapılacak incelemelerden sonra daha kesin belirlemelerin yapılması mümkün olacaktır.

Yaptığımız çalışmanın sonucunda halkının dersiyle dertlenen, sorunlara eleştirel bir gözle bakan Jaylıbay’ın, son dönem Kazak edebiyatında iz bırakan üslubu ile anılacak bir şair olduğunu ve olacağını söylememiz hata olmayacaktır düşüncesindeyiz.

KAYNAKLAR

- Ahmetbeyoğlu A. (2020). “*Eski Türklerde Kut ve Töre Bağlamında Hükümranlığın Hududları*” Tarih Dergisi.
- Altun Z. (2019). “*Türk Kültüründe “Kurt Kavramı” Üzerine Bir İnceleme*”, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, s.8/91.
- Arslan S. (2014). “*Türklerde Ağaç Kültü ve “Hayat Ağacı”* Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi.
- Atsız, H.N. (2018) “*Yolların Sonu*”, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Bağcı A. (2018). “*Şamanizm İncancında Ritüel Maskeleri Ve Gömü Maskeleri*”, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, 2018-46/s:31.
- Balıkçı Ş. (2020). “*Dünden Bugüne Türklerde Renkler*”, Folklor Akademi Dergisi, 3-2/268.
- Biray N. (2021). “*‘Kolektifleştirme’, Türk Dünyasında İsyân ve Başkaldırı – Edebiyata Yansıyan Özgür Ruh*” (Ed. O. Söylemez, S. Azap), Kesit Yayınları, s:147-185.
- Biray, N. (2011). “*Ahmet Baytursınlı Şiirleri Üzerinde Dil ve Üslup İncelemesi*”, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul.
- Çelik M.E., Çelik R. (2018). “*Soğuk Savaş’ın Bilinmeyen İsyanı: Jeltoksan Ayaklanması*”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15/2:s.735.
- Dilçin C. (2014). “*Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*”, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. (1991). “*Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*”, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ergin M. (2009). “*Türk Dil Bilgisi*”, Bayram Basım Yayın, s.374, İstanbul.
- Feyzioğlu N. “*Türk Dünyası’nda ve Anadolu’da Kopuz*” (2006) A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Erzurum.
- Gökalp, Z. (1974). “*Türk Medeniyet Tarihi- İslamiyetten Evvel Türk Medeniyeti, İslamiyetten Evvel Türk Dini*”, Türk Kültür Yayıncı: 5 (Hazırlayan: Fikret Şahoğlu), İstanbul.
- Gölpınarlı A. (1943). “*Yunus Emre Divanı*” Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul.
- Gömeç Y. (2018). “*Tarihi Türk Coğrafyasının Genel Hatları*”, Türk Dünyası Araştırmaları.
- Gündüz, Ş. (1998). “*Mitoloji ile İnanç Arasında*”, Etüt, Samsun.

- Hekimoğlu V.S.F. (Temmuz,2018). “20. Yüzyılın İlk Yarısında Kazakistan’da Yaşanan Açlık Felaketleri”, İğd. Üniv. Sos. Bil. Der., s.15/211.
- Jaylıbay, G. (2018) (Ed. Nergis Biray, Ekrem Ayan, Cemile Kınacı Baran), “Yankı” Bengü Yayınları, Ankara.
- Kafesoğlu İ. (1980) “Eski Türk Dini”, Tarih Enstitüsü Dergisi, 1980: 57, 58, Ankara.
- Kaplan M. (1973). “Cumhuriyet Devri Türk Şiiri”, Dergah Yayınları, s. 291, İstanbul.
- Korkmaz Z.(2019). “Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi” Türk Dil Kurumu Yayınları/s.375, Ankara.
- Kuyumcu E. (2020). “Renk Kavramının Türkçedeki İfade Özellikleri”, Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi 7-1: s.534.
- Oğuzhan P., Yangılar F., (2013) “Eşsiz Bir İçeceğimiz: Kırmızı”, Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi Cilt-S: 6-1/123.
- Ögel, Bahaeddin, (2014). “Türk Mitolojisi”, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Özbalcı M. (1990). “Şiire Ve Şaire Dair Bazı Notlar” Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5/1: 218.
- Özdemir A. (1996). “Büyük Kazak Şairi ‘Mağjan Jumabay’”, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, s.199-213.
- Parladır S. (2016). “Dua (İslam’da Dua)”, TDV İslam Ansiklopedisi, IX, 530.
- Pınar F. (2016). “İslam Düşüncesinde Ahiret İnancının Temel Dayanakları”, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:5, s. 206.
- Shakespeare, W. (2019) “Romeo ve Juliet”, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Süreya, C. (2020) “Sevda Sözleri”, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Tanpınar A.H., (1961) “Kendi Gök Kubbemiz”, Varlık, nr. 554, s. 4 – 5.
- Ustaoglu, E. (2007) “Renklerin İnsan Yaşamındaki Yeri”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Maltepe Üniversitesi SBE Psikoloji, İnsan Bilimleri ve Felsefe ABD, İstanbul.
- Ünal F. (2008). “XV. Asır Türk Dünyasının Bozkır Filozofu ‘Asan Kaygı’”, Erdem, 52: 245-260. s. 247.
- Wellek R.-Warren A., (1983), “Edebiyat Bilimi-nin Temelleri”, çev.Ahmet Edip Uysal, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

İnternet Kaynakları

WEB_I: <https://alashainasy.kz> - Алаш баласы, айнаңа қара! e-erişim: 19/09/2021.

WEB_II: <https://turkystan.kz> - e-erişim:19/09/2021.

WEB_III: <https://islamansiklopedisi.org.tr> e-erişim:19/09/2021.

WEB_IV: <http://turkoloji.cu.edu.tr>, Mehmet Yardımcı, Geçmişten Günümüze Ozanlık. Geleneği ve Bu Süreçte İletişim Araçlarının Rolü, e-erişim: 26.10.2021.

WEB_V-: <https://islamansiklopedisi.org.tr>, Tirmizî, “Cenâ`iz”, e-erişim 26.10.2021.

WEB_VI: <https://qha.com.tr> –Kırım Haber Ajansı, e-erişim:05.07.2021.

WEB_VII: <https://www.azattyq.org>, e-erişim: 05.07.2021.

WEB_VIII: <https://erjanibek.kz>, e-erişim 03.10.2021.

WEB_IX: <https://adebiportal.kz>, e-erişim 03.10.2021.

WEB_X: <https://massaget.kz>, e-erişim 03.10.2021.

WEB_XI: <http://old.baq.kz>, e-erişim 03.10.2021.

WEB_XII: <https://adebiportal.kz>, e-erişim 03.10.2021.

WEB_XIII: <https://www.youtube.com>, e-erişim 03.10.2021.

ÖZGEÇMİŞ